

TUDÓSÍTVÁNY

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK

BUDAPESTI FŐGYMNASIUMÁRÓL

AZ 1892—93-iki TANÉVBEN.

BUDAPEST, 1893.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS“-INTÉZETBEN.

TUDÓSÍTVÁNY

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK

BUDAPESTI FŐGYMNASIUMÁRÓL

AZ 1892—93-iki TANÉVBEN.

BUDAPEST, 1893.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS“-INTÉZETBEN.

A XIX. SZÁZAD
SPANYOL KÖLTŐI.

(QUINTANA, ESPRONCEDA, ZORRILLA, CAMPOAMOR,
NÚÑEZ DE ARCE, VENTURA RUIZ AGUILERA, BELMONTE MÜLLER.)

BEVEZETÉS.

Európában alig van ország, mely összes anyagi és szellemi nyilvánulásaiban annyi viszontagságon ment volna keresztül e század folyamán, mint Spanyolország. Sehol sem ömlött annyi ártatlan vér a politikai pártok viszálykodása által támasztott forradalmak és polgárháborúk következtében, mint itt. 1808—1870-ig nem kevesebb, mint hat forradalom akadályozta e szép ország békés fejlődését, a kormányok folytonos változását nem is említve, melyek első teendője volt lerombolni azt, amit az előzők alkottak. Csakugyan igazat kell adni azon legendának, mely Spanyolország ebbeli szerencsétlenségét magyarázza meg, mert ha a dolog nem is úgy történt, de a mondottakra kitűnően illik.

E monda szerint mikor a jámbor III. Ferdinánd Sevilla bevétele után meghalt, a tisztítóhely kikerülésével egyenesen a paradicsomba jutott. Miután compostelai sz. Jakab bemutatta ott fent Máriának, ez felszólította őt, hogy adja elő Spanyolországra vonatkozó óhajait. Az uralkodó olajat, bort és magot kért: Mária beleegyezett. Kellemes éghajlatot, bátor férfiakat, szép asszonyokat és bikaviadalokat. Ezeket is megkapta. Végül jó kormányért esedezett! „Ez már sok volna a jóból — szolt Mária —, mert ha ezt is megadnám, akkor nem maradna angyal a paradicsomban!” *

A nemzeti küzdelmek megindításából és vezetéséből az irodalom is kivette a maga részét. A 18-ik század érzelgős költészete *Cienfuegos*-szal ér véget. Helyét a hazafias és erőteljes

* Una corsa in Spagna per Gustavo Strafforello. Roma, 1884. 23. l.

nemzeti irány foglalja el, melynek leglelkesebb képviselői *Nicasio Gallego*, *Martinez de la Rosa*, de legkivált *Quintana*. Ezek működésével megszűnik a francia irodalom gyámkodó befolyása is.

Az egyes forradalmak- és polgárháborúkban nemcsak a hadvezéri és politikai, de a költői tehetségek is érvényre jutnak. A század huszas és harmincas éveiben Spanyolország oly költőkkel és írókkal dicsekedhetik, mint *Lista*, *Ventura de la Vega*, *Espronceda* és *Zorrilla* a líra; *Breton de los Herreros*, *Xavier de Burgos*, *Martinez de la Rosa* a dráma, *Mesonero Romanos*, *Larra* (a spanyol figaro) a próza terén.

Zorrilla — e század spanyol költői közt a legtermékenyebb, a keresztény, nem modern romanticizmus ihletett költője, ki élete végéig távol tartotta magát kora eszméitől és hona politikai küzdelmeitől. Az ő műsája a múlt emlékein tudott csak elmerengni.

Espronceda költészete korának hű tükré. Lángoló hazaszeretet, minden új eszme iránt rajongó lelkesülés jellemzi költői és politikai működését. A modern pesszimizmusnak, a komoly, őszinte világfájdalomnak ő tör utat s vív ki elismerést a spanyol irodalomban.

II. Izabella uralkodása alatt (1843—1868.) a politikai áramlat az új-katholikusoknak kedvezett. Az udvarnál s a hangadó arisztokraciánál csak oly költők részesülnek tetszésben, kik műsájokat e politika uszályhordozójává teszik. Ilyenek *Caballero*, *Trueba*, *Ventura de la Vega* és *José Selgas*. E hagyományos irodalomtól csak *Ramon de Campoamor* izmos tehetsége tudja magát emancipálni. A modern költészetnek tagadhatatlanul ő a feje, mert humoros dolórái s kisebb költeményei nem csak hazájában, de annak határain túl is osztatlan elismerést vívtak ki.

Az 1868-iki forradalom alatt és után *Gaspar Núñez de Arce* neve kezd hódítani. A legújabb időszaknak tehát a már idős Campoamoron kívül ő a legünnepeltebb költője, ki a fin de siècle verisztikus irányzatával szemben egy új klassziko-idealisztikus iskola megszilárdításán fáradozik. Mellette legföljebb még *Ventura Ruiz Aguilera* jöhet számba, kinek műsája a

demokrata és humanisztikus érzelmek és eszmék iránt viseltetik különös vonzalommal.

Campoamor és Núñez de Arce körül csoportosúlnak a többi lírai költők. Ezek mindegyikére kiterjeszkedni nemcsak fáradságos, de talán fölösleges és időelötti munka volna akkor, mikor célunk nem a túlságos részletezés. Külömben is a fiatal gárda tagjai közül igen sokan nem forrták még ki annyira magukat, hogy költői egyéniségük teljesen kidomborodhatott volna. Ma még úgylis csak vázlatok állanak a kritika rendelkezésére, melyekből nem lehet még előre megállapítani azt, mennyi ideig fogják magukat fentartani. Az irányra azonban mégis tanácsos rámutatni.

Talán senkisémet festette hívebben és egyúttal megragadóbban a modern idők irodalmának tendenciáit, mint *Emilio Ferrari*, „*La musa moderna*“ c. versében. E 12 strófás spanyol költeményben a 19. század törekvéseinek úgyszólván minden árnyalata kifejezésre talál. A Zola által becsempészett ál-naturalizmus; a mikroskópok által feltárt új világ és a Comte-féle pozitívizmus karöltve a kételkedésből fakadó pesszimizmussal alkotják azon színeket, melyekkel ő jelen irodalmunk képét megrajzolni jónak látta.

A folytonos elemzést, taglalgatást, melylyel a dolgok és események okait jelenleg fürkészni szokás, a tudományoktól kölcsönvette a költészet is. De ez nem járt minden rázkódás nélkül. A régi lelkesedés tüzet kioltá a kutatás fagyos lehellete. De vajjon sikerült-e a régi ideálok helyét, melyek egykor az egész keresztény világot mozgatták, más méltóbbakkal pótolni? Nem gondolnám! Igaza van tehát a költőnek, mikor mondja, hogy „ebben leledzik e boldogtalan, de óriás század gyöngéje és dicsősége“* és „ez azon határozatlan világosság, mely fényt jelent, anélkül, hogy az volna, mert a felhők, melyek azt olykor eltakarják és máskor rést törnek neki, sokszor tévútra vezetnek bennünket.“**

* *Poetas contemporáneos*, Madrid, 1886, tomo I. 88. l.

** U. o. 8. l.

E század spanyol költészetének tanulmányozása közben, megvallom, jól esett lelkennek azon tapasztalás, miszerint éppen a legnagyobb szellemek, még Esproncedát sem véve ki, tudták műzsájukat koruk erkölestelen irányzatától megóvni. Habár másrésről be kell ismerni, hogy a modern költészet a pesszimizmus és impresszionizmus divatos ruháját kezdi már itt is magára öltetni. Pedig kár, mert a pillanatnyi hangulat (impresszió) benyomása alatt készült versek és tárcák csak irodalmi kérészek számába vehetők, melyek legföljebb egy napig élnek! Ha a természettudományok is nem az *esetlegesre* vagy *véletlenre*, hanem a *tipikusra* fektetik a fősúlyt, mennyivel inkább kellene ez elvet az irodalomban is érvényre emelni!

Ez azonban csak úgy lehetséges, ha az írók nem annyira a közönség folytonosan változó ízlését, mint inkább az örök szép, jó és igaz eszméit veszik zsinórmértékül műveik megalkotásánál. A nagy közönség sokkal jobban ragaszkodik az újhoz, semhogy állandóan tudna megmaradni a mellett, a mi az előtt tetszését magára vonta. Ezen árfolyam-hullámmással szemben csak oly írók szereznek állandó elismerést maguknak, kik az örök szép törvényei szerint járnak el. Az „*Odi profanum vulgus et arceo*“-féle régi, de igaz mondás is erre tanít. Nem az írónak kell alkalmazkodni a közönséghez, hanem megfordítva, föltéve, hogy az kellően föl van szerelve azon tudással, mely egy kifogástalan munka elkészítéséhez szükséges. Persze a kontárkodásnak és kísérletezésnek nem kedvez az ilyen követelés, mert akkor mivé lesznek a vad hajtások, melyek, fájdalom, ma az egészségesek rovására nőnek és szaporodnak?

Szükségesnek véltem ez elvek álláspontjára helyezkedni, mert a tanulmányom keretébe fölvevett költők olyanok, kik már is túléltek korukat s kik nemesak hazájukban, de azon kívül is hírnévre tettek szert. Egyúttal őszinte örömmel ismerem el azt, hogy a szívek és elmék a romantika e kiváló országában még nem fásultak el annyira, hogy nagyobb élvezetet találjanak a bűnben, mint az erényben s az ocsmány részletes föl-

tárásában keressék a szépet, mint az ő szellemes, de romlott lelkű szomszédjaik.

A szemétdombokat itt még, mint a régi jobb időkben, csak vargainasok látogatják, s a múzsák fölkeletjei még nem süllyedtek annyira, hogy feldolgozni valót keressenek rajtuk! De a költészet nem is hanyatlik itt oly rohamosan, mint Európa más országaiban. Azért ha az ily mondás: ha Isten nem volna Isten, úgy spanyol király volna s a francia király az ő szakácsa -- a nevetséges színében tünteti is fel a spanyolok nemzeti gőgjét: szépirodalma hőscire való büszkesége nemesak ment minden elfogultságtól, hanem azon kívül indokolt is.

Korunknak az események és tények finom elemzésére, taglalására irányuló törekvése meglátszik nemcsak összes tudományos, de szépművészeti alkotásain is. A klasszicizmus merev formáival, általános emberijével, mely a görög és római műremek szerzőinek úgy, mint az ujjászületés és újkor szellemóriásainak örök dicsőséget biztosított, ma hidegen hagyja a szívet és utánczókra nem talál. Letűnt a romanticizmus korszaka is. A kalandos történetek misztikus homályba burkolt alakjai előttünk föl nem elevenednek többé. A lovagvárak vonzó eseményeikkel, mondáikkal, hőseikkel együtt régen porrá, hamuvá váltak s őket új életre hozni, visszavarázsolni a megnyirbált szárnyú fantázia képtelen. S mi több, még a nemzeti vonás is, mely a jelenkor politikai viszonyainak fejlődésére oly erős hatást gyakorolt, mindinkább pusztul és vész! Nálunk Vörösmarty- és Garayval, Petőfivel, Tompával és Aranyval — úgy látszik — hosszú időre nyugalomra tért a nemzeti irány. Az „egyéniség filozófiája“, nem kedvez a nemzeti eszményeknek, melyek még csak a közelmúltban is a napoleoni Európa térképét megváltoztatták, hagyományait módosították vagy sutba dobták.

Spanyolország azonban dicséretes kivételt képez ez alól, mert a jelen század nagy költői közül talán éppen azok a legnagyobbak, kik összes igyekezetökkel és tehetségökkel nemzetök politikai jólétét szolgálták és támogatták. És méltán, mert nélkülök aligha fordult volna oly kedvezőre hazájuk sorsa, melynek önállóságát a napoleoni befolyás és hadi szerencse végveszélylyel fenyegeté.

Az 1808-dik évi május másodikán kitört madridi zendülés nem sikerült ugyan, de azért kiszámíthatatlan hatással volt a bekövetkező eseményekre. Első lökés volt ez arra nézve, hogy

a népben a nemzeti öntudat és érzés fölébredvén. hadat izenjen mindannak, ami akár politikai, akár társadalmi vagy irodalmi tekintetben francia eredetűnek vagy zamatúnak látszott. A bayonne-i alkotmány éppen úgy, mint József reformjai élénk ellenzéssel találkoztak. Hasonló sors jutott osztályrészül Melendez és Moratin drámáinak is, amért a francia klasszikus írók nyomdokain látszottak haladni. S erre a hazafias és igazán páratlan felbuzdulásra vezethető vissza az a különben megokolt gyűlölet is, melyet az ország sorsát és jövőjét szívükön viselő honfiak VII. Ferdinánd mindenható minisztere és gonosz szelleme, Godoy iránt viseltettek, ki kormányzata alatt úgyszólván egy pillanatig sem szűnt meg Spanyolország anyagi és erkölcsi romlásán dolgozni azon törekvése által, hogy a francia befolyásnak tartós uralmat biztosítson.

Ezen, kezdetben szórványosan, később általánosabban jelentkező érzelmek világosan tanúskodtak arról, hogy a szenvedés, béketűrés serlege megtelt, hogy bekövetkezett a cselekvés, a tettek időszaka. E meggyőződés gyors elterjedésében semminek sem volt oly nagy része, mint a meghíúsult május második fölkelésnek és azon költeményeknek, melyek ezen alkalomból a nemzetet ellenállásra, az élet-halálharc megkezdésére buzdították, sarkalták.

Juan Nicasio Gallego (szül. 1777-ben) volt az első a spanyol költők közül, ki *Május második* — *El dos de Mayo* — című versében a függetlenség, a nemzeti eszme érdekében sikra szállt. A május másodikán kiontott sok ártatlan vér göze egyesülve e vers szilaj erejével, jó fa volt a lappangó tűzre, mely gyújtani kezdett mindenfelé. A régi nemzeti nagyság összehasonlítva az akkori nyomorúságos helyzettel, pezsgésbe, forrongásba hozta a legaluszékonyabb spanyol vérért is. A francia lidérenyomás alatt nyögő kebel dagadni kezd: a tespedő tagokról lepattan a szolgaság, az önkény lánc és a Cid dicső tetteire való visszaemlékezés szégyenpírral önti el a megalázott homlokot! Az általános elkeseredés végre polgárháborúban tör ki, melyben férfiak és asszonyok, öregek és gyermekek, világiak és papok, írók, művészek és költők versenyeznek a haza

megmentése iránti áldozatkészségben és tettekben nyilatkozó lelkesedésben.

Nincs szándékomban bővebben kiterjeszkedni az 1808—1814-diki polgárháború egyes tényeire, melyek a spanyol nép hazaszeretetének mindmegannyi fényes és utánzásra méltó példái; de lehetetlen nem utalnom rájuk akkor, mikor egy olyan költőre akarom irányítani a figyelmet, kinek kiváló része volt e nemes mozgalomban. Értem Quintánát.

A Herrera- és Rioja-pengette eszmék, melyek a 18-dik században féledésbe látszottak menni, új erőt, tüzet nyertek a nagy *Manuel José Quintana* (szül. 1772-ben) lelkesítő verseiben. Ezek a spanyol népet nemesak felrázták mély letargiájából, hanem képessé is tévék arra, hogy függetlenítése küzdelmét dicsőséggel fejezze be. Quintanában egy modern Tirteuszt üdvözölhetett a spanyol nemzet. Ódáit (*Al combate de Trafalgar*, *A España despues la revolución de Marzo*, *A la expedición española*, *Al armamento de las provincias españolas contro los Franceses* stb.) prófétai ihlet, a jobb jövő reményébe helyezett erős bizodalom jellemzi, mely kortársait a köznapiság köréből kiragadva a nemzeti önállóság kivívására ösztönözte. Spanyolhon erkölesi és politikai sülyedése egybehasonlítva régi nagyságával, fényével, hatalmas ostorra fonódott kezében, melylyel a nemzet veleszületett önérzetét, fajbüszkeségét felcsigázni hazafias kötelességének tartotta.

A nagy idöket oly élesen jellemző, korszakalkotó események mindig megtermik a maguk gyümölcseit, mindig megérlelik azon jellemeket, a melyek működése a kor legégetőbb kérdéseitől úgyszólván el sem választható. S nem tekinthető-e ilyennek Quintana irodalmi szereplése is, kinek Spanyolország válságos idejében szilárd meggyőződése az volt, miszerint „az irodalom nem eszköze az elnyomatásnak és szolgaságnak, hanem oly ajándéka az égnek, mely az emberek tökélyesítésére, kölesönös szeretetök fokozására, nem pedig arra van hivatva, hogy azzal egymásnak ártsanak?” *

Quintana neve hallatára ma is felbuzdúl minden igaz spa-

* *Poesias sueltas de Don Manuel José Quintana*. Madrid, 1888. VI. 1.

nyol szíve. Szépen magasztalja hazafias, emberi és költői érdemeit *Carlos Peñaranda*, ki őt „*Ante la tumba de Quintana*“ c. költeményében a zsenik napjának, költők költőjének, új Tírteusznak stb. nevezi. És méltán, mert *Virgen del mundo*, *Libre es el hombre*, *A la invención de la imprenta*, *A una negra*, stb. szebbnél-szebb költeményei csakugyan igazolják *Carlos Peñaranda* e szavait:

„Századról-századra visszabangzik majd szavad!
Századról-századra fog nőni a híred!“

Quintana lantja már a múlt század végén pengetett hazafias eszméket. A *Padillához* írt ódában (1797) a haza gondolatára magasztos ihletettség vesz rajta erőt, mely később sem hagyja el őt soha, valahányszor annak érdekében tollat ragad kezébe. Ez teszi őt elfogulttá olykor nemzete múlt hibái és vétkei iránt, mint a Balmishoz intézett ódájában, melyben a spanyol hódítóknak az indiánokkal szemben tanúsított kegyetlen magaviseletét és kapzsiságát a korra hárítja.*

De másrészt ki merné tagadni azt, hogy éppen ez a lánzó honszeretet sugallja legnemesebb gondolatait, legtüzesebb kifakadásait és legfenségesebb érzelmeit? Ezekből duzzadnak leghatásosabb politikai ódái: *Spanyolországhoz a márciusi forradalom után* és *A spanyol hadsereghez* (1808.)

Az elsőnek megírására a hazája sorsa feletti aggodalom, a másodikra a franciák elleni gyűlölet bírta s így mind a kettőnek közös forrása a hazaszeretet. Ez rajzoltatja meg vele azt a boldogságtól és nagyságtól ragyogó korszakot, mely a nagy fölfedezések sikeréhez fűződik. „Mi volt — így sóhajt fel az első óda elején — a nemzet, melyet a sors hajdan a világ urnójává avatott, mely minden övre kiterjeszté arany kormánypálcája és isteni védőpajzsa hatalmát. Nyugatra ment és az atlanti tenger nem tudott betelni dicsőségével és szerencséjével. Merre volt Spanyolhon? Amerika gazdag ólén, Ázsia és Afrika határain. A merész képzelem hatalmas szárnyai ki-

* Az időnek és nem Spanyolhonnak vala,
Hibája a bírvágy s a düh indulata.

Poesias sueltas de M. J. Quintana. Madrid, 1888. 20. l.

merültek, anélkül, hogy bejárták volna területét. A föld kincseivel halmozta el őt; az óceán gyöngyeivel és koráljaival kedveskedett neki s a merre a tenger dühös hullámai elhatottak, mindenütt spanyol partokba ütköztek. — S most sárba tiporva, idegen hatalom szemtelenségének áldozatul dobva, mint valami eladásra kerülő rabnő . . . kiéhezve . . . lesóvanyodva áll előttünk.“ *

Mindazáltal nem esik kétségbe. Megakadályozza őt ebben az erős hit, melyre már a *Trafalgari csatára* írt költeményében is hivatkozott, midőn így kiáltott fel: „Nagylelkű népre nézve sors nem létezik.“ ** Most pedig ekkép bátorítja, biztatja nemzetét: „Inkább a halál, mint egy zsarnok uralma!“

Határtalan gyűlölet, engesztelhetetlen harag ömlik el a *Franciák ellen* c. erőtől duzzadó ódájának minden egyes során, melyet 1808. július havában az első harci sikerek benyomása alatt tett közzé, kitartásra, erőre buzdítva azokat, kik Angel Saavedra, Rivas hercegének példáját követve Castaños kibontott lobogója alatt először néztek szembe a varázshatású francia sással. „Ki a zsarnokokkal!“ — e szavakra fakad a haragtól ittas költő egy helyen. míg máshol gyűlöletének szabad folyást engedve így dörög: „Haszontalan istenségek azok, kikhez csak az ügyefogyottak folyamodnak. Európa példája mutatja, hogy az erőszak törvény, Isten, akit Szajna vad vandáljai imádnak.“ ***

Ez a szabad földről, Cadiz környékéről jövő lelkes szózat szenvedélyes hangjában és bámulatos hatásában Cucor Riadó-jára vagy Petőfi Talpra magyarjára emlékeztet. Olvasása közben a vér felpezsdül és erősebben lüktet az erekben. érezzük, hogy a költő holt betűivel magával ragadja lelkünket. Az olvasó előtt feltárul a guerillaharcok küzdőtere, hallja a férfiak

* A España despues de la revolucion.

** Para el pueblo magnanimo no hay suerte. (Al combate de Trafalgar.)

— Vanas deidades,

Que solo ya los debiles imploran.

Europa sabe de escarmiento llena,

Que la fuerza es la ley, el Dios que adoran

Esos atroces vandalos del Sena.

(Al armamento de las provincias españolas contro los Franceses.)

puskaropogását, az asszonyok bátorító kiáltását, az ifjak lelkes csatadalát, melybe a napoleóni katonák durva káromkodása és ágyúinak bömbölése vegyül. Maga előtt véli látni a 9400 franciából álló hadsereget, mely Dupont és Wedel vezérlete alatt kénytelen volt fegyverét a spanyol népfölkelők előtt Baylen mellett lerakni és meghazudtolni Napoleon e kevély és elbizakodott mondását: *Il n'y a plus de Pirénées!*

A spanyol guerillaesapatok nem remélt sikere rendkívül boszantotta Napoleont, a nyugat ez új „Attiláját“, mert ez vetett először árnyat a győzhetetlennek hitt francia hadsereg szerencsecsillagára. Csak kedvező alkalomra várta, hogy a lázadó és gyávának tartott spanyolokat megfenyíthesse.

Nagyobbára gyerek-ujoncokból álló hadseregével, melyet legjobb tábornokai vezényeltek, be is nyomult Madridba. E hadi ténnyel legalább egyelőre befejezettek hitte a háborút, de a következmények megmutatták, hogy várakozása alaptalan volt. A „spanyol leopárd“ előtt meghátrált a „francia sas“, mert a spanyolok nem nyugodtak addig, míg Napoleon zsoldosait végleg ki nem szorították országukból (1814).

Félreismerhetetlen azon kölcsönös hatás, melyet e fontos időben a politika és irodalom egymásra gyakorolt. Politikai eseményekből táplálkozott ugyanis az irodalom s viszont ennek emleiből szította a politika a lelkesedés tüzét s a kitartásban nyilvánuló erőt. Minden jobbra fordulhatott volna e sokat szenvedett országban, ha VII. Ferdinánd, ki érdeme és közreműködése nélkül jutott ismét a korona birtokába, bele tudott volna törődni a történeti események által teremtett új helyzetbe s megtartotta volna az 1812-iki alkotmányt.

Ferdinánd, fején érezvén újra a koronát, a régi önkényes uralom szokásai szerint akarta intézni az ország ügyeit. Hogy ez mentől jobban sikerüljön neki, sietett eltávolítani vagy börtönbe vetni mindazokat, kik szabad és alkotmányos kormány mellett törtek pálcát. Ilyen sors érte a költőket és írókat, kiknek annyi érdemök volt a spanyol haza felszabadításában s a korona visszaszerzésében! Martinez de la Rosa Peñon várában az „isteni“ Arguëlles Ceutában, majd Alcudia erődjében rabos-

kodott, míg Quintanának és Melendeznek külföldön kellett tengetniök életüket.

Az állapot végre is tűrhetetlenné vált. Az erőszakkal visszaszorított szabadelvű eszmeáramlat széttörve gátjait forradalommal növi ki magát 1820-ban, melynek legnagyobb vívmánya az, hogy a király március 7-én akarva-nemakarva megesküszik az 1812-iki alkotmányra. — A börtönök ajtai ekkor újra megnyílnak, Martinez de la Rosa és Toreno a korteszben nagy befolyásra tesznek szert. A szabadabb légáramlat első áldozatai a papok. Az inquizíciót eltörlik, az egyház javait elkobozzák, jogait megnyirbálják és a szerzeteseket elnyomják. A sajtó, irodalom és a közoktatásügy föllélekszik.

Xavier de Burgos megalapítja *El Imparcial* c. lapját, melynek főcélja elmaradott nemzetét hozzászoktatni a szabadabb, merészebb gondolkodáshoz a régi elfogultságon alapuló nézetekkel és szokásokkal szemben. Kitűnő munkatársai segítségével ez jó részben sikerül is neki.

Irodalmi esemény-számba vehetők *El Censor* czime alatt kiadott munkák. A művek szerzői között olyan nevekkel találkozni, mint Lista, Hermosilla, Miñano, Gallego stb.

A nagy tudományú és költői lelkületű *Alberto Lista* létet ad *San Mateo* nevű kollégiumnak, mely csakhamar a nemzeti eszmék és törekvések melegágyává fejlődik. Ez iskolából kerülnek ki a harmincas évek legnagyobb szellemei: *Ventura de la Vega*, *Patricio de la Escosura* és akit legelőbb kellett volna említenem: *José Espronceda*.

De ennek az áldásosan működő derék intézetnek is alig 3 évi fennállás után véget vet Angoulême herceg bevonulása Madridba. Ezzel a mozgalom újból lecsendesül és Ferdinánd önkényű uralkodása akadályokba nem ütközve tart tovább 1830-ig. Az elégtelenek: Toreno, Galiano, Saavedra, Martinez de la Rosa ismét kénytelenek elhagyni hazájukat. Csak Lista marad, hogy lelket öntsön a csüggedőkbe. Említett 3 nagy tanítványa kört alakít (*El Mirto*) az ő védő szárnyai alatt.

E kör hatása azonban csak az önkényes uralom megszűnte után lesz különösen érezhetővé, amennyiben e költők-

ből álló triumvirátus működésének ideje java e korszakra esik. E költői nemzedék irányához csatlakozik maga *Quintana*, nemkülömben *Breton de los Herrerros* is, ki drámáival még Carrillo atya basáskodó censorsága alatt keltett feltűnést.

De nem mind a három költő maradt meg egyformán híven az eredeti impressziók mellett. Ventura de la Vega az első, kinek illettsége az udvari és magasabb körök felfogásához idomúl. Versei választékosak és finom ízlésre vallanak ugyan, de híjával vannak azon természetes erőnek, melyet azoknak a nemzet közérdekeiből fakadó meggyőződés adhatott volna. Szépen megírt óláinak hangja, lelkesedése és tartalma minden inkább, csak nem őszinte. Egyet azonban mégis elért velök: hogy míg Escosurának és Esproncedának idegenbe kellett menniök, addig ő Bermudez miniszter pártfogása folytán Madridban maradhatott.

Patricio de la Escosura nemsokára engedélyt nyert, hogy Madridba visszatérhessen. Ő is kényelmesebbnek találta az uralkodó párthoz csatlakozni. Előkelő pártfogókra tévén szert, a hadseregbe lépett s a tollat karddal eserélte föl.

Aki a 30-as évek gondolkodás- és érzésmódját szabadon, minden tartózkodás nélkül utolsó lehelletéig hirdette, az a már említett triumvirátusnak kétségkívül legtehetségesebb és az újabb spanyol irodalom legkimagaslóbb alakja: *Espronceda*.

José Espronceda.

(1810–1842)

A polgári naptár szerint éppen 1810-et irtak, mikor José Espronceda világra jött. Atyja ez időben a felszabadító hadseregben ezredesi rangot viselt s vitéz csapatával Estremadura egy kis jelentéktelen helységében táborozott. A csecsemő első ringató dala harci lárma, dobpergés és trombitaszó volt. Ezekről visszhangzott később élete is, mert amióta karját emelni tudta és öntudatra ébredt, élete folytonos, szakadatlan küzdés volt. Küzdés a létért, küzdés önmagával, harc a szabadságért. Ha elhallgattak az ágyúk s a honfiak ennek következtében az eke szarvához vagy a műhelybe tértek ismét vissza, ő tollat fogott kezébe és dolgozott fáradhatatlanul és önzés nélkül a szellemi felszabadulás érdekében, az emberiség javáért, de nem nyugodott.

Születésének jelzett körülményein kívül döntőleg hatott pályafutására az, hogy mint ifjú, a lelkes hazafi és rendkívül képzett Lista kollégiumába került. E tudós férfiú éles szemével csakhamar fölismerte benne a nagy tehetségű és szép reményekre jogosító költőt. Nem is mulasztott el egy kedvező alkalmat sem, mely Espronceda hajlamainak táplálékot, anyagot szolgáltatott. Az irodalom felvirágoztatására és a tehetségek kifejlesztésére általa alakított *Mirto* nevű kör tanúja volt Espronceda első ilyenmű kísérleteinek is. Az 1820—24-ig tartott forradalom pedig megérlelé benne azon eszméket, melyeknek mindvégig buzgó apostola és mártirja lett. Résztvett a polgárháborúban és ezzel magára vonta a kormány haragját, mely őt 14 éves korában egy kolostorba záratta. Itt fogott bele *Pelayo*

c. hosszabb elbeszélő-költeményébe, melynek nagy része a sok viszontagságnak esett áldozatul akkor, mikor befejezéséhez már közel állott. A megmaradt töredékből itélve, tartalna a kereszténységnek az arabokkal viselt harcával függ össze.

A rabság kitöltése után a lánglelkű ifjú Madridba tért vissza. Itteni tartózkodását azonban rövidre szabta nyugtalan és izgató viselkedése, mely őt összekütközésbe hozta a kormány abszolutisztikus törekvéscével. Mint száműzött, előbb Gibraltárba, majd Lisabonba ment. Mikor e szép város kapuján belépett, összes vagyona két frankból állott. Mit csináljon ily csekély összeggel? Egy kislelkű talán kétségbeesett volna az ő helyzetében, Ő egészen másképp cselekedett. A két frankot bedobta a Tájóba azon szilárd meggyőződésben, hogy egy oly tehetőséges, szép és életerős ifjú, mint ő, nem veszhet el. Üres zsebbel vágott neki a világnak, az életnek, melyben heves és nyílt természeténél fogva több jutott ki neki a szenvedésből, a nyomorúságból, mint a nyugalommal járó szelid és tartósabb örömeiből! Ám a csapások csak a gyöngé lelkűeket szokták megtörni, míg az erős és férfias jellemeket megacélozzák s még ellentállóbakká teszik. Ez történt Esproncedával is, kinek teste ha nem is birt sokáig megküzdeni az élet pusztító viharaival, de lelke ép és sértetlen maradt.

Lisabon sem nyújtott neki állandó menhelyet III. Ferdinánd üldözései ellen. Eltávozik tehát innen is és útját egyenesen Anglia felé veszi. Londonban, e nagy világváros zajában sem tudja elfelejteni hőn szeretett hazájának drága képét. Hogy is volna ez lehetséges annál, ki úgyszólván az anyatejjel szitta magába a hazaszeretet fenséges érzelmeit; aki a szabadság levegőjét lehelte be születése alkalmával; ki gyermek- és ifjú korában nappal csak arról ábrándozott, éjjel csak arról álmodott, amiért el kellett szakadnia most szülőföldjétől, rokonaitól, barátaitól? A nagy városok sokféle szórakozásai elaltathatták ugyan egy kis időre a száműzött költő multjának édes és fájó emlékeit, de nem hegeszthették be azt a sebet, melyet a honvágy folytonosan élesztett, minduntalan vérezni késztetett!

Ezt a keserű igazságot tükröztetik vissza azon meleg ér-

zésektől áthatott versek, melyekben majd szíve bánata, majd a hazája reménytelen sorsa fölött támadt tépelődése nyilatkozik meg. Az „Éj”-hez írt románcában hiába esd enyhületért; a „Hazához” címzettben sem tud megvigasztalódni. Ez utóbbi erőre, a fájdalom őszinteségére, a gondolatok fönségére nézve mit sem enged Leopardi épp ily című elégiájának. Jeremiás prófétaként siratja itt hazája régi dicsőségének, nagyságának vesztét és jelen sanyarú helyzetét, midőn lantja ily kesergő hangot ad:

„Ti, kik lakói vagytok e hazának,
Tekintsetek sebemre;
Szemeitek ily kint sehol se látnak,
Mely ezzel versenyezne!”

Megfosztottak kedves hazámtól engem,
Mit annyira imádok,
Ha vesztett hírét s balsorsát tekintem,
A könyektől nem látok.

Fájdalmát fokozza még a reménytelenség, a jobb jövőről való lemondás aggasztó tudata is. Visszatekint ugyan a múltba, el is mereng annak fényén: de erőre, bizodalomra és hitre sehogy sem tud szert tenni, mert alább így dalol:

Spanyolhon volt: száz számra ment a böse
A boldogabb időkben,
A gyáva népek mind remegtek tőle
S irigyelték legtöbben.

Cédrus volt ő Libánon erdejében,
Fenség sugárzott róla,
A lány nem fél, ha dörg az ég keményen,
Úgy mint ezek, ha szóla.

De most úgy állsz, mint szikla a pusztában,
Nincs semmi, ami védhet,
S az igaz honfi kint bolyong hazátlan,
Sirat, ki küzdött érted.

A régi fényt a gaz már rég benőtte
S nagyságát por takarja,
És ellene ki reszketett előtte,
Örül, ha rughat rajta.

Hajdiszetek bontsátok szét leányok
S adjátok át a szélnek,
Kisérje búm hárfátok, merre járok,
Siralmam gyászos ének.

Kik nem mehetünk tűzhelyünkre vissza,
Gyászunk sirassuk folyton ;
Vajj' lesz-e, ki bús könnyeid felissza
És boldogít, Spanyolhon ?

E bánatos, nagyfokú levertségre mutató hangok éles csatazajjá növekednek „Május másodika“ e. lendületes költeményében. Ő nem vehetett ugyan részt, mint atyja, Quintana, Gallego és mások a megénekelte mozgalomban, de annak emléke is elég volt arra, hogy idegeit felizgassa és bösz haragra lobbanjon hazájának, népének erőszakos elnyomói ellen. A költemény minden tekintetben Quintana hasonló alkotásai mellé állítható s a kifejezések hevességére és a nyelvezet erejére nézve talán fölül is múlja mindazokat, melyeket Petőfinken kívül ily célból valaha írtak. Ilyenre csak oly ember képes, kinek szívében a hazaszeretet, a függetlenség és szabadság érzelme az indulat hevével és a szenvedély kitartásával párosul.

London nem volt az a város, mely a szilajvérű, tettevágyó ifjút nyugalmával, hideg, számító lakóival leköthette volna. Azért valóságos benső öröm vett erőt szívében mindannyiszor, valahányszor egy népnek szabadsága kivívására irányuló mozgalmáról értesült. Az 1830-iki júliusi forradalom alatt Páris torlaszain találjuk őt. Részt vesz később Chapalangarra pirénei expedíciójában ; majd ismét híret vevén a lengyelek fölkelésének, mint önkéntes beáll azok közé, kik a lengyeleknek az orosz iga lerázásában segítségére siettek.

E lelkesedés lázának befolyása alatt írta meg remek „Kozák dal“-át — *El canto de Cosaco*. — Ezzel figyelmeztetni akarja Európát azon politikai veszélyre, melyvel szembe néz, ha a muszkák hóditó vágyának valamiképen határt nem szab. A lírai páthosz nézetem szerint itt éri el legmagasabb fokát, amelynek gyöngye visszhangja gyanánt álljon itt az első két versszak :

„Hurrá! fel pusztai kozákok!
Európa pompás zsákmányt nyújt, ígér :
Véres mocsár legyen sík földjeiből,
Hadán osztozzék csóka, seregély.

Hurrá! fel ködnek gyermeki, a lóra,
A fék szabad, harczolni menjetek:
Látjátok e szép földeket? A róna
Dús népe elpuhult s fél töletek.“

VII. Ferdinánd uralkodásának utolsó három évében szabadabb, üdőbb, egészségesebb szellő kezd lengedezni Spanyolországban. Megindítja azt első sorban a politikai vétkeseknek és száműzötteknek adott királyi kegyelem, melynek hírére Espronceda is visszatér. Cea Bermudez miniszter közbenjárására a szép ifjút fölveszik a királyi testőrségbe, de nem sokára rá egy bankett alkalmával elszavalt verse miatt ezen állásától is kénytelen megválni.

Ferdinándnak 1833-ban bekövetkezett halálával megindult a karlista mozgalom, melynek győzelme egy lett volna a régi hagyományos politika visszaállításával. A szabadelvűek ennél fogva minden lehetőt elkövettek, hogy azt megakadályozzák. Espronceda e liberálisoknál is liberálisabb volt. *El Siglo* e lapban közlött cikkei oly hevesek, oly türelmetlenek valának, hogy e lapot miattuk be kellett szüntetni, maga pedig nem sokára rá újból börtönbe került.

Ez időből. 1835-ből való *Háború — Guerra —* e. politikai költeménye, melyet okt. 22-én a Cruz-színházban egy nemzeti ünnepség alkalmával szavaltak el. E vers éle a karlista-mozgalom ellen irányult.

Az 1840-iki mozgalom sem múlik el az ő élénk közreműködése nélkül s bizonyára nem rajta múlt, hogy a köztársaságiak győzelemre nem juthattak. A haladó pártiaknak sem lévén inyökre jelenléte az ország fővárosában. La Haye-be küldik őt, mint az ottani követség titkárát. Azonban a beteg és a folytonos izgalom és munka által kimerült költőnek nem jót tesz e város hideg levegője s azért örömmel fogadja el Alicante város meghívását, mely őt képviselőjének választotta. A lelkes ifjúság ovációkban részesíti őt Madridban. De a népszerűség, a közszeretet fölemelő érzete sem tud új erőt önteni bomladozó szervezetébe, melyet a nélkülözésekkel velejáró rendetlen életmód és a sorvasztó élvezeteknek mértéken felül való

hajhászása alapján támadott meg és vitt rohamosan végfeloszlása felé. 1842, május 23-án Spanyolország leglelkesebb és leghűbb fia, első, ünnepest költője, az alig 32 éves ifjú ott feküdt a ravatalon.

Ezen rövid és száraz életrajzi adatok felsorolása közben érintettem az ő politikai érületének fejlődésével kapcsolatban lévő tényeket, jelenségeket s a mennyire azt az idő és a tér szűke engedé, tekintettel voltam az ő hazafias és nemzeti küldetésre valló költői működésének főbb mozzanataira is. Említett versei nemzete nagy költői közé emelik s biztosítják néki az utókor háláját, szeretét. Míg egy csepp nemes vér fog folyni a spanyolok ereiben. Quintana és Espronceda neve hallatára fel fog buzdúlni minden oly kasztíliai szív, mely szép honáért dobogni és lelkesülni tud!

Espronceda, kinek élete a külföldön nélkülözések közt telt el, mindössze sem irt sokat, de amit irt, az mind számottevő az irodalomban. Áll ez különösen verseiről, mert egyes hirlapi cikkei, amellet bizonyítanak, hogy a kiváltképen költői lelkű író, a prózában nem volt oly szerencsés.

Hazafias, nemzeti irányú költeményeitől eltekintve, a többiek teljesen modern költővé avatják őt. Ezeken megérzik ugyan az angol és francia romanticizmus hatása, mint a legtöbb spanyol költő művén, kiknek irodalmi szereplése a harmincas évekre esik: de az egyéni érzés és gondolkozás senkinél sem lép oly leplezetlenül előtérbe, mint nála. Egy határozott, egységes, kiforrt életnézetet mindazáltal hiába keresne az ember bennök. *A kalózdal — Cancion del pirata* — refrénes verszakaival Béranger verseire emlékeztet, míg tartalma inkább Byron Corsar-jának észjárására vall. *A halálra-ítélt — El reo de muerte* — Victor Hugo Le dernier jour d'un condamné c. elbeszélését juttatja eszünkbe. *A hóhér — El verdugo* — és *A koldús — El mendigo* — Alfred de Musset modorát viselik magukon; míg a *Naphoz — Al sol — Egy csillaghoz — A una estrella — Egy szépleányhoz — A Jarifa en una orgia* — Leopardi borús, lehangeló filozófiájának kínzó eszméit hirdetik.

Ezen megjegyzéseknek, illetve összehasonlításoknak célja

távol van attól, hogy Espronceda eredetiségére legkisebb árnyékot is vessenek. E kijelentés szükséges a netalán támadható félreértések kikerülése végett. Mert ha igaz is, hogy Espronceda Kalóz-dalának és Byron Corsárjának hőse egy kalózkirály, kinek regényes alakját mi sem tudjuk magunknak másképp elképzelni, mint azt a romantikus írónál olvastuk; a két költemény között a tárgy rokonságából természetesen folyó felfogáson kívül más érintkező pontokat fölfedezni nem lehet. Ez a kalózdal a maga rövid soraival, élénk előadásával, festői képeivel és zengzetes nyelvével az újabb spanyol líra elsőrendű románca marad, melyet a *Halálra-ítélttel*, a *Fogolylyal*, a *Hóhérral*, a *Koldússal* minden jóra való spanyol könyv nélkül tud.

Amint senkisémet vonhatja kétségbe, az említett daloknak romantikus természetét, izét: épp úgy nagy hibába esnék az, ki ebből kifolyólag azt következtetné, hogy Espronceda tisztán romantikus költő. Éppen az ellenkezőről tanúskodnak azon költeményei, melyekről azt jegyeztem meg, hogy Leopardi nézeteivel egyező eszméket vetnek fölszínre.

A *naphoz* írt himnuszában ugyanis a végtelenség, a mérhetetlenség lesújtó gondolata párosúlva a lét mulandóságával szolgál elmélkedése tárgyául. Mindjárt a vers elején megállásra szólítja fel a napot, hogy felhevült képzelme kibeszéllhesse magát vele. Leírja útját, hatását, mely századok óta mindig egy és ugyanaz, de a végén mégis fölveti a fontos kérdést: Uralkodásod, ó nap, örökre fog-e tartani? A felelet készen áll nála:

Nem; mert ha messziről is
Sarkadra lép a halál,
Mely üldöz folyton s nyugtot nem talál.
Ki tudja, nem koldúlsz-e te is majdan
Sugárt egy más naptól, mely kétszer jobban
Fog fényleni egy új világ egén,
Mely nálad sokszor lesz nagyobb, szegény!?

Ez a hang, ez a gondolatmenet, ez az érzés, ha nem is egészen ugyanaz még, mely Leopardi költeményeiből fülünkhöz ütődik: hatása lelkünkre, kedélyünkre mégis feltűnően azonos. Éppen csak az egyéni reflexió hiányzik, hogy a festői költemény szerzőjére nézve megtéveszthesse a felületesebb ismeretű kritikust.

Nos, ezt az egyéni reflexiót sem kerül valami nagy fáradtságba fölkeresni! Ott van p. o. mindjárt a *Szonett* c. verseszkéje, melynek végén, habár még nagyon szelid és ártatlan mezben, de mégis csak kitör e sóhaj; „O jaj! örömöm búra változott, mert reményem édes virága letépve száll a légben.“

Vagy még inkább „*Egy csillaghoz*“ írt hangulatos költeménye, melyben élte örömétől és szive szerelmétől búcsúzik, miután „ártatlan gyermekkora álommá lett s ifjúsága virágait“ leperzselé a nap. A kedélyi érzéketlenség tudatában nincs, ami fölemelje őt, ami visszafojtsa e záró szavakat :

Egykedvűn járok életútamon,
Dobál a tenger, a vihar szele,
A sorsba bízva nem mozdúl karom,
Hogy révbe jussak, vagy a mélybe le.

Ezekhez a szavakhoz, azt hiszem, nem kell több magyarázat, amint nem férhet hozzájuk semmiféle kétség az iránt, hogy mily forrásból fakadtak.

Az egykedvűség, a sztoikus közöny e fokán még nem állapodik meg. Tovább viszi, sodorja őt a pesszimizmus árja, melybe szándékosan belevetette magát. A *szépleányhoz* írt versében egyenkint szaggatja föl azon sebeket, melyeket az élet ütött szivén; apránként tépi le a fátyolt, mely a rideg való kétségbecjtő képét eddig eltakarta kíváncsi szemei elől. Amit lát, drága ára azon élvezeteknek és örömöknek, melyeknek ki-elégítésében mértéket, határt nem ismert. Erre utalnak e sorok :

Dicsőség és erényre törekedtem,
Őrült szerelmem tárgya ez leve,
De elcsigázott, kín - gyötörte lelke
Por és salaknál másra nem lele.
Szeplőtelen szívű nők létébe biztam
Kik égi fénybe voltak vonva mind :
De füst, piszokkal lett tele az újjam,
Mibelyt hozzájuk értem egyenkint.

Érzi, hogy ütött a kiábrándulás órája, mikor szeretni többé nem tud, ha akarna is! Tudatára ébredvén annak, hogy csak a halál orvosolhatja baját, ahhoz folyamodik :

Halj meg boldogtalan : hisz kín az élet,
Csalóka a gyönyör : s a földön lelked
Békét, örömet többé nem remélhet,
Csak nyugtalan, csak örökös küzdelmet.
Mert Isten így fenyíti meg a hátrát,
Ki örült daccal jár utána annak,
Mit Isten az embernek föl nem tárhat,
Hogy felkutassa titkát az igaznak.

Összeesve e gondolatok és érzelmek ónsúlya alatt a költemény végén helyreigazítja, jobbra változtatja szigorú ítéletét, melylyel a vers elején a szép leányt sújtotta. Saját gyarlósága és küzdelmeinek sikertelensége észrevételi vele a gerendát saját szemében s a bűn és fájdalom közössége sugallja neki e részvevő, szánakozó szavakat :

Ó jöjj ide; te is mint én, szenvedtél,
Ha könybe nem is lábad szép szemed,
Mert jól tudom, te ép úgy érezed,
Milyen keserves az én bánatom.
Egy és ugyanaz a mi büntetésünk,
Hiába tartod vissza könyvedet
Mert mint az enyém, úgy a te szived
Is összetépte rég a fájdalom.

Ki beszélhet ily őszintén, ily igazán; ki mutathat rá oly határozottan a 19-ik század mozgó eszméire, ha nem az, ki maga is érti és érzi azokat? Mert amit Espronceda ezen nőhány versében elének állít, az nem pusztán az ő borús kedélyvilágának terméke, hanem terméke első sorban a kornak, melyben élt; eredménye azon politikai és társadalmi vajúdlásnak, melyen Spanyolországunk keresztül kellett esni, hogy egy egészséges és életerős nemzedék létrehozásával jövőjét biztosítsa.

Hogy ez sikerüljön, sutba kellett dobni sok hagyományos szokást, sok testet-lelket ölő alakiságot, melyek különben sem illettek már az átalakuló félben levő Európa képének keretébe. Föl kellett venni a harcot azokkal, kik még mindig rajongással csüggték a nemzet múltjának előítéletein. Föl kellett világosítani és ezáltal szabaddá tenni a népet, melynek jóléte elé az abszolutizmus s annak minden közösérdekű intézménye annyi akadályt gördített. S a küzdelemben, a szabad eszmék e

térfoglalásában Spanyolországnak nem volt több oly lelkes fia, mint *Larra* és *Espronceda*.

Larra, a spanyoloknak Figaro neve alatt ismert éles eszű pamfletírója *Cartas del pobrecito Hablador* c. prózában irt satírái, melyek 1832-ben jelentek meg, sámsoni erővel rázták meg az elavúlt társadalom alaposzlopait. Espronceda költői szive lánghővel sietett megemészteni azt, ami még Larra maró gúnynyal és lesújtó igazsággal telt ítéleteivel dacolni látszott. Nagy veszteség volt Spanyolországra nézve, hogy e két derék fiának munkássága korai halálukkal megszakadt, mert a kor uralkodó eszméi és érzülete bennök találtak legőszintébb, legnyiltabb, legönzetlenebb védőjükre. Habár a pártatlan igazság érdekében meg kell jegyezni, hogy működésök inkább negatív, mint pozitív természetű volt, amennyiben az inkább csak a rombolásra szorítkozott. Új irányt jelölni, új célokat teremteni, az azokra vezető módok és eszközök megállapításával, ők sem tudtak. Hiányzott bennök a magasabb korral járó higgadtság és mérséklet, amelyre idővel talán szert tehettek volna.

A létező állapotok e merev tagadása; a múlt eszményeinek fokozatos háttérba szorítása az új elvekkel, új nézetekkel, új szükségletekkel szemben, egyszóval a kor jelleme Espronceda egy művében sincs oly élesen körvonalazva, mint a *Szalamankai diák* és különösen még az *Ördög-világ* c. hosszabb költeményeiben.

A szalamankai diák — *El estudiante de Salamanca* — négy részből álló hosszabb költői elbeszélés, melynek tárgya Lizardo diák neve alatt általánosan ismert spanyol legendából van merítve.

Az elbeszélés hősében, D. Felix Montemarban, a régi, nyers, durva és tanulni nem szerető diákot állítja elénk, ki kártyában, ivásban, vívásban és szerelmi kalandok után való járásban leli örömét. Felix elcsábított és elhagyott kedvesének, Elvirának emlékét beesteleníti meg, mikor kártyára teszi arcképét. A leány bátyja fegyveres elégtételt követel a nővérén ejtett sérelemért, melyet ez meg nem tagad tőle. A párbaj a leány bátyjának megölésével végződik. Amint D. Felix a párbaj helyéről haza-

felé ballag, egy Krisztus-kép előtt fehér lepelbe burkolt női alakot pillant meg, mely őt arra kéri, hogy térjen Istenéhez. D. Felix azonban nemesak gúnyt űz az Istenből és minden szent dologból, hanem elveteműtségében annyira megy, hogy elhatározza e női alak meghódítását. Ez látván, hogy szavainak semmi hatása sincs a diákra, eltávozik, de ez nyomon követi. Ezen éjjeli bolyongás közben egy temetést lát és két halottat, kik közül az egyik megölt ellenfele, D. Diego, a másik ő maga. De ez sem indítja őt meg. Végre egy temetőbe érnek, melynek egy sírboltjába szállnak le. Az itt összegyűlt holtak, esontvázak, tudtára adják neki, hogy megtalálta jegyesét. Felrántja a fátyolt, mely egy halálfőt takar. Ekkor a esontváz átkarolja őt és oly erősen szorítja magához, hogy minden erőlködése tőle megszabadulni dugába dől. Ereje lassankint elhagyja és holtan rogyik össze.

E romantikus történet a kritikusok szerint allegorikus értelemben veendő. A lepelbe burkolt alak, a halálfő, Spanyolország régi jegyese: a vallásbeli rajongás, mely Spanyolországot (D. Felix) halálba kergeti:

Egy rettentően rút halálfő,*
A bátor férfi fehér asszonya.

Én mindennek dacára hajlandó volnék azon megjegyzést kockáztatni, hogy Espronceda nem járt a helyes úton, midőn hazájának szerencsétlenségét csak a vallásra vezette vissza. Inkább az udvar és a főnemesség által kultivált és a nép vérébe is átment ósdi hibák és szokássá vált előítéletek tekinthetők a baj igazi okának. De hát ez felelt meg akkor a viszonyoknak, az uralkodó felfogásnak s Esproncedától nem lehet várni olyat, ami önmagával hozta volna ellentétbe. Pedig szkepticizmusával ez is megférhetett volna!

A nagy elmék, művészek nem minden alkotása alkalmas lelki világuk elemzésére. Meg akarod érteni Dantét? Olvasd el Isteni színjátékát! Beakarsz hatolni Göthe szellemébe? Ott van Faust! Kiváncsi vagy Byron költői egyéniségére? Manfredje nélkül el nem éred célodat! Tudomást akarsz szerezni

* Espronceda, Poesias. Madrid, 1889. 121. l.

Madáchunk eszméiről? Fordulj az Ember tragédiájához! Akarod ismerni Esproncedát? Tanulmányozd az Ördög-világ e művét!

Mi tehát ez az Ördög-világ?

Az Ördög-világ — El diablo mundo — egy hat énekből álló terjedelmes költemény, mely epikai, lírai és drámai képek reflexiókkal átszőtt mozaikjából áll. A ki nem szereti a hosszabb költeményekbe való elmerülést s megelégszik néhány sorból álló jellemzéssel: az jól teszi, ha a következőket átugorja. Aki azonban élvezetet talál egy ha egészében nem is, de részleteiben igazi remekmű tartalmának ismertetésében: az e kissé bővebb magyarázattól sem fog visszariadni!

Bevezetés. Kint szörnyű vihar dúl, de a költő felizgatott kebelében is. Az ördögöknek nagy ünnepe van most, kik a felkorbácsolt tengeren eveznek tova egy ismeretlen cél felé. A kívül hallatszó zaj mozgásba hozza a költő idegrendszerét kinek szemei előtt szellemek vonódnak el, míg füleihez különféle hangok ütődnek. A tenger moraja, ég zengése, szél sivítása, felhők kavargása, hollók káromgása, kígyók sziszegése, kutyák vonítása stb. stb. az elemek áldáz tusájára mutatnak, melyet a költő képzelme mindenféle mesés élő lényekkel népesít be. A vihar tehát nem egyéb, mint „pokoli mulatsága a világnak.“

E zűrzavarban karok és egyes hangok a kor uralkodó eszméit szólítják elő. Az igazság, dicsőség, hatalom, gyönyör és szerelem, bánat és fájdalom hangjai egymásután ütődnek fülehez. Ezekről megzavarodva a poklot látja meg, melyet Dante-ra emlékeztető modorban ír le. Egy tüzes vízesés közepén az ördögöt pillantja meg egy fekete óriás alakjában. Hajában kígyók sziszegnek, szája egy tűzhányó hegy töleséréhez hasonló. Körülötte kisebb ördögök, manók, tündérek csoportosúlnak. Mindenünnen éktelen zivaj és ordítás hallatszik, de mindezt elnémítja a *fájdalom szellemének* kiáltása. Ez először Istenről beszél, kit fent a mennyekben dicsőség, boldogság, szeretet vesz körül. Azután áttér az emberre, kinek rendeltetését felfogni nem tudja, mert szenvedésének, nyomorának

okai épp oly ismeretlenek előtte, mint a milyen hiába való az igazság kutatása s a létezők megértésére irányuló törekvése. Ezekből vezeti le e pesszimiztikus tételeket:

Lázás álom s nem csalódás
A gyönyör és szerelem;
Tudománya híú dolog,
Kéje hazug szertelen;
Tehtetlen az ereje,
Léte merő gyötrellem!

De a kétkedő lélek ebben sem tud megnyugodni, mert ezek is csak eszmék, melyeknek hazug volta idővel szintén kifog tűnni. Hisz itt a földön semmi sem állandó és örök. S a ki az embert ez eszmékkel folyton kínozza, az maga az ördög, ki ezek által gyakorolja befolyását az emberi nemre:

S ez a féreg, mely rágódik
Szived kellő közepén,
Illúziód mely lerontja,
A Lucifer vagyok én,
A fájdalom, kín angyala,
A rossz anyja s poklom mindig
Az emberi szív vala.

Minden tanult ember előtt ismeretes, hogy az érzelmvilág képe milyen éles ellentéte a csendnek és nyugalomnak. Hasonlít a zajló tengerhez, melynek hullámai hol szabályosan, hol minden rend nélkül torlódnak egymásra. Ennek okát adni a vízfelület óriási kiterjedésénél, mélységénél és ismeretlen mederszövényeinél fogva épp úgy lehetetlen, mint egy kifejlődött és állandóvá vált lelki állapotot, — mint bizonyos lelki jelenségek összegét — igazi tényezőire visszavezetni. Ily nehézséggel találja magát szemben a költő is, ki miután érzi, hogy azt leküzdeni nem képes, nem vállalkozik másra, mint annak hű ecsetelésére, ami jelenleg a művelt emberek eszét és szívét foglalkoztatja. Ő is a kor gyermeke lévén, leghelyesebben vél eszelekedni, ha saját lelke mélyéből merít. Ezzel egyúttal felkelti magában azt a hangulatot, mely nélkül semmiféle nagyobb szabású költői mű sikerre nem számíthat. A bevezetéssel tehát szintén e hangulatot akarta az olvasóban felidézni.

mely a kétkedésből és bizonytalanságból fakadva az egész mű megértéséhez és méltó élvezéséhez okvetetlenül szükséges. E szándék mellett szólnak a következő sorok :

S az én őrült csalóka képzetemben
Hallám a jajszót és a szörnyű dalt ;
S mint hogyha bennem nyüzsgne, úgy éreztem
E folytonos pokoli zűrzavart.

Igaz-e miud, amit ím látni vélek,
Vagy pusztá álom az csak egyedül ?
Őrült-e bennem igazán a lélek ?
Való-e, mi szemem elé kerül ?
Avagy hazugok mind e szörnyű képek ?

I. Ének. Ennek elején a költő egy szobába vezeti olvasóját, melyben lámpánál egy öreg ember olvas. Az óra 12-őt üt, mire emberünk becsapja könyvét s karos székében hátradőlve mondja el, mit e pillanatban gondol és érez. E magánbeszéd veleje sok tekintetben Göthe Faust-jára emlékeztet, hasonlót mondhatni a helyzetről is. „Minden hazugság, hiúság és ostobaság, minden mulandó; az ember és az élet oly titok, melyet megfejteni senki sem tud; minden füst, por és pára s a fájdalomnak és panasznak értelme nincsen.“

Miután az első ének hőse elmondta nézeteit, lefekszik. Az alvás idejét a költő arra használja fel, hogy elmondja véleményét a kritikusokról s egyúttal könyvének tartalmát adja elő. A költő különben gyakran tér el tárgyától, ami bizony nem igen válik művének előnyére.

Ez első kitérésben élete, ifjúsága menetét vázolja. Említést tesz tanulmányairól, kételyeiről. Hogy azonban hőse ne töltse haszontalanul idejét s miután nevetséges volna, ha a költő az alvó ember fölött órák hosszán át dalolna: újból fölveszi az elbeszélés fonalát.

E célból a tudós álmát kezdi fejtegetni. S ez nem éppen szerencsétlen gondolat a költőtől, mert hisz a lélektan szerint az ember álma a napi események kinyomata. A tudósnak álmában egy szép női alak jelenik meg. Ez a halál nemtője, ki szép dalával elringatja, fájdalmait megszünteti, kételyeit elosz-

latja, s mi több, még a mennyországba is elvezeti. Ez az al-
tató dal külön olvasva sem téveszti el hatását, de az öregnek
mély álomba merülését kissé nagyobb részletességgel írja le,
mintsem kívánatos volna.

A prológban a költő a poklot mutatta be: itt a menny-
országot tünteti fel kápráztató fényben. Összesége ez azon kel-
lemes mozzanatoknak, melyekre az ember visszaemlékezni sze-
ret; azon eszméknek és érzelmeknek, melyek után sóvárgott,
melyekért küzdött. Egy titokzatos világ ez, melynek részleteit
ifjú képzelme ragyogó színpompában rajzolt eléje. Az örök
élet, enyhe álom, édes költészet, első sóhaj, panasz, remény,
az erény nyugalma és békéje, jegyesének ölelése, gyermeké-
nek első esókja, a hit, a vallás, a tarka világ, nemes ain-
bició stb. stb. megtestesülve jelenik itt meg előtte. A túl-
világi fény és boldogság közepett egy angyal válik ki a többi
közül s dicsőítő énekkel üdvözli a Teremtőt. Dalát az angya-
lok kara követi, mialatt Isten kíséretében gyönyörködik.

Az öreg delejes álma vége felé közeledik. A halál nem-
tőjének hatása meggyengül, a szív újra erősebben kezd dobogni,
a vér sebesebben lüktetni. Izmai visszanyerik rugalmasságukat,
szemei fölnyílnak s beáll a félálom állapota, melyben ifjúkori
ereje visszatér, arca üde, piros színt nyer, ősz hajfürtjei meg-
feketednek. A halál nemtője még egyszer keblére öleli, leplébe
burkolja s megmutatja neki a világ és saját sorsát, romlását
és mindazt, amit a gyarló világ nyújtani képes.

Az első ének még hátralévő részét a költő egyéni reflexiói
töltik ki. Valamennyi pesszimiztikus. Ilyen a többi közt az
álom boldogságának magasztalása, melyről ugyanazt mondja,
amit Calderon egy drámai művének címéül használt: „Az
álom boldogság, mert az élet álom.” Ez azon hamis feltevés,
mely következtetéseinek alapúl szolgál:

Álom a röpke kéj s a szerelem,
Az ifjúság, dicsőség és a szépség :
A boldogság, remény és gyötrellem.
A virág stb.

Ezután, mintha epébe mártotta volna tollát, gúny tárgyává

teszi az embereknek dicsőség, hírnév után való kapkodását. Szatirikus fejtegetéseibe beleveszi a politikusokat, írókat, a kormányt, a képviselőket s mindenféle rendű és rangú embereket és végül önmagát. Jövő dicsőségéről jóízű humorral emlékezik meg, midőn megjósolja magának, hogy mellszobra egyszer majd a szalónok, kávéházak és borbély-üzletek díszét fogja képezni; arcképe, kölni viz-üvegeséken fog tündökölni. Mind-ezen dicsőségnél többre becsüli műve pártolását, mely legalább annak folytatását teszi lehetővé.

II. Ének. Terézához. Ime egy érdekes fejezet a költő eseményekben gazdag életéből. Egy ifjúkori álm abból az időből, melyben Leopardi szerint „a remény előtt még hosszú út áll“ s az ember a világot rózsás színben látja.

Ez ének tulajdonképen nem függ össze a művel s a költő szavai szerint az nem is egyéb, mint szívfájdalmának akaratlan kitörése.

Teréza, az ő első ideálja, méltatlan lett szerelmére, *tiszta* vonzalmára. A csalódás-okozta esapást nem tudja kiheverni többé. A lelkén ütött seb koronkint meg-megújul s fájni, vérezni kezd. Éjjel álmában önkénytelenül, nappal az emlékezet gyors szárnyain sokszor szeme elé kerül Teréza bájos alakja, hogy még kínosabbá tegye életét, melyet a számkivetés leverő érzete s a honvágy amúgy is folytonosan zaklatott. És mégis ez a fájó emlék, melytől úgy szeretett volna szabadúlni, iratta meg vele legszebb költeményét. Enélkül a spanyol költészet egy gyönggyel szegényebb lenne.

A hosszú költemény elején leírja lelki állapotát azon időben, mikor Teréza érzelmvilágának napja, éltető eleme volt; mikor a szerelemről úgy gondolkozott, hogy az „az elvesztett mennyországnak szomorú emléke vagy a jövő dicsőségének reménye.“ S e boldogságból, fényből és Teréza bájából nem maradt több egy „árva sugárnál“, egy „összezsugorodott emléknél.“ A beteg költőt nem vigasztalja meg az sem, hogy Teréza hűtlenségeért keservesen lakolt, mert fiai elhagyták s nem volt senki sem, ki egykor az „ég színével vetekedő“ szemcit lezárta volna. Végül mintha érezné, hogy őt a világ e veszte-

ségért kárpótolni nem bírja. ily szarkasztikus szemrehányással fejezi be remek versét:

Fulladjon kínom gúnyba, habotába,
Egy új halott kit érdekelhet mána?

Ha a költő első szerelmének állandó emléket akart emelni, úgy ez pompásan sikerült neki!

III. Ének. Az első énekben rajzolt öreg tudósból a költő képzelme itt egy erőteljes és naiv ifjút alkot. Ez dalolva kel fel, miáltal magára vonja háziura haragját, kivel annyira öszszepöröl, hogy a támadt csődület és rendőrség elől ruha nélkül kell menekülnie. Mindenki örülnék nézi a meztelen embert, kit végre a rendőrség kerít kézre és vet börtönbe.

Ezen ének allegorikus és szatirikus. A sorok közül ugyanis azt olvashatni ki, hogy az ártatlan ifjú, kinek nincs még annyi tapasztalása, hogy beleélje magát az ördögvilág üres szokásaiba, konvención alapuló rendjébe, összeütközésbe jő azzal s így az emberek rosszalását, haragját és üldözését vonja magára. Közbeszótt hűmoros megjegyzései a politikai viszonyokat és a fennálló kormányrendszert ostromozzák, melynek lényege szerinte nem az emberi jog, szeretet, igazság, hanem a lélekölő forma. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy ő e fejezetet 1840-ben írta, mikor a forradalmi mozgalom újból megindult: a politikai viszonyokra való utalás is érthetővé válik.

A költőibb részletek közül említésre méltó a hajnal és a tavasz leírása.

IV. Ének. Adám — így hívják a börtönbe vetett fiatal embert — már egy év óta eszi a börtön keserű kenyerét s szíjja annak dohos levegőjét, anélkül, hogy ruhát adtak volna rá. A rab ezen idő alatt némi oktatásban is részesül. Megtanul labdázni, sakkozni sőt még az életről is szerez magának némi, igaz, hogy hamis fogalmat, mert a rabok közt a bűn megy erényszámba. Ezalatt megismerkedik *Szaládával*, egy öreg rabtársának szép fiatal leányával. Szívét most egy eddigelé ismeretlen érzemény keríti hatalmába, mely fogságát elviselhetet-

lenné teszi. Szaláda mindent elkövet, hogy Ádámnak szabadságát kieszközölje. A bíró megvesztegetésével s az Ádám által okozott károk megtérítésével ez sikerül is neki.

Kiválóan szép, festői képek: Ádám álma a börtönben és Ádám meg Szaláda boldogságának ecsetelése, melyre hat lapot szentel.

V. Ének. Az avapiés-i korcsma. Eddig a költő beszélt el Ádám történetét. Most ehelyett drámai jelenetek következnek, melyek két felvonásba, vagy inkább képbe vannak foglalva.

Az első kép jeleneteinek színhelye egy kurta korcsma, melyben csirkefogók, naplopók táncolnak, duhajkodnak. Ádám és Szaláda egy sarokban üldögélve nézik a zürzavart. Három csirkefogó minden áron bele akar kötni Ádámba, ki azonban megtartja nyugalalmát. Szaláda egy csirkefogó tolakodásának úgy vet véget, hogy kését szívébe mártja, mire valamennyinek csak hűlt helye marad. Az elősíető rendőrség persze senkit sem talál ott.

A második kép első jelenete Szaláda szegényes lakásán játszódik le. Ádámot nem elégíti ki Szaláda önzetlen és hű ragaszkodása. Ő kincs, pompa, fény után vágyódik s elhatározza, hogy addig nem nyugszik, míg azt el nem éri. Az egyszerű, szegény, elhagyatott Szaládának, kiből bűnös születése dacára is sok lelki nemesség lakik, fáj Ádám szertelen nagyravágyása, mert előre látja, hogy akár sikerülnek terveit, akár nem, ő mindenképen vesztes lesz szerelmében. De végre is megnyugszik Ádám szavaiban, ki megígéri neki, hogy sohasem fogja őt elhagyni. Ádám erre álomba merül, melyben mindazt teljesülve látja, ami után ébren kívánczolt. Ádám beszédjére, melyben álmát ecsetelte, Szaláda remekül felel. Ádám álma és beszéde csupa ábránd, valótlanság, lehetetlenség; Szaládáé ellenben sokkal józanabb, semhogy azt egy ilyen sorsú leánytól várni lehetne. Ádám lelkesültségét Szaláda e szavakkal akarja leszállítani:

Tudod, Ádám, mit tartnak fenn azoknak,
Kik úgy születtek, mint szegény mgama?

Egy piszkos börtön szűk zugába dobnak,
S egy kórházban halok meg zajtalan.

Szaláda szavai nem másítják meg Ádám elhatározását.

A második jelenetben hat bandita lép Ádámhoz, kikre őt a börtönben még Szaláda atyja tette figyelmeztetésé. Ezek egy grófi kastély kirablását tervezik s nem kerül nagy erőlködésükbe, hogy Ádámot Szaláda ellenkezése dacára is megnyerjék tervöknek.

VI. Ének. Éjjeli egy óra van. A kastélyban már minden alszik. A ház szép úrnője is lefeküdt már. A rablók betörnek. Egyikök halkán lép be azon szobába, hol az úrnő pihen. Kezében tör. szemében gyilkos szándék. Ez alatt a többiek könnyökig vájkálnak a szekrények kincseiben. Csak Ádám marad veszteg a sok fény és pompa láttára. Sorra nézi a bútorokat és festményeket, melyekről azt hiszi, hogy élő alakok. E közben megérint egy órát, mire ez zenélni kezd. Ez ügyetlenségért ráförmednek a többiek, de ő nem sokat törődik velök. Le akarják őt szűrni s az ébredő asszonynak betömni a száját, ki kegyelemért esd. Ádám szíve megesik rajta, védelmére kel az elhagyatott nőnek saját cinkostársai ellen. Ádám ügyesen védi magát mindaddig, míg a zajra a kastély személyzete föl nem ébred. Ekkor a banditák elosonnak. Ádám is követi példájokat.

Amint a történeteken merengve az utcákon fel-alá jár, egyszerre vidám zaj, zene és tánc üti meg fülét. Megáll, benéz az ablakon és látja, hogy egy öreg asszony holt leánya fölött virraszt és sírdogál, míg a szomszéd szobában mulató férfi- és nőtársaság van együtt. Szíve a kesergő asszonyhoz vezet. Az életnek tapasztaláson alapuló ismeretében Ádám nem jutott még annyira, hogy tudná, miszerint a halál ellen orvosság nincs. Mikor meggyőződik e keserű igazságnak létéről, Istenhez fordul s annak mindenhatóságától várja a szegény asszony fájdalmának enyhítését. Hiába való törekvés ez is, a földi élet sora nem változik meg az ő kedvéért. Míg itt az elhervadt virág fájó könyeket facsar ki sze-

meiből, addig a szomszéd szobában víg élet folyik. E tapasztalat tárja föl előtte az élet lényegét, mely az *öröm* és *bánat* keverékéből áll.

Eddig tart ez az érdekes mű, melyet a költő közbejött halála miatt nem fejezhetett be. Hubbard irodalomtörténetében azt mondja róla, hogy Byron Don Juan-jának másolata. Memnyire alapos (!) az ő ítélete, legjobban mutatják téves, sőt a tényekkel homlokegyenest ellenkező állításai. Ő ugyanis a hős jellemének ismertetése közben Szaládáról, „fogsága társnőjéről“ (?) — *une compagne de captivité* — azt írja, hogy ez viszi rá minden bűnre; — *qui l'initie á tous les désordres et á tous les crimes.** — Tényleg az általam közölt tartalom szerint nem Szaláda, hanem ennek apja az, ki rablásra, gyilkosságra tanítja a tapasztalatlan Ádámot.** Szaláda inkább jó szelleme, ki őt a rablástól minden áron vissza akarja tartani, mert attól fél, hogy rajtakapják és újra börtönbe kerül. De meg Ádám a rablási kísérleten kívül még semmi rosszszat sem követett el. A „*tous les crimes*“ kifejezése tehát szintén valótlan, mint azon állítása is, hogy a mű *hét* énekből áll. Hogy a francia irodalomtörténész itt nagy bakot lőtt, a mondottak után senki sem vonhatja kétségbe. Több mint valószínű, hogy ő Espronceda e művét még csak nem is olvasta. Főntebbi állításával azonfelül még abba a gyanúba is keveredett, hogy Byron Don Juan-ját sem ismeri kellőképen.

Annyi azonban tény, hogy Espronceda Ördögvilága Byron elbeszélő költészetének minden hibájában szenved, még pedig sokkal nagyobb mérvben, mint az ő mesteréé. Byron „verses regényeiben“ egyszerűen túltette magát az elbeszélő költészetnek régtől fogva megállapított szabályain, melyek különösen a cselekmény egységére és a jellem egyöntetűségére való tekintetből figyelmen kívül nem hagyhatók. Hogy az Ördögvilágnak is ez a sarkalatos hibája, az kétséget nem szenvedhet.

Ez az oka, hogy az egyes énekek eseményei rendkívül lazán függnék össze egymással; hogy nincsenek oly közös

* Hubbard, Histoire de la littérature contemporaine en Espagne. 154 l.

** El diablo mundo, poema de D. José Espronceda. 1889. 108. l., 111–112 l.

jellegek, szembetűnő vonások, melyek az egészet az egységség színében tűntethetnék föl. Így pl. az első és a harmadik ének között való kapcsolatot csakis a költő képzelmével való visszaélése hozta létre és nem a hős jelleme, nem a dolgok természetes fejlődése. A második éneket nem is említem, melynek semmi köze sincs az egészhez. A prológ — dacára minden szépségének, megfelelő hangulatának — sem tartalmaz semmi olyat, mi az elmondandó cselekménnyel közelebbi viszonyba volna hozható. A cselekmény szorosán véve nem az első, hanem a harmadik énekkel veszi kezdetét. Növeli még a bajt a sok reflexió, melyek terjedelme az elbeszélés menetét nemcsak gátolja, de többször meg is akasztja.

Természetes, hogy az események ily kuszáltsága visszatükröződik a hős jellemén is. Hogy egy öreg, tudós emberből egy álom behatása alatt mikép válhatik egy naiv, kezdetleges gondolkodású és érzésű fiatal ember, egy természetes Ádám, azt megérteni szerfölött bajos. Ez a nevetségesen naiv, vagy inkább szánalomra méltó tapasztalatlan Ádám önvétke nélkül — mert hisz öntudatra még nem ébredett — kerül börtönbe, hol a jó helyett a rosszat ismeri meg, hol egy a gonoszságban már rég megátalkodott öreg rab gyűlöletet csepegtet szívébe az emberi nem iránt. S mégis, mikor Ádám kiszabadul a börtönből, innen nem visz ki magával mást rosszra való hajlamnál, mely őt már az első gonosz tett végrehajtásánál cserben hagyja. Akin anynyira erőt vett a kincs, pompa és fény után való féktelen vágy, mint Ádámon, akinek fogalma sem lehet az erényről, a jóról: az a kínálkozó alkalmat sem szalasztja el akkor, mikor vágyainak valósíthatásával áll szemben. Az ő hű társnője, az odaadó Szaláda is rendkívül nemes, tiszteletre és rokonszenvűnkre méltó leányzó, kiben csak az az egy megfoghatatlan, mikép őrizte meg szívjóságát azon bűnös környezetben, mely benszületett és felnőtt.

Az egész ennek következtében olyan benyomást tesz az az emberre, mintha a prológ és az első ének egy nagyszabású költői mű kezdete volna, melyet hihetőleg tehetsége és nagymérvű elfoglaltsága miatt nem folytathatott tovább oly következetesen és összhangzatosan, amint az költői tehetségétől kitelhetett volna.

Amit azonban művének egésze ellen vétett: azt annak részleteiben iparkodott jóvá tenni. E részletek, — akár az egyes énekek külön-külön, akár azok egyes fejezetei — hatalmas képzelőerőről és igazi költői lélekről tanúskodnak. A természet egyes jelenségeinek leírása épp oly festői, mint a milyen megragadó Ádám ébredező szerelmének és igaz Szaláda aggodalmának ecsetelése.

De fontosak ezen részletek ezért is, mivel az Ördögvilág alapeszméje, illetve a költő szándéka belőlük lesz világossá. Szerző e művében ugyanis e századnak lehetőleg hű képét akarta nyújtani. Hogy ezen feladatát mentül sikeresebben megoldhassa, az ellentétek szembeállításához folyamodott. Minden egyes ének tehát egy-egy ilyen erős fény- és árnyvonásokból összetett életképet van hivatva ábrázolni. A sötét háttérül szolgáló pesszimizmus érdekesekké, de egyúttal lehangelőkké teszi azokat. Egyes alakjai az elhibázott Ádámon kívül eléggé sikerültek. A kormánytanácsos és az ő életpárja (Ádám háziura), Szaláda atyja, a csirkefogók az életből vannak merítve. Legvonzóbb azonban valamennyi között Szaláda, kit a mindenható szerelem a posványból a csillagokig emelt fel. Az 5-dik ének második képeinek első jelenete, mely Szaláda lakásán megy végbe s Ádám és Szaláda erkölcsi mérkőzését adja elő, kiszakítva is nagy hatásra számíthatna! Mily érdekes ellentét van Teréza (2. ének) és Szaláda közt! Terézát ugyanaz az érzelem tette erkölcsileg tönkre, mely Szaláda bűnös lelkének erkölcsi újjászületését eszközölte.

Az ilyen ellentéteknek egymás mellé való helyezéséből keletkező világosság azonban a kelő napéhoz hasonlít, mely csak a hegyvidék legmagasabb csúcsait éri, míg az őket összekötő fokozatos lejtők homályban maradnak. Az akarom mondani, hogy a szélsőségek és ellentétek nem adják vissza az életet hiven és a maga teljes valóságában, bár az érdeklődés úgy az írók, mint az olvasók részéről irántuk manapság sokkal nagyobb, sem mint kívánatos. S ez áll az Ördögvilágra is, aminek Espronceda az emberi életet elnevezte; de ne feledjük, hogy az ördög sohasem oly fekete, mint amilyennek festik!

José Zorrilla.

(1817—1893)

Ő volt egészen a legújabb időig a katolikus, Spanyolország nemzeti költőinek feje, királya. Egy igazán költői élet fűződik nevéhez, melynek egyes mozzanatai sokkal érdekesebbek, semhogy rajtuk átsurranni lehetne.

Atyja kir. udvari bíró lévén, mindent elkövetett, hogy fia a legjobb nevelésben részesüljön. Nem is rajta múlt, hogy fia jövője iránt táplált tervei nem váltak be. Mint gyermeket a madridi jezsuiták nemesi kollegiumába adta nevelésbe. Az élénk képzelmű fiúnak a műsák iránt való hajlamai már itt jelentkeztek, amennyiben alig volt még 12 éves, mikor tanítói rajta kapták a versíráson. Ezért irtózott tehát a komoly munkától, melyet az iskolai tanulás megkíván, ezért bújta a költőket, mikor teljesen magára maradhatott.

A jezsuita-atyák azonban mindezek dacára sem adták fel a fiú jövőjébe helyezett reményöket, s míg egyrésztől semmit sem mulasztottak el arra nézve, hogy anyjától örökölt buzgalmat, vallásos érzületét megszilárdítsák; másrésztől mindent elkövettek, hogy ébredező hajlamainak kifejlesztésére tért és alkalmat nyújtsanak. Itt vert tehát gyökeret szívében a valláshoz, a hithez való ragaszkodás érzete s e kolostor esendes falai voltak tanúi azon fogadásának, mely szerint a műsáknak fogja szentelni életét.

De nem sokáig maradhatott Madridban, mert atyjának, ki a régi kormányrendszernek volt híve, 1832-ben meg kellett válnia hivatalától. A kis család ekkor Ó-Castilia *Lerma* nevű falujába vonult vissza. A falusi csendélet egyhangúsága nem nagyon tetszett neki, azért valóságos öröm szállta meg szívét.

mikor őt atyja Toledóba küldötte jogot tanulni. Itt azonban kisebb gondja is nagyobb volt a tanulásnál. Hiába erőltette őt egy pap nagybátyja, kinek felügyeletére őt atyja bizta, hogy tanuljon. Költői kedvteléseitől nem vonhatta el sem a szép szó, sem a szigor. A római jognál nagyobb élvezetet talált abban, ha a Tajo partján sétálhatott, vagy a város regényes vidékén kóborolhatott, melynek egyes szebb pontjait ügyesen és hiven tudta lerajzolni. A Tajo hidja, San Servando kastélya, a sz. Jánosról nevezett székesegyház, és a környékbeli várak-, romokról szóló mondák voltak érdeklődésének legfőbb tárgyai.

Ilyen barangolással és álmodozással telt el az év, melynek megisméltetésétől csakis nagybátyjának befolyása mentette meg. Ugyancsak az ő rossz információjának tulajdonítható az, hogy atyja őt a második évre *Valladolidba* küldé azon reményben, miszerint az új környezetben és két oly tekintélyes férfiúnak, mint az ottani kormányzó és egyetem rektora, kik neki régi ismerősei és barátai valának, erélyes és éber felügyelete alatt fiának előhaladása jobban lesz biztosítva. De megint csalódott, mert fia egyáltalában nem volt hajlandó szakítani multjával, hajlamaival és megszokott foglalkozásával, mely romok látogatásából, mondák és mesék gyűjtéséből, szépirodalmi lapok olvasásából és versfaragásból állott. Ez időben jelentek meg első kísérletei az *El Artista* c. lapban, melynek szerkesztője egyik barátjának rokona volt. A szelid múzsa „*démonává*“ lett és ábrándos lelkét lassan-lassan annyira behálózta, hogy uralma alól többé szabadúlni nem tudott.

Mikor atyjának említett barátai látták, hogy a fiú a tudományokra nézve teljesen elveszett, ki különben is egész határozottan kijelentette, hogy tanulmányait — történjék bármi — folytatni nem fogja; atyja vérző szívvel bár, de belenyugodott sorsába. Egy majoros kocsit küldött érte, hogy azon utazzék haza. Az unalmas utazás alatt elég ideje volt jövőjéről gondolkodni. Érezte, hogy kettő között kell választania. Vagy hazamegy, hol szülei szemrehányó tekintete és a gazdálkodás prózai foglalkozása vár reá; vagy megugrik, világgá megy, s álmainak valósításához lát. Amott egy nyugodt, de gyűlölt élet-

mód, emitt egy bizonytalan, de esetleg dicsőségre vivő út. Ő ez utóbbit választá. Amint lelke önmagával vívódott, észrevette, hogy a kocsi egy mező mellett halad s az úttól nem messze egy kanca legelész. A kocsiról leugorni és a kanca hátán teremni egy pillanat műve volt. Elvágatott s mielőtt a kocsin levők magukhoz tértek volna ámulatukból, a szökevénynek már csak bottal üthették a nyomát!

Zorrilla előbb Valladolid, majd Madrid felé vette útját, melynek egyes részleteit — *Cuentos de un loco* — *Egy örült meséi* — c. könyvében érdekesen írja le. Az éj sötétségén kívül a lelkiismeret szava is zavarta nyugalmát:

Minden ágban, melyet a szél
Meginatott, megrezgetett,
Fenyegető órjás kezét
Véltem észrevenni én.

Az a 10 hónap, melyet regényes szökésétől kezdve első feltűnéséig Madridban eltöltött, a nélkülözéseknek szakadatlan láncolata, valóságos bohéme-élet volt. Atyjának voltak ugyan itt barátai és ismerősei, kiknél menhelyet és segítséget kaphatott volna, de ezekhez fordulni tiltá önérzete. Az egész idő alatt úgyszólván csak arra volt utalva, amit rajzai és hirlapi cikkei után kapott. Ez pedig édes kevés lehetett. Végül egy lapnál alkalmazták, amelynek léte azonban nem tartott tovább két hónapnál. Egy cikk miatt a rendőrség rajta ütött a szerkesztőségén, amikor is kevés híja volt, hogy a Filippini-szigetekre nem küldték. Szerencsére jó eleve pillantotta meg a rendőrséget, mely elől a szomszédház udvarába ugrott, honnan minden feltűnés nélkül került az utcára. A szerencsés véletlen összehozta őt egy cigánynyal, kinek egykor életét mentette meg. A cigány értesülvén a veszedelemről, melyben jótevője forgott, össze-vissza kuszálja haját, bekormozza arcát, széles karimájú kalapot nyom fejébe, köpenybe bújtatja s a Toledo-hidon át kiszökteti.

A körülmények oly kedvező fordulatot vettek Zorrillára nézve, hogy 10 napi bujdosás és cigányélet után visszatérhetett Madridba s folytathatta szokott életmódját. Az éjt rendesen

egy szegény kosárkötő házában töltötte, ki azelőtt vele együtt a szerencsétlenül járt lapnál volt alkalmazva. A nappal kószálással és a könyvtárban való olvasgatással telt el.

Egy ízben éppen a könyvtárban volt, mikor annak egy tisztviselője és barátja, az olasz származású Massard Joakim hírül adta neki Larra öngyilkosságát. Massard tudván azt, hogy Zorrilla versírással is foglalkozik, felszólította őt, írnia a holnapi nagy temetés alkalmából Larrára egy költeményt. Bármily hízelgő volt is ez ajánlat reá nézve, abba csak oly föltétel alatt egyezett bele, ha Massard azt magáénak fogadja és úgy szavalja el. Massardnak ez ellen nem is volt semmi kifogása. A sors azonban másképp határozott.

A beszélgetés után, mely este történt, Z. hazamegy, hogy szavának helyt álljon. A szegény kosárkötőnek se tolla, se tintája nincs. Mit tegyen? Meghegyez egy fűzfavesszőt, belemártja egy kék festékbe s egy kapitányismerőse névjegyére egy árva gyertyaszál gyér világa mellett írja le azt a verset, mely dicsőségének alapját veti meg. Reggel D. Álvarez költőbarátjához megy, hogy a költeményt letisztázza, innen pedig Massardhoz, hogy rendelkezésére bocsássa.

Larra öngyilkossága izgalomba hozta az egész várost, mert sokan azon szomorú hitben éltek, hogy vele Spanyolország szabadsága és egy szebb jövő reménye száll sirba. A temetésről, mely 1837. febr. 15-én este ment végbe, csak azok hiányoztak, kiket vagy betegség, vagy távollét akadályozott a megjelenésben. Hogy erről hű képet adjak, legyen szabad Antonio de Valbuena erre vonatkozó szavait idéznem.

„Este volt, mikor Larrát temették. A temetésről nem hiányozhatott Zorrilla sem, ki jól tudta, hogy ott lesznek mindazon költők és írók, kiknek ismeretségére annyira vágyódott. Salatól kölesön vett kabátban ment el sz. Jakab templomába és innen a gyászkiséréttel ki a temetőbe. A halott fölött Molins márki mondott gyászbeszédet. Ennek egyes tüzesebb részletei mélyen megrázták a közönséget, melynek hangulata különben is közel állt az elérzékenyüléshez. Egypár költő alkalmi verse feszült figyelmet keltett a hallgatókban. Az ünnepség már vége

felé közeledett, mikor Massard a rendezőknek túltúl adta, hogy hátra van még egy vers, melyet szintén el kellene szavalni. Ő maga azonban idegen kiejtésénél fogva nem vállalkozván a feladatra, Zorrillát toltá előtérbe s kezébe nyomván szerzeményét, magára hagyta. Mindenki a hosszú fürtű, karesú termetű és halavány arcú ismeretlen ifjúra szegezte tekintetét. Nem volt többé mentség; olvasnia kellett. A síri esendben fiatal, üde és rokonszenves hangja, valamint a versen áthúzódó érzelmű őszinteségét visszatükrözött előadása általános elérzőkenyűlést szült. Mikor a költemény feléhez ért, az érzelmű rajta is annyira erőtt vett, hogy könnyeit visszatartani nem bírván, az olvasást félbe kellett hagynia. Helyette Molins fejezte azt be. A lelkesedés túlműnt minden határon. Mindenki sírt, mindenki elragadtatva sietett üdvözölni az új költőt s a jelen volt Pastor Diaz tanúsága szerint hálát adott a gondviselésnek, mely ily szemmel láthatólag támasztott új szellemet a meghalt sírja fölött.“ *

Magam érzem legjobban, hogy e nevezetessé vált költemény itt közölt fordítása dallamosság, erő, melegség és technika tekintetében még csak meg sem közelíti az eredetit. Nem is úntatnám vele az olvasót, ha nem volna neki oly nagy jelentősége Zorrilla irodalmi fejlődésére s ha nem keltett volna olyan fenomenális hatást. Csakis ez a szempont az, mely annak közlésére bátorít.

Ez a bús moraj, mely általzúg a légen,
Egy panaszos harang gyászát jelzi mára:
Nem könnyít az semmit a nagy veszteségen,
Mert e néma tetem a sír mély ölében
Porrá válik holnap a jajszó dacára.
Befejezte ő már földi hivatását
Hervadó létének végét be sem várva,
Mint a hogy a lányka teszi az oltárra
A világi fátyolt, úgy tön ő is, látom.
Üres volt jövője, nem hitt benne többet,
Nem bántotta lelkét a dicsőség álma,
Önkényt sietett hát a fagyos halálba,
Melyből föl nem ébred, csak a más-világon.

* J. Zorrilla por Antonio de Valbuena. Madrid, 1889. 22—24. 1.

Olyan virág volt ő, mit a nyár leperzsel,
Forrás, melynek vizét az aszály kiszijja;
Habja morájának örök lesz a bújja,
Elhervadott végleg a virágnak szára.
Érzik ugyan most is a kábitó illat
És a sík mezőnek sötét, üde zölde,
Melyet a fű, virány most magára ölte.
E teremtő forrás életének ára.
Ilyen átokverte
Virág is a költő
Sokszor amit költ ő,
Áldást szül a verse.

Aludjál békében a magányos sirban,
Melynek bús csendjébe nem hatol be semmi,
Csak a fájó fohász, mit az esti pirban
Dalol el fölötted egy más költő ajka
Szeretet fog lantja húrjából rezegni,
Őszintébben szól, mint sok ember imája,
Mert az a legtisztább szeretetet zengi,
Vele csak a gyermek könye tud versengni,
Melyet emlékednél csal ki majd egy dajka.

Ha a költők számára
Hajlék van ott a mennyben,
S a föld nem méltó másra,
Mint a költők hamvára,
Mely elpusztul ott menten;

Ez ajándék jól megfelel
E keserves létnek!
Hullánál mást nem érdemel,
Ki búcsút mond végleg.
E puszta vidéknek!
Költő, hogyha a nemlétbe
A tegnapiak él emléke
S túl az égbolt-íveken
Szintén van egy ilyen élet...
Gondolj rám ott, aki érted
Búslakodik ideleln.

Elérte végre hát azt, ami vágyainak netovábbját képezte. Beteljesedett, valóvá lett álma, melyért feláldozta jövőjét, szülőinek szeretetét, melyért eddig csak nyomor és szenvedés jutott neki osztályrészul. Mért tagadta volna, jól esett szívének az ünnepeltetés, még pedig három okból. Először, mert általa megszomorított szülőinek bocsánatát vélte megszerezni; másodsor, mert azt gondolta, hogy megnyeri imádottja szívét és

kezét és harmadszor, mivel tehetsége, szelleme előtt nem vala többé számbavehető akadály.

A siker első mámorában úszó szíve talán meg sem bírta volna e három óhajának teljesedéséből fakadó boldogságot. Annyi tény, hogy az első két óhaj hajótörést szenvedett. Szülői a forradalom üldözései előtt a karlistáknál kerestek ótalmat; szíve választotta pedig éppen akkor lett hűtelen hozzá, mikor nevét a hírnév szárnyaira vette s mikor hozzá a leggyöngédebb érzelmektől áthatott verset írta. (Al Arlanza.)

Az írói pálya azonban dicsőséggel nyílt meg előtte. Az írók, költők mindjárt a temetés után tömegesen keresték őt fel azon szállodában, ahova őt González Bravo, a későbbi miniszter fogatán elvitte. A vacsoránál ismerkedett meg *Breton de los Herreros*, *Ventura de la Vega*-, *Gil y Zárate*-, *Hartzembusch*-, *García Gutiérrez*-zel és másokkal. Esproncedával, ki akkor súlyos betegen feküdt otthon, csak későbbben találkozott. A ki reggel még egy lapnál sem tudott alkalmazást kapni, este Donoso Cortés és Pastor Diaz *El Porvenir* c. lapja már munkatársai közé számította. Ez állását rövid idő múlva egy jövedelmezőbbel cserélte föl az *Español* c. lapnál, melyhez Espronceda és Gil befolyása segítette.

Dacára annak a páratlan sikernek, mely a Larrához írt vershez fűződik, s melynek emlékét más ember talán mindenél többre becsülte volna: lelke kimondhatatlanul szenvedett azon gondolatnál, hogy — bár akaratlanul is — egy öngyilkos dicsőítésében vett részt. A tudat, hogy vallása tanai ellen cselekedett, nyomasztó teher gyanánt nehezedett lelkiismeretére. Eléggé érthető tehát, mért iparkodott tőle szabadúlni. Amily nyilvános volt a sértés, melyet a katolikus vallás közérzetén ejtett, oly nyilvános elégtételt akart azért adni. Mindenkit meglepett az a négysoros strófa, melyet *Recuerdos y Fantasias* c. könyvének elejére bűnbánata őszinte jeléül igtatott:

Gaz módjára nőttem én fel
Egy gonosznak sirja szélén,
Első dalom — rossz előjel —
Öngyilkoshoz intézem én.

A spanyolok eleinte azon hitben ringatták magukat, hogy Zorrilla a forradalompartiakhoz fog csatlakozni és azon irányban haladni, melyet a korszellem teremtett. Nagyon csalódtak, mert Zorrillának első verskötetei az ellenkezőről győzték meg őket. Az a lojális érzelem, melylyel ő vallása és a törvényes rend iránt viseltetett, éles megtámadásokra adott alkalmat. Többen vetették szemére következetlenségét a Larra-féle szereplésre való tekintetből; sőt nem kevés azok száma sem, kik lelkesedésének őszinteségét is kétségbe vonták. Egy régi kerékvágású trubadúrt láttak benne csak, ki még mindig olyan eszmékért, tárgyakért, szokásokért rajong, melyek divatjukat múlták, hitelüket elvesztették. Ő azonban rendületlenül haladt előre kitűzött célja felé, melyet erős, tántoríthatatlan vallásos meggyőződése és a nemzet multjához való ragaszkodás tűzött ki eléje.

Még az 1837-ik év végén jelent meg első verskötete, melynek élén a Larrához intézett vers állott. Ezt követte a következő évben egy második. Mind a kettőnek tartalmán erősen érzik még Calderon, Victor Hugo és Lamartine hatása. Áll ez különösen a képekre és hasonlatokra nézve, melyekbe gondolatait öltöztetni szokta. De már ezen első termékekből is ki-kicsillan az az eredeti, sajátságos zománc, melynek csilláma oly jól esik a romlatlan szívnek, mint a tél egyhangúsága által kifárasztott szemnek tavaszkor a rét virágainak tarka színpompája a zöld fűtenger közepett. Egyes leírásai oly ragyogók, bájosak és melegek, hogy az ember szíve szinte olvadozni kezd hatásuk alatt. Ilyen többi közt az *Al Arlanza*, *A' Venecia* és *Indecisión* c. versei, melyek közül különösen az utóbbi a tropikus vidékek minden varázsát egyesíti magában.

A második kötet arról is nevezetes, hogy előszava Zorrilla irodalmi hitvallását foglalja magában. A költő arról ekkép nyilatkozik.

„A második kötet nyilvánosságra hozásánál két dolgot tartottam szem előtt: a hazát, hol születtem, és a vallást, melyben élek. Mint spanyol. a mi földünkön kerestem lelkesedésemnek tárgyat. Mint keresztény azon hitet tápláltam, hogy

az én vallásomban több a költészet, mint a pógányban. Mint spanyol, nem tartom helyesnek megénekelni Herkulest, Horaciusz, Kokleszt, Juliusz Cézárt és megfélekezni Cidról, D. Pedro Ansurezről, Hernán Cortés és Garcia de Paredesről. Mint keresztény, azt hiszem, többet ér a mi zokogó Máriánk, nagy hetünk és templomaink szertartási pompája, mint a szemérmetlen Vénusz, az utálatot keltő Lupercaliák, Bachus és Plútó szégyenletes áldozatai. Mint spanyol helytelennek és nevetségesnek gondolom messze fekvő országok hőseit kutatni a hazaiak rovására; mint keresztény véteknek tartanám más idegen hit miatt elhanyagolni a mienket, mikor az ellen lép-ten-nyomon tiltakoznunk kell.“

Amit a költő itt prózában oly ünnepélyes komolysággal hirdet s mint szilárd meggyőződést magáénak vall, azt költésze visszhangja százszorosan adja vissza. A *Cantos del Trovador*, a *Vigilias del estio* és *Legendák* c. könyveinek számos helyét lehetne a mondottak igazolására felhozni, sőt nincsen olyan munkája, melyben ez a szellem kifejezésre nem jutna.

Lirai költeményeinek színét-javát a *Cantos del Trovador* c. versgyűjteménye foglalja magában. E hosszú, legendai tárgyú elbeszélések a múlt idők lovagtörténeteit elevenítik föl. A hősök párbajokat vívnak oly eszmékért, minőkért manapság lelkesedni nevetséges volna. Merész kalandokba bocsátkoznak, melyek a jelenkor törekvéseivel semmi összefüggésben sincsenek. És e mondák, e történetek mégis tetszettek és szerzőjüknek dicsőségére váltak. Honnan van ez? Hubbard, ki Zorrillát követett irányáért ugyancsak keményen támadja meg, ennek okát elég naivúl nyelvezetének elragadó bájában véli megtalálni. De lehet-e alaposabb és elfogulatlanabb ítéletet várni az olyan kritikustól, kinek csak a jelenkor pesszimiztikus áramlata iránt van érzéke, ki a nemzeti költészet jogos, sőt üdvös voltáról csak kicsinylőleg szeret beszélni?

Sokkal helyesebb és elfogadhatóbb Valbuena okoskodása, már csak azért is, mivel ő mint spanyol jobban ismeri a népet, a nemzet érzületét, mint egy idegen. Szerinte Zorrillának népszerűséget az szerzett, hogy ő mindig olyan tárgyat ölelt fel.

melyet a nép hite igaznak tart, szeret és érte lelkesülni is tud. S mely nép szívében nem találna élénk visszhangra az a költő, ki nemzete multjának legfényesebb emlékeit újítja fel; mikor azokról a boldogoknak vélt időkről rántja le a fátyolt, melyeknek nagyságából és dicsőségéből kell lelkesedést merítenie még azoknak is, kiknek a haza sorsának javítása céljából esetleg új ösvényeket kell törniök.

De meg Zorrillában, ha igazságosan akarunk a költővel szemben eljárni, nem szabad keresnünk a politikust, hanem az embert. Hisz ő lehetőleg távol tartotta magát a politikai küzdelmektől, melyek a spanyol irodalomtól annyi hasznos munkást vontak el. Hogy nem rokonszenvezett a forradalommal, az új politikai iránynyal, elvekkal. arra lehetett is neki elég oka. Csak szülei sorsára kellett gondolnia, hogy a polgárháború áldatlan következményei szívét keserűséggel töltsék el. Nem csoda, hogy szelleme annyira beleélte magát a multba, hogy a vallás és a nemzeti hagyományok fentartásához kötötte hazája jövőjét s minden ellenkező vélemény elől elzárkózott; minden felforgató törekvéstől irtózott.

S amily szívesen elmerengett élénk képzelme a régi jó idők emlékein az arab és keresztény hősök tettein, a lovagváarak kísérteties alakjain és borzalmat keltő eseményein: épp oly gyermeki öröm, nemes hév, magasztos ihlet és ünnepélyes hangulat szállta meg lelkét, mikor komoly, szent, vallásos tárgyak felé fordult. Költeményeinek második kötetéből a *Nap nélküli nap* — *El dia sin sol*, — mely az első emberpár, teremtése-, bűnbeesése-, bűnhődése- s az utolsó itéletről számol be és *A Szüz a kereszt lábainál* — *La virgen al pie de la Cruz* — címűeket kell kiemelni, mint olyanokat, melyekben a kifejezések gazdagsága és változatossága, nem különben az érzelem természetes melege mi kívánni valót sem hagy hátra.

Hogyha több kötetre menő költeményeiből csakis a következő néhány verséről emlékezünk itt meg, azt nem azért tesszük, mintha a többiek irodalmi becsre, értékre nézve azok mögött maradnának. Ez azonban legkevésbé akadályoz bennünket annak a kijelentésében, hogy bizony találkozhatni hely-

lyel-közzel gyöngébb alkotásokkal is, melyekben egyes gondolatok, verssorok ismételten is előfordúlnak. Kritikusai ez önisméltléseket és helytelen mondatfűzéseket szemére is vetik. És méltán, mert egy kis fáradságba kerülő műgonddal könnyen elkerülhette volna azokat. De e figyelmetlenséget, e pontatlanságot ki nem bocsátaná meg annak a költőnek, ki vagy száz-ezer verset írt s köztük olyanokat, mint *Oriental*, *Oda á Roma*, *La soledad del campo*, *Las hojas secas*, *El crepúsculo de la tarde*, *A'un aguila*, *Vigilia*, *Gloria y orgullo*, *Misterio*, *A la luna*, *Fe*, *Ira de Dios*, *El reloj*, *La márgen del arroyo*, *La siesta*, *Napoleon* stb. stb.?

A női ajkak szépségét alig emelte valaki a tökély oly magas fokára, mint ő az *Oriental* c. versben, mely először Donoso lapjában jelent meg nem sok időre a Larrához írt búcsúszó után. Az olvasóközönséget csakugyan megbűvölhette a többi közt ez a négy sor:

Ajkaid egy a középén
Kettéhasadt szép rubin,
Mit egykor egy égi isten
Hordott díszül fűrtjein.

Rómához írt ódája, *A dicsőség- és a gőg* c. költeménye úgy duzzad az erőtlől, mint a milyen gyöngéd és lágy az előbbi üde a *Mező magánya*, csinos a *Száraz levelek* című.

Még Esproncedánál is keresve kell keresni azt a helyet, mely annyi fönséget és erőt lehel, mint e sorok:

El félre tőlem, földnek gyönyörei,
Ti szín, árnyék és név nélkül való mesék,
Akit majdan a sír fog ölébe venni,
Ha porhüvelyéből lelke elköltözék!
Vajjon mi a gyönyör, a szerencse, élet
A dicsőség, remény édes álma nélkül?
Egy ualmas nagy út, melyre a ki lép-tt,
Annál fáradtabb lesz, minél elébb kerül.
Isten alkotása vagyok, egyéb semmi.
Egy magasabb törzsnek lelke mozog bennem;
Ha a törpe akar óriássá lenni;
Nem szabad ma lennem és holnap elvesznem.

A *Vigilia*, *A Holdhoz*, *A Hit*, címűeket a mély vallásos

érzelem, keresztény megadás és imaszerű áhítat ruházza fel a
azzal a derengő félhomálylyal, mely a misztikus világnézettől
áthatott lélek légies képzeiteit beburkolni szokta. Ezek szelleme
a kedélybetegeknek egyetemes gyógyszerét: a reményt foglalja
magában, melytől az orvosi tudomány megfosztotta őket. Mily
éles ellentét van pl. Espronceda és Zorrilla felfogása közt, az,
a Vigilia első részének e záró szavaiból legjobban látható:

Én édes szerelmem, égi szűz Mária,
Halhatlan rózsája véres Golgotának,
Sajkám vezérfénye, mit a tenger árja
S a vihar lökési szüntelen dobálnak.

E titkos hangoktól szabadíts meg kérlek,
Melyek a sötétben kínoznak, gyötörnek
Tedd, hogy távozzanak e ködpárás képek,
Melyek lármájokkal ablakomra törnek.

Ha a szerelemről dalol, szavai édes mézként folynak aj-
kairól. Ily verseiben nincs indulat, nincs szenvedély, csak lágy,
olvadozó érzelem. Oly álomba ringatják ezek a fogékony keblet
titokzatos zenéjökkel, bizarr történetökkel, a képek és hason-
latok keleti pompájával, amelyről legföljebb egy ópiumszivónak
lehet igazi fogalma, Egyesítik ezek magukban a tropikus ter-
mészet minden báját: az őserdők mámorító illatát, kísérteties
neszét, lankasztó légkörét, melyek varázsa ellen hiába küzd és
erőlködik a vándor, le kell feküdnie, öntudatát el kell veszi-
tenie s akarva-nemakarva álmodoznia kell. Ilyen a *Szieszta* c.
költemény,* melyből Zorrilla költői egyéniségét jobban ki lehet
ismerni, mint esetleg egy hosszú lére eresztett kritikai méltatásból.

A mélézó bús hangulat, mely sokszor akaratlanul is belo-
pózik verseibe, olykor-olykor filozófiai reflexiókat is ébreszt
benne. Már a *Dicsőség és gőg* c. költemény mutat föl ilyeneket.
A lét mulandósága fölött érzett bánata azonban sehol sem nyi-
latkozik oly megkapó módon, mint a festői *La Márgen del arroyo*
és az *El reloj* címűekben.

* Megjelent a Fővárosi Lapok 1893. jan. 23. számában.

Az elsőben — *A patak partja* — elragadtatva szemléli, esodálja a természet tavaszi szépségeit, de e merengéséből fájdalmasan rázza fel annak szörnyű tudata, hogy mindez egyszer csak el fog múlni, mikor így sóhajt fel:

Igy élnek, kis patak,
Kiknek meg kell halni,
Élvezet közt múlnak
Életök napjai!
De eljön a hő nyár
S pompádnak vet véget,
És egy lassan ölő
Titkos, finom mérget
Csepegtet a liljom
Gyökere-, kelyhébe,
Elveszti zöld színét
A fű, a levélke,
A piros violák
Üde illatukat.
Összeszorul medred
Lassankint ezalatt,
A szittyó és a nád
Lekonyítja fejét,
S úgy nézi vízében
Hajlékony természetét,
Mig egyszer az ágyad
Majd keskenynyé szűkül
S elvesz a homokban
Látható nyom nélkül
Kis patak, melletted
Bús eszmék támadnak,
Az élők így mennek
Elé a halálnak!

Az *Óra* c. másodikban, mely legremekebb alkotásainak egyike, a fájdalom már metszőbb, a hangulat már sokkal komorabb. Amott a szilfa árnyéka alatt a patak habjainak beszédes zsongása amint fölkelti, úgy el is altatja keble ki-kitörő bús sóhajait, agyának bántó gondolatait. Itt az óra rendszeres időközi ütése, a mutatók szakadatlan előhaladása a mulandóságot juttatják örökösen eszébe. Az óra szomorú képe üldözi folyvást, nyomában van mindenütt. érzi, hogy előre menekülni lehetetlen. Ha szemét behúnyja, hallja ketyegését, ünnepies ütését. Ha kinyitja, meglátja az órakorong számait, melyek

gőgös létünk mozzanatait jelölik. E keserű való sajtolja ki kebléből e fanyarízű panaszokat:

Szomorú az ember sorsa,
Melynek rövid, múltó léte
Titokzatos óraműnek
Van bevésve keretébe.
Számokba foglalva látni
Gőgös éltünk nagy nyomorát,
A „volt“ mivé fog majd válni,
Testünk hamvát, könnyű porát
Szomorú biz egy ingának
Hallgatni a ketyegését,
Olyan az, mint a halálnak
Észrevenni közelgését,
Melynek csupasz lába talpa
Amint csoszog, azt jelenti,
Hogy létünknek nemsokára
Semmivé kell válni, lenni.
Éppen most üt oly élesen
Egyet, kettőt, hármat, négyet,
Ezerezer is mindig, folyton,
Mint először, most se téved,
Lenyugszik, meg felkel újra,
Eközben a nap keleten,
Szétterül az éj bús leple
S a nap újra meg-megjelen;
Felváltja az ősze tavaszt
Metsző fagya a zord télnek,
Elmulik a forró nyár is,
El az ős is; földre esnek
A levelek, a virágok
Az ágakról egymás után,
Üt az óra oly órát, mely
Vissza nem tér soha napján;
Az az inga egy keserű
Igazságot hirdet, morog,
Azt susogja: — „Soha! Soha!
Visszatérni „sohase“ fog,
Mit az örökvaló létbe
E számokban olvastatok.

Ennyit az ő kisebb költeményeiről, melyek az ő hírnevének mindmégannyi lépcsőfokaiul tekinthetők. De bármily szépek, szívhez szólók legyenek is ezek, nagyságát, mégis csak *Legendáinak és tradícióinak* köszönheti. Ezek az ő lelkének természetes szülöttei, teremtő szellemének eredeti alkotásai.

A *legendák és hagyományok — Leyendas y tradiciones* — lírai és epikai elemekkel vegyes hosszabb elbeszélések, körülbelül olyanok, mint nálunk Kisfaludy Sándornak feledésbe ment regéi.

Ilyen legendákhoz, mondai tárgyú elbeszélésekhez vonzódott költői lelke leginkább. Ezekből tűnik ki legjobban az ő szelleme; gondolat- és érzelmvilága ezekbe van letéve.

Már költeményeinek második kötetébe is fölvelt két legendát, melyekért méltó elismerésben részesült.

Az elsőnek címe ez: *Az idő mindent napfényre hoz és Isten keze mindenkit utolér — Para verdades el tiempo y para justicias Dios*. A másodiké pedig: *A jó bíró legjobb tanúja — A buen juez mejor testigo*. Az elsőnek veleje ez:

Juan Ruiz és *Pedro Medina* egymásnak jó barátai, mióta az utóbbi az előbbinek életét egy ízben megmentette. Természetük azonban nem egyenlő. Juan indulatos, darabos, Pedro ügyesebb, udvariasabb s ez utóbbi tulajdonságánál fogva neki sikerül Catalina kegyét megnyerni. kiért Juan is rajong. A Catalina híráért vetett kocka is Pedro javára dőlt el. Egy hónapra rá Pedro megtartotta esküvőjét Catalinával. Sötét éj volt, mikor az utolsó vendég is eltávozott. A magukra maradt új házasokat egy verekedés és segélykiáltás csalja az utcára, hol Pedrot orozva meggyilkolja valaki, kinek kilétét hét éven át sem tudják kinyomozni. Ezen idő alatt Juan annyira behi-zelgi magát Catalinánál, hogy ez végre kész vele az oltár elé lépni. A menyegzői lakomán elfogy a borjúfej, s hogy még egyet szerezzen, Juan kimegy s a mészárszékben egy friss borjúfejet vesz meg. A vérző borjúfej útközben nyomot hagy. Észreveszi ezt két rendőr s utána menve egy fészület előtt megállítják s felszólítják őt, hogy a vérző csomagot bontsa ki. Amint kibontja, a borjúfej helyett Pedro fejét látja meg. Ijed-tében bevallja, hogy ő ölte meg hét év előtt barátját, Pedrot.

A másodikat kritikusan még többre becsülik. E toledo-i eredetű legendában Ines de Vargas arra kényszeríti Diego Martinez nevű kedvesét, hogy mielőtt a hollandi háborúba menne, esküdjék meg egy templomban levő fészületre, hogy

ha majd visszatér, elvesztett becsületét visszaadja és nőül veszi. A katona mint kapitány és nemes ember jön vissza, de megtagadja azt, amit ünnepélyesen fogadott. A leány erre bevádolja őt a bíró előtt, hol a kapitány megesküszik arra, hogy ő a leánynak semmit sem ígért vagy fogadott. Minthogy a leánynak nincs más tanuja, mint a feszület, arra hivatkozik. A bírák beleegyeznek a leány kérésébe. Este elmennek a templomba s megkérdezik a feszületet, hogy igaz-e mindaz, amit a leány állít. Erre megnyílik az Üdvözítő ajka, kezét kiszabadítja a szögből, fölemeli, miközben e szót lehet hallani: esküszöm! A leányon erre mély megindulás vesz erőt, mely benne azon szilárd fogadást érleli meg, hogy hátralévő napjait kolostorban töltse el. Így is cselekszik. De megtér az esküszegő is. E esoda állítólag minden esztendőben egyszer abban a bizonyos esti időben ismétlődni szokott.

Költeményeinek többi kötete szintén felölel egy-egy ily legendát, melyek között egyike a legsikerültebbeknek *Montoya kapitány*. A már említett *Cantos del trovador* hat, a *Vigilias del estio* meg három legendát tartalmaz. Legkitünőbbnek, legremekebbnek tartják mégis azt, melynek címe: *Margit, a kapusnő — Margarita la Tornera*.

E hosszú, 126 lapra terjedő, legenda csakugyan mintaképe a középkorból vett spanyol nemzeti mondáknak. A benne szereplő hősök jellemének korhű ecseteléséhez semmi kétség sem férhet. A cselekmény folyása oly gyors, oly élénk és természetes, mintha szemünk előtt bonyolódnék az le. Még az itt-ott beleszótt hosszabb reflexiók sem zavarják vagy szakítják meg az esemény rendes menetét, mely mindvégig egységes, célratörő s ammellett érdekfeszítő. E reflexiók inkább üdítő pihenő helyek. Ha a meseszöveg ellen alapos kifogást tenni nem lehet; még kevésbbé emelhető az az előadás, a nyelvezet vagy alak tekintetéből. Egy szóval: e legenda a remek műegészeknek minden jelességét egyesíti magában s azért megérdemli, hogy vele közelebről is megismerkedjünk.

Mintha érezné, hogy oly munkába fog, melyhez lelkesedést csak vallása hitéből és szeretéből meríthet, a legenda ele-

jén egy páratlanul magasan szárnyaló fohászban a boldogságos Szűzhöz, Máriához fordul. Az ő keresztény felfogása eszményibb műsát nem talál az Isten anyjánál! Biztosra veszem, hogy olvasóim is e nézetten volnának, ha olvashatnák e gyönyörű fohász eredetijét. Én magam legalább — őszintén megvallom — annak varázsától nem tudtam szabadúlni, mert annak eszményi tartalma, magasztos ihlete, mély hite és édes, fülbemászó, szívrelható zenéje, mindent fölülmúl, amit e téren olvastam, vagy hallottam. Némi halvány képét adja csak vissza a fohász e három utolsó lefordított versszaka:

És te ragyogó, te bolygó égi csillag,
 A nagy mindenségnek úrnője, Mária,
 A kin nem fog mocsok, te szép, szánó alak,
 Akit oly jól esik szívemnek imálnia,
 Világító tornya kétes vágyaimnak,
 Bocsásd meg hangomat, mely magába zárja
 A te szerelmedet, a te szépségedet.
 Amint azt halandó nyelven zengni lehet.
 Tudom, szememmel, balhatatlan úrnő,
 Égi arcod fényét árnyékkal fedem be;
 Tudom, Ég-királyné, mennyire nem illő
 Velök bájaiddal nézni szemtől-szembe;
 Bűnös nyelvemre, hogy múltó szózat nem jő,
 Amely tökélyednek tényleg megfelelné,
 De végre is engedd, reményemnek fénye,
 Hogy azt szeréuv dalom folyton f-ndic-érje!
 Jöjjetek, kik sírtok! hallgassátok dalom,
 Akik hisztek még az erényben, a mennyben:
 Jöjjetek, akiket gyötör bű. fájdalom,
 Vigasztal szolgálok, ha hallgattok engem;
 S a kin homályán át bizton meglátjátok
 A remény sugárit csillogni reátok.

A költő e legendában egy Istentől elrugaszkodott spanyol gavallér viselt dolgait írja le. Hőse valóságos Don Juan, aki minden tekintetben hasonlít *Don Juan Tenorio* név alatt általánosán ismert drámája főalakjához. A szereplő főszemély *Don Juan de Alarcon*, egy jámbor, erkölcsös, derék apának elkényeztetett, mert egyetlen fia, aki apjának tekintélyes vagyonát mulatozásra, kicsapongásokra és botránys kedvtelésekre fe-
 esérli, pazarolja. A fia sorsa és könnyelmű életmódja felett

kesergő atyának jóakaró tanácsait, böles intelmeit még csak figyelmére sem méltatja; egyszóval, a leghálátlanabbúl él vissza annak szívjóságával, vak majomszeretetével. Egyszer, amint a szomszédos kolostor kapujában megpillantja annak esinos kapusnőjét, nyomban elhatározza, hogy addig nem nyugszik, míg azt meg nem hódítja, el nem csábítja. A tapasztalatlan, világót nem látott ártatlan lelkű leányt hazug ígéreteivel csakugyan sikerül is neki maga számára megnyernie és megszöktetnie. A leány kezdetben ingadozik, de a hiúság és egy eddig ismeretlen érzés hatalma nem engedi meg, hogy győzzön a kísértésen. Szökése éjjelén még egyszer letérdel az áldozat a szűz Anya oltára előtt, hogy elbúcsúzzék tőle és segítségét, óltalmát a jövőre lekönyörögje. E kép egyike a legmeghatóbbaknak a legendában. Don Juan azonban nem volt oly természetű, hogy híven megmaradt volna mellette. Madridban megismerkedik egy táncosnővel, kiért elhagyja a szegény Margitot, s megöli barátját, ki annak testvére. Margit visszamegy a zárdába, míg Juan további kalandokba bocsátkozik. Ezalatt meghal az atyja is. Az örökség jó olaj volt a tűzre, melyet szenvedélyei táplálnak. Egyik kaland a másikat éri, egyik botrány a másik után következik. Végre is megúnja a hatóság s üldözni kezdi, mire ő Itáliába menekül, hol újból folytatja gonoszságait. Teljes hat esztendő telt el azóta, hogy elhagyta hazáját, mely már-már megfeledkezett róla és gazságairól. Visszatér tehát, hogy kiürült pénztárcáját otthon újból megtölthesse. Birtoka parlagon hever, teljesen elhanyagolt állapotban van. Ebből hamarosan pénzt teremteni nem lehet. Ekkor eszébe jut atyja e mondása: „Ha majd egyszer bolond tetteid és balsorsod mindenedtől megfosztanak, jőjj rejtett siromhoz, borúlj föléje, és árnyékom meg fog segíteni stb.” Juan elemeli a követ s az alatta elhelyezett szekrényben egy papiroslapot talál, melyről a következőket olvassa:

Ha visszatérsz majdan ide
Elprédálva mindenedet,
Ha már végleg elfeleded
Becsületed és atyádat,

Amit jól kiérdemeltél,
Vedd e szöveget, e kötelet,
Jobb tanácsosal annál neked
Soha senki sem szolgálhat.

Boszankodik, dül-fül örült haragjában Juan atyjának e tanácsa fölött s amellet érezvén, hogy pénz nélkül nem élhet. fogja a kötelet s az üreg egyik gerendájára csakugyan felakasztja magát. A gerenda azonban szándékosan úgy volt oda téve, hogy az ne tartsa meg egy ember súlyát. Leesik tehát vele együtt, anélkül, hogy gonosz szándékát végrehajthatta volna. Ekkor azonban egy másik papiresomót pillant meg, mely örömeire a következő meglepetést tartalmazza:

Vétkeid, te örült ember,
Látod erre juttatának,
Mondj hát búcsút mindnyájának,
S fontold meg, hogy mivé leszel:
Vedd és élj, de tartsd eszedbe,
Hogyha többé semmid sem lesz,
Vissza kell majd ezen szeghez
Térned előbb-utóbb talán.

Juant az ő oktalan hajlandóságaiából a talált pénzösszeg sem vetköztette ki, mert ezután is csak megmaradt annak, ami az előtt volt, azon különbséggel, hogy ezúttal pénzét Franciaországban pazarolta el.

E benső, ájtatos íhlet azonban nem elégedett meg azzal, amit legendáiban alkotott. Zorrilla a dicsőség mámorában, a kenyérkereset nehéz munkája közt sem feledkezett meg egy régi fogadásáról. Még mint gyermek tette föl magában azt, hogy a bold. Szűzet egy tökélyeit magasztaló műben fogja megénekelni. Elégtétel akart ez némiképen lenni azon verseiért is, melyekről azt hitte, hogy profán tartalmukkal vagy egyes szerelmi történetek élénkebb és szabadosabb színezésével sértik a közerkölcsiséget. Ily nemes szándék lebegett bűnbánó szemei előtt, mikor 1849-ben *Mária* című vallásos költeményének megírásába fogott. Ennek elején is ugyanaz a kenettel teljes hangulat, mint Margitban, adja ajkára e hívó szózatot:

Jőjjetek mind hozzám, akik abban hisztek,
Hogy van egy boldogabb világ a mienknél.

Szíve egész melegével, férfikora lankadni nem tudó lelkesedésével feküdt neki e munkának, melynek minden egyes fejezete Mária életének egy-egy mozzanatát örökíti meg. Sajnos, atyjának közbejött halála meggátolta őt e nagyszabású műve bevezetésében. A kiadók egy más költőt biztak meg azzal, ki nem tett mást, mint versbe szedte azt, amit Orsini apát prózában írt meg.

Atyjának halála mélyen megrendítette fiú szívet, mert életének semmiféle körülményei közt sem szűnt meg ragaszkodni hozzá, kinek gyermek- és ifjúkorában engedetlenségével oly sok keserűséget okozott. Atyja a politikai harcok közepette nemesak elvesztette minden birtokát, de meg is kellett válnia hazájától. A szegény, tiszteletreméltó öreg Franciaországban húzta meg magát, ahol abból a csekély összegből éldegélt, mely fia fölöslegéből telt ki. — A versek nem jövedelmezvén annyit, amennyi elég lett volna a maga és atyja kényelmes eltartására; elhatározta, hogy a drámaírodalom terén tesz kísérletet. Garcia Gutiérrezrel együtt megírja *Juan Dáncolo*-t, amelynek sikere meggyőzte arról, hogy tehetsége a drámaírásban sem fogja eszerben hagyni. Rövid idő alatt vagy 28 drámát szerzett, melyek kisebb-nagyobb sikerrel kerültek színpadra. Vannak ezek között prologok, vígjátékok, drámák és tragédiák. Némelyek közülök, mint *A király és a csizmadia*, *Az áruló*, *Don Juan Tenorio* a spanyol színházaknak ma is kedvelt műsor-darabjai, de a *Gót töre*, *Sancho Garcia*, *Ronquillo bíró*, *Sancho király lova* is nagy becsben állanak, habár drámai szerkezetre és színpadi technikára nézve nem éppen kifogástalanok.

Már az idézett címekből is láthatjuk, hogy drámáinak hősei szintén a múlt időkből valók.

Valamennyi drámái között a legnépszerűbb *Don Juan Tenorio*. Édes testvére ez a *Margit*-legenda hősné. A két hős közt mégis van valami különbség. *Margit* hőse: D. Juan de Alarcón megrögzött gonoszságából egy hajszálnyi sem enged; D. J. Tenorio ellenben élete utolsó órájában megbánja tetteit és Istenhez tér. Hű mintaképet mutatja be itt azon kö-

zép kori spanyol lovagoknak, kiknek élete dőzsölés, szerelmi kalandok hajhászása, párbajok és egyéb regényes foglalkozások közt telt el.

D. J. Tenorio és Luis de Mejia, ez a két vakmerő kalandor egymással abba fogad, hogy aki egy év alatt több kalandban és regényes vállalatban vesz részt, az lesz a győztes. A fogadást Tenorio nyeri meg, ki Rómában és Nápolyban hírhedtté, rettegetté tette nevét azáltal, hogy vágyainak valósításánál nem ismert semmi szentet, legyőzött minden akadályt. Az általa anyagilag vagy erkölcsileg megölt mindkét nembeli áldozatok száma 25-el múlja felül Mejia áldozatainak számát, Tenorio azonban még e győzelemmel sincs megelégedve. Hogy ellenállhatatlansága még a napnál is világosabb legyen, arra kötelezi magát, hogy ellenfelének jegyesét meghódítja s a zárdából megszökteti. Vakmerősége és pénze még az éjjel csakugyan győz minden akadályon s Jnes elámítja cselével s szívét is megnyeri. E botránnyal magára vonja Jnes atyjának és Mejianak haragját. Üldözéscik elől csak úgy menekül meg, hogy mindakettőt megöli. A halálba követi őket Jnes is, kinek szívét megtörte a csalódás és atyja halála. Ezzel a dráma első része véget ér.

A második rész az isteni igazságszolgáltatásnak van szentelve. Tenorio meglátogatja három utolsó áldozatának sírmlékét, s még akkor is gúnyolódik. Egyszerre megjelenik neki Jnes árnya, akinek emléke hozta őt tulajdonképen ide. Jnes szeretettel adja tudtára, hogy lelkét az övéért Istennek ajánlta fel, ki megígérte, hogy vagy mindketten üdvözülni, vagy elkárhozni fognak. Kéri őt tehát, hogy élete utolsó percében bánja meg bűneit, mert csak ezzel nyerheti meg Isten bocsánatát.

Az édes szavak hallatára Tenorio lelke ingadozni kezd, de csakhamar visszaesik előbbi gögjébe, mikor Jnes atyjának árnyát látja maga előtt. Hogy ez előtt lélekjelenlétét igazolja, meghívja azt mai estélyére, ki megjelenését meg is igéri. A fényes estélyen, mikor Juan barátai, vendégei mély álomba merültek, csakugyan megjelenik a kormányzó szelleme, biztosítva őt egy örökké tartó életről. Egyúttal arról is tudósítja őt.

hogy csak egy napja van hátra, földi életéből. Ragadja meg tehát ezt az időt, adja vissza látogatását a sírban és térjen meg.

Tenorio adott szavához híven újból fölkeresi áldozatainak sírboltját, ahol résztvesz a kormányzó által rendezett lakomán, melynek vendégei csontvázak. A köröskörül kitörő lángok elől a haldokló Juan nem menekülhet többé. De nem a tüztől, hanem Isten haragjától ijed meg. A kormányzó szelleme kezénél fogva viszi a pokol nyitott kapúi felé. Ez utolsó, végzetes pillanathban bánja csak meg tetteit. Félelmében így kiált fel: „Sz. Isten! hiszek benned; ha az én gonoszságom hallatlan, a te irgalmad végtelen. Uram, irgalmazz nekem!”

Erre megragadja másik kezét Jnes s a mennyország felé vezeti.

Ez rövidre szabott tartalma azon drámának, melynél népszerűbbet a spanyol írók közül senki sem írt. Mi lehetett hallatlan közkeletűségének oka? Talán az a misztikus, csodás elem, mely a cselekmény összekúszált szálainak kifejtését vállalja magára? Vagy talán D. Juan Tenorio egyénisége, melyben, mint valami tükörben, a közönség saját őseire ismer? Vagy végül a dráma szerkezeti technikája, párbeszédeinek élénksége s nyelvezetének szépsége? Azt hiszem, mind a három felhozott tulajdonság együttléve.

A misztikus, csodás elem oly térfoglalása a modern drámában minden más művelt nemzetnél visszatetszést szülne s a darabot a biztos bukástól mi sem menthette volna meg. A kritika kozmopolitikus álláspontjából nézve, Zorrilla drámájának e sajátsága tehát gyökeres hiba és tévedés, de a katolikus nemzeti Spanyolországban az határozott előny és jelesség volt színre hozása idejében. Nemzeti jellegét éppen ez a kizárólagosság állapítja meg, mely úgyszólván lehetetlenné teszi annak idegen színpadokon való előadhatását.

Egy más körülmény is biztosította még drámái sikerét. A század huszas évei előtt és után is még nagyon, de nagyon sokáig, a spanyol drámairodalom teljesen a franciák befolyása alatt állott. Azok tehát, akik a spanyol drámát ismét a régi.

elhagyott, elfelejtett nemzeti irányba terelték, biztosan számíthattak a nemzet méltánylására, tetszésére. Így támadt fel újra többszázados hamvából fönix-madár módjára Calderon mysticizmusa és Tirso de Molina kalandokra szomjazó lelke s juttatta babérokhoz még Zorrilla előtt *Breton de los Herreros*-t, a spanyol Scribe-t, *Garcia Gutiérrez*-t, *Eugenio Hartzenbusch*-t, *Patricio de la Escosura*-t, s később *Gertrudis Gomez de Avellaneda*-t, e sokoldalú és tehetséges írónőt és *Lopez de Ayala*-t; mind oly nevek, melyek más nemzeteknek is becsületére válnának.

Az írói tevékenységét koszorúzta sok fényes siker sem nyugtathatta meg lelkét. Elkedvetlenedését hazája új politikai és irodalmi irányán kívül talán még az is fokozta, hogy művei nem jövedelmeztek eleget. Ami Spanyolországban természetes is. A madridi közönség előtt ugyanis még a legjobb darabot is alig lehet háromszornál többször megismételni. E mellett színházai is kicsinyek, s ha valamely drámairó darabja 10.000 frankot hoz, az már váratlan eredmény- és csemény-számba megy. Lehet, hogy ezért, lehet, hogy más okból, úgy tett, mint nagynevű kortársa Gutiérrez, t. i. elhagyta hazáját. Még 1847 végén Párisba költözött.

Innen bocsátotta közre *Egy örült meséi* — *Cuentos de un loco* — és *Granada* c. műveit, mely utóbbi elbészélő költészetének valóságos gyöngye és annak idején óriási feltűnést keltett.

Párisból nemsokára Mexikóba vándorolt, hol Miksa császár kedvelt felolvasója és udvari költője lett. Ennek tragikus halála után pedig ismét visszatért hazájába, melyet többé el nem hagyott soha.

Öreg napjaira is szakadatlanul dolgozott. Munkásságának eredményei egymásután láttak napvilágot. Miksa császár megrendítő végéről *Egy lélek drámájá*-ban — *El drama del alma* — ifjúsága élményeiről a *Régi idők emlékei*-ben — *Recuerdos del tiempo viejo* — számolt be.

Ha a felhozott műveken kívül megemlékezünk még *Album de un loco*, *Los ecos de las montañas*, *La leyenda del Cid*, *El*

cantar del Romero, Gnomos y mujeres s az 1877-ben a madridi Ateneumban és a Jovellanos-színházban felolvasott *Poesias* c. alkotásairól: úgy fáradhatatlan tevékenységéről és vénája termékenységéről elég kimerítő fogalmat szerezhetünk magunknak.

Az isteni gondviselés, mely ifjú korában is érezte vele kegyét, agg korában ritka örömben részesítette őt. Megérhette ugyanis azt az időt, mikor egy pár évvel halála előtt irodalmi érdemeinek elismeréseül nemzete legmértőbbnek találta arra, hogy a babérkoszorút ünnepélyesen fejére tegye. Az agg költőt, ki csak 1885-ben lett az akadémia tagjává, 1889. június 22-én koronázták meg nemzeti költővé az Alhambrában. Annál jobban esett neki a dicsőség ez utolsó sugara, minél inkább érezte, hogy nemsokára búcsút kell mondania e földnek. Ez alkalommal igazán egy költőhöz illő versben búcsúzott el honfitársaitól. A *Granada* c. hatyúdalának egyik strófája a költői lélek végső vergődését így fejezi ki:

Isten megszámlálta perceimet; lelkem
Már látja a balált s a nyílt sirt közelben,
Erőm kimeríté a reszkető aggkor;
Szellemem világát komor ég borítja,
Látom az öröklét kapuit kinyilva,
S szavamat, érzem, most halljátok utolszor.

(Madrid, —89, május 30.)

Késő aggkorának e nagy örömet négy évig sem élvezhette egészen. A magyar lapok alig egy pár sorban vettek tudomást elhúnytáról, mely 1893. év január 24-én következett be. Zorrillában Spanyolország legnagyobb nemzeti költőjét vesztette el, ki a keresztény romanticizmus emlőjén nőtt nagyra.

Ramon de Campoamor.*

(1817—.)

Ramon de Campoamort kortársai Quintana és Espronceda után a század legnagyobb költőjének tartják. Mielőtt költészetre adta volna magát, orvosi tudományt hallgatott s filozófia- és politikával is foglalkozott. E tudományokba való bemélyedése nem vált hátrányára, sőt inkább számtalanszor adtak azok alkalmat neki, hogy eszméiket költészete körébe vonhassa s azokban való jártasságát írásban is igazolja. Castelar Emillel folytatott polemiája a haladás módjáról máig is ismeretes a szakférfiak előtt s az ideizmusról, a föltétlenről és perszonalizmusról írt cikkei most is elismerés tárgyai.

Noha ugyanazon évben született, mint Zorrilla, irodalmi fellépése jóval későbbi időre esik. De Campoamor nem oly tehetség, hogy rövid idő alatt ne tudta volna behozni azt, amivel említett versenytársa megelőzte. Ugy tett, mint egy trenírozott paripa, ha szabad ugyan e hasonlattal élnem, mely egy darabig előnyt ad ellenfelének, hogy azután egy hatalmas szökéssel legelül teremjen s elsőnek érkezzék be.

Hogy ily gyorsan elért siker koronázta költői föllépését, azt első sorban izmos és eredeti tehetségének, másodsorban pedig a kedvező körülményeknek tudható be. Az a művelt társaság ugyanis, mely a Coloseo Piquer-ben szokott összejönni szépirodalmi művek meghallgatása végett, már kezdettől fogva tárt karokkal üdvözölte a szellemes költőt. A közéletből meritett és testestül-lelkestül modern filozófiától áthatott rövid versek, melyeket a költő gyakran énekelve és zongorakiséret

* Szül. 1817-ben, Navia-ban, Oviedo tart.

mellett adott elő, magukkal ragadták a válogatott közönséget és a bennök sziporkázó éle, humoros zamat természetesen csak fokozta hatásukat. Ezen irodalmi összejöveteleken olykor Izabella királyné is megjelent fényes udvarával s a spanyol nemesség színével-javával.

A királyi kegy ezen sugára míg egyrészt növelte, ösztökélte szelleme rugékonyságát, másrészt nem kis mérvben járult hozzá hírnevének emeléséhez. Helyesen mondja egy francia író, hogy egy ragályos betegség sem terjed oly rohamosan, mint a hírnév, ha egyszer szárnyra kapott. Ezen mondas igaz volta mellett tanúskodik Campoamor esete is. Ugyszólván egy csapásra hódította meg olvasói szívét, rokonszenvét. Irodalmi sikere sokban hasonlított Cézár híres csatájához, melynek kimeneteléről a római tanácsnak e szavakkal számolt be: Veni. vidi. vici.

S dacára mindezeknek, a szellemi győzelem nem volt oly könnyű, mint a milyennek az elmondottak után látszik. Mert ő nem használta azon fegyvereket, melyek legalkalmasabbaknak kínálkoztak a kitűzött cél elérésére. A királyi kegy jótéteményét nem dobta el ugyan magától, de azért nem szűnt meg a maga lábán járni és saját természetes esze járását követni. Önállóságára mindig sokat adott, nem úgy, mint azon udvari költők, kik tehetségeiket a királyi család és a főnemesség rendelkezésére bocsátották, mint Ventura de la Vega, José de Selgas és mások, kiknek nevét még csak megemlíteni sem érdemes.

De távol volt attól is, hogy a nép gyöngéinek hizelegjen, vagy az annak vérében meggyökeresedett hagyományok dicsőítése által tegye magát kedveltté. Azok a régi nemzeti hagyományok és mondák, melyek Zorrillának hírt és nevet szereztek, nem hatották meg az ő gondolkozáshoz szoktatott lelkét, nem hozták hullámzásba költői kedélyét.

A járt út egyhangúnak, unalmasnak tűnt fel előtte. A multnál jobban érdekelte őt a jelen. Bár jó spanyol volt, mégis elfogulatlanul ítélte meg nemzete történetét, egykori fendiesért nagyságát. Éleslátását semmi sem bizonyítja jobban, mint azon

tudat, hogy a nemzeti költészet terén csak közepszerű sikereket arathat. Quintana, Espronceda és Zorrilla után kullogni nem tartotta tehetségéhez méltónak. Külömben is Núñez de Arcevel kellett volna neki megosztoznia a dicsőségen. Földi-csőségre pedig nem tartott számot. Egyénisége tehát új ösvényeket keresett, melyeken előtte legalább hazájában nem járt senki.

A régi eszmék és ideális érzelmektől való elfordulását semmi sem igazolja jobban, mint a *Glorias postumas* e. dőlőrája. Ebben éles ellentétbe helyezi magát Quintana tanaival és meggyőződéseivel. Mig ugyanis Quintana költeményeinek előszavában ily szózatot intéz Cienfuegoshoz: „Vajjon a halál feloldja-e a szeretet és tisztelet azon kötelékeit, melyek az embereket egymáshoz fűzik? Nem, kedves Cienfuegos; a halál még szorosabbra fűzi azokat össze s nemcsak megóvja őket az állhatatlanságtól és következetlenségtől, hanem még biztosítja is őket a szerencse forgandósága ellen és védő szárnyai alá veszi a szenvedélyek láza ellen” — addig mit mond Campoamor? Azt, hogy „akik haldoklásuk közben, azt hiszik, miszerint emlékek fen fognak maradni, nagyon csalódnak. Legyen jó vagy rossz, kit eltemetnek, sorsa a feledés.”

Derült hümora, éles megfigyelő képessége, filozófiai tudása s a kor szellemének alapos ismerete csakhamar a kívánt mederbe terelték működését. Minden áron úttörő akart lenni és ez sikerült is neki. Így lett ő első az élők között s adott irányt azoknak, kik közül Belmonte Müller, José Velarde, Eusebio Blasco és José Campo-Arana már is ismertté tették nevüket az irodalomban.

Első szerzeményei: *Ternezas y flores* még a régi nyomokon haladtak s azért gyöngédségükön és dallamosságukon kívül egyebet nem is jegyzünk fel róluk. Szellemi kincstárának javarészét *Doloras*, *Humoradas* és *Pequeños poemas* e. verses könyvei foglalják magukban, miért is a költő egyéniségének és értékének megítélésében első sorban ezekhez kell fordulni.

A *Doloras* — panaszok — neve alatt ő olyan kisebb lírai verseket ért, melyekben valamely bölcselmi eszme könnyen

folyó előadásban s nem egyszer drámai alakban van megörökítve. Bármilyen legyen is azonban az eszme, melynek egy-egy ily dolórában kifejezést ad, a felfogás legtöbb esetben a pesszimizmusnak kedvez, s ehhez igen gyakran még jóízű humor is járul. Ilyen a többi közt *A két lélek* c. dolóra, melynek alapgondolata ez: „Az emberi test szereti a földet, a lélek imádja az eget, e kettő azért örökös harcban áll egymással.”*

Az Oktáviához írt dolóra a szépség, szerelem és gyönyör mulandóságát mondja ki Edgar Poe modorában. Mivel ez egyike azon dolóráinak, melyek alakra és tartalomra nézve a dolóra fogalmának leginkább megfelelnek, célszerűnek tartom azt híven lefordítva e tanulmány keretébe foglalni.

A szépség hiú dolog. (Oktáviához.)

Szerelemről nem dalolok,
A szépséget sem éneklek,
Mert amaz
Árny csak, és ez üres dolog.
Oktávia.
— Nem más, mint árny, a szerelem?
— Igen az.

E virágból, melyet ma tán
Homlokodra fel fogsz tenni,
Porhalmaz
És hamu lesz holnap után.
Oktávia.
— Csak hamu lesz s egyéb semmi?
— Igen az.

Hát a rövid élvezetrül,
Amely mostan benned támad,
Mit tartasz?
Oktávia
Pára lesz tán véletlenül?
— Az lesz, lányka, eltaláltad,
Csakis az!

* Y amando el cuerpo la tierra,
Y el alma adorando el cielo,
Siempre estan, en su desvelo.
Carne y espiritu en guerra.

Hogyha ér baj, szenvedély jő,
Meggyőződöl, édes lányom,
Mily igaz,
Hogy csalódás, árny meg felbő
Minden itt a nagy világon,
Csakis az ! . . .

Mi az olimp? e. dolóra az illúziók változását az ember korviszonyaival hozza kapcsolatba. A kérdés, melyre megfelel, az, hogy mindenki másnak képzei a mennyországot. A gyermek játékszernek, az ifjú szerelmi kalandok terének, a férfi dicsőség, hírnév templomának, az öreg a béke s nyugalom honának és az agg nemlétnek tartja.

„A csalás törvénye“ című versében alig egy pár szóban mondja el azt a jogi egyenlőtlenséget, mely a férj és nő közt a társadalom visszás felfogása következtében lábra kapott. Veleje az egésznek abban áll, hogy az a nép, mely megdicséri azt az asszonyt, ki megbocsátja férje hűtlenségét, később megdicséri azt a férjet, ki hasonló bűnre vetemedett feleségét meggyilkolja.

Említettük, hogy a dolóráknak veleje, magva mindig valamely filozófiai eszme, gondolat, vagy ötlet. Ha ez eszmék a költő meggyőződésének, gondolkodásának, érzésének hű kifejezői, mint Campoamornál, akkor a költő lelkületének megértése ezek taglalása és mérlegelése nélkül egyszerűen lehetetlen. Önkényt vetődik fel tehát e kérdés, hogyan szólnak azok a filozófiai eszmék, axiómák, melyek a dolóráktól a szerző állítása szerint el sem különíthetők?

A felelet e fölvetett kérdésre, őszintén szólva, nem nehéz, mert minden egyes dolórában van egy-két kurzív betűkkel nyomtatott sor, mely a költő szándékát félreismerhetetlen módon az olvasó tudomására hozza s arra figyelmét mintegy felhívja. Az ily gondolat néha refrénképen az egyes versszakok végén ismétlődni is szokott. Némely dolórának már a címe is előre megsejteti azt, amiről véleményt akar mondani. Ilyenek *Az élet dicsősége* (füst) — *Nincs boldogság a földön* — *A szépség hiú dolog* — *Rövid az élet* — *A gyönyör állhatatlan* — *A távollét gyógyít* — *A halál boldogság* — *Szenvedni annyi, mint*

élni, stb. nagyobbára általánosan ismert keserű tapasztalati igazságok, melyeket senkisémm vonhat kétségbe s melyeket bizonyára nem ő talált föl.

De vannak olyan dolórák is — és ezek rendesen hosszabbak — melyek már nem tárgyalnak ily köznapi eszméket. Ezek megértéséhez és méltatásához feszültebb figyelem és latolgatóbb eljárás szükséges. Aki olvasgatás közben nem igen szokott gondolkodni, az Campoamor ezen dolóráiban nyilatkozó eszméit és okoskodásait minden utógondolat nélkül fogja elfogadni, sőt egészen el lesz ragadtatva azon ritka fűszeres íztől és szellemes tartalomtól, mely előtt a legszigorúbb, legkérelhetetlenebb kritikusnak is akarva nem akarva kalapot kell emelnie. De ha valaki Napoleon híres gárdájának sokszor utánzásra méltó példáját tartja szem előtt, nem ugyan a csata-, hanem az irodalmi téren, az nem fog mindig igazat adni nekik és könnyen megfogja különböztetni bennök a búzaszemet a konkolytól.

Minden behízeglő modor, minden rábeszélő tehetség mellett, mely Campoamor ezen dolóráiban jelentkezik, vannak itt olyan hibák is, melyek a dolog természetén alapúlnak. Ezeket hiába nézzük az egyéniség által tetszetősen megfestett szemüvegen keresztül; ezeket okvetetlenül meg kell látnunk, ha csak nem vagyunk egészen vakok. Ennyi áldozatot pedig még a legnagyobb zsenik sem kívánhatnak az embertől. Elismerjük, hogy egyes életviszonyok között ez eszmék, ötletek nagyon is megütik az igazság mértékét, de létezésük és illetve szórványos jelentkezésükből általános elvet vonni le nem volna egyéb, mint józan ítélő képességünknek elvetése, vagy legalább is gyökeres tévedése. Mert azon körülmény, hogy bizonyos erkölcsi hiányokkal gyakran találkozhatni a tapasztalati életben, nem igazolja azon föltevést, mely szerint azok életünk irányzásában zsinórmértékül volnának veendőek. Az erkölcsi világrend régtől fogva meggyökeresedett alapelveit ezek föl nem forgathatják, meg nem változtathatják, amint nem törhetik át azon korlátokat sem, melyekkel magát az örök szép fogalma körülsáncolta. Hiába küzd kézzel-lábbal ellene a mo-

dern esztetika, hiába kiáltja ki az individualizmus föltétlen érvényességét a szellemi termékek terén! Az erkölcsös és a szép között valóságos véd- és dacszövetség van. melyet büntetlenül senki sem támadhat meg.

Hogy ezen elmefuttatás ne szűkölködjék minden alap nélkül, legyen szabad csak a következő dolórákra utalnom:

Az *álhatatlanság előnye* és *Aki többet tesz, többet veszít* két dolórája egy és ugyanazon eszme körül forog. Ezekben a költő nevetség, gúny tárgyává teszi az állhatatosságot, a hűséget, mert az első dolóra alapgondolata szerint „az állhatatlanság olyan ég, melyet az Úr vigasztalásképen nyit meg a szerelem vértanúi előtt“, * a második dolórában pedig folyton azt hangoztatja, hogy az „állandóság olyan csillag, mely egy erősebb fény mellett elhomályosul, s így aki állandóan szeret, azt annál kevésbé szeretik állandóan.“ ** E két dolóra lényegben tehát egy eszmét karol fel s legföljebb a kifejezés alakjára nézve üt el egymástól, mely az elsőben inkább tagadó, a másodikban inkább állító, de egyikben sem föltétlenül igaz.

Éppoly kevésre állhatnak meg, habár előfordulásukat az életben tagadni nem lehet. azon gondolatok sem, melyek *Hiú szándékok* és *A részvét* c. dolórák megírására adtak alkalmat. Hogy „a bánat teljesen fölösleges, ha az emberi gyöngeség a szív hibáit legyezgeti,“ *** ez nagyon természetesen hangzik az első dolórában, de a belőle vont következtetés a jelenlegi nem

* „Que la inconstancia es el cielo
Que el Señor
Abre al fin para consuelo
A los mártires de amor.“
Ventajas de la inconstancia.

** „Es la constancia una estrella,
Que á otra luz más densa muere,
Pues quien más con ella quiere,
Menos le quieren con ella.“
Quien más pone, pierde más.

*** „Que es inútil la más pura
Contrición,
Si abona nuestra ternura
Flaquezas del corazón.“
Propósitos vados.

éppen kedvező erkölcsi viszonyok között is túllő a célon, amennyiben nem áll az, amit utóbb megkockáztat, t. i., hogy „nincs leány, ki jobban nem sietne a légyottra, mint a misére.“* A költő élete megengedem, gazdag lehet oly tapasztalatokban, melyek őt a főntebb mondottak kijelentésére birták, de azért meg fog bocsátani, ha azt az állítást már csak a szépnem erkölcsi reputációja érdekében úgy, amint van, el nem fogadom, s legfeljebb csak kivételképen engedem meg.

De már kivételszámba sem mehet az a felfogás, mely a második dolórában: *A részvétben* testesült meg. Mert nem látszik természetesnek az, hogy egy magában véve ártatlan, ha kissé ostoba leány is pusztá szánalomból az idő viszontagságai ellen menhelyet adva egy ismeretlen jött-mentnek, annak érényét hozza áldozatul. És mindezt pusztá szánalomból! Úgy látszik, hogy a költő az egész mesét csak azért gondolta ki, hogy a szerencsétlenül járt leányhoz, ki gyöngeségét, botlását szánalomra vezeti vissza, ezt a kérdést intézhesse: „És ki lesz most részvéttel irántad?“

Eszem ágában sincs azonban az, mintha ezen megjegyzéseimmel a költő kiváló érdemeit akarnám kisebbiteni. Mert nagyon is jól tudom, hogy az ő hírnevének nem árthat többé a legszigorúbb kritika sem, amint nem fokozhatja dicsőségét a hibái, fogyatékoságai iránt teljesen vak bámulók serege sem.

Az is ismeretes, miszerint a modern költők legtöbbször működése körébe éppen a legritkább jelenségeket szokta venni. Mentségül hozható fel talán itt az, hogy most a rendkívüli, a sikamlós szabja meg a szellemi művek kelendőségét. Mindenesetre oly jelenség, melyet egy költő megítélésénél figyelmen kívül hagyni nem lehet és pedig annál kevésbé, mivel legtöbbször a korszellem enged betekintést a szellemi munkások titkos műhelyébe. Az sem tagadható azonban, hogy minél több készül e műhelyben s minél változatosabb alakú cikkek kerül-

* „No hay niña, que á amar no acuda

Más que a misa.“

Idem.

nek ki abból, annál jobban lehet tartani attól, hogy nem minden tárgy lesz kifogástalan és remek. Habár ezeknek is van keletje és értéke, mert azon gyárnak védőjegyével vannak el látva, mely sok jelest szolgáltatott már s mely éppen ezért annyi közönségre tett szert, hogy különös pártolásra nem is igen szorúl.

Körülbelül ugyanez mondható a nagy írókról is, kiknek némely helylyel-közzel előforduló gyengéit kitapogatni annál merészebb és hálátlanabb feladat, minél nagyobb közkedveltségnek örvendenek. De hát ismeretes az is, hogy az öreg, jó Homérosz is elszundikált olykor-olykor. Vajjon nem azért-e, hogy a jótékony álomtól felüdülve, nagy szellemét az alkotásra annál jobban előkészítse és megerősítse?

Campoamor ugyan nem Homér, de szintén költő és filozófus. Ki vehetné tehát rossz néven tőle, ha mint költő, ő is elszundikál olykor-olykor, és mint filozófus, ha hétszer nem is, de néhanapján mégis csak megbotlik?

Egy számottevő mentséget azonban meg nem tagadhatni tőle és ez az, hogy célja az emberi fonákságok kigúnyolása s a manapság annyira divatozó, sikkes erkölesi botlások és ferdeségek nevetségessé tévése. De a cél szentesítheti-e az eszközöket? Nem mindig: még a költészet szabad birodalmában sem!

Ilyen botlások, vagy ha úgy tetszik, téves általánosításból eredő túlzások mellett, melyektől bizonyos eredeti zamatot és üdeséget megtagadni elfogultság volna, vannak, és pedig nagyobb számmal a költőnek dícséretre méltó, előnyökben bővelkedő dolórái is. Ezek úgy tartalmi, mint alaki tekintetben semmi, vagy nagyon kevés kívánni valót hagynak hátra. Ilyenek a már említetteken kívül főleg a következők:

Az Ultimas abjuraciones c. dolóra egy haldokló atyának fiával folytatott párbeszédét adja elő. A fiú rózsásnak látja az életet, az atya tövisekkel megrakottnak. Az érdekes beszélgetésnek magva az atya e nyilatkozata: „Rövid életünk fele esalódások közt telik el, másik fele kiábrándulásból áll: Sohase felejtsd el e kínzó igazságot!”

Egy szerelem története — *Historia de un amor* — a vágy,

élvezet és undor érzelmeinek lélektani egymásutánját megkapó közvetetlenséggel és hűséggel világítja meg. Az élvezet utáni vágy habozását, ingadozását rövidebben és mégis jellemzőbben kifejezni lehetetlen, mint ahogy az a költőnek e dolóra első szakaszában sikerült. Körülbelül ugyanaz ismétlődik itt, de más szavakkal, amit a sátán Éva törbeejtésénél vagy Faust Grétchen jégvezetésénél sugallt. A szerelmesek elhatározása az okoskodás e Szeillája és Kharibdisze között ingadozik: „A jövő bizonytalan; azért mindegy, akár most élvezünk s azután bűnhődünk, akár most szenvedünk (ha vágyainkat ki nem elégítjük) s azután élvezünk.“ De nem azért sorozzák a nőt a gyöngébb nemhez, mert a kísértésnek ellen tud állani! A fentebbi szarvas okoskodás első ítéletéé lesz a diadal, a jelenért föl lesz áldozva a jövő. Ime, a modern felfogás, mely a 19-ik század gondolkodásmódjára annyira jellemző. Ám a költő a dolóra 3-ik szakaszában mégis igazságot szolgáltat a megsértett erkölcsi világrendnek, midőn azt a le-sujtó valóságot érezteti velük, hogy „a gyönyör önmagának hóhéra.“

A két nagyság-ban Nagy Sándort és Diogeneszt állítja szembe egymással. A nagy hadvezér és a cinikus bölcset azonban nem tudván megegyezni egymással, elválnak, anélkül, hogy megértették volna egymást s egyik a másiknak azt mondja: nyomorult!

A véleményekben — Las creencias — egy király esetét mondja el, ki birodalma összes tudósait és bölcseit udvarába hívta, hogy meghallgassa ezen eszmékre nézve véleményeiket: szépség, dicsőség, igazságosság, erény és vallás. Az adott feleletek azonban mind eltértek egymástól. A király megütközve az ellentétes válaszokon, belőlük végeredményképen a következőket vonja le: a szépség nem az, ami, hanem az, amit szeretünk: — a dicsőség csekélység; — az igazságosság a legyőzöttek szerencsétlensége: — erény nem létezik a földön; — a vallás minden rossz balzsama és oly fény, melyen keresztül nézve e világ törpének látszik!

Minden egy és ugyanaz c. dolóra Schelling hasonló hang-

zású aksziomája mellett tör lándzsát a gyakorlati életben. Tartalma s a bölcseleti tétel igazolása is egyúttal ez: Juan szereti Lujzát, Lajos szereti Juanát. Juan és Juana meghal, Lajos és Lujza életben marad. E két utóbbi gyakran találkozik egymással kedveseik sírjánál a temetőben. Kezdetben kerülik egymást, később pedig azon tapasztalatra jönnek, hogy ők tulajdonképpen nem nagyon különböznek a megsiratott halottaktól. Az ellenszenvből rokonszenv fejlődik ki, melyet megerősít benők az a sejtelem is, hogy a halottak ott fent hasonlóképpen cselekednek. A lét azonosságát a gondolkodással, Schelling bölcseletének ezen alapgogmáját, itt egy gyakorlati példával iparkodik felfoghatóvá tenni a költő. Az ily szellemes gyakorlati érzék ellen nem lehet kifogásunk, mert ha ez a példa nincs is talán az életből véve, annak lehetősége még sincsen kizárva.

Míg e dolórában Campoamor Schelling pantheizmusát hirdeti, addig a *Kávé* c. versben az anyagelvűségnek látszik hódolni, mikor a következőket állítja föl: az ész az agyvelő emésztésének eredménye és a kávé jó hatását fennen magasztalva hozzá teszi, miszerint „ez az, ami gondolkodik, vagy ami az agyvelőt gondolkodásra bírja.“ A kitűzött tételt a világtörténelem egyes nagy embereire hivatkozva, igen szellemes módon bizonyítja be. Csak úgy dől belőle itt a sikerülnél sikerültebb ötlet, élc, gondolat. Jókedvű humorának alig tud határt szabni, melynek hatását az elénk előadás rendkívüli módon emeli. De a kacagtató humoron kívül a figyelmes és gondolkodó olvasó még egyebet is találhat e versben. Mint az előbbi dolórában *Schelling* alapeszméje, úgy itt *Cabanis* e nézete mellett tör pálcát: „A gondolatok alakulásához szükséges, hogy az agyvelő létezzék s hogy egészséges állapotban legyen: az agyvelő a gondolkodás voltaképi műszere.“ *

A tudás komédiája Campoamor bölcselkedésének végeredménye gyanánt tekinthető. Heraklitosz, Demokritosz, Szókratész és Diogenesz-a tudásról vitatkoznak. A nép, e vitatkozások meg-

* Lewes, A philosophia története, III. 92. l.

hallgatása után sem lesz okosabb és holdogabb mint volt. Kétségei továbbra is megmaradnak. *

Ezen hat dolóra a költő filozófiai fejlődésének történetére vet némi világot. Az előbbieken bizonyos erkölcsi szokásokat ostoroz, melyekkel manapság elégszer lehet találkozni. Az utóbbiak inkább eszmei tartalmuk által tűnnek ki, amennyiben tárgyuk és dialektikájuk a metafizika köréből van véve. Különösen áll ez a három utoisó dolórára, melyek mindegyike egy-egy filozófiai rendszer alap gondolatát tárja az olvasó elé. Fel-tűnik azonban az, hogy a költő itt nem nyújt egyebet a tények és eszmék leírásánál és előadásánál. Egyénisége háttérben marad, szándékosan kerülve az alkalmat, hogy a föltett kérdésekre maga feleljen.

Nem kis megerőltetésbe és önnegtagadásba kerül meg-állapodni e ténynél, mikor a belőle vonható következtetések egész raja szállja meg lelkünket, eszméink folytatását köve-telve. És még sem szabad tovább menni annak, ki nem akar azon hibába esni, melyet Campoamor legtöbb bírálója elköve-tett, mikor költészetére a szkepticizmus bélyegét sütötte.

Pedig a dolog még sem oly természetes, mint a milyen-nek látszik különösen a *Tudás komédiája*-nak elolvasása után. Ez t. i. azon bűnbak, melyre a megtévesztettek a többi közt hivatkozhatnak. Költészetének e félremagyarázása annyira ment, hogy a költőt is kihozta sodrából. A nyakra-főre keletkező balvéleményeknek elejét veendő, egy felvilágosító nyilatkozat közzétételére határozta el magát. Az olasz *Checchi*-hez intézett nyílt levelében adja tudtára az iránta érdeklődőknek, mit kell-jen érteni dolórái, humorádái és kisebb költeményei alatt, utalva egyúttal azon bölcseletre is, melyet legtöbben hibásan fogtak fel. A levél idevágó része így hangzik:

„Egy bizonyos szemtelen kritika örömét leli abban, ha az irodalom terét keresztül-kasúl járhatja be, anélkül, hogy ug-

* Los sabios al escuchar,
Ignora el pueblo qué ha c. r,
Si ha de dudar ó creer,
Si ha de reir, ó llorar.

rándozásait megfelelő képzettség féken tarthatná. Gyönyörűséget talál abban, hogy engem szkeptikusnak nevez annak előre való megfontolása nélkül, hogy a szkeptikus — legyen az alanyi vagy abszolút, — tárgyi szempontból tekintve mindenről kétségben van; míg én a reális élettel teljes összhangban lévén, hiszek egy dologban, t. i. az eszmékben. Igazán szeretném tudni, mily fogalmuk van az osztályozóknak a szkepticizmusról. Vagy talán azért itélnék meg engem így, mivel oly dolgok felett nevetek, melyek fölött szerintök csak sírni lehet?

„A saját és mások fájdalmán való nevetés inkább sztoicizmusnak volna mondható. Mivel azonban túlságos indulatba jönni az osztályozókon nem akarok, ismételve kijelentem, hogy ők a szkepticizmust a humorizmussal, ezt pedig az excentricitással zavarják össze. miért is részükről a legnagyobb igazságtalanság szkeptikusnak tartani az oly spiritualistást, amilyen én vagyok azon meggyőződéssel, hogy a világon a legtermészetesebb — a természetfölötti.“ *

Mindenesetre baklövés lett volna részemről, ha a költő e nyilatkozatát számba nem veszem s vakon követtem volna azokat, kiknek jól-értesültségét maga a szerző megbotránkozással utasítja vissza. Mert végre is tanácsosabb a quisque sui optimus interpretis elvére helyezkedni ott, hol a szavakból és tényekből többféle következtetés lehetséges, mint magunkat és másokat képzelt tanokkal áltatni.

Visszatérve Campoamor fentebbi nyilatkozatára, abból egy tagadó és egy állító tulajdonság, sajátság bontakozik ki a költő ködbe burkolt filozófiájából. A szerző ugyanis azt mondja önmagáról, hogy nem szkeptikus, de spiritualista még pedig a vigabbak, a humorosak köréből. Ezen nyilatkozatra persze legjobb volna mindjárt elhallgatni, ha a költő filozófiai jellemének szorosabb körvonalazása tekintetéből az említett három dolóra a következő vélemény valószínűségét nem támogatná tiltakozva az agyonhallgatás ellen.

* R. de Campoamor, *Humoradas. Fantulla della domenica*, Roma, 1886. N. 43.

A plátói idealizmustól kezdve a legújabbkori szkepticizmusig jóformán nincs oly bölcséleti iskola, melyet végig ki nem járt volna, noha egyikhez sem csatlakozott föltétlenül. Átvett ugyan egyikből is, másikból is egypár gondolkodásának megfelelő eszmét, anélkül azonban, hogy azokat egymással és önmagával összeegyeztetni tudta volna. E nézet mellett tanuskodik Hubbard is, mikor a költő filozófiai munkálkodásáról így nyilatkozik:

„Ő a filozóf koszorújára is áhítozott, anélkül azonban, hogy sikerült volna összhangzásba hozni lelkében azon különböző, többnyire összefüggéstelen eszméket, melyeket neki egy túlságosan eklekticus (trés-éclectique) metafizika sugallt.“ *

S ezzel talán elég volna téve azon követelménynek, melyet a dolórák erkölcs- és bölcsélettani megérthetőségük iránt a kritikusban támaszthatnak. Nem is haboznánk a költő más művére irányítani figyelmünket, ha nem éreznénk holmi lelkiismereti furdalást a föntebbi száraz filozófiai okoskodásért, melyért mintegy kárpótlásul szolgáljanak a „*Harangok koncertje*“ és „*Ha írni tudnék*“ című igazán remek s így mellőzhetlen dolórák.

A *harangok koncertjére* nézve némely kritikusok azon véleményben vannak, mintha az kicsiben Schiller „Glocke“-jére emlékeztetne. Én nem találok szerencsésnek ez összehasonlítást, nem ugyan azért, mintha ez által egyik vagy másik költemény értékéből veszítene, mert mindkettő a maga nemében remek, de mert tárgyuk és felölelt eszméik több tekintetben eltérők. Bővebb fejtegetése helyett álljon itt hű fordításban az egész.

A harangok koncertje.

Amott egy újszülöttnek szólnak,
Emitt egy gyászos koporsónak :
Mikor így zúgnak ottan
 Din, don, din dan !
Itt meg ridegen, szárazon
 Din, dan, din, don !

* Histoire de la littérature contemporaine en Espagne, par Gustave Hubbard, 190. l.

Egy élő ott, egy holt meg itten,
Részt vesznek e szörnyű koncerten,
Gyönyöreim mindnyájan,
Din, don, din, dan!!
A sírt szívemben hordozom:
Din, dan, din, don!!

Ó, mily hamisan egyesülve
Megy a halállal éltünk üdve!
Vergődésünk mi hasztalan!
Din, don, din, dan!
A boldogság rövid nagyon!
Din, dan, din, don!!

Ki tudná leírni! — Quién supiera escribir — c. dolórája egészen más fán termett, mint az előbbi. Ez nem szolgál olvasójának oly keserű labdacsokkal, mint a többiek. Az ártatlan genre-kép megfestéséhez csak vidám színeket használ, a miért is az általa fölkelített hangulat nagyon közel jár az olimpi derűhöz. A naiv tartalom hatását a természetesség bája csak fokozza. Kevés itt a filozófia, annál erősebben lüktet benne az élet. Hát még mily eleven, mily változatos az a párbeszéd, melyet egy szerelmes levél írása közben a leány plébánosával folytat, kit arra kért föl, hogy távollévő kedveséhez helyette levelet írjon?! A jó plébános, ismervén az ifjú szív minden dobbanását, anélkül, hogy a leány diktálását bevárná, maga fogalmazza a levelet, melyben a lány nevében a többi közt tudtára adja a legénynek, mennyit szenved távolléte miatt. Ezzel azonban a lányka nincs megelégedve s a *szenved* kifejezés helyett azt szeretné oda iratni, hogy *meghal*. Ebbe meg a plébános nem egyezik bele, mire a lányka érzelmei egy gátjait átszakító folyam erejével törnek maguknak utat szívéből, melyek rendes medrökbe e sóhajjal térnek ismét vissza: „Istenem, mi mindent nem mondanék neki, hogyha írni tudnék!“ . . .

E közvetetlenség, ez érzelmi naivság annyira tökéletes, az érzelmek raja oly természetesen bontakozik ki a lélek ködvilágából, mint a hajnali nap sugarai a szemhatár szélén összegyűlt párafelhőből. Méltán sorakozik tehát e dolóra a világirodalom hasonló alkotásai mellé s mitsem túloznak azok,

kik azt Alfred de Musset „*Szeszély*“-ével egy rangba helyezik.

A *Humoradas* — Húmorecseppek — filozófiai tartalomra és irányra nézve nem igen térnek el a dolóraktól. Jobbára rövid gnóma- vagy epigrammszerű versecskék ezek, melyekben egy-egy élc, elmés gondolat, futó észrevétel vagy szellemes ötlet nyer kifejezést. Tulajdonképen sokkal többet sejtetnek, mint a mennyit sztereotip rövidségük magában foglal.

A szerző értelmezése szerint azok olyan „fájdalmas gondolatok, melyeknek drámai alakjuk ninesen s így nem foglalhatók a dolórák alá.“ Ebből az következik, hogy a húmorecseppek és dolórák között csak alaki különbség létezik, vagyis a dolórák dramatizált humorodák. A kritika azonban, mely már a dolórakkal is oly nehezen tudott megbarátkozni, nem osztotta egészen a szerző ebbeli nézeteit, melyeket az olvasó közönség tájékoztatása végett *Humoradainak* előszavában kifejtetni szükségesnek tartott. Növelte a bajt és zavart az a különös körülmény is, mely szerint a dolórákat nem tudták hova sorolni, amint tényleg a költészettannak nincs is oly alakja, melynek körében e dolórák és humorodák a többi fajokkal békében megférhetnének. A vaskalapos kritikusok ennél fogva feljogosítva érezték magukat arra, hogy kigyót-békát kiáltsanak e merész és furcsa új költeményekre. Maguk az akadémikus költők sem ítélték meg őket elfogulatlanúl, különösen Núñez de Arce véleményének elhangzása után, ki húmorecseppjeiről úgy nyilatkozott, miszerint „azok német ízű, idegen és erőltetett lírai sóhajocskák.“

De e kiméletlen fogadtatás dacára is, melyben őket a hivatalos íróvilág részesítette, a húmorecseppek csakhamar beférköztek az olvasó közönség termeibe úgy, mint szívébe, fényesen igazolván azt, hogy a szigorú kritika csak a hitvány alkotásoknak szegheti szárnyát, míg a derék, jóra való munkának akaratlanul is reklámot szerez. Kelendőségüket mi sem bizonyította jobban, mint hogy rövid idő alatt ezek is számos kiadást értek.

A húmorecseppek nevőknek megfelelően egy folytonos hul-

lámzásban lévő humoros költői kedély felszínre vetődő gyöngyei. A humor amily ritka a különben tehetséges költőkben, éppen oly figyelemre méltó lelki vonás. Valóságos ajándék ez, melyet tanulás és élettapasztalás útján fokozni lehet, de megszerezni nem. — Campoamor e tekintetben is kegyeltje a sorsnak, mert amellet, hogy költőnek született, kiváló humorral is dicsekedhetik. És ez a humor sok tekintetben eredeti, t. i. nem szorítkozik pusztán a humoros elem felfedezésére egyes helyzetek, eszmék, tények szembeállításával, hanem tért enged az erkölcsök javítására célzó nemesebb gondolatoknak is. A humorcseppek tehát nem holmi öntudatlan elmeszülemények, amennyiben rajtuk az értelmes ész rendező működésének nyoma mindenütt szembeötlő.

De viszont nem az elvont gondolkodás adott tárgyat és létet az ő humorcseppjeinek, hanem az élet a maga változatos eseményeivel, tarka-barka létezőivel és furcsánál-furcsább kombinációival, melyeknek fény- és árnyvonalait ő egy festő éles látásával vette észre és vetette papírra. Azért valamennyiből egy tapasztalatokban gazdag életfilozófia szól hozzánk mulattató és mégis oktató modorban. Oly szellemi gyógyítócseppek ezek, melyek keserű tartalmuknál fogva kezdetben talán nem ízlenek, de megemésztve mégis jótékony befolyással vannak a lélekre. Mert habár az igazság leplezetlen kimondását csak nagyon kevés ember tudja bevenni, annak alkalmazása az erkölcsi betegségek kiküszöbölése végett nemcsak hasznos, de szükséges is.

A humorcseppek száma több százra megy és mindenik más és más eszmét, tárgyat ölel fel. Már ez a körülmény is hangosan tiltakozik az ellen, hogy részletekbe bocsátkozunk. De meg ezen külsejükre nézve igénytelen mondat-versecskék oly bő filozófiai anyagot tartalmaznak, hogy annak, ki egy kissé érdemlegesebben akarna foglalkozni velök, köteteket kellene összeírni. Említett előszavában maga a szerző is utal e versecskéknél inkább intenzív mint extenzív természetére, mi a gondolkodás sűrítési folyamatának eredménye. E kijelentés bizonyos

súlyt fektet e „*kicsiségekre*“, melyeket barátnői albuma számára irt emléksorok gyanánt kívánt tekintetni.

Hogy ezen versekbe szedett aforizmákról, elmés mondásokról még tisztább fogalmunk lehessen, legyen szabad a sok közül itt csak kettőt felhozni.

A 140-dik így hangzik: „Egy nagyon öreg és rút asszony ezt mondotta nekem: ami az erényt illeti. én csak a magaméban hiszek.“ A 216-ik pedig ez: „Jobban félek érzelmei hevétől és jóságától, mint tiz rablótól.“ A magyar ember azt mondaná, mint a tűztől vagy az ördögtől!

Ki ne venné észre már e két humorodában azt, hogy a költő a gyakorlati élet filozófiájából merít, hogy ő nem a magányban keresi a múzsáknak való áldozatot, hanem az életnek zajos, szinben és hangokban egyaránt gazdag piacáról szedi össze a hozzávaló anyagot. Az emberi szív bűnei és erényei, fény- és árnyoldalai, törekvései és csalódásai, öröme és bánata, szerelme és gyűlölete, tüze és jege, szóval annak egész titokzatos világa, amint képe időnkint a kaleidoszkop módjára változik, hozza együttrezgésbe lantja húrjait Egy gondolatolvasó ügyességével veszi észre a homlokon elhúzódo felleget, a pillanatnyi mosolyt, a szív erősebb feldobbanását. A tiszta, nyugodt kedély békéje, a horítlan ég, a zavartalan összhang unalmas clötte. Fürkésző szeme csak az ellentéteket keresi. A hol az eszmék, érzelmek tények erejüket összemérik, prométheuszi szelleme csak ott találja helyét. Az ily heves összeütközésből keletkeznek azon gondolatszilánkok, melyeket a költő megörökíteni siet, hogy idő előtt el ne vesszenek és élük el ne tompúljon. Ime a hümorcsepppek keletkezésének egyszerű története.

A dolóráknak és hümorcsepppeknek nem ugyan alaki, de tartalmi kiegészítői *Meséi — Fábulas, — Dalai — Cantares* — és *Kisebb költeményei — Pequeños Poemas*.

Meséi külső alakra és egyéb tulajdonságaikra nézve is nagyobbára megfelelnek a hozzájuk kötött fogalomnak. A költő kiváló önérzetéről és bátorságáról tesz tanuságot az, hogy habár a mesék ideje már régen lejárt, szelleme mégsem riadt

vissza felelevenítésöktől. Számított ugyanis arra, miszerint a bennök alkalmazott új képzet-csoportosítások nem tévesztik el hatásukat. Hogy e kedvező eredményt azon felül is biztosítsa magának, gondosan került mindent, mit a régi meseirodalom már úgyis eléggé kimerített. Az élet iskolájából nagy számmal kikerülő ferdeségek oly sастekintetű költőnek, mint Campoamor, szemet szűrtak s így a már feldolgozott, többé-kevésbé általánosan ismert igazságok, eszmék átalakítására nem szorult.

A mesékben megszólaltatott alakok a természet mind a három országából valók. Emberek, állatok, növények és ásványok szolgálnak eszközül erkölcsi eszméinek nyilvánításához és általánosításához. E célból egyes elszigetelt tényekből indul ki s jut egyetemes érvényű igazságokra. Ez induktív eljárás gondolkodásában amily természetes, épp oly dicséretre méltó. Az így nyert következmények a meséknek egyúttal erkölcsi tanulságai is, melyek mindig eredetiek, mindig szellemesek.

Dalai — mint általában a spanyol dalok — többnyire élces ötletek és elmés gondolat-fordulatok, melyekről — miután ugyanazon forrásból fakadtak, mint előbbi művei — ismétlés nélkül újat alig lehetne mondani. Azért talán jobban közelítjük meg célunkat, ha belőlük néhányat fordításban itt bemutatunk.

Campoamor dalaiból.

1.

Adósod nem vagyok lelkem,
Nem tartozol te sem nekem;
Tőlem tanultál szeretni,
Én meg tőled felejteni.

2.

A lét édes vagy keserves,
Rövid, avagy hosszú lehet.
Rövid annak, ki csak élvez,
Hosszú, aki sokat szenved.

3.

Pigmáliou egy szoborba
Női lelket lehelt bele,
Mig szívemet egy nő csele
Márványkövé varázsolta.

4.

Mindenre irt hoz az idő,
De nem segít keservemen;
Ha búsulok meg-megjelen,
Ha vig' vagyok, elrepül ő.

5.

Hasonlít az ágy a sírhoz,
De azt soha el ne feledd,
Hogy amabban aludni rossz,
Mig emebben nagy élvezet!

A *Pequeños Poemas* c. verskötete terjedelmesebb költemények sorozata, melyek változatos alakban többnyire erkölcsi elvckben gyökerező eseményeket beszélnek el. E lírai elbeszélések lényegben megegyeznek a dolórákkal, s tőlük legfőljé abban ütnek el, hogy szélesebb alapra vannak fektetve. De azért korán sem válnak unalmasakká. Némelyek Alfred de Musset. mások Lafontaine és ismét mások Byron alkotásaihoz látszanak közelebb esni. Byroni ízű a *Don Juan* c. verses elbeszélése, melynek hőse agg korában öt fiatalkori kedveséhez levelet ir. Egyet Ariosto Katalin nevű olasz nőhöz; egyet az angol *Moore Fanny*-hoz; egyet a spanyol Calderon Julia-hoz; egyet a német Göthe Margithoz és egyet a francia Chenier Lujzához. Az öt leány közül csak a spanyol érkezik meg s búcsúzik el egy csókban tőle, a mely meg is öli őt. A paradicsomhoz érve. látja az igazság mérlegét, melyben többet nyomnak az asszonyok érdemei nagy szeretetüknél fogva hibáiknál. Don Juan elveszettnek hiszi magát, mikor egyszerre megjelenik az öt hölgy s érdemeinek egy részét az ő érdekeit mérlegelő serpenyőbe teszi. A kedvező túlsúly még ekkor sincs meg. Most a spanyol Julia testét-lelkét rakja oda, mire a mérleg Don Juanra nézve kedvezően billenik. Juan megmenekül, de önfeláldozó kedvese pokolba jut.

A fiatal leányok csintalan szerelmeskedése sehol sincs oly híven és pajzánkodó hümorral előadva, mint „*Hogyan imádkoznak a leányok*“ c. páratlan monologban, melyet méltán hasonlítanak össze Musset „*Mire gondolnak a leányok*“ c. darabjával. Egy leány imádkozni megy a templomba, hol kedvesére

gondolva annyira elszórakozik, hogy a Miatyánk egyes kéréseit csak megszakítva tudja elmondani arra az időre, mire a mise véget ért. „Az ártatlanság orgiája“-ban kis gyermekek apjuk sírja felett játszanak, míg anyjuk imádkozik. „A jó példa“-ban a vallásos inas és hitetlen tábornoka, kik mindketten halálos sebet kaptak, beszélgetnek a csatatéren. Az inas imádkozik, a tábornok káromkodik. De végre is belátja, hogy az inas okosabban cselekszik, kibékül ő is hát Istenével és kezet adva inasának vele együtt leheli ki lelkét. A „Nagy problémák“ egy kis leány öntudatlan, serdülő és házas korban érzett szerelméről szólnak. A szereplő leány mindig ugyanaz, valamint az a jó falusi plebános is, akitől gyónása alkalmával tanácsot szokott kérni. De a kis, a serdülő leány és a férjes asszony mindannyiszor oly kérdéseket intéz a plébánoshoz, melyekre nehéznek találja a feleletet. Ezek a problémák valóban oly érdekesítő modorban vannak elcsvegeve, hogy szinte sajnálkozik az ember, mikor végök szakad, noha három éneket tesznek ki.

Campoamor egyik legbájosabb alkotása mégis az *Expressz vonat* c. költői elbeszélése, melynek rövidre foglalt meséje a következő. A költő, szerelmi csalódás-okozta fájdalomán enyhítendő, Párisban egy gyorsvonatra száll, hogy haza utazzék. A vasúti kocsiban egy fiatal, bánatos arcú, szép hölgy foglal mellette helyet, kivel még az éj folyamán beszélgetésbe ereszkedik. E nő Franciaország határára utazik, hogy ott heverje ki szive fájdalmát, gyógyítsa a sebet, melyet rajta szintén egy szerencsétlen szerelem ütött. A kölcsönös baj és közös sors annyira meghatja őket, hogy hajnal felé az ismeretség erős vonzalommá növi ki magát. A mellbeteg Constancia eskü alatt igéri meg neki, hogy egy év múlva vagy az övé lesz, vagy pedig meghal. Ennélfogva felszólítja őt, hogy egy év múlva térjen vissza ígérete beváltása végett. A költő megtartja szavát; de mikor a vonat a határszéli városba ér, a kocs ablakán egy öreg asszony levelet dob be neki, mely Constancia búcsúszavait tartalmazza. Constancia halála nagyon megren-

díti őt; a vasút mint valami élettelen portékát szállítja Páris felé s mire oda ér, fekete haja egészen megszürkült.

Constancia búcsúlevele szinte könyeket faesar ki az olvasó szemeiből. különösen, mikor e sorokhoz ér:

Meg kell halnom, ha nem is tetszik énnekem . . .
A szomorú élél, a boldog sírba száll! . . .
Hogy halni óhajték, megtartott Istenem;
Most élni szeretnék, s nem enged a halál.

— — — — —
De ott az égbe fent mi még találkozunk
E röpke, mulandó, fájdalmas lét után,
Mikor egyszer, mi t most, berobog mozdonyunk
Az élet utolsó nagy pályaudvarán.

E rohamosan fejlődő szerelem gyors befejezettségével az éjszakai sark őszkor leáldozó napjának utolsó sugarára emlékeztet, mely befészkelvén magát az ottani lakók szívébe, egy soha nem nyugodó vágygyá változik. Vagy amint Cesareo mondja: „ez egyike azon hirtelenül keletkező, páraszerű és röpke szerelmeknek, mely egy távoli, ismeretlen hangszerekből előtörő zene visszhangja gyanánt tűnik föl a léleknek, olyannyira telve van bájjal, aggodalommal.“*

A három rózsza — Las tres Rosas — éppen úgy, mint az előbbi elbeszélés három énekből, vagyis inkább napból, áll. Ez azonban teljes hijával van azon igazán Tennyson-szerű idylli légkörnek, mely az előbbit üde, mámorító illatával át meg átjárja. Nem is közölhetném a tartalmát anélkül, hogy az irodalmi illem nálunk honos felfogása ellen ne vétsek, mert egyes részletezései a naturalizmus valóságos fattyúhajtásai. A költő ezzel valószínűleg azt akarta megmutatni, hogy ilyen mórban is tud írni, mint a múlt esztendőben Echegaray. *A sok levél története* című azonban szintén oly kedves és gyöngéd, mint az *Expreszvonat*.

De mindezzel korán sincs kimerítve az ő sokoldalú és gazdag írói tevékenysége. Nemes ambíciója nem hagyta őt nyugodni még akkor sem, mikor tehetsége előtt megnyílt a spanyol akadémia kapuja (1862). Az ezzel járó tekintély azonban nem tette őt elfogulttá maga iránt, annál kevésbbé elégit-

* *Fanfulla della dom-nica*, Roma, 1886. N. 42.

hette ki becsvágyát, noha tudatával kellett bírnia annak, hogy a költészetet új irányba terelte. Volt még egy hatalmas koncepciójú eszméje, tárgya, melyet szíve egész melegével, költői lángesze összes erélyével karolt fel. Sok időt és még több fáradságot vehetett igénybe „*Egyetemes dráma*“ c. nagyszabású költői alkotása, melylyel világirodalmi hírnévre pályázott. Nagymérvű önbizalomra vala szüksége, hogy azon herkulesi munkára vállalkozzék, melynek Dante, Göthe és Byron szellemi nagyságukat köszönik. De ha a tárgynál, talán a felfogásnál vagy bármily más oknál fogva nem is koronázta buzgalmát oly siker, a milyenről álmódzott: az *Egyetemes dráma* mégis figyelemre méltó alkotás marad, melylyel az irodalomtörténet rövidesen nem végezhet.

Az *Egyetemes dráma* — *El drama universale* — 1869-ben jelent meg először s nyolc napra — jornada — van felosztva. Dióhéjba szorított tartalma ez.

I. nap. Honoriusz beleszeret a zárda kertjében sétáló Soledad nevű szép, fiatal nőbe. Ábrándozásuk közben megjelenik nekik Jézus a mágus, ki Márk evangéliuma szerint Jézus Krisztust az apostolok eloszlása után mindenüvé kísérte. A költeményben ő úgy szerepel, mint az isteni akarat végrehajtója. A mágus elmondja nekik, hogy Isten Jézus halála után egy óriási hidat vert a földre a bünbánat és irgalom számára. Honoriusz a „*feledés forrásánál*“ megvallja neki, hogy fivérét, Palacianuszt, elzáratta, ki Soledad iránti szerelmében versenytársa volt. Honór Soledad iránti szerelme nem ismer határt vagy korlátot. A mágustól azt kéri, hogy ha Soledad meghal, ő sírja fölött mint márvány állhasson őrt. A mágus beleegyezik, de megjósolja neki, hogy emiatt sok szenvedésen fog keresztül menni.

Soledad meghal — Honór márványemlékké változik s mint ilyen néma tanúja és szemlélője fivére könyveinek, melyekkel, a börtönből kiszabadulva, S. sírhalmát áztatja. A kitörő féltékenység elviselhetetlenné teszi helyzetét s szánalmat kelt a mágusban is.

II. nap. Honórt a mágus ciprussá varázsolja, mely árnyé-

kot vet S. porhüvelye fölé. A hűség és szerelem e ritka megnyilatkozása nem lehet közönyös S. mennyben lakó lelke előtt. Meg akarja őt menteni, még ha ott kell is hagynia a mennyországot! A mágus csodatevő akarata folytán villámmá változik, leüt a sirra, szétszórja saját hánvait, majd a ciprusba is, melyből Honór kilépve, eltávozik e szomorú helytől, hol oly hosszú ideig tartózkodott.

III. nap. Honór a mágus közvetítése folytán most egy sas alakját ölti magára. A magashól vizsgált világ a maga valóságában tűnik föl előtte. Meglátogatja S. sirját, majd egy templomban megpillantja és megismeri egy oltárképben S. alakját. Behatolva a templomba, az oltár előtt égő lámpa tűzét szítja fel, mire az oltár lángba borul. A nép megfogja őt és a tűzbe akarja dobni. S. megmenti őt, de helyette maga esik a tűz áldozatául.

IV. V. VI. VII. nap. Honór, mint látjuk, mindig tökéletesebb lény alakjában támad fel újra. Most egy fiatal szerzetes képében jelenik meg, kit püspöke Palacianusz elvesztett fivére nevén (Honór) szentel föl. Amint a gyóntatószékben ül, egy nő térdel eléje, kinek lelkében S.-ra ismer. De S. csakhamar eltűnik s ő fájdalmában pantheisztikus verseket kezd írni, melyekért püspöke haragját vonja magára. Bűnhődésül szent-gyakorlatoknak kell magát alávetnie, amelyek tartama alatt meghal. A püspök lelkiismeretétől gyötörtetve nem sokáig éli túl. A két lélek találkozik egymással s kölcsönösen szemökre vetik hibáikat. Ekkor eléjük áll a mágus, ki a következő ítéletben marasztalja el őket. Palacianusznak a hitetleneket kell térítenie, Honórusznak pedig föl kell keresnie egy csillagban anyját, a hol a hanyagok bűnhődnek. Az anya azon restségeért lakol itt, mely szerint fia vallásos neveltetését elhanyagolta. Ez fia lelkét különböző bolygókon vezeti keresztül, melyekben a hét főbűn rabjai szenvednek. Mint Danténél, itt is egyes nevezetesebb történeti alakokkal találkozunk, kik életökben a hét főbűnnek jellemző képviselői gyanánt voltak tekinthetők. Csakhogy ez alakok mind a spanyol történelemből valók. E hosszú vándorlás után Honór egy újonnan keletkező csillaghoz

ér. melynek fejledező létét egy ragyogó leírás tárgyául használja fel.

VIII. nap. Ennek elején a költői képzelet szárnyain Palesztinába, arimathéi József kertjébe jut a türelmes olvasó. Krisztus még a sírban pihen. Ott áll Pilátus is, ki megtörve igazságtalan ítélete súlya alatt, elszenderül. Álmában megjelennek az ókori vallások alapítói mind, hogy térdet hajtva Jézus mágnus előtt, a keresztvíz áldásaiban részesülhessenek. Kivánságuk teljesül, Jézus megkereszteli őket. Erre Pilátus megrezzen, fölébred s Jeruzsálem felé veszi útját. Alighogy eltávozott, Krisztus feltámad halottaiból és a mágnus valamint az apostolok kíséretében nyomban a poklokra száll alá. Megáll a pokol tornácában s lelke másodszor szenvedni át a kereszthalál kínjait. látván azt a sok gyermeket, kik keresztség nélkül haltak el s kiken már ő sem segíthet. A többi elkárhozott láttára még inkább fokozódik fájdalma s Istenhez fordulva irgalomért esd azon egyszerű oknál fogva, hogy a földi élet már magában véve is elégtétel az elkövetett vétkekért. Eközben megharsannak a trombiták — az utolsó ítélet órája elérkezett. A drámában szereplő személyek mind Jozafát völgyébe sietnek a feltámadottakkal együtt, hogy az Ur ítélőszéke előtt megjelenjenek. Mindenki fél és retteg az isteni Felség színe előtt. Honoriusz test nélkül látja meg Soledadot (porhüvelyét szétlúta a villám). E fölött való kétségbeesésében a Getszemáni-kertbe siet, kiemeli onnan S. testét, megcsókolja és újra az Ég felé viszi. Ezért megnyílnak előtte a pokol kapui. Már elveszettek hiszi magát, midőn Jézus mágnus felszólítja őt, hogy a magasba nézzen. Megpillantja anyját, ki keserves könnyeket hullat fiáért. Ezeket felfogja Soledad, megönti velök homlokát, mire megbánva bűneit, üdvözülni. A pokol kapui csörömpölve esukódnak ismét össze.

Az *Egyetemes drámában* Campoamor igen nehéz feladat megoldására vállalkozott, mikor egy bűnös lélek bűnhődését, tisztulását és üdvözülését tette költői szemlélődésének tárgyává. A természetfölötti világnak a fizikaival való összeegyeztetése és kapcsolatba hozása sok fejtörésébe kerülhetett, mert míg egy-

résről óvatosan kellett megkerülnie azon veszélyes helyeket, melyek vallása alaptanaiba ütközhettek, másrésről tekintettel kellett lennie a tudomány mai állásának követelményeire. Képzelve hajójának tehát valóságos Szeilla és Kharibdisz között kellett eleveznie távoli célja felé. Erős akarata megküzdött ugyan a fölmerült akadályokkal, de azért a kivívott eredmény még sem volt arányban a ráfordított idővel és fáradsággal.

Ha szándéka talán nem is, de tárgya mindenesetre olyan visszás helyzetekbe sodorta, melyeket annyiféleképen lehet felfogni, ahányféle a vallási és bölcselemi meggyőződés. Honoriusz lelkének mindig tökéletesebb lénybe való költözése vajjon nem a régi lélekvandorlást juttatja-e eszünkbe? A bolygó esilagokon való időzése nem hozható-e viszonyba Plátó elméletével? S a sok esoda és babona, melyeknek túlságos alkalmazása fárasztólag hat az olvasó kedélyére, nem a miszticizmus túlhajtásából származó fogyatékoság-e? Találkozni ezeken kívül több olyan állítással és helyzettel is, melyek inkább a pantheizmus, mint a keresztény vallás rendszerébe illenének bele, mint pl. Paraklét rózsatőjének keserve. Már ez az egy körülmény is kizárja az egységes rendszert, az egyöntetű alkotást, melynek értékét még honfitársai sem itélik meg egyformán.

„Az ő *Egyetemes drámáját* — írja D. Ezequiel Ordoñez — nagy munkának tartom. A szerző széttöri a régi mintákat s helyettök újat mutat be. Azt akarja ugyanis, hogy a költészet ne csak részben, hanem egyetemesen is oktasson s ezért ne röstelljen messzefekvő tárgyak után járni. Alkalmazza a hittudományt, csillagászatot, történelmet, hüvészetet, a közhiedelmet, a babonákat, a szenvedélyeket, az élet átalakulásait: járja be a tért, a századokat s innen is, onnan is szakítson példát a kiábrándításra és tanításra. Tüntesse fel Calderon pompáját, Quevedo szeszélyeit, Ovidiusz átalakulásait és Ariosto főséges mélyét. Könyvében nem egy, de több rendszer fordul elő; s habár khaosznak látszik is a fellelmozott sok tárgy miatt, az a fénynek khaosza. Azt kell hinni, hogy a költőnek terhére voltak a régi formák, azért keresett újakat, hogy azokban műzsáját ne fészélyezze semmi.”

E kimondott ítéletért a felelősséget a költő egyik legújabb életírója : Antonio Sánchez Pérez. egyenesen reá hárítja s ha nem is mond annak ellen, de meg nem tudja állni, hogy ahhoz e megjegyzést ne fűzze :

„Az egyetemes dráma Campoamor népszerűségéhez egy század-, de még egy ezredrészével sem járult annak, melyet neki a *Ki tudná leírni* c. dolóra szerzett!“ *

Campoamor említett művein kívül irt még *Colón* c. elbeszélő költeményt, melyben szintén van annyi szépség, mint az Egyetemes drámában ; továbbá drámákat is, melyek közül kiváltképen *A becsület*, *Dies irae*, *Az igazság palotája*, *Emberi dicsőségek*, *Okosak és bolondok* címűek arattak annak idejében sikert. Erdeme, hogy ezekben is önállóságra és eredetiségre törekedett.

Campoamor költői tehetségének legbecsesebb alkotásai ezek után nem nagy igényű és terjedelmű művei, hanem dolórái és kisebb költeményei. Olyannyira hozzánőttek ezek jelleméhez, hogy nélkülök nem is volna többé Campoamor, mint Don Quijote nélkül Cervantes. Annyi tény, hogy az ő szelleme ezekben fog tovább élni. Az a hűmoros, derült, az ötletekből és élcekből soha ki nem fogyó és magvas tartalmú szellem, melynek eredetiségét hiába törekednek leszállítani francia kritikusai az által, hogy őt — mint Leo Quesnel — hol Heinével, hol Mussetvel, hol Leopardival és Göthevel hozzák leszármazási viszonyba. Nem áll tehát az, mintha Campoamorban, ha véletlenül Németországban vagy Franciaországban született volna, nem látnának mást, mint Heine és Musset törvényes utódját, vagy legjobb esetben Sully Prudhomme testvérét.

Részemről teljesen igazat kell adnom a spanyol íróknak azon méltó felháborodásért, melylyel a francia kritika ilyen kicsinyítő és nagyralátó megjegyzéseit fogadják és visszautasítják. Mert Campoamornak éppen úgy megvan a maga saját egyénisége, költészetének különös sava-borsa, mint az említett költőóriásoknak. Amint ezeknek ninesenek számbavehető utó-

* R. de Campoamor, estudio critico-biográfico por Antonio Sánchez Pérez. Madrid, 1889. 29 1.

daik, úgy Campoamor is egyedül fog maradni. Az ő irányát oly határozott körvonalak szegélyezik, hogy azokon rést törni nem egykönnyen lehet. Osztom tehát A. Sanchez Pérez nézeteit, melyek szerint „az ő szép iránt való érzéke és annak kifejezésére szolgáló modora, az ő művészi eljárása, bölcseleti eszméi, elvei és kételyei, lelkesülése és csüggedése minden, a mi irodalmi egyéniségét alkotja, az ő szelme állapotainak, a környezetnek, melyben született, a körülményeknek, melyek között fejlődött s egyszóval mindannak, ami az embert jellemzi és egyeníti, tudható be: annak, ami a szépszavú ügyvédet, a jó építészt, az ügyes orvost, a tudós tanárt és, ha nagy költőről van szó, ami annak kizárólagosan saját lelkületét jellemzi. E lelkület legföljebb úgy hasonlíthat egy más nagy költőéhez, mint két egyformán bájos asszony szőke vagy barna arca egymáshoz.”*

Ez azonban nem képezhet akadályt arra nézve, hogy őt egyéni tulajdonságainak szabatosabb kiemelése végett a vele rokon költőkkel párhuzamba ne állítsuk. Ő is pesszimista, ő is e század szülötte, mint ezek. Az ő pesszimizmusa azonban nem oly maró és drasztikus, mint Heineé. Neki, bármily keserűt találjon is fel olvasójának, mindig van egy-két édes szere, melylyel annak kellemetlen utóízét ellensúlyozza, feledteti. Heine legtöbbször csak sebeket vág és könnyeket fakaszt. Campoamor az általa ütött sebeket meg is tudja gyógyítani, a fakasztott könnyeket fel is tudja szárítani. Élciben több az eszményi vonás, semhogy azokat Heine gonosz és aljas tréfáival egyszerűen említeni lehetne.

Nyugodtsága, egészséges és őszinte kacagása, minden haragtól, indulattól ment kedélye élesen különbözik Byron türelmetlen, csipkedő modorától. Leconte de Lisle vad és féktelen hangjától. Rapisardi magasztos, ünnepélyes komolyságától. Musset komor, lehangoló sóhajaitól. Épp így semmi köze sincs az ő műzsjának Leopardi kétségbeejtő értelmi nihilizmusához és mindazon költőkhöz, kikről azt hiszik, hogy fájdalmukban az

* R. de Campoamor, estudio crítico-biográfico por Antonio Sánchez Pérez. Madrid. 1889. 21. 1

egyetemes fájdalmat örökítették meg. Az ő költészetének legsajátságosabb vonása a neveltetve, mulattatva való oktatás. Ebben nyilvánul legjobban az ő eredetisége, lebilincselő bája, mely sokszor feledteti darabos nyelvezetét és alaki fogyatkozásait. Mert nála nem az alak, hanem a tartalom, nem a rím kifogástalan volta, hanem a gondolat talpraesettsége a fő. Azért sehol sem banális, sehol sem unalmas. Oktatásait, leckéztetését is szívesen veszik, mert a nagyképűséget gondosan kerüli. Még hosszabb költeményeiben is tömör rövidsége törekszik s miután mindig van valami új mondani valója, olvasói érdeklődését is ébren tudja tartani. Egyszóval modern Demokritosz ő. de költői kiadásban, ki öreg kora dacára is folyton dolgozik. Nem régen jelent meg tőle *Mily jó az Isten* c. költeménye s azóta talán már *A boldogság* c. is elhagyta a sajtót.

Hogy a nyilvános életben is sok kitüntetés érte s magas politikai hivatalokat viselt, az mellékes; de hogy nevét mint költő, hazája határain túl is ismertté és híressé tette, annyira, hogy költészetéről immár egész irodalom képződött: az nem közönséges esemény. Büszkék is rá a spanyolok és méltán, mert ilyen költő nem minden bokrban terem!

Gaspar Núñez de Arce.

(1834 -)

Mint gyermekkorunkban olvastuk, három istennőnek vetélkedése a szépség koszorújáért okozta az erősfalú Trója vesztét. Párizs királyfi meggondolatlan ítéletének köszönheti a világ a legrégebb görög trubadúr két mintaszerű hőskölteményét: az Iliászt és Odüsszeját. Ha Párizs okosabban cselekedett volna, Trója talán ma is fennállana még, de a két nagyszerű hősköltemény soha meg nem született volna! Mi lett volna üdvösebb az emberiségre? e kérdés megfejtését a filológusokra és történetírókra bízom. Mi szükségem volt nekem e kitérésre? erre a kérdésre azonban nekem kell megfelelnem.

Ha egy hamvaiból újraszületett Erisz engem szemelne ki arra, mondanám meg, hogy a dicsőség istennője által font koszorúra a mostani spanyol költők melyikét tartom legmértöbbnek: őszintén mondván, sokkal nagyobb zavarba jönnék, mint egykor az a bizonyos Párizs. Mert igazán nem tudom, melyiknek ítélném oda legérdemlegesebben. Hogy haragot, neheztelést keltenék egyoldalú véleményemmel, arról a spanyol költőknek még a régi istennőknél is magasabb fokú érzékenysége kezekedik.

Ha megkérdezem eszemet, az Campoamor mellett fog nyilatkozni. Ha szívemhez fordulok tanácsért, az Núñez de Arce-nek fogja pártját. Legjobb volna bölcs Salamon ítélkezése szerint cselekedni, s a koszorút ketté vágva osztani meg velők. De ezt Erisz nem engedi meg. Szorultságomban mit tegyek, hogy e két nagyhatalmasság haragját és féltékenységét rám ne uszítsam? Érzem, hogy leghelyesebben, legokosabban és talán legigazságosabban akkor járok el, ha a felajánlott koszo-

rút Zorrilla frissen hantolt sírdombjára teszem le, mert meg vagyok győződve arról, hogy e halott szentelt hamvai fölött elhallgat a gyűlölködés és irigység szava.

Zorrilla, Campoamor és Núñez de Arce, ez a költő-triumviratus Spanyolország irigylésre méltó büszkesége, jelessége. E három ünnepezt név mindegyike egy-egy irányt képvisel a lírai költészetben. Zorrilla a 19. század *keresztény, nemzeti romantizmusának*, Campoamor a mérsékelt, modern ízű humoros *realizmusnak* és Núñez de Arce a modern *komoly, ideális klaszicizmusnak* feje és mestere.

Az újabb spanyol költők között egy sinec. de talán más nemzetbeliek között sem, ki annyira népszerű volna, mint Núñez de Arce. Nagyításnak, túlzásnak tűnik fel ez az állítás, és ennek dacára mégis való. Mert nem hiszem, hogy élne kivüle még költő, kinek művei egypár esztendő alatt 100-nál több kiadást értek volna. Költeményei hat év alatt Madridban 103, Amerika négy államában pedig az ő számítása szerint 83 kiadásban jelentek meg. Pedig, mint bevallja, ő sem ismer minden kiadást. Tekintetbe véve, hogy költeményeinek nagyobb része 2000, kisebb 1000 s csak kevés jelent meg 500 példányban: fogalmunk lehet olvasóinak számáról! Már ez a ritka kelendőség is fölkeltheti az ember érdeklődését e esodálatosnak látszó szellem iránt, ki jogosan követel helyet a maga számára is ott, hol a spanyol irodalom legjelesbjeiről van szó. Lássuk őt tehát közelebbről.

Ő is Valladolidban született. Azon városban tehát, melyben Zorrilla bölcsője ringott. Eusebio Blasco szerint hatvan év körül jár ugyan a kis termetű, vöröses szakállú, hirtelen természetű költő, ki magát már öregnek hiszi, de tulajdonképen „fiatal ő, ezt mondják versei.”

Fiatalabb korában *La Iberia* c. lapnak volt szerkesztője. Részt vett az afrikai háborúban s hazája politikai mozgalmaitól sem vonta ki magát. Az 1866-ik év után bekövetkezett politikai események őt is tette szőlították s a forradalom ideje alatt mint Barcelona tartomány kormányzója működött. Két évvel később ő szerkesztette meg az 1868. október 26-iki

manifesztumot, melyben kimondatott, hogy a monarchia törvényhozása ezután szabadelvű irányban haladjon. Mint a Cortes tagja, érvényesíteni is iparkodott azt, amit e nyilatkozatban közzétett, midőn a vallásszabadság mellett a parlamentben is sikra szállt. Idővel azonban politikai meggyőződése mindinkább kibékült a fenforgó helyzettel, sőt egy ízben miniszteri tárcát is viselt.

Bennünket azonban nem mint államférfi, hanem, mint költő érdekel. Azt hiszem, ez utóbbi minőségére ő is büszkébb, mert babérait annak köszönheti.

Költői hírnevét a *Csatadatok* alapították ugyan meg, de nem ezek, hanem *Kisebb költeményei* vették azt körül a dicsőség fénykörével.

A *Csatadatok*-ban — *Gritos del combate* — mint hazafi szólt nemzetéhez. Mikor a polgárháború legjobban dúlt hazájában, lantja akkor rezgett legerősebben, dalainak legnagyobb része ekkor hagyta el a sajtót. Nem csoda, ha a harci riadót fuvó és szabadságot dicsőítő versek mindjárt megjelenésükkor a nemzet közkinésévé váltak, hisz az életviszonyok aktualitása nyilatkozott bennök. Fő jellemvonásuk az erőteljes, harcias hangulat, mely a napi eseményekhez kitűnően illett.

Hazája akkori állapotát, nemzete gondolkodás- és érzésmódját a polgárháború idejében egy költő sem fogta föl nálánál helyesebben, egy költő sem teljesítette feladatát komolyabban. Ha a nemzetet kitartásra, bátorságra, a veszélyek megvetésére kellett buzdítani, avagy az esetleges vérontásból származó sebeket kellett gyógyítani: tehetsége, melyet hazafiasan érző szive a közügyekben való részvételre serkentett, egyik esetben sem hagyta eserben.

A költőnek e szereplése annál nagyobb elismerésre méltó, minél ritkább jelenségek közé tartozik az a mostani fásult világban, melyben a politikai költészet már csak az élelapok hasábjaira szorult. Pedig a költő hivatásának akkor felel meg legjobban, ha kora és nemzete igényeinek és törekvéseinek iparkodik eleget tenni. Nem szabad tehát hallgatnia ott, ahol a nemzet sorsának javításáról van szó. Mert kitől várhatná el

egy nép jogosabban az ellentállásra buzdító szózatot, mikor szabadsága veszélyben forog, ha nem egy költőtől, kinck minden körülmény között vele kell éreznie, vele emelkednie vagy elbuknia! Azért tartós hírnévre csak azon költők tesznek szert, kik népük közügyét karddal is szolgálták. Petőfi Talpra-magyarjából több magyar érzést és nemzeti szellemet tanul és sajátít el az ember, mint a „nemzeti“ Arany János összes költészetéből!

Núñez de Arce Csata-dalai is egy nép közérzületének hű visszhangjai. Csak úgy duzzadnak a nemes haragtól, melyet írójukban a polgárháború rémes tettei és következményei keltettek. *Strófái*-ből élet, tűz, indulat sugárzik, mikor a népszabadság dicsőítését zengik. *Miserere* c. remek költeményében II. Fülöp és V. Károly koruk tudósainak és nagy férfainak társaságában a templomban a *Miserere*-éneket adják elő, kérve Istent, hogy könyörüljön a ronlott világon. A *Darwin*-hoz írt versben a kor anyagelvű felfogása ellen foglal állást, míg *Emlékei*-ben kegyeletos hangon fecseg gyermekkorá vig és bánatos élményeiről.

A *Szerencse és szerencsétlenség*, *A probléma* és az *Utazás és megérkezés* már általánosabb téren mozognak. Mind a háromnak tárgya az élet, még pedig annak különös jelenségei, célja, vége. Oly kérdéseket állít itt fel, melyekre vagy nem tud, vagy nem akar feleletet adni.

De hagyjuk a csaták, hősi tettek küzdőterét hangos lár-májával, egyhangú dobpergésével, fülsiketítő ágyúmorajával, s fordítsuk tekintetünket oda, hol a költői lélek önmagába mélyedve csendes szemlélődésbe merül; ahol higgadtan — ha nem is hidegen — bírálgatja tapasztalatait s teszi meg észrevételeit a világ folyásáról, a létezők rendjéről vagy azok távolabbi és közelebbi okairól.

Ha Núñez de Arce-ban nem a hazafit, hanem az embert óhajtjuk megismerni: *Költeményei*-hez kell fordulnunk.

Költeményei — *Poemas* — nincsenek ugyan nagy számmal, de annál jobban vannak elterjedve. Hosszabb költői olvasmányok ezek, melyeknek tartalma és iránya annyira változó-

hogy őket egy kalap alá vonni alig lehet. Aki tehát a felületesség vádjától ment akar maradni, annak egyenkint kell velők foglalkoznia, ami annál könnyebb, mert összesen csak 7-en vannak.

1. E páratlan tetszésben részesült költemények sorát „*Lord Byron utolsó sóhaja — Última lamentación de Lord Byron*” * c. műve nyitja meg, melyet Madrid legelső színésze, Calvo szavalt el a Teatro Español lelkes közönsége előtt.

E nyolcosoros stanzákban megírt *lírai elmefuttatás*-ban a költő magát Byron helyzetébe képzele bele, mikor az 1823-ban, mint annyi más politikai rajongó, a görög szabadságharcba indul. Byron *Childe Harold*-jában szívreható módon búcsúzott el hazájától. Az ez alkalommal érzett kínokat s az önmagával való folytonos küzködést, tépelődést Núñez is híven iparkodik visszaadni. Gondolatai egy zseniális örült ember, amilyennek Byront is tartják, kedélyvilágát a pszichológ éleslátásával tárják fel. Byron költészetének uralkodó eszméi, melyek annyira összeforrtak az ő lelkével, hogy tőlük talán még álmában sem birt szabadulni, egymásután öltenek alakot és válnak ki a többi jelentéktelen és elmosódott képzet közül. Az erény és becstelenség, a dicsőség (14 str.) és zsarnokság (15 str.), a fanatizmus (15) és igazi vallásosság (20), az Isten nevével való visszaélés (21—25) és a kétkedés (26—32), a hazaszeretet (33—36, 41—42) és Ada leányának emléke (37—40) és végül Görögország vagy inkább Hellasz régi nagysága, fénye és elhagyatottsága (43—76) egyenkint vonulnak el szemei előtt s egymásután foglalják el tudatának középpontját. A mult édes s éppen ezért fájó emlékeinek terhe csak fokozza a kétségbeesést, melyet a jelen élvezetei nemhogy háttérbe szorítanak, hanem még inkább táplálnak. Ily szánandó kedélyhangulatban hajótörést szenvedett lelke egy mentő deszkát pillant meg: a görög szabadságot, melyért, ha sorsa nem is engedte meg, érdemesnek tartotta életét is kockáztatni.

E költemény tagadhatatlanul Byron költészetésének hatása

* *Última lamentación de Lord Byron*. Madrid, 1890. 28. kiadás.

alatt készült s így gondolatmenetében és előadásában azon romantizmus szüleménye, melynek az angol költőn kívül Chateaubriand, Lamartine és Victor Hugo voltak első mesterei. E mű a költő egyéniségéhez úgy viszonylik, mint egy munka a derék, ügyes mesterhez. Az összeállításnak úgy egészében, mint egyes részeiben való talpraesettsége a művész dicséretére válik, de az anyagért, melyet feldolgozott, felelősséggel nem tartozik. A szemére vetett érzelmesség is ennél fogva nem egyedül az ő hibája, hanem folyamánya az általa felkarolt tárgynak. A szónokiasság vádja azonban már közelebbről érheti őt, noha vannak olyan helyek is, melyeknek közvetlensége azt némiképen ellensúlyozza. Ilyenek pl. azon strófák, melyekben hazájáról és leányjáról beszél, mint ez:

XXXIII.

Haza! mosolygó s nőn szeretett otthonom,
Nem látlak többé én! Némává tesz a kín,
Mikor titóletek zokogva búcsúzom
S egy Isten-hozzádot rebegnek ajkaim.
A feledés vizét, amelyre szomjuzom,
Vaj' hol találom meg? Eröm és izmaim
Hiába küzdenek, emlékezet, veled,
Zsarnok hatalmadat leráznom nem lehet!

XXXVIII.

Arcom rózsás ajkad nem éri sohasem!
Ölő karjaid se' nyújtnak menhelyet!
Örökös bolyongás, vergődés, gyötrelm
Az én osztályrészem vígság, öröm helyett.
Ha lesz szivedben egy mákszemnyi érzelm,
Mikor az emberek becsmérlik nevemet
S az én emlékemet szitkokkal illetik,
Sajnálkozz', sírj rajtam, de ne, ne higgy nekik.

2. *A sötét erdő — La selva oscura** — alapeszméje Dante és Beatriz szimbolikus szerelme, melyet sem a távollét, sem a halál nem birt meggyöngíteni. A költő érzelmvilágának titokzatos mozgatóerőiből itt már többet láttat, habár gondolatait még mindig bizonyos misztikus ködbe burkolja.

A két énekből álló költemény célja különben a költő saját

* *La selva oscura*, Madrid, 1889. 18. kiadás.

szavai szerint nem egyéb, mint Dantenek Beatriz iránt táplált szerelmét mintaképül állítani fel s így kimutatni annak szükséges voltát, miszerint az ember nem lehet meg az ismeretlen, a végtelen vágya nélkül. „Mert ez buzdítja őt minden nemesre és jóra, mert e nélkül az értelem tárgyaltalan erő, az ember mozgó hulla és a társadalom zavaros, féktelen tömeg. Hogy tehát az ember kétségbe ne essék, ha esetleg el is vesztette reményét és vágyai az élet tengerén hajótörést szenvedtek: iparkodjék szert tenni egy halhatatlan Beatriz ragyogó képére, legyen az egyedüli úrnője gondolatainak, ki megvigasztalja őt bánatában, óthalmazza küzdelmeiben s új erőt önt belé levertségében. Ha a nemes hév, mely táplálja a szívet, valósítható, tisztelje azt folyton; ha pedig szerenyesétlenségére az nem volna már egyéb álomnál: ó, akkor iparkodjék föl nem ébredni.“ Tartalma ez.

I. Ének. — *Dante*. — A költő Dante példája után indulva egy sűrű, sötét erdőben találja magát, melynek kiálló ágai és tüskéi minden lépésnél újabb és újabb sebet ütnek rajta. Ez az ijesztő rengeteg, melyen mindenkinek keresztül kell mennie az élet. Erre figyelmezteti őt Dante, mikor bolyongásában előtte megjelenik:

De tartsd eszedbe mindig a veszélybe'
E zord valót, hogy e homályos erdőt
Ki nem kerülhető az ember élve.

S mi a neve ezen erdőnek? Kiábrándulás:

Vesztedre nem sejtéd, te most ez egyszer
Hogy ez erdő a kiábrándulásé,
A melybe most bolyongsz, felelt a mester.

Dante tanácsokat osztogat neki, mint viselje magát, hogy kikerülhesse a lelkére nézve veszélyes pontokat. Különösen lelkére köti, hogy ne bízsa magát a vakító fényre, mely elkapja azt, ki kételkedésében csak azt hiszi valónak, mi e fény sugárkörébe esik. Mert nem a nap teljes fénye való szemünknek, hanem az a szende világítás, melyet az alkonyatkor terjeszt:

Szerény a fénye; ámde ez vezérel,
Ha tört szívünk azon tudatra ébred,
Hogy szembeszállnia kell ezer veszélyvel.
Jaj annak, aki meg nem őrzi fényed,
Mert nélküled a kingyötörte lélek
Az élet útján célt sehogy sem érhet.
Mint gyilkos jár, kit arra büntetének,
Hogy hátán hordja búskomor kedélyvel
Az áldozatját szörnyű nagy bűnének.

II. Ének. — *Beatriz*. — Dante elbeszéli Beatriz iránti szerelmének keletkezését, melynek emléke szerinte egy étellel is felér. „hisz emlékezni annyi, mint élni.“ Az ő szerelme tehát koránsem olyan, mint a mai koré, mely csak ideig-óráig tart:

Mert mondhatom, hogy akkép nőtt, erősbült
A mi szerelmünk is a távolsággal,
Mint a patak, mikor folyóvá bővült.

Természetes, hogy az ily szerelemnek még a halál sem szakíthatja végét, mely B-t oly igézően szépnek találta, hogy nem merte ráfújni hervasztó lehelletét. Az ő híven őrzött képe megóvjá Dantet minden veszélytől és csüggedéstől. Egyszer ugyanis, mikor közel volt ahhoz, hogy leteszi a fegyvert, megjelent neki álmában B. s ezen időtől fogva ő volt vezetője, gondviselője, vigasztalója:

Ha sikerült az igaz útra lépned,
— Előre! — szólok — mert a jó vezérel,
Remélj: ha néha kételyek kísértnek.

S a lelked, melyet az enyém kísér el,
Az égbe száll, mert kettős szárnya léssen,
A te hited karöltve az enyémmel.

3. Az előbbiektől, csak tárgyra, de nem egyúttal felfogásra nézve is különbözik a *Márton barát víziója* — *La visión de Fray Martín*,* — melyet Scherr az ő legjobb művének tart. Talán azért, mert német a hőse? A három énekre osztott költemény Luther Márton lelki küzdelmeit adja elő.

* *La visión de Fray Martín*, Madrid, 1891, 19. kiadás.

mikor a kolostorban a reformáció eszméjével foglalkozott. A hit és a kételkedés ádáz tusát vívniak itt egymással, mely végre is szakadásra vezet. Habár a költő élénk fantáziájának elég híven sikerült Luther lelkiállapotát vázolni, amennyiben azt a történelmi eseményekkel mint okokkal hozta kapcsolatba: e darabja mégis a legkevésbé élvezhető, legalább engem sehogy sem elégtett ki. Pedig őt e tárgy, melyre még egyszer vissza akar térni, nagyon érdekelte. A pusztá érdeklődés azonban nem elég arra, hogy a költő valami rendkívülit hozzon létre. Igazi meggyőződésből fakadó ihlettség kell még hozzá. Az első ez alkalommal hiányzott, a második pedig nem volt őszinte. Ő maga is különben szükségesnek tartotta kijelenteni a költeményhez írt előszavában, hogy e munkája csak lélektani tanulmány a művészet körén belül, melyben nem akar *ítélni, vádolni vagy menteni*. Luther Márton lelki állapotának képe tehát legföljebb úgy viszonylik az eredetihez, mint a fotografia az olajfestményhez. A vonásokról rá lehet ugyan ismerni, de színezés híján élet nincs benne.

4. *Az őrjöngés — El vértigo** — egy szikrányival sem járúl hozzá azon borongós homály elosztatásához, mely az említett költeményekre ólomsúlylyal nehezedik. A hangulat itt is még sötét, csaknem ossziáni, melyet a spanyol könnyűvérrel nem igen lehet összeegyeztetni. A költemény ennek dacára óriási sikert aratott. Maga a költő ezt nagy részben azon színpadi berendezésnek tulajdonítja, mely a költeménynek elszavalásakor hatásos keretül szolgált. A Teatro Español színpada ez alkalomból ily képet nyújtott.

A színpad egy gótizlésű nagy teremné változott át s középkori díszletekkel korhűen volt fölszerelve. A mennyezetről kétes, szelíd fényt árasztó lámpa csüggött, a kandalló öblös szájában barátságos tűz ropogott. Az előtérben a kastély ura és asszonya ölében alvó gyermekkel foglalt helyet. Körülöttük férfi- és nőcselédek állottak. Az öltözet kifogástalanul festői volt. Kissé odább egy esuklyás barát szundikált s egy

* *El vértigo*, Madrid, 1891, 32. kiadás.

idősebb matróna pergette olvasóját. A szögletet fegyveres katonák, esatlósok töltötték meg. A középben egy trubadúr szavalta a költeményt, melynek egyes drámaibb részleteit nemcsak a kép szereplő alakjainak, hanem a hallgató közönségnek is át kellett éreznie, mert máskép hallatlan térfoglalása és hihetetlenül gyors elterjedése kimagyarázhatatlan volna.

Ha már ilyen, más népeknél nem szokásos rendszabályokat alkalmaztak e költemény hatásának fokozása végett: nem fogártani, ha vele közelebbről is megismerkedünk.

A spanyol tengerparton egy hozzáférhetetlen szirt tetején épült vár tulajdonosa Don Juan, egy vad természetű, fékevesztett indulatú kényúr, kinek a királytól azon megbízatása van, hogy a vidék kalózeit tartsa szemmel. Ez, nem tudni mi okból, fogva tartja Luis fivérét a vár egy titkos fülkéjében Luis a kegyetlen bánásmód dacára is szereti elnyomóját, ki vak gyűlöletében azt sem tudja, hová legyen. Ez az erkölcsi megaláztatás képzelt ellenfele részéről lassankint elviselhetlenné válik D. Juanra nézve. Hogy ez állapotnak véget vessen, D. Juan lemegy fivéréhez, feloldja láncait, kardot nyom kezébe s egy szabad térre vezet, hol arra akarja őt kényszeríteni, hogy életre-halálra vívjon meg vele.

D. Luiz azonban ketté töri a kardot, s azt arcába vágva kijelenti, hogy ő nem verekszik meg vele, ám gyilkolja meg, ha neki úgy tetszik. D. Juant e nem várt sértés annyira kihozza sodrából, hogy megfélemlésként a lovagiasság legelső szabályáról, melyet egy védtelennel szemben meg kell tartani, leszúrja fivérét. A haldoklónak van még annyi ereje, hogy gyilkosának szóval is tudtára adja boesánatát. Most látja csak be Juan vétke aljasságát, melyért lelkiismerete egy pillanatig sem hagyja nyugodni. Mint Kain bolyong egy darabig, de újra meg újra visszatér fivére teteméhez, mely felett végre összeesik és meghal. A megrendítő képet egy kutya hullája egészíti ki. A hű állat uráért való bánatában adta ki utolsó páráját.

Ime egy fölelevenített emlék a középkorból, mely Spanyolországban tartotta magát legtovább! Egy romantikus esemény.

mely remek kidolgozása dacára sem tűnt volna fel másutt oly előnyös színben, mint itt.

Az 57 versszakból álló elbeszélés elejétől végig természetesen folyik, nyelvezete választékos, verselése klasszikusan tökéletes. Tárgya azonban korunktól messze esik s alakjainak és eseményének legendai természeténél fogva inkább borzalmat, mint kellemes érzést keltő. Az utolsó versszak a költői igazságszolgáltatásnak van hivatva eleget tenni:

Nem alszik a lelk'ismeret,
E hű tanúja a büntettnék,
A rosszat néked kell büntetned,
Nyugodnod addig nem lehet!
Törvény hallgat, világ feled:
Ki rázza ám le rabigádat,
S az Isten tervén át ki láthat?
A nagy bűnösnek, azt akarja,
Te légy bírāja, hóhérkarja,
S te áruld el a nyomorúltat.

A tárgyalás alá ezután kerülő három költeménye úgy különbözik az előbbiektől, mint a derült, fényes nappal a sötét, mogorva éjszakától! Az eddigiekben ugyanis már a tárgy természeténél fogva bölcsekedni és okoskodni volt kénytelen. Ezen körülmény láncokba verte saját szívének érzelmeit s akadályozta lelkének szabad szárnyalását. A következőkben kevés a filozófia, de annál több a költészet. A kínzó gondolatok és egy képzelt világnézet helyett itt tiszta, őszinte érzés szólal meg, melynek hangjában a miénkre ismerünk. Az előbbieket elolvasása után ezekhez érve úgy tűnik fel előttünk, mintha hosszú, fárasztó utazás után, melyet távol fekvő idegen világtájakban tettünk meg, ismét kedves otthonunkba térnénk vissza. Abba az otthonba, hol minden egyes tárgy és hely egy-egy édes emléket újít fel bennünk: hol ha egyedül vagyunk is, még sem érezzük magunkat oly elhagyatottaknak, mint a külső országok nagy városainak zaja és emberáradata közepett. A költő tehát itt elemében van.

5. Ha egy, a költészet terén teljesen járatlan embert annak lényegéről kellene felvilágosítanom s az bírná a spanyol

nyelvet; én minden habozás nélkül *Maruját** adnám kezébe, mint olyan művet, melyről tudom, hogy örömmel fogja olvasni az, kinek a szép, nemes és jó iránti érzéken még esorba nem esett.

Ez elbeszélés egy szemképráztató, bájos, eleven leirással veszi kezdetét, mely egy a világ kíváncsisága elől teljesen elzárt főúri díszkertet varázsol elénk. A természetnek nincs oly színkeveréke, melyet a költő éles szeme meg nem látna, oly hangja, melyet meg nem értene s szavával vissza nem adna.

Itt éldegél, távol a világ zajától, egy fiatal főúri házaspár egymásért és egymásnak. Gyönyörű májusi este van. Viloría gróf a kert dísztavának partján üldögél, nem messze tőle háttal szép fiatal felesége napernyőjével mindenféle rajzokat vés a homokba. A gróf egyszerre kíváncsi lesz Klára gondolataira, háta mögé lopózik s felrezzenti őt álmodozásából. Klára megijed s látszólag szemrehányást tesz ezért a grófnak, ki őt valatóra fogja. Klára azonban minden faggatás dacára sem hajlandó elárulni azt, amire gondolt és ami elfoglalta szivét akkor, midőn egy kirándulás alkalmával a szomszéd hegytetőn álló kápolnában húzódtak meg a szakadó eső elől, melynek tartama alatt Klára folyton a boldogságos szűz oltára előtt imádkozott. Végre a sok unszolásra megígéri férjének, hogy holnap abban a bizonyos hegyi kápolnában fogja feltárni szive titkát.

A kert őre e pillanatban egy rongyos, szurtos, de más-külömben szép leánykát vezet eléjük, kit a kertben viráglopáson ért. Az őr azt hiszi, hogy keményen fogják megbüntetni, de a gróf és neje megbocsátanak a kicsinek. Klára megkérdezi őt, hogy hol vannak szülei, s midőn meghallja, hogy árva, részvétellel kérdezősködik sorsa felől. Maruja — így hívják a kis lányt — erre elmondja, hogy ő egy malomban született, hogy azt a háború alatt feldúlták, szüleit megölték s őt az emberek könyörületére hagyták. Azóta otthon nélkül kószál szerteszét. A grófné férjére tekint, a lányka borzas fejét ölébe veszi s ezt mondja:

* *Maruja*, Madrid, 1891. 15. kiadás.

— Kiváncsi vagy — kérdezte őt — az okra,
Hogy mért busúlok, mért töprenkedem?
Hogy mit könyörgtem az oltár előtt én,
Hogy mért epedtem buzgón, szüntelen,
Mikor szívem a Szűz előtt kiöntém?
Egy kis fiúcskát kértem tőle ottan,
Mert ez a földi kincsek legjava,
S a Szűz vágyamnak, látod, helyt ada,
— Fogadd el ezt! — szólt Klára meghatottan.

A gróf az ajánlatot örömmel fogadja el:

A gróf szívét e szók úgy lázba hozták,
Hogy csókot nyomva a leány arcára
Örömmel mondja ki az „Isten hozta“-t.

Alig ejti ki e szavakat, megkondúl az estharang és ők boldogan rebegik el az „Ave-Mariát.“

Az elbeszélés keretébe szőtt reflexiók közül különösen megragadó az, melyben a csendes, nyugodt, házi boldogságot festi, dicsőíti.

6. Mialatt műzsája Marujá-ban egy mágnás pár nemes gondolkodásának titkát lesi el s azt oly híven adja elő, mintha csak ily körben nőtt volna fel: addig a *Halászat — La pesca** — c. darabjában a szegény halász néphez száll le, mikor egy újdonsült halász házaspár boldogságát oly közvetetlenséggel ecseteli, hogy az szinte irigységet kelt az olvasóban. De ez az öröm nem tartós: a tenger haragja csakhamar véget vet neki. Elmerül a bárka, melyen Miguel a boldog legény más javára halászgatott, habár a parton álló kereszt tövében az összegyűlt nép a tisztelendő úrral együtt forrón imádkozik is érte. A bárkával együtt odavész az idő előtt özvegygyé lett asszony minden öröme. Vajjon megvigasztalja-e Rózát majd a jövő? Ki tudná azt előre megmondani?

Vajjon kizöldül-e az erdő fája,
Ha valaki kivágja?
Dalolni fog-e újból a madárka,
Melyet a jégeső halálra sebzett?
Talál-e irt, vagy enyhet?
Csak Isten tudja, az özvegy meg árva!

* *La pesca*, Madrid, 1890, 21. kiad.

Az idő gyömra semmit sem kimél meg:

A szerelem hevének

S a csalódásnak is ő szab határt itt,

Örökké még a kín s öröm se járja:

Mert mint a tenger árja,

Úgy dobja ki az elme is hulláit.

De ha valaki megmarad eszünkben

S nem távozik el innen,

S a szívbe nő gyökere száz hajával,

Ó akkor mint a repkény szíjja egyre,

Míg tart az életnedve;

Mivel a bús emlék vagy öl, vagy meghal.*

Ezen idillben a spanyol nyelv minden árnyalata feltalálható. Erőt lehelnek a tengerről és viharról szóló versszakok. lágy összhangba folynak össze a Máriaához intézett fohász szavai és Róza pótolhatatlan vesztesége fölötti keserve a gyászharang tompa, leverő morájára emlékeztet.

7. Valamennyi alkotását azonban messze felülmúlja *Egy idill* — *Un idilio*** c. elbeszélése. Ebbe lehelte bele lelkét; ezen mutatta meg, hogy mire képes. Ha nem is írt volna mást, ez az egy mű fentartotta volna nevét mindaddig, míg az emberek a tiszta, nemes költészet iránt érdeklődni meg nem szűnnek.

A költő ez alkalommal első szerelméről számol be azzal a páratlanul tökéletes nyelvezettel, melyben a jelen költői nemzedék közül egy sem fogható hozzá. Leplezetlenül, megkapó közvetlenséggel beszél el gyermek- és ifjúkorának boldogító álmát, melynek emléke annyi év után is „frissítőleg“ hat „hervadó szívére.“ Azt az ártatlan, naiv érzeményt, mely az ébredő tavaszi napsugár szelid, langyos, nem perzselő melegét ölti magára, mikor a szív áldásos békéjét még nem zavarták meg az indulatok és szenvedélyek pusztító viharai. Ezt a feledhetetlen, bájos képet festi itt emlékezet után s minden vonás, minden szín amellettt tanúskodik, hogy az nem megrendelésre készült.

* La p. sca, 70—71. l.

** Un idilio y una elegia, Madrid, 1892, 24. kiad.

Teremtő képzelmenek a tér és idő akadályait nem ismerő szárnyai lehozzák az égből gyermekkori játszótársát, fogadott nővérét, akit hogy mennyire megszokott, csak akkor veszi észre, midőn szülei akarata folytán tőle egy időre válnia kell. Őt ugyanis iskolába küldik. Mikor középiskoláit elvégezve haza kerül, az ő pelyhező bajusza s a lányka hosszabb ruhája mutatja, hogy az ifjúság küszöbét átlépték. A viszontlátásnál bántja az ifjút a lányka kimért s látszólag hideg viselkedése, mit arra magyaráz, hogy ez közönyössé lett iránta. E fölött való búsulásában egyedül járja be azon helyeket, melyek mint gyermekkori emlékek kedvesek előtte. Legjobban szereti mégis a közeli várromot, amelynek gazos térségein gyakran órák hosszáig ábrándozik el. Egy tikkasztó nyári napon lefekszik a rom bemohosodott falára és nyomban elalszik. Mély álmából éjjel villám és mennydörgés rázza fel. A koromsötét éjben tapogatózva igyekszik lejutni a romról, de megcsúszik s a mélységbe zuhan. Az eszméletét veszítette ifjút reggel találják meg, ébresztik életre s viszik haza. A szenvedett sérülések hosszú időre ágyhoz kötik őt: élete egy hajszálon függ. Megmenekülését csak édes anyja és fogadott testvére önfeláldozó ápolásának köszönheti. Végre meggyógyul, de szívének még mindig fáj a lányka tartózkodó magaviselete. Egyszer amint a kertben együtt üldögélnek, az ifjú visszafojtott keserősége szemrehányásokban tör ki. E kifakadásokra a lányka szeretettel felel. Az anya, ki tanúja volt e lírai jelenetnek, ekkor oda lép közéjük s ezeket mondja fiának: „Ha bevégzed tanulmányaidat és megérdemled őt, úgy visszatérhetsz hozzá.” (83.) Juan elmegy az egyetemre. A tanulás nehéz munkáját megkönnyíti a szeme előtt lebegő cél, megédesíti és eredményessé teszi a jövő boldogság reménye. Mint kész ember siet haza felé. A falu határán emelkedő kápolna mellett várja őt anyja most is, mint hajdan kis diák korában, de csak egyedül és gyászban. Jegyese meghalt, mikor övé lehetett volna. Törekvését siker koronázta, de jutalmától megfosztotta a halál! Pótolhatatlan veszteségét s egyúttal az anya részvétét és vigaszát az utolsó versszak ily művészi képben állítja elénk:

Megtörve estem neki a keblének
— „Meghalt! Hát én mért élek?” —
Kiálték fel vadúl szegény anyámhoz,
„Ő így szólt újját ég felé emelve:
Segít az Úr kegyelme,
Az élet oly rövid! . . . Remélj s imádkozz!”

Szó a mi szó, ez a Núñez de Arce jól érti a maga dolgát. S miért? Mert veleszületett költői tehetségén kívül sokat tanult és gondolkozott. Nem tartozik tehát azon vad zsenik közé, kik meglepő dolgokat alkotnak, de ezek mellett önerejükben elbizakodva olyat is irnak, ami egyáltalában nem szolgál előnyükre. Mert az az ihletettség, mely nélkül semmi nagyszerű sem jöhet létre, nem áll mindig a költő rendelkezésére. Azt tehát elő kell készíteni s a kedvező alkalommal amennyire csak lehet, kizsákmányolni.

Hogy Núñez de Arce legtöbbször így járt el, arról művei tanuskodnak. Nem lehet azokban semmi kivetni valót sem találni, habár értékre nézve nem mindnyájan állanak is a tökély egyazon fokán. De másrészt külön-külön tekintve őket, lehetetlen eltagadni tőlük azt, hogy egyenkint is megfelelnek céljuknak. Oly befejezett és kerekded egész valamennyi, aminő csak egy öntudatos művész agyától telik ki, a ki jól ismervén képességeit, azok erejét meghaladó vállalatokba nem boesátkozik. A feldolgozandó tárgy szolgáltat ugyan megfelelő eszméket eszének és kelt érzelmeket szívében, de ezeket összhangzatos egészé öntudata, értelme fűzi össze, mely az ihletettség legmagasabb fokán sem veszi el uralmát jelentkező képzetek és érzelmei fölött. Ez az oka, hogy reflexiói sohasem zökkentik ki tárgyát a rendes kerékvágásból. Pegazusa gyepelőjét mindig erős kézzel tartja s nem engedi, hogy az kénye-kedve szerint száguldozzon. Azért nincs rá eset, hogy őt valaha levesse.

Aki a következetességet tárgyban, felfogásban annyira szívén viseli, mint ő, annak a kedélye már kiforrtta magát. Ha politikai nézetei idővel más szint öltöttek is, világnézete a költészet terén ma is a régi. Ragaszkodik is hozzá testével-lelkével.

Ellenfelei azt mondják, hogy hibája, jó barátai, hogy eré-

nye az ő önállósága, határozott állásfoglalása a század pesszimizmusa- és materializmusával szemben. E két iránynak nincs nálánál nyiltabb és kérlelhetetlenebb ellensége. Ő a keresztény vallás hitelvein alapuló erkölcsi világrendet tartja egyedül üdvösnek és követendőnek a társadalmi életben úgy, mint a művészet és tudomány terén. Nem kis bátorság kell hozzá, hogy a mai világban egy szereplő költő és számottevő politikus ilyen nézeteket valljon, hirdessen s nem jelentéktelen erő és tehetség, hogy a kor áramlatával szemben is fentartsa magát.

De a mily igaz az, hogy az ő felfogása nem felel meg a mai kor romlott izlésének, mely sokszor szépnek állítja a rútát, érdekes színben tünteti fel az erkölcstelent és kigúnyolja a szentet, a magasztost: épp oly tiszteletre méltó az ő nemes érzülete, eszményi gondolkodása és önzetlen lelkesedése az örök szép, jó és igaz eszméi iránt. Barátai és ismerősei több ízben tettek már kísérletet arra nézve, hogy őt e meggyőződéséből kiforgassák s múzsáját arra bírják, hogy e szélsőségekben oly gazdag század közdelmeivel foglalkozzék. Nem sikerült! Az ő ellenvetéseikre több oly súlyos okot hozott fel, melyek kizárólagosságuk és merevségük dacára is sok megszívlelni való tényt foglalnak magukban.

A mai állapotokra és társadalmi jelenségekre vonatkozó nézeteit a műveihez írt előszóban fejti ki. Ezekből az tűnik ki, hogy ő a mai társadalmat betegnek tartja. E betegség jelenségei szimptomái a mostani politikai és társadalmi visszasságok, a vallásbeli küzdelmek, az érdekek harca és a szerencsétlen összhangtalanság, mely az emberek értelmi és erkölcsi elveinek megzavart egyensúlyára vezethető vissza.

Nagyon érdekesek, mert éles elmére, alapos gondolkodásra és a jelenségek pontos megfigyelésére vallanak, az *Idill*-je előszavában közzétett megjegyzései és kifejtett nézetei.

„Az erkölcsök lazulása — írja ő az említett előszóban — a XVI. századbéli pogány ujjászületéssel veszi kezdetét s folytatódik a mosolylyal kelő és sirással nyugvó XVIII. század finom, gúnyos modorú hitetlenségében illetve az Enciklopédiában, s nőttön-nő időnkben a jellemek sülyedésével, a lelkek eltör-

pülésével. A rombolás munkáját megkezdette a pozitivizmus, mely nem annyira tagadja, mint inkább félreteszi a metafizikát; növeli a materializmus, mely az ég isteneinek megdöntésén fáradozik, támaszkodva ebben a természettudományok csodálatraméltó fölfedezéseire és vívmányaira, s befejezi végül a pesszimizmus, e sötét és kétségbeejtő filozófiai koraszülött, mely hamar végezne a világgal, ha Isten nem vigyázna rá az emberek esztelen vitatkozásai közepett.

A művészetet, kiváltképen pedig annak szépirodalmi részét, szintén e pusztító irány kerítette hatalmába éppen úgy, mint a hogy az ember szíjja magába a fertőző betegségek mérgező anyagát, mikor a realizmus, vagy jobban mondva, egy visszataszító és szégyenletes naturalizmus szélsőségeinek vált meleg fészkévé. E bajnak kútfeje Franciaország, honnan sugárirányban terjedt el Európa minden államába, melyek kisebb-nagyobb mérvben, a faj egyéni hajlamai szerint, érzik ezen értelmi romlottság gyümölcseit, melynek alapján erjedveérik a jövő fenyegetéke: a császárok despotizmusa vagy a nép zsarnoksága.*.

Ilyen gondolkodás mellett érthető, mért nem veszi ő fel működése körébe századunk törekvéseit, mozgó eszméit és egyes tagadhatatlanul érdekes jelenségeit? Mért időzik szívesebben múzsája az elmúlt korok eseményei között s az azokkal összeforrt nagy szellemek társaságában? Mért eleveníti fel a „Sötét erdő“-ben Dante szellemét; mért mélyed bele Luther meghasonlott lelkébe „Márton barát víziója“-ban, és mért keresi azon titkos rúgókat „Byron utolsó sóhaja“-ban, melyek e nagy költő boldogtalanságának közvetetlen okai voltak?

Őt e nagy szellemek egyéniségén kívül más is érdekelte s vonzotta hozzájuk. Lelke kereste azon érintkező pontokat, melyek e nagy férfiak és korok valamint a jelen század törekvései között kimutathatók. Ezekkel kapcsolatban célja volt utalni a 19. század boldogtalanságának, betegségének főtényezőire: a materializmusra és pesszimizmusra, nemkülömben annak egyetlen és biztos gyógyszerére: az idealizmusra.

* Un indilio y una elegía, Advertencia preliminar, 8—9. l.

Az ő oktató, nemes célokat szolgáló költészete természetes, hogy nem elégíti ki azokat, kik egyedül az elfajúlt naturalizmus szörnyszülötteit tartják ez idő szerint létjogosútnak, kik röstellenék esetleg megvallani, hogy nekik egy idealista költő vagy író olvasása is szerezhethet örömet. A külföldi kritikusok, a kik különben maguk is a kor betegségében sínylődnek, fejére olvasták azt az ítéletet, mely szerint lantja nem időszerű és egyáltalában érthetetlen hangokat ad; hogy az ő lírájában semmi sincs a mai kor eszme- és érzelmvilágából; hogy nincs egyetlen eredeti színe, egyéni vonása, sajátos iránya; hogy mindig a felületen mozog, hogy filozófiája zavaros stb. stb.

Lássuk, mennyiben valók ezen állítások.

Hogy lantja nem időszerű? Ez ellen legjobban tiltakoznak az ő *Csatadalai*. Hogy érthetetlen hangokat ad? Ennek csak az ad föltét nélkül hitelt, aki nem olvasta az *Idillt*, a *Halászatot*, *Maruját*, melyek a többi kifogást is nagyrészt halomra döntik.

Mi igaz tehát a felhozottakból? Az, hogy az ő költészete széles körben mozog s így hiányzik belőle az egyöntetűség, az egyéniséget jellemző egységesség, az eszmei és érzelmi elszigeteltség. Egyike ő azon szellemeknek, kiket egy irodalmi iskolába sem lehet besorozni. Nemzeti költővé avatják őt *Csatadalai*, romantikussá teszik az *Órjöngés* és *Byron utolsó sóhaja*, klasszikussá a *Sötét erdő*, nemes értelemben vett reális-távé *Idill*-je.

E sokféleségben egy közös vonás mégis szembetűnik: az eszményiség, melyet, mint szándékos visszahatást a kor uralkodó, zsarnok felfogásával szemben is érvényesíteni tudott. Bizonyítja ezt költeményeinek példátlan elterjedése és akadémiai tagsága.

Hogy mennyit ér ő honfitársai szemében, azt megtudhatni a többi közt Eusebio Blasco-ból, ki róla így nyilatkozik:

„Nuñez de Arce nagy úrt töltött be időnkben s azért neve fen fog maradni. Zorrillában lírai romantikus költőt bírtunk, ki most már csak történeti név, noha még él (most már meghalt.)

„Politikai és irodalmi forradalmainknak szüksége vala egy modern lírai költőre, ki a szabadság és haladás eszméit magasztos fogalmakban és kifogástalan alakban adja vissza. Núñez de Arce ilyen. Költeményei a mi korunk, nyelve klasszikus, minden ízében spanyol; lefordíthatatlan, komoly, józan s éppen ezért tökéletes.“ *

Irt sötét tárgyú drámákat is, de ezek együtt véve sem érnek annyit, mint az ő halhatatlan „Idill“-je, melyről bátran mondhatja el a spanyol költő: Exegi monumentum aere perennius!

Eddigi költeményeit csak kísérleteknek tartja. Ha ezek is már ily remekék, milyenek lesznek a készülő-félben levők? Kíváncsian várjuk őket!

* Eusebio Blasco, *Mis contemporáneos*. Madrid, 1886, 14. l.

Ventura Ruiz Aguilera.

Ventura Ruiz Aguilera szintén nem harmadrendű csillag a modern spanyol Parnasszus egén. Költeményei, melyek különféle címek alatt több kiadásban jelentek meg, majdnem egy csapásra hódították meg számára a spanyol nép szívét, amelynek hajlamait, eszme- és érzélemvilágát az újabb költők közül senkinek sem sikerült annyira a költészet varázsával körülvenni, mint neki. De éppen ezért kevés költő áll oly közel a nép szeretetéhez, mint ő, akit a spanyolok az ő Béranger-jöknek és Hugo Viktoruknak tartanak.

Ruiz Aguilera népszerűségét és hírnevét sokoldalúságának, eredetiségének és újságának köszönheti. E három tulajdonsága vezette be őt az akademiákba, nyitotta meg előtte a legmagasabb körök szalónjait s hódította meg számára a nép szívét, mely egyes dalait már is ajkaira vette. Költészete korunk jellemét híven tükrözteti vissza, akár csak Campoamoré vagy Belmonte Mülleré és egyénisége mégis elütő ezekétől. De míg Campoamorban és Belmonte Müllerben korunk kérdései előbb filozófiai rostán mennek keresztül s csak azután öltik magukra a költészet ünneplő ruháját; addig Aguileránál főképen a szív melege az, amelyben előbb meg kell szabadulniok a hozzájuk tapadt salaktól, hogy azután egyszerűen de annál tisztább, nemesebb alakban kerüljenek ismét vissza az életbe, ahonnan eredtek. Campoamor és B. Müller inkább ész és fantázia, R. Aguilera inkább szív és kedély. Amott a realizmus határozottan túlsúlyban van az idealizmus fölött, itt megfordítva áll a dolog. S ennek dacára Aguilera mégis testestül-lelkestül s az utolsó ízig modern költő. Ilyenné teszi az a törekvés, melynek egyetlen és főcélja az, hogy e kor költői oldalait felismerje,

átkutassa, mert azt szerinte igazságtalanul tartják prózainak, elvetemültnek és aljasnak.

Erről tanúskodik első sorban *Libro de la patria* c. verskötete, melyben a költő védelmébe veszi korát, mert lehetetlennek tartja, hogy a hódításokban gazdag s a haladás oly sokféle sikereiben bővelkedő kor ellensége legyen a művészetnek, mely örök időktől fogva a legmagasztosabb ideálok megvalósítására törekszik. Minden esetre szép és utánzásra méltó e nemes felfogás, ez eszményi lelkesültség és kétszeresen megokolt és elfogadható ott, ahol művészetről van szó. De nem szabad oly könnyen napirendre térni azon irányok felé, melyek az eszményiséggel homlokegyenest ellenkező tanok érvényesítésére törekeshetnek. Nem szabad örökbecsűeknek elismerni azon alkotásokat, melyekről a realizmus túlságos befolyása következtében hiányzik az a fény és zománc, mit csak nemes ihlet és magasabb felfogás adhat meg nekik.

A haza könyve erős nemzeti érzéstől áthatott és igaz meggyőződésből fakadó költői termékek gyűjteménye, melyek az elmúlt dicsőség, a hazai föld szépsége és szeretete, a honfiak munkássága s a nemzeti öntudat visszhangjai gyanánt tekinthetők. Ezek közül némelyek, mint a *Véradó*, a *Mór levelezés*. *A veterán* stb., a háborúk, illetve a katonáskodás ellen kelnek sikra s míg egyrésztől részvétre bírnak bennünket a szegény anyák iránt, kik örömüket s öreg napjaiknak támaszát veszthetik el fiaikban; másrészt jól esik hallanunk a megvigasztalás hangját, melylyel a dicsőséggel hazatérő fiúk szüleiket üdvözlik; vagy azt a belső, szavakkal ki sem fejezhető megelégedést, mely az obsitos szívét eltölti akkor, midőn faluja határát, háza küszöbét átlépi, mint az „*Atyai tűzhely*“-ben.

E hazafias költemények közé sorolja a költő Don Quijotehoz írt versét is, melyet 1869. ápril 23-ának éjjelén a szenátus üléstermében olvasott fel akkor, mikor a spanyolok Cervantes halálának emlékűnnepét ülték meg. Benne a költő dicsőítésén kívül, a kit Homér-, Dante- és Shakspeare-hez emelvédelmére kelt a nemes idealizmusnak s annak a nevetségessé tett lovagnak, ki végre is egy letűnt eszmét képviselt.

Egy *gitár történetében* szívreható színekkel rajzolja a nyomort, melyet egy vizáradás a keleti tartományokban okozott.

A vendégszeretet s a már említett *Apai tűzhely* ha másban talán nem is, de motivumaiban *Burns Falusi szombatestéjéhez* hasonlít. Az elsőben meghatóan festi az egyszerű, igénytelen kunyhó nyugalját, békéjét, melyet Isten a gonoszoktól megtagad; a másodiknak tárgya már ismeretes.

Hogy verseléséről tisztább fogalmat nyújtsak, itt közlöm *A vendégszeretet* című költeményét.

A vendégszeretet.

Zuhog a zápor kint a hűvös éjben,
Amelytől megdagad a bérci ér,
Az erdő fáiról veszett dühében
Bús hangokat szakaszt a déli szél,
A völgy ölében egy viskó gyér világa
Magához csalja az utasokat;
Békében él itt egy szegény családja,
Mit Isten a rosszaktól megtagad.

A nagyanyó egy mécses fénye mellett
Az unokák között faszéken ül,
Imádkozik, harisnyát köt, fejelget,
Tanácsot oszt s mesél szünetlenül:
A kutya s macska közt is szent a béke,
Meghúzzák egymást ott a pad alatt;
Ilyen a béke csendes, vonzó képe,
Mit Isten a rosszaktól megtagad.

Ki vacsorázni óhajt e viskóba',
Mitéleket itt hiába kér,
Nem készül itt se torta, se piskóta,
Sem az, miért eped az úri vér;
De a kenyér, ha nem romlott érzéke,
S a sült ürücomb jóízű falat:
Szűk az ebéd, de fűszere a béke,
Mit Isten a rosszaktól megtagad.

A záport, mely a barna fellegekből
Alázuhog, úgy szidja az uracs,
Talán mivel szerelmi terve megdőlt,
Melyről lemondni nem bír a makacs.
A munkás ember térdet hajt szegényke,
Ha az eső földjére hull, szakad,
Hogy még áldásosabb legyen a béke,
Mit Isten a rosszaktól megtagad.

Meglásd, hogy mily nemes versenyre kelnek,
Mikor fogadni kell egy idegent,
Kit az idő, vagy más körükbe kerget,
Azt tárt karok üdvözlik idebent.
Ki vizet hoz, ki bort önt serlegébe,
Mely fendicséri nagy szorgalmukat;
Az útast meglepi e ritka béke,
Mit Isten a rosszaktól megtagad.

Megosztják ágyuk, mint a jó baráttal,
Ki éjjel e lakók közé belép;
Földön feküdni egyikök sem áttal,
Hogy az nyugodtan töltse éjelét.
S mert szívöket eddig még meg nem szállta
Az áloműző bűnös öntudat,
Szemökre hull a béke édes álma,
Mit Isten a rosszaktól megtagad.

Aguilera azonban nemcsak a spanyol haza érdekeit viseli szívéen, de egyúttal az egész emberiségét is. Erről tanúskodnak *Egy néger leányhoz*, *A munkásokhoz* és *A gözmozdonyról* írt költeményei, melyek tagadhatatlanul a demokratikus eszme szolgálatában állanak. A *néger leányban* a fehérek előítéletének alaptalanságát mutatja ki, mikor egy hivalkodó és üres lelkű fehér nőt állít szembe egy egyszerű, de megvetett néger leánnyal. Mint Hood a híres ing-dalban, úgy ostromozza ő itt a szívtelenséget, mikor ezt vágja szemébe a hiú nőnek: „A te gyémántjaid könyek, a te gyöngyeid veritékből valók“, s alább ismét: „a te lelked fekete, az övé fehér!“

A haladás balladájában a tisztességes munkának kel védelmére, mert szerinte ez az, ami az embert fölemeli és igazán szabaddá teszi. * *A gözmozdony* című versben a vasútsimitó, ellentétet kiegyenlítő hatását dicsőíti, mert ettől várja a népek testvéresülését és a vallás egységét. **

* Santa Cruz del trabajo
Quien te maldice
No sabe que lo elevas
Y lo redimes.

** Hija del siglo,
Borra fronteras,
Discordias fieras
Y odios al par,

De ha már az eddigiek is kétségen kívül helyezik Aguilera költői hivatottságát, a *Harmóniák és dalok könyve* révén hazája, sőt Európa elsőrendű költői közé emelkedik. A *harmóniák* csak öt költeményt foglalnak ugyan magukban, de ezek aztán műbecsre nézve ritkítják párjokat. Bennök a költőnek a természet szépségei iránt fogékony lelke nyilatkozik meg, melynek esendes szemlélődésből fakadó érzelmei a vallás szárnyaitól támogatva egy magasabb, tisztultabb légkörbe vezetnek. Ennek örökös derült egében fájdalmai elvesztik élöket s maga az emberi mulandóság gondolata is megszűnik bántó lenni.

Ilyen a többi közt a *Csend* e. éjjeli harmónia, melyben a költő a Montszerrát fűrészelt gerincű hegysége tövében a Llobregat-folyó partján állva a hold szende fénye által megvilágított tájék szépségein és nyugalmán andalog. Előtte az éj csendje nem csend, a tájék nem néma, mint olyannak a halál, ki semmiben sem hisz. Ő érti a magasba nyuló mohos szikláknak, a mező árnyékának, a csillagoknak és felhőknek elragadó ékesszólását és titkos zenéjét, melyek szó nélkül is a csend magasztosságát zengik. Ezekről megittasulva szívverése is megállni látszik.

A külsővilág a saját belső világa felé fordítja figyelmét s most ez kezd mozogni, megelevenedni, midőn sorba állítja a múlt emlékeit, melyek egykor képzetvilágának színt és alakot adtak. Feltűnik lelki szemei előtt az apai tűzhely a kis bölcsővel együtt, melyben önmagát pillantja meg. E kis bölcső élete hajóját jelképezi, mely az ártatlan gyermekkorban nyugodtan úszhatott a zajtalan tenger sima tükrén, míg most a viharoktól felkorbácsolt hullámok folytonos ostromának van kitéve. A régi jó ismerősök mind egymásután kopogtatnak be hozzá. A magányos völgynek és gyümölcsfának éppen úgy van mondani valója, mint az öreg toronynak, melynek hangja a lelkek jobb világba

Ansiando que haya
De polo a polo,
Un pueblo solo
Y un Dios no más.
— ¿ Adonde irá?
¡ Mas allá, mas allá, mas allá!

való költözését adta tudtúl. És ez így tart tovább, egyik kép a másikat váltja föl és mindeniken fényes betűkkel felírva olvassa az Isten nevét, ami őt az emberi nagyság törpeségének gondolatához vezeti, melylyel a költemény is méltó befejezést nyer.

E fenséges tárgyú költemény nemesak harmóniáról szól, de maga is a legszebb, legtökéletesebb harmónia, melyben a tárgy magasztossága, a gondolatok súlya az érzelem nemességével oly bájos akkordokban egyesül, hogy azok még a fásult kedélyt sem hagyják érintetlenül. Nem csoda, hogy harmóniáiról maguk a spanyolok is úgy vélekednek, hogy azok oly gyöngédek, mint Schiller; oly mélyek, mint Byron és oly szépek és befejezettek, mint Göthe versei. Szerintem ez összehasonlítás éppen nem mondható találónak, mert egyedül Lamartine elégiái azok, melyekkel ezek a hang szelídsége, az érzelem mérsékelt heve s a felfogás kifogástalan tisztasága tekintetében párhuzamba hozhatók.

A *Dalok -- Cantares* — száma e kiadásban 160-ra rúgott, most már a 300-at is meghaladja. Sok közülök valóban oly kedvesen cseng a fülnek, mint a kis madarak mesterkéetlen eszevegeése. Nem hiába mondja maga a költő, hogy magányos szíve a daloknak fészke. Az egyszerűség, a közvetlenség prototípe valamennyi, melyekben megkapó a gondolatok eredetisége és tartalmi súlya. Mutatóul szolgáljanak itt a következők:

Mint a nap, a szemed olyan:
Ha forogtad . . . hajnal basad:
Ha felnyitod? . . . nap sötét lesz:
Ha becsukod: vak éj támad.

*

Séta közben a sok leány
A piacon, a főtéren
Nagyon hosszú szoknyában jár,
Annál kurtább a szemérem.

*

Szerencsére halászgaték
Az élet nagy tengerén:
A bűn kívül mindenemet
Ott vesztettem el, szegény.

*

A szomszédom kis házába
Két kapun is bemehetni ;
Az éhség ha belép egyen,
Másikon az erény megy ki.

*

E világból a másikba
Tengeren visz az út által,
Azért bölcsőnk a csónakra
Emlékeztet alakjával.

*

Egyszer így szólt az irigység
Homokszemet látva meg :
— „Mért kerülnek az utamba
Örökkön ily nagy hegyek ?“

*

Mikor hallom, hogy harangok
Kisérnék ki egy halottat :
— Boldog (mondom) az a hajó,
Amely mostan révbe juthat !

Elégiáiban — *Elegias* — korán elhúnyt egyetlen leányának, Elizának vesztét siratja oly szívből fakadó és mélyen megrező hangokon, hogy azokat belső megindulás nélkül hallgatni lehetetlen. A rövid négysorú strófás dalok a tiszta, friss forrásviz buborékaihoz hasonlítanak, oly önkénytelenül törnek fölfelé. Eliza születése, vidám gyermekora, ártatlan szépsége, változatos játékai mind egymás után jelennek meg az ő lelki szemei előtt. Minden hely, a hova lép; minden bútordarab, amelyre néz; minden évszak és keresztény ünnep egy-egy sajgó fájdalmat, emléket újít föl benne, leányának emlékét, kit ő „élete dicsőségének tartott.“* Üres és néma lett a ház, melyet egykor az öröm, a vígság népesített be. A madárkák víg dala elveszté

• Ya no hay en mi casa
Ya no hay alegría,
El silencio sólo
Y el dolor la habitan.

Cuanto en ella veo
Mi tormento avviva,
Porque me recuerda
Que mi gloria es ida.

előtte egykori élénkségét, báját. A pacsirta reggeli himnuszában és a fülemüle éjféli énekében csak bánatos hangokat vesz észre. A karácsony éjszakája (noche-buena) sem az többé, ami volt akkor, mikor kis leánya számára karácsonyfát diszítgetett és Betlehemet épített. Az egykor víg karácsony — noche-buena — csendes karácsonynya — noche-mala — változott! Egyszóval csend, magány, szomorúság váltotta fel házában a zajt, a társas együttlétet és az ártatlan vidámságot.

De bármily megkapó is a fájdalom és keserűség hangja, mely e költeményeken átrezeg, a keresztény megadás, az Istenbe vetett szilárd hit és a jövő viszontlátás reménye annak élet veszi. Az a választékos gyöngédség pedig, mely verseinek bizonyos komor színezetet ad s az olvasóban hasonló húrokat érint meg, nagyban különbözik azon méltatlankodó, a türelmetlenségtől duzzadó és többnyire erőszakos fölhevülésektől és tettett panaszoktól, melyeket némely költők hasonló tárgyú műveiknél nélkülözhetetlenek tartanak. Aguilérát mint embert találóan jellemzi az érzelnek igazsága és természetessége, képzelő erejének könnyűsége és szívének egészséges verése. Talán mondani is fölösleges, hogy ugyanezen tulajdonságok egyúttal a költőnek is előnyei. De nem is lehet ez másképp annál, ki a jóért, nemesért önzés nélkül tud lelkesülni; aki a szabadság és emberi méltóságnak védelmére kel: aki egyképen rajong a nemzeti hagyományokért, mint a családi élet egyszerű és őszinte örömeiért — és mindezen eszméknek és érzelmeknek oly őszinte, oly igaz, oly természetes hangokat tud adni, hogy azok valóságáról egy pillanatig sem lehet az ember kétségben. Azért kerülte Aguilera elégiáiban mindazt, ami a mesterkéltségnek csak némi nyomát is mutatná: azért nem találunk bennök rímet, nehogy annak kedvéért érzelmeinek tisztaságán és őszinteségén esorbát ejtsen.

De mindezzel nem meritettük még ki Aguilera sokoldalú költői tevékenységét, amely hogy némiképen is befejezettnek lássék, megkivánja tőlünk azt, hogy *Modern Arkádia* és *Az évszakok* c. versgyűjteményén kívül még más kisebb műveire is kiterjesszük figyelmünket.

Az eddig felsorolt és tárgyalt költeményekből mindenki azt a meggyőződést szerezhette magának, hogy Aguilera kiváltképpen az eszményiség fenkölt lelkű dalnoka, kinek vagy semmi, vagy nagyon kevés köze van a modern, divatozó verisztikus irányhoz. De aki *La Arcadia Moderna* c. könyvében foglalt öt szatiráját figyelmesen átolvassa, annak róla alkotott ítélete némi változást fog szenvedni — de nem a költő értékének rovására.

Ez öt szatirában a költő gúny tárgyává teszi a modern pásztori életet, amelynek boldogságát az ókori klasszikus költészetben oly mesteri vonásokkal részletezte egy Moschus, vagy egy Vergilius. E versekben a költő leszáll azon magas légkörből, melyben eddig mozgott, hogy közelebből figyelje meg a valót, az igazságot, mert jogosan csak oly hibákat szabad pellengérré állítani, amelyek létezéséhez kétség nem fér. De az a nemes felbuzdulás, mely képzelő erejének szárnyakat adott akkor, mikor a legmagasztosabb eszmék létjogosultságát vitatta, nem hagyta el most sem, mikor a prózai világ szemléletébe merülve, szemének kutató tekintete emberi ferdeségekbe ütközik. Más szóval Eötvösként „költő marad ő az élet mindennapi fáradozásai között is.“ Helyesen mondja tehát egyik kitűnő bírálója *Benito Perez Galdos*, hogy „kevesen hatoltak be az igazság és szépség összhangzatos és szent szövetségének lényegébe annyira, mint V. R. Aguilera.“*

„*Aranykorá*“-ban — *Edad de oro* — legjobban tárul fel az olvasó előtt mindazon jó tulajdonság, melyek őt jellemzik. A kifejezés erőteljessége és szabatosága, az érzelem mérsékelt heve, a képzelem gazdagsága, a gúny választékossága itt karöltve jár a jóakarát szelidségével, az attikai felfogás derűltségével és azon nyílt, egyenes lúmorral, melyben mindenkor több a szív, mint az epe; amelynek célja inkább korholva javítani, mint ostromozva elmérgeíteni.

„*Pastores al natural*“ c. szatirája csak megerősíti a fentebb mondottakat, melyben a pásztori élet képtelensége az ő közve-

* Ventura Ruiz Aguilera. Poesias. Madrid, 1887. XVI. 1.

tetlen meztelenségében van mesterileg nevetség tárgyává téve a megjelenített személyek durva, költőietlen szokásaiban és nyers, minden illem és műveltség hiával szükölködő nyelvökben. A vad Mamerto, a faragatlan Canuto, a nevetséges Zancas-largas s különösen a társaság Amarillisze, a barna, szőrös és szurtos Nicolasa oly élethű alakok, melyek egy festőnek is kitünő modellül szolgálhatnának.

Az élet esélyei — Percances de la vida — szintén egyike azon humorisztikus elbeszéléseknek, melyek ugyancsak az Arcadia moderna-ban jelentek meg 1868-ban s újabban Aguilera költeményeinek harmadik kötetébe — *Szatirák könyve* — vannak fölvéve. Ezen általa *halász-eklogának* nevezett hosszabb költői párbeszédben három éhenkórász mihaszna szerencse-vadászatát rajzolja vastag, de jellemző ecsetvonásokkal. Pinini az egyik, Juan Lanás a második és Caniyitas a harmadik s közöttük a legöregebb, minélfogva neki a bölcsen ítélkező bíró szerepe jut. A nagy termetű Pinini úgy bög, mint a kiszabadult bika és sóhaja nem sokban különbözik a forró üst pőfékelésétől vagy a bögölyfészek zummogásától. — Törpe. bandzsál és sánta Juan Lanás, de annál ügyesebb az állati hangok utánzásában. Senki sem utánozza jobban nála a kutyaugatást, a vemhes kanca nyerítését, a ludak gágogását, a macskák nyávogását és a tücskök ciripelését. A költő szerint valóságos zseni ő az ilyenekben! Összejő ez a három jómadár egy bűzhödtt mocsárnál s elmondja egymásnak történetét, mely tele van panaszokkal, miközben békafozással vannak elfoglalva. A szegény Pinini csúf, öreg, de gazdagnak tartott nőt vesz el, de csak a papi áldás után értesül arról, hogy neje összes vagyonát elvesztette. A rút, idomtalan Juan Lanás jó módú lévén, szép feleséghez jut, ámde ez elpazarolja mindenét. Az elsőnek felesége és három leánya a sok veréstől megy tönkre; a második egy vadászkapitánynyal Franciaországba szökik s már több, mint tíz év óta semmi hírt sem hallat magáról. Caniyitas, kinek liggadt ítélete a jelen körülmények között fölé a homéroszi agg Nesztoréval, e szavakkal iparkodik megnyugtanni a két szerencsevadászt: „A szerencse forgó szélkakas, amelynek

egyik oldala boldogságot és dicsőséget, másika ezer csapást mutat.“*

Az Arcadia moderna versei lerántják tehát azt a leplet, melyet egykor az idilli költészet a pásztori életre vont s mely a valót és igazat illetéktelenül eltakarta. Kimutatják, hogy az egykor fennen dicsért egyszerű pásztori erkölcsök hibás és a tapasztalattal ellenkező elvonatkoztatások s melyek mögött tulajdonképen durvaság, faragatlanság és állatiasság lappang. A költészet nem, hogy nem vesztett, sőt nyert az által, hogy Aguilera a túleszményített pásztori életet megfosztotta azon varázstól, melybe beteges képzelődésű költők burkolták. Ő annak képét azon fókuszba helyezte, melyben az alakok idomai kidomborodtak s szinte duzzadni látszottak a valóságtól. Azért az, kinek józan izlését még nem rontották meg a modern költészet nevetséges és légből kapott torzképei, nem közönséges élvezetben részesül, ha nem kiméli az időt és fáradságot, melyet a *Modern Arkádia* figyelmes átolvasása joggal megkíván. Aki nem hiszi, ám próbálja meg. Véleményem szerint nem fogja megbánni.

Az évszakok — Las estaciones del año — a költő munkásságának utolsó éveiből származó magasztos költemények foglalata, amelynek itt csak azon három versére kívánok kiterjeszkedni, melyek a *Magna-mater* neve alatt külön kiadásban is megjelentek.

Az a hang, mely a Modern Árkádiában gúnyos mosolyra készíti ajkainkat; az Elégiákban könyeket esal szemünkbe s a Nemzeti visszhangokban élénkebb lüktetésre bírja vérünket: az *Évszakokban* borongós színezetével, bölcselkedő reflexióival oly hullámnzásba hozza egész valónkat, hogy attól hamarosan szabadúlni sem nem tudunk, sem nem akarunk. Mert érezzük nagyon jól, hogy a bennök kifejezésre jutott kérdések úgy

* La fortuna es veleta giratoria,
Que si á un lado se mueve
Anuncia dicha y gloria;
Si á otro, plagas mil el cielo llueve.

objektív mint szubjektív tekintetben minket is közelről érdekelnek, mert azok korunknak még megfejtésre váró problémái. E problémákon már csak azért sem volna helyén átsurranni, mert ezek századunk legelső költőinek és bölcselőinek szívet és eszét egész életükre igénybe vették a nélkül, hogy valami pozitív eredményhez jutottak volna.

Aguilera — ezen minden emberi iránt fogékony költő — nemcsak, hogy nem zárkózott el az általános érdekű eszméktől és törekvésektől, hanem a velük való foglalkozást szinte kötelességének tartotta. Igaz, hogy ő sem hatolt a pesszimizmus körébe vágó problémák mérhetetlen fenekére, hanem egyben mégis felülmúlta ugyancsak e célra törekvő kartársait, s ez azoknak gyakorlati felfogása. Amazok az általános és emberi lét titkát és célját kutatván, nem vették észre azt, hogy az általuk követett útnak vége nincs, mint azon ócéánnak feneké. a melynek mélységébe kellett szállniok, hogy a mederben elrejtett és hön keresett kincset felszínre hozzák! Mint az a hajós, kinck árboca eltörött s iránytűje elveszett, úgy jártak ők is. Meg kellett elégedniök azon parttal, azon vidékkel, a hova őke az ő akaratukon kívül is a tengeráradat sodorta. Hogy innen azután a hajó roncsaival ismét oda visszatérni, a honnan kiindultak, sokszor bajos, és legtöbbször lehetetlen, azt természetesnek fogja találni mindenki, aki már tapasztalásból tudja, mennyi fájó érzés, mily tépő fájdalom fűződik e jelentős szavakhoz: *oleum et operam perdidit!*

Aguilera, dicséretére legyen mondva, nem így fogta föl a dolgot. Midőn ő e problémáknak örvényekkel tele tengerére szállt, három mentőeszközt vitt magával: *hitet, reményt és szeretetet*. Ezek vezették őt ismét vissza elhagyott hazájába, mint az okosság a világlátott Odüsszeüsz hű Penelopéje karjai közé. Ez út alatt neki is bőven kijutott a keserves tapasztalásból: lelkén sok kín rajta hagyta ugyan nyomát, de ezek meg nem foszthatták békéjétől, nyugalmától. Az Irás e szavai nála is teljesezésbe mentek: „Venite ad me omnes laborantes, et onerati, et ego recreabo vos.“*

* Sz. Máté ev. 11. r, 28 v.

Ilyen és hasonló gondolatok támadnak az *Ősz*, *Hiszek* és *Elmélkedés* c. hosszabb költemények olvasása közben, melyeknek festői leírásai úgy duzzadnak az életrevalóságtól, mint magasan szárnyaló képzeleti és mélyen járó eszmemenete egy szebb, természetfölötti világrend létezésére utalnak.

Az „*Ősz*“ c. darabjában a haldokló természet leírása oly hatással van az emberre, mintha valami kedves atyafiának vagy barátjának haláláról volna szó. „Születni — szenvedni — elmúlni“ — e rettentően lehangoló egymásutánja a létezők és ember rendjének foglalkoztatja itt a költőt. Előtte azonban a halál nem egyértelmű a megsemmisüléssel és a sírok éje szerint új élet hajnala, amely éppen oly bizonyossággal fog bekövetkezni, amilyennel várjuk a természet újraébredését tavasszal. E törhetetlen bizalom egy szebb, jobb világban nyújt vigaszt az élete alkonyán álló költőnek is, mikor visszatekintve becsületesen eltöltött múltjára ily nemes érzésre valló szavakkal búcsúzik az élettől:

— „Szeretni tudtam csak e gyűlölni nem;
A rosszhoz lelkem nem ragaszkodott;
Aki megbántott, az iránt szívem
Csak oly boszúra gerjedt, gyulladott,
Mely elfeledte azt legott.
Örültem mindig más javán;
S a sértést elfeledtem,
Ha indulattal is volt telve kelyhem,
A mérgező italt ki nem ivám.
Elszárad a tövis és el a pálma,
Melyek nagyot és törpét ékesítnek,
De minden buzgó szívnek
Az örök üdvörlől teljesül az álma.
Ó boldog óra, melyben életem
Fonalát megszabítod, jó Uram,
S az örök létet én elérhetem.
Egy lépés a halál, előre bátran;
Im kész vagyok:

Rendelkezzél velem!“

Nem kevésbé hatásos, mert tárgyára nézve fenségesebb, a *Hiszek* c. költeménye sem. Ebben neki egy szép leány tete-mének boncolása és vizsgálása pompás alkalmul szolgál arra, hogy keresztény hitvallásáról tanuságot tegyen. E hitvallás oly meggyőző erővel és annyi költői bájjal vitatja az Isten létét és

korlátlan hatalmát az anyag fölött. hogy annak ellenállni csakis minden józan és természetes dolog tagadásával lehet. Izzépporrá zúzza össze ebben az anyagelvűség merész túlkapásait. az emberi tudomány és ész gyarlóságára és tehetetlenségére utalván, mely tagadni meri az Isten létét akkor, mikor az egy nyomorúlt férget, egy parányi fűvet sem tud előállítani. annál kevésbé egy holt leányba életet lehelni, mint azt egykor az Üdvözítő tevé. A leány tetemének minden egyes rostja, idegszála és szerve, melyeknek működését tudományosan s amellett érdekesen írja le, mindmegannyi bizonyíték az anyag tehetetlensége és az Isten alkotó ereje mellett.

De ki tudná egyenkint felsorolni mindazon szépségeket, melyek az elmélkedés kiindulási pontjául szolgáló leány holttestének életet adni látszanak? Erre a feladatra vállalkozni szinte határos a lehetetlenséggel ott, hol egy oly remekműről van szó, mint a milyen Aguilera kérdésben forgó költeménye. Nem lehet abban egy olyan sort sem találni, melyben egy-egy magasztos gondolat, egy-egy a maga nemében és helyén páratlan érzéki vagy képzeleti kép kifejezésre nem jutna. Jó részben ez az oka annak, hogy egyik vagy másik ily eszmének vagy képnek erőszakos kiszakítása az egész keretéből nem fel lehetne meg azon célnak, melyet ezzel a kritikus elérni óhajtana. Az ily csonka közlés semmiképen sem helyezné kellő világításba e költeményről alkotott képet, mint a hogy egy terjedelmes koncepciójú festmény egyes elszigetelt alakjainak külön-külön való szemlélése még összegezve sem üti meg a hatás azon mértékét, melyet a teljesen befejezett egészlet nyújtó festmény a műértőben fölidézni képes. Itt tehát nem marad más választása az olvasónak, mint megelégedni azzal, amire ilyen esetekben a bíráló messziről utal, vagy az eredetihez folyamodni, mert a túlságos sok magyarázat az ily műnek inkább hátrányára válik!

Vannak igazságok, melyek inkább a szívhez, mint az észhez szólnak. A mennyiségtan, fizika s általában az exakt tudományok tantételeinek, sarkigazságainak több közük van az értelemhez, mint a kedélyhez. Egészen más az Isten eszméje, melyet nem elég

csak észszel felfogni. A hit dogmái, ezen állandó és változhatatlan mennyiségei a ker. kath. vallásnak, ha nem gyökereznek mélyen a szív világában, könnyen áldozatul esnek az exakt tudás eszközeinek és módszereinek. Különösen áll ez a mai viszonyok között, mikor minden exakt tudás és igazság alapföltételül az érzékeken alapuló tapasztalati megismerést tekintik. A bölcséleti kutatás pozitív iránya áthidalhatatlan választó falat állított fel az érzéki és érzékfölötti közé az által, hogy kimondotta, miszerint a természetfölötti képzetek, fogalmak eredetéről, fejlődéséről és létezési törvényeiről vitatkozni vagy azokat a kutatás körébe vonni a kellő tapasztalati alap hiánya miatt legalább is meddő dolog, mert az elért eredmény semmikép sem állhat egyenes arányban a ráfordított fáradsággal és munkával!

De ne tartson a t. olvasó attól, mintha a fentebbi sorok egy bölcséleti elmefuttatás bevezetését képeznék. Azoknak a jelen alkalommal nem kívánunk nagyobb fontosságot tulajdonítani, mint amennyi éppen elegendő Aguilera költészetének jellemzéséhez és méltatásához. E rövid kitérésre feljogosítani látszott bennünket az ő harmadik vallásos költeménye, az *El-méltetés* — *Contemplacion*.

Hogy az Isten létének megdönthetetlen igazságát nem annyira értelmileg felfogni, mint inkább mélyen érezni kell, e gondolat foglalja magában az említett költeménynek is velejét, magvát.*

A vadregényes vidéken épült piedrai monostor romjai szitják fel benne a vallásos érzés azon jótékony melegét, melyre a szív fagya a tavaszi napsugár módjára már az előbbi költemények olvasásának hatása alatt engedni kénytelen.

Egy amily szép, épp oly igaz mondás jut itt eszembe, melyet Karsch Lollion egy könyvében olvastam. „Az öntudatlan természet különböző s mégis összhangzó működése egy néma imádság, melyet maga a természet nem ért, de megért, akihez irányozva van, megért s meg kell hogy értsen az ember is. E néma hódolat, mely az öntudatlan teremtményektől az égbe száll — a természet vallása.“**

* A Dios no se le busca, se le siente.

** Dr. Karsch Lollion „Materialismus, rationalismus és a kereszténység.“

Amit ez egyszerű, de mély értelmű szavak magokban rejtenek, azt kifejtve, részletesen kidolgozva s megfelelő költői formába öntve szemlélteti itt a költő. A helyzet ünnepélyessége, melyet ily fenséges tárgy kezelése megkíván, e költeményben sokkal nagyobb mérvű, mint bármely más enmű alkotásában. Azok az eszmék és érzelmek, melyekre már a *Csend* c. harmónia ismertetésénél is hivatkoztunk, itt újra előtérbe lépnek csak hogy még tökéletesebb világításban, még merészebb koncepcióban! Nincs a mindenségnek olyan igénytelen teremtménye vagy helye, mely „a legmagasabb rendű akarat és gondolat” — *Al pensamiento y voluntad Suprema* — dicsőítésére alkalmas nem volna s így részt nem vehetne azon „ragyogó költemény”-ben, mely a természet „zenéjét és költészetét” egyesíti magában. Azért nagyon is megokolt a költemény azon befejező gondolata, mely többre becsüli a természet, mint a művészet alkotásait:

Mikor láttam, hogy rombadőlt az oltár
 S a kápolnának egy fala sincs épen,
 Hogy arra fényt nem hint a lámpa régen
 S elnémult bent az orgona s a zsoltár,
 Eszembe jött, mi gyarló és törékeny,
 Mit létrehoz a műipar s művészet;
 Mint a virág, mely addig diszlik szépen,
 Míg tart a nyár s nem jő a zord enyészet.
 Komor s lehangoló e vég!
 De annyi romja az időnek nincsen,
 Hogy oltár nélkül meglehessen Isten:
 Mikor övé a mindenség.

Tartalmuk és hangjuk hasonlóságánál fogva e vallásbölcselemi művekhez sorakoznak azon kisebb versek is, melyek egy évtized előtt „*Karácsony legendája*” és „*Különböző rímek*” címe alatt hagyták el a sajtót.

Karácsony-legendája — *La leyenda de Noche-buena* — c. verses műve nem kis mértékben járult hozzá a költő hírnevének emeléséhez. Ennek oka a tárgy érdekességén kívül a verseség egyszerűségében és azon meleg emberszeretetben keresendő, mely az ő költészetének egyik éltető eleme. És valóban alig lehet jellemzőbb módon cselekvésre bírni az emberi jóté-

konyságot, mint ezen bevezető sorokkal, melyek — mint egy nagyobb zenei mű nyitánya — az egész mű élvezéséhez szükséges hangulatba hozzák a kedélyt:

Lent hó, sűrű homály;
Fent számos gyertya ég;
Lent könyvek hullanak,
Míg fent mosolyg ég.
Lent megfagy a szegény,
Fent fényes ünnepély,
Karácsony éjjelén
Nem alszik, aki él.
Feledned nem szabad,
Ha boldog vagy s vidám,
Ki lent így szól hozzád:
— Emlékezzél reám!

Amint már e bevezető sorokból is látható, a költő itt a szegénység és emberi nyomor érdekeit karolja fel. Ami Campoamort „*Karácsonyjé*“ c. románcának megírására ösztönözte, az adta Aguilera-nak is a tollat kezébe. Az emberi szívtelenséget ostromozza mindakettő; Campoamor az ő maró gúnyával, Aguilera az ő lenéző, szánakozó modorával, melylyel a gazdagok felé fordul. — Campomaornál egy koldúsasszony keblén kis lánykájával kér alamizsnát az utcasarkon az arra menőktől, de hiába! A gazdagok, a tehetősök rá sem hederítenek s a szegény asszony garasos alamizsnája csak akkor hull kezébe, mikor a lányka az éhségtől és fagytól megdermedett.

Aguilera egy koldúst járat házról-házra. Ez háromszor is bekopogtat egy gazdag, előkelő és jószívűségéről híres hölgy ajtaján, de credménytelenül. Így járt az Isten szolgájánál s hasonló sors éri a mágnásnál is. A költő mind a három esetben megbotránykozásának ad kifejezést, s hogy az élő hit hiányára vezesse vissza e könyörtelenséget, mindenütt e refrént alkalmazza:

„Krisztus a lelkeket
Nagy fénynyel tölté el;
De sok van, ki éjjel alig hogy született,
Kereaztre feszíti kegyetlen tettével.“

E szegény koldús, kit csak egy pásztorkunyhóban fogadtak szívesen, maga az Üdvözítő. A költő itt is felhasználja a kínál-

kozó alkalmat, hogy az egy akol és egy pásztorról szóló jóslatba helyezett szilárd hitét az emberek tudomására hozza.

A karácsony legendáját ilyen románcokba szedett képek teszik változatossá és vonzóvá. Ami természetes is, mert azok közül némelyekben gyermek- és ifjúkori emlékeinkre ismerünk, és ismét mások a jelen életviszonyokat tükröztetik vissza. Részen ennek is lehet tulajdonítani, hogy a külföldön Aguilera összes művei közül épen Karácsony legendája aratott legtöbb sikert. Európában alig van nép, melynek nyelvére át nem ültették volna.

Ugyanazon felebaráti szeretet szolgáltatott tárgyat *kisebb költeményeinek* — Rimas variás — is. Ez a körülmény fölment bennünket attól, hogy ezek behatóbb fejtegetésébe bocsátkozzunk. Ha ennek dacára mégis megemlékezünk itt a „*Kolera-epizód*“, „*Fokozat*“ és „*Alamizsna*“ c. versekről, azt csak azért tesszük, hogy e kis versmozaikokra is felhívjuk a figyelmet. A nagy művészek kis méretű festményeinek is bőven kijut azon dicsőségből, melyet nagyobb terjedelmű testvéreik szerzőjüknek kivívtak. Aguilera babérkoszorújában is bizonyára lesznek egyes levelek, melyek ezen kisebb költemények révén kerültek abba.

Aguilera a mondottak után itélve kortársai között egyike azoknak, kik a jelenkor uralkodó eszméire támaszkodván, nem tagadják meg a múlt eszményeit. Ez okból nem is várhatni azt, hogy a modern bírálók legtöbbször kedvezően nyilatkozzék róla, nem különösen azoktól, kik előtt a vallás, Isten, hit, túlvilág, lélek és öröklét nem egyéb hitelét vesztesztette frázisnál.

A mostani kritikusok akarva — nem akarva kénytelenek azon árral úszni, amely az írók legtöbbszörét magával sodorja. Az író legtöbbször a közönségnek kedvez, a kritikus pedig az elkényeztetett művész gyöngéit takargatja. Ilyen körülmények között esodálkozhatni-e azon, ha a drámák hősnői a demimonde előkelőségeiből kerülnek ki; ha a nő eszménye, mely a múltban a Mária-kultuszban érte el tetőpontját, a művészet minden ágában el van hanyagolva. Valóban ily mostoha viszonyok között tiszteletet érdemel az olyan költő, ki nem követi

vakon az erkölcstelenségen alapuló irányt, a ki nem törődve azzal, hogy a jóízlésében megfogyatkozott közönség gúnyos hahotája, rosszakaratú megjegyzései fogadják szellemi termékeit, elhagyatva, egyedül, titkon áldoz az örökifjú múzsáknak. Az ily öntudatos szellem életének tartama alatt a gúny és félreismerés tárgya, de a halál után egyik-másik műve még akkor is fenn fog maradni, mikor a frivol korszellemnek hódoló művészsereg nevei fölött rég összezsaptak a feledés, az idő hullámai.

Mondani sem kell, hogy Aguilera ezen írók melyik csoportjából való. S ha ő mégis dacára annak, hogy a mult tradícióinak nem fordított hátat, elismerésre, népszerűsége, dicsőségre tett szert úgy honfitársai, mint a külföld előtt, azt első sorban hatalmas szellemének és teremtő erejének köszönheti. De költészete hódító varázsának van még egy más nyitja is. Ez kora gondolkodás- és érzésmódjának ritka ismerete, melyről a legnemesebb, legmagasztosabb eszmék feldolgozásánál sem feledkezik meg. Sokoldalú költészetében a nemzeti és hazafias törekvések érdemöknek és fontosságuknak megfelelő méltóságban részesülnek. Ezzel míg egyrészt politikai missziót teljesít, másrészt meg a nemzeti aspirációkért élő-haló művelt középosztály rokonszenvét biztosítja magának. Emellett nem feledkezik meg a népről sem, melynek a haza érdekében kiontott vérére, keserves munkájára és sanyarú sorsára csak azért utal, hogy részvétet keltsen azokban, kik a nép jogos követelése elöl minden áron kitérni iparkodnak. Amott nemzeti, emitt általános emberi szempont vezérli. De mind a két szempontnak egy közös nemes forrása van, s ez az *emberszeretet*. E magasztos keresztényi elveken alapuló érzelem az ő költészetének elannyira jellemző vonása, hogy nagyon megközelítem a valóságot, az igazságot, mikor azt mondom, hogy Aguilera kiváltképen az *emberszeretet* dalmoka. Ez az érzelem hozza mindenkor rezgésbe lantja húrjait, valahányszor szegénységre bukkan, ezt pedig a népnél csak az nem veszi észre, aki nem akarja. Azért tartja szükségesnek a népet bátorítani, vigasztalni, mikor a munka érdemét, felszabadító hatását dicsőíti, hogy el ne

csüggedjen, hogy reményét. hitét egy jobb jövőben el ne veszítse. Ily célja van a „Haza könyvé“-nek, ennek érdekében írta „*Karácsony legendáját*“, valamint számos kisebb versét is, melyekben nem ritkák az ily gondolatok: „Küzdés az ember sorsa, de a ki rendíthetetlen hittel és bátorsággal küzd, azé a babér, azé a koszorú,* — „Az erény nem fél a veszélytől“** és „Sajnálom az olyan embert, ki a szegény koldústól megvonja filléréét.“*** Végül ezen érzelem hatja át jótekingony melegével utolsó művét, *Az elhagyottak könyvét — Libro de los abandonados* — is, melyből különösen *A majmok udvara* — *El patio de los micos* — c. elbeszélés válik ki.

Mindezen műveiben a szegénységet, a nyomort veszi ótalmaiba a gazdagok és clókelők lelketlensége ellen, melynek számára nincs egyebe szánó mosolyánál, szúró, lenéző tekinteténél. Eszerint a nép sorsa iránti élénk részvét egyesülve a tehetősök szűkkeblűsége iránt táplált megvetésével teszi kedvelté múzsáját a nép alsó rétegei előtt is. Ime népszerűségének másik oka!

Legszébb, legremekőbb alkotásai gyanánt mégis *Harmóniái* és *Évszakai* tekinthetők. Ezekből ragyog ki legszebben a költő gazdag eszmevilága, melynek éppen a napjainkban lenézett keresztény világnézet kölcsönöz erőt és bájt. A szkeptikus és pesszimiztikus költők, írók művei mind eltörpülnek e valóban nagy, remek alkotásokkal szemben, melyekből mint Mózes csipkebokrából ez isteni szózat vehető ki: Vessd le saruidat, mert a hely, ahol állsz, szent! Ha e hang nem egészen idegen az olvasó előtt, akkor annak nyomán haladva egy valóban megragadó, tündéries világba juthat, hol a rejtélyes természet min-

* ¡Siempre luchar! . . . del hombre es el destino:
Y al que impávido lucha, con fe ardiente,
Le da la gloria su laure divino.

** — — — — —
— — A'la virtud el riesgo non intimida.

*** Compadecer la desventura quiero,
Del que por no mirar la abierta llaga,
De su limosna priva al pordiosero.

A Damian Menendez Rayon y
á Francisco Giner de los Rios.

den bája, minden titka feltárul előtte: hol egy tökéletes összhangba forr mindaz, amiről azelőtt ébren álmodozott és amit álmában valónak látott és gondolt. Eljut az örök szeretet tiszta forrásához, melytől megittasúlva örömmel mond le az egyéni érdek kicsinyes kereséséről s élete célját egyedül mások bajának, nyomorának enyhítésében fogja találni.

Hogy pedig előre is szemébe nézzünk azon ítéletnek, mely minket a föntebbiekért egyéni elfogultsággal vádolhatna, legyen szabad A. Gonzalez Pitt kitűnő író és kritikus Aguilera-ra vonatkozó e szavait ide zárni: „Vannak végül olyanok is, sajnós, hogy kevesen, kik az új idők hajnalának hirnökei s a jövő vallásának igazi apostolai. Ezek azon fáradoznak, hogy a mostani lélek helyett újat, a meghalt hit helyett egy élőt s a régi ideálok helyébe más, nemesebb és magasztosabb ideálokat állítsanak föl. Ezek közül való Ruiz Aguilera. Az ő könyvei szeretetre tanítják, megjavítják és megvigasztalják az olvasót. Ez a művészetnek igazi rendeltetése és az írónak elvitathatlan dicsősége; az emberiséget nemes és emelkedett eszmék felébresztésével jobb útra terelni.“*

* Ventura Ruiz Aguilera, Poesias ; 1887 , XXIII. l.

Aguilerán kívül még több figyelemre méltó költői tehetség tűnt fel az utóbbi időben. Ezek között különösen *Eusebio Blasco* nyerte meg maga számára a szíveket *Soledades* e. verskötetével. Ő különben mint drámaíró, kritikus és hírlapíró is tekintélynek örvend honfitársai előtt. Meleg és igaz érzést lehelő költeményei a *hangulat* tartama alatt születtek meg, éppen azért őszinték, könnyen folyók és elevenek. Múzsájának legfőbb előnye az, hogy ha teljesen modern, divatos ruhába öltözik is, még sem túloz soha. Nem keresi a magasztos eszméket, kerüli a konvención alapuló s többnyire elkopott nagyhangú szólamokat s helyettök inkább az egyszerű, de természetes hangokban leli kedvét.

Legremekebb alkotása a két legutolsó. Ezek közül az első Núñez de Arcéhez van intézve s címe, mely egyúttal tartalmát is sejteti: *Himnus a munkához*. A második — *Utazási ismeretség* — Fernandez Grilonak van ajánlva.

Az elsőben a vasművek munkásait, e „modern titánokat” dicsőíti, mert ezektől várja a világbéke és közegyetértés megteremtését. A másodikban egy aragoniai falu vendégszerető birájának házáat írja le oly egyszerű és közvetlen modorban, amilyent hajdan Göthe Hermann és Dorottájában, avagy Longfellow Evangeline-jában használt.*

A korán elhunyt *Gustavo Becquer*, nemkülömben *José Alcalá Galiano*, *Antonio Fernandez Grilo*, *Juan Tomas y Salvany* és *J. Campo-Arana* a spanyoloknak nem kevésbé kedvelt költői ugyan, de egyikök sem mondható jogosabban a fin de siècle

* *Soledades* por Eusebio Blasco. Madrid, 1888. XX. 1.

fiának, mint *Belmonte Müller*. kinek *Akkordok és disszonanciák** c. verskötete élesen körvonalozott és több tekintetben érdekes költői egyéniségről tesz tanúságot.

Költeményei csekély kivétellel sok tárgyilagossággal és erős pesszimiztikus világnézetnek hódoló felfogással megírt párbeszéd-ekből állanak, melyekből csak úgy dől a szebbnél-szebb gondolat, az elmésnél-elmésebb ötlet, a találónál-találóbb ellentét. Mindez nem közönséges ész és képzelem jele. Ezen ítéletet támogatja azon körülmény is, miszerint, dacára a felölelt eszmék és tárgyak hasonlóságának, sehol sem ismétli magát. Költői ere ennél fogva oly kiapadhatatlan forrásnak látszik, melyet nem egykönnyen szárít ki a nap heve. mert tápláló vizét nagy területről s a föld mélyebb rétegeiből kapja.

Költészetének fő forrása ugyanis maga a nagy természet és élet. Ezeknek nincs oly jelensége, mozzanata, mely fogékony lelkére hatással nem volna. Ezen egyszerű okból fordul ő eszméinek és gondolatainak kifejezése végett a természet változatos létezőihez, mint régen a mesékben volt szokás. Rá nézve a természet és élet nyílt könyv, melyből nagy könnyűséggel tud olvasni s az olvasottak fölött ítéletet mondani. Örökös zene, melynek azonban csak gixereit szereti megfigyelni.

Ez a különös tulajdonság jellemzi legjobban az ő rendkívüli természetét. Idegalkata nem sarkalja őt a természetben nyilvánuló összhang, rend és célszerűség rabszolgai dicsőítésére, hanem inkább arra bírja, hogy azt, amennyire csak ereje engedi, megrontsa és megzavarja. Teremtő képzelme legtöbbször ezért önt életet az ezredéves sziklába, szólaltatja meg a könyvet, varázsolja mindenséggé a harmatcseppet, fakasztja panaszra a vasat s teszi élővé az élettelen és viszont, amint azt számos költeménye bizonyítja. De amellett, hogy neki igen sokszor talpraesett észrevételei vannak, nem egyszer veti el a súlykot is s mond olyanokat, melyeknek kelleténél nagyobb súlya van.

Változatos költeményeinek sorát *A költészet és a vakok* c. verse nyitja meg, melyben azon tapasztalatának ad kifejezést,

* Belmonte Müller *Acordes y disonancias*, Madrid, 1888.

miszerint a költészetet a költőn kívül senki sem látja meg, senki sem veszi észre. Nem a csábító, ki a női erény kísértésében fárad: nem a pénzsovár kereskedő; nem a dicsőségre szomjazó katona; nem a vallási eszmékbe merült pap s még kevésbé a gondolkodás feneketlen mélységeiben kutató böleselő. A költészet csak a költő számára létezik!

Az élénk képzelem szemkápráztató alkotása *A lépcsőzet* c. költemény, melyben a napsugár, a felhő, a tenger, a patak, a forrás és a harmat szépségversenyre kelnek egymással. A versenyt a költő az első és utolsó javára dönti el.

Hasonló tárgyú, de nem egyúttal egyenlő kifejtetű *A nőbámulók* c. verse is. Ebben a szellő, a virág, a madár, a hajnal, a tó, a szilfid és a költő vetekedik a nő bájainak magasztalásában, midőn tőle telhetőleg iparkodik azt minden egyes feldicsérni s így magát kegyére méltóbbá tenni. Ámde ezt a századvégi nőt nem hatják meg e szerelmi nyilatkozatok, mert — úgymond — érzi jól, hogy bájai mulandók s eljön majd az idő, mikor ezen közösen használt frázis: „én jobban szeretlek“ helyet fog engedni ennek: „én jobban utállak!“

A kétség és kétségbeesés címűben e két lelkiállapot fejlődését magyarázza meg. A kétkedő célja ugyanis az igazság kiderítése, mi ha sikerül neki, visszaborzad annak meztelen valójától, szűró tekintetétől s azért azzal iparkodik önmagát elámitani, hogy „álomnak“ hiszi azt, amit látott. De a lelki állapot e fokán nem maradhat meg, hanem tovább kutat, eszmél, miközben még jobban elveszti a talajt lába alatt, mint az igazság első megpillantásánál. Saját kifejezése szerint: „a homály mindig jobban veszi körül a gondolkodó lelket, míg végre hajótörést szenved az oceánban, melynek hullámai nem vetik ki az óhajtott partra.“* A hitet eldobja magától s amit helyette kap, az a kétségbeesés, melytől szeretne ugyan szabadúlni, de már késő.

* — — — la sombra se condensa
Sobre el alma que piensa
Y naufraga en un mar
. no logrando
Que al fin la traguen las profundas olas.

Isten és a szükségben levők c. versében az emberi vágyak kielégíthetetlen voltát törekszik kimutatni, míg *A szerelem és hullócsillag*-ban e kettőnek egyformán gyors eltűnésére figyelmeztet. Nagy igazságot tartalmaz *A gyűlölet és a halál* c. is, amelyben azon, látszólag elég gyakori tapasztalatra utal, mely szerint a gyűlölet megöli azt, akit megvet; a halál pedig azt, akit szeret.

Legremekebb alkotása azonban *A vas és tűz* c. hosszabb párbeszéde, melyben az emberi szabadság és társadalmi egyenlőség eszméit juttatja diadalra. E költeményben a tűz a zsarnoki hatalmat, a vas pedig a szabadságot képviseli. Ünnepeles hangja, emelkedett szelleme, a benne előforduló érzelmek és eszmék igazságon alapuló ereje, a nemes lelkesültség, mely minden sorából kiérkezhető, nemkülömben a verselés ügyes, bájos volta birt arra, hogy lefordítsam s e tanulmány keretébe foglaljam.

A vas és tűz.

A vas.

Gránitóriások fala által fedve
Kéklő hegysoroknak mély öléu pihenem,
Mikor valakinek arra támadt kedve,
Hogy anyám méhéből ide hozzon engem.
Szemem az azúrkék égbe mered folyton,
Elúzem a földet, úszom a tengerben,
Mintha csak vizzályra acéloznám rostom
S az egész világot kéne letepernem.
Olykor arra híni látszik fel a sorsom,
Hogy az egyensúlyt és életet növeljem
S durva lökésemre szabadabban fusson
A világ kereke s a halandó elem.
Tűrelmetlenül itt várom, mire ítél,
Mit tart fenn számomra a legfelsőbb végzet,
De vaj' mit akar e vörös, pokoli szél,
Mely bösz haragjában világít meg éget?

A tűz.

Urad és barátod vagyok. Hajdan engem
Az örök tűz mellől loptak az emberek.
Megtudod nevem, ha arcodra leheltem.
Láng vagyok s mint ilyen olvasztok, perzselek.
A te vasanyagod a kovács-műhelyben
Az izzó szén fölött széjjel fog ömleni,

S levegőn meg vízben megtartja szünetlen
Formáját, melyet a pöröly ada neki.
Féktelen erődbe lehel új életet,
S rövid küzdés után tied a győzelem,
S hogy utad akadály nélkül is megtegyed,
Az egész világot rabszolgáddá teszem.
Olvadj meg hát végre. Tűzem már nőttön-nő,
Vörös lángfoszlányi el akarnak nyelni.
Beburkol a füstje, mint egy barna fölhő,
Beléd kapnak nyomban lángom izzó nyelvi.

A vas.

Olvassz meg, nem bánom, csak mondd meg előre,
Mit csinálsz belőlem, mi méltó nevemre?

A tűz.

Láncot.

A vas.

S mire kell az, mondd, és mit vársz tőle?

A tűz.

Hogy ember nyakára másik ember verje.

A vas.

Ha ez a szándékom, oltsd el világodat,
Ne tégy eszközévé egy rüt, aljas bűnnek;
Fény nélkül maradjon a nagy égboltozat,
Nem bánom, az árnyak ha megint feltűnnek:
Szálljon újra le az éj sűrű leplében,
Kezdődjék előlről a khaosz homálya,
Egyetlen hasadék se maradjon épen,
Melyen meglássék a kék égnek foszlánya.
S csakis komor dalok járják be a léget,
S ringassák álomba e bolygó világát,
Inkább, mint hogy láncom elnyomatás végett
Fogolylyá tegye a teremtés királyát!
Hordd el magad gyorsan! Már közelben érzem
Perzselő lángodat. Vajha megtehetném,
Hogy puha viasszá váljék durva ércem;
Mikor olvadni kezd a tűz izzó hevén.
Én ki eddig csakis jutalmát kerestem,
Mely jól illik majd a kutató eszéhez,
Mikor a föld mélyét előtte felfedtem,
Hittem, e nagyanya arca majd szebbé lesz!
Ezért ástam vermet, nagyítám a teret,
A sötét üregbe világot gyújtottam,
S tornyokat meg édent, kastélyt s amit szeret,
Emeltem, hogy sorsát intézze nyugodtan.
Hogy lássam, mint fogy a bűn, ravaszság, hiba,
Nagyságán az ember mint fárad serényen.
Azért is hallgattam mindig szavaira,

Mert hittem, Istennek jár ő a kedvében.
Vagy tán sok magasztos, égre szóló tervem,
Cifra khiméra, mi soha be nem válik?
S álmaim, miket a titánoktól nyertem,
Elnyeli a tűzhely szája mind egy szálíg?
Érzem már azonban, ó tűz, ölelésed,
Rájött a merev görcs szívós izmaimra,
Ez égő üszköknek heve oldni késztet,
Szerte-szét ugrál a pattogó sok szikra
Teljesüljön hát be vétkes akaratod,
Fényes koszorúját fonja homlokodra
A győzelem karja; de nem gátolbatod,
Hogy átkom ne legyen gaz nevedhez forrva.
Esküszöm a földre, melyben létre jöttem,
Hogy hiába töröd fejedet a rosszba,
Láncom földre hullik, robajjal, törötten,
S kigyógyűrűimet megeszi a rozsdá.
Te, ki sóhajomat, mit most hozzád küldök,
Megolvasztod lassan fúvalmad hevével,
A te hő parázsod és ez égő üszkök
Csókjai törik majd láncom újra széjjel!

A tűz.

A te bösz átkaid néked nem használnak.
Vakító fény környez; süjt a súlyos pöröly:
Rugalmas rostjaid egyenkint szétmállnak.
Hiába állsz ellen, rablánccá verődöl!

A vas.

Mióta a vétkek iszonyú özöne,
Ó szent humanitás, hibáit rád toltá,
S engem a gonoszság rablánccá vert össze,
Vasra fűzve mentél előre gyakorta.
Káin aljas fajzata ekközben nyugodtan
Vete ugyan véget gyilkoló kedvének,
De a test helyett a sirok fölött mostan
A szabadság lelkét fojtotta, ölé meg.
S mikor törvény, haza s név nélkül állt itten,
Mikor mint portékát vitték eladásra,
Az ember magára néze szégyenülten,
Ő, ki a föld hátán Istennek képmása.
A győzelem fényes, ragyogó sugárit
E földé a rabság fekete tömege,
Mint a sötét felleg, melyen nem világít
Által a csillagok tündöklő serege.
S ott a csatatéren kellett általfonnia
Vastag gyűrűimnek a legyőzött karját,
Elsőben Ázsia gögös Babilonja
Az, melynek fűzfái panaszaim hallják;
S Rómában ezer meg ezer nagy nemzetet
Diadalkocsikhoz kötve hurcoltatok,

S a cirkusz porondján ha végig csörtetek,
Vadul ordítanak fel a veszett állatok!
A világ új jövőt lát most maga előtt,
Melyet haszonlesés jellemez meg érdek,
Egy hatalmas fajt kell, mely a pusztában nőtt,
Vinnem, merre tenger hullámai érnek.
S míg a kis madár ott fent a magas légben
S a tenger hulláma a szellővel játszik,
Mint gyászokorsóban a hajófenéken
Cipeli magával a néger rabláncit.
S Kolumbus leánya, a szépséges nimfa,
Ki ifjú bájával várakozott rája,
Úgy örvende néki, csillapult a kínja,
Mikor nagy hajóját a parton meglátja.
De amint szeme a négeren megakad,
Aki koszorúba fűzőget virágot,
Meglátja vállain a véres foltokat.
Miket embertársa ostorral rávágott.
Hány szép nyári estén fordulva nyugatnak,
Mikor lemenőben volt a nap korongja,
S izmos, nagy vállai még meg sem száradtak,
Térdelt le kinjában a néger rabszolga,
S kérte az Istentől szabadságát vissza,
Vagy hogy Amerika tengerbe merüljön,
Én meg arra kértem, hogy egy villámszikra
Boszulja meg bűját ez acélgyűrűkön.
S az ég meghallgatott. Tegnap véletlenül
Egy hatalmas szélvész, dúló orkán tört ki,
Amely hivatva van, ahol végig repül,
A bűn- és önkénynek szarvait letörni.
És a régi világ, mely nyögött pórázon,
Ezt a szörnyű morajt rettegve hallgatja:
S míg én rozsdáette láncaimat rázom,
Kebeléből dühvel tör ki görcsös jajja.
És a forradalom lelkesítő dala
Százfelé visszhangzik s egyre jobban terjed,
De legszebb vívmánya a népnek az vala,
Mikor ős jogának újból érvényt szerzett.
Szabadság, melyért az elnyomott sovárog,
Testvériség, mit a holdogtalan óhajt,
Ó milyen örömmel gondol a rab rátok,
Aki karjaimban értetek sir, sóhajt!
S Európa zömén át hömpölyg vad áradat,
Melynek habjait a vér pirosra festi,
Utat tör ez ottan, eldönt minden falat,
Hol az új eszmékből kell újra születni.
És e rettenetes hekatomba körül
A sötét éjszaka hűvös leple alatt
Vérszopó lidércek serege tömörül,
Miknek vad gyűlölet adta a szárnyakat!

Ó ég, hogyha ezen pusztító viharok,
Mikből ily tragikus küzdelmek támadnak,
Melyek véres árja szerte-szét kavarog,
Hajnalát jelentik egy dicsőbb, szebb napnak
A közel jövőben, s ezt öröknek vélik
A sorstól üldözött, boldogtalan népek,
Hogyha a szabadság fája nő az édig
A magból, mit annyi rom alá vetének!
Nő már és virágozik. Éltető illata
A légen keresztül folyton ezt suttogja:
Pusztulj el azonnal, te kevély despota!
Légy újból emberré megvetett rabszolga!
Üdvözlégy, hozsánna Golgota mártírja!
Elhagyott kereszted vérező lábánál
Megáld, hogyha holnap rád száll a regg pírja,
A megváltott ember, akiért meghaltál!
És ti sátáni, ti pokoli tűzlángok,
Milyen rejtekhelyre húzódtatok gyáván,
Hogy nem jöttök elő, mikor így kiáltok:
Szabad lett az ember az egész föld hátán!

A tűz.

Lángom fájlalja ma, hogy tegnap megbántott,
Nagy az ő bánata, igaz a keserve,
A tűz megköveti a sértett rabláncot.
Fogadd hő csókomat: széjjel vagy már verve!

Vegyes költői műfajokhoz sorozhatók *A meghívás* c. balladája, *Az örült és menyasszony*, valamint *Judit* c. költői elbeszélése.

Az említett balladában a lelkiismereti fordulás hatalmát rajzolja, mikor leírja, mint ítél el egy kegyetlen király két ártatlan testvért arra, hogy őket egy magas és meredek szikláról a mélységbe dobják. Az ítélet végrehajtása előtt az egyik testvér azzal fenyegeti, hogy a kivégzés utáni 30-ik napon őt Isten ítélőszéke elé fogja állítani, hogy számot adjon gonosz tetteről. A király a 30-ik nap éjjelén a rossz lelkiismeret furdalásaitól gyötörtetve meglátja a két testvért s ijedtében halva rogyik vissza párnájára.

Az örült és menyasszony-ban egy szóvalán örültet mutat be, akit hogy kedélye érzéketlenségéből felrázzanak, több módhoz folyamodnak. Bikaviadalt, temetést, országgyűlést rendeznek és játszanak el előtte, anélkül azonban, hogy az örült minderről tudomást látszanék szerezni. Végül egy lakodalmi menet

vonul el előtte. A menyasszony, ki szintén örült, a pap azon kérdésére, akar-e annak neje lenni, igennel felel. Az örült a maga részéről szintén dörgedelmes igent mond. Erre nyomban meghal mindakettő, mert — mint a költő hozzáteszi — nincs egyéb mondani valójuk.

Judit egy bankár zsidócsalád egyetlen gyermeke, akit egy gonosz asszony ellop s a maga aljas céljaira nevel föl. Mikor lakására ér a pici jószággal, borral keresztelik meg s *Azucena* — lilium-nevet adnak neki. A leány felnő s alig kezdi kifejteni bájait, már is hervasztja azokat a bűnös környezet és életmód. Midőn 20-ik életévét elérte, véletlenül egy katonával ismerkedik meg, ki iránt, maga sem tudja miért, érdeklődni kezd s elbeszéli vele élete történetét. Erre ő is elmondja a magáét úgy, amint halotta. A többi közt fölemlíti azt is, hogy őt azelőtt Juditnak hívták, mire a katona benne elveszett nővérére ismer s kéri őt, hogy kövesse. Judit erre utálattal telik el önmaga iránt s nem akar vele menni, hanem egy ügyesen felhasznált pillanatban bátyja kardjába dől s e búcsúszókat után: „a nyomorult és hozzád nem méltó *Azucena* meghal. *Judit* megtisztul a halál által” — kileheli lelkét.

Ez elbeszélés, dacára, hogy egyes lírai részletei, festői leírásai és megkapó reflexiói emelkedett költői lélekre vallanak, mégis egy gyökeres hibában szenved, s ez nem más, mint a fatalizmus, melylyel hősnője történetét és gyászos kimulását megokolni törekszik. De meseszövése is laza, amennyiben a csecsemő elrablásának módja ninesen kellő világításba helyezve.

Úgy ezen hosszabb, mint többi rövidebb költeményeiben a pesszimizmus hatása félreismerhetetlen. Az ő pesszimizmusa azonban inkább tárgyi, mint egyéni. Ő észre veszi ugyanis az élet bántó és lehangoló jelenségeit, de azokat legtöbbször mint tényeket sorolja fel anélkül, hogy őket saját énjével oksági viszonyba hozni érdemesnek tartaná. Az ő költői szereplése tehát úgy tűnik fel, mintha csak játékot akarna űzni a legkomolyabb életkérdésekből, melyeket többnyire csak azért állít

• ; Vil é indigna de ti . . . muere . . . *Azucena* . . .
Judit . . . se purifica . . . con . . . la . . . muerte!

egymással szembe, hogy próbára tegye erejüket s a jónak és nemesnek küzdelmét haszontalannak és értelem nélkül valónak jelentse ki. Gúnyolódni szerető természete ennél fogva ritkán segíti győzelemre a nemes és magasztos érzelmeket, mint pl. *A vas és a tűz* c. versben, hol a szabadság eszméje az ő hideg szívébe is érzést tud önteni.

Annál gyakrabban pendíti meg lantján azon húrokat, melyek a kedélyt lehangolják, a lelket leverik és elcsüggesztik. Ilyenek a lét mulandósága, a boldogság rövid tartama, a fájdalom korlátlan uralma, az igazság kínzó volta, a hálátlanság és szeretetlenség tudata, a női erény gyarlósága stb.

A lét mulandóságát s az emberi pompa, gőg és fény hiábavalóságát példázzák *A szikla és a hullám*, *A homokszem és a hógolyó*, *Az örökkévaló és végtelen* c. versei. Az elsőben azt mondja, hogy az emberi nagyság úgy mosódik el, mint a hullám a vizen; a másodikban, hogy a hógolyó, az „ég leánya“, idővel szétfolyik, s a homokszem, a „föld leánya“, szétporlik; a harmadik szerint az ember a sirban születik.

Természetes, hogy lelke ily gondolatok befolyása alatt semmi-
ben sem tud megnyugodni és vigaszt találni. Nem a jótettekben, melyek szerinte csak hálátlanságot szülnek (*A láng és a fatörzs*); nem az ártatlan, őszinte érzelmekben, mert nála a csók „judási“, a mosoly „voltaire-i“ (*A csók és mosoly*); nem az élet igaz örömeiben, melyekben nem hisz, sem érzéki élvezeteiben, melyek hamar elmúlnak (*Az idő és a kedves*, *A munkás és a fiatal leány*); de még a szerelemben sem, mert a nőt megfosztja minden nemes érzéstől, mert az ő mefisztói szelleme női eszményt egyáltalában nem ismer.

A nő különben igen gyakori jelenség az ő költészetében. Csakhogy nőalakjai ki vannak vetköztetve eredeti valójukból s teljesen a fin de siècle gondolkodás- és érzésmódja szerint járnak el. Penelopék, Andromakhék, Antigonék, Lukréciák, Beatricék és Júliák iránt semmi érdeklődéssel sem viseltetik. Szerinte a nő hűtelen (*Az asszony és a galamb*); fagyos és gúnyos, kinek már a hizelgés, az udvarlás és szépettevés sem kell (*A nőbámulók*); önmagától irtózó (*A szűz és fátyol*); „nyomorúlt áru-

cikk" (Judit); „az élet fáján a halál gyümölcse" (Albumlap és a költő).

Maró, irgalmat nem ismerő szarkasztikus, természeténél fogva amily udvariatlan a nők iránt, épp oly kiméletlen a szent és kegyeletes tárgyakkal szemben. Az elköltözött lélek nála még az örök üdvről is lemond az ég kapuja előtt, ha nem látja ott nőismerőseit. (Az ég kapujánál). Sőt még a halottaknak sem hagy békét, kikről gúnyosan jegyzi meg, hogy „egy kissé hidegek, mert az előtt sokat szerettek".* (A száraz levél és az éjszaki szél). *A vérpohár* c. pedig annyira Zola-irányú, hogy azt undor nélkül még elolvasni sem lehet.

Filozofálni szerető múzsája azonban nem egyszer jön ellenmondásba önmagával. Ez különösen ott szólja el magát, ahol a jobb érzés észrevétlenül is hatalmába ejti szívét. Így pl. *Az idő és kedves* c. versben megvetőleg nyilatkozik az életről, mikor a halált mint menedékhelyet említi föl, s *Juditban* mégis melegen és sajnálkozva búcsúzik el ifjúságától, akáresak Leopardi „Emlékeim" c. szép költeményében, mikor így sóhajt fel: „Ifjúság, te szép tavasza az életnek, miért nem térsz te is minden évben vissza?"** Mért fáj neki annak elmúlása, mikor szerinte „a boldogság a földön exotikus növény, mely mézet és mérget rejt magában, melynek tövisein haruatsépp rezeg"*** (Judit), vagy mikor „az ember elválhatatlan kísérője a fájdalom" (A munkás és a fiatal leány).

De nem ítéljük el őt ezért, mert éppen az ily költői fellobbanások és némely rövid, de sikerült ötletei (aperçu), mint pl. *A két ég*, *A gondolat és ibolya*, *Bucsúhangok a zongorához*, *A rózsák és gyöngyök*, *A szerelem és vihar*, *A vizözön és ő* tanúskodnak arról, hogy lelke nem szakított végleg az eszményiséggel s idővel talán többet fog hallgatni jó, mint rossz szellemére.

* Los muertos son poco frios,
Pues muchos amaron antes.

** Juventud primavera de la vida,
¿ Por qué no vienes tú todos los años?

*** Yo sé, dulce bien mio,
Que la dicha en la tierra
Es una planta exotica que encierra
Miel y veneno, espinas y rocío.

Eddig inkább a realizmus felé terelte hajlama, amit nem lehet nagyon zokon venni tőle, mert hisz olyan korban él, mely nem ismer eszményképeket többé, mely a rideg valónál följebb emelkedni nem tud vagy nem akar.

A realizmushoz való túlságos ragaszkodásának tulajdonítható főképen az, hogy oly ritkán juttatja szóhoz a valódi nemes érzelmeket, hogy költészetében fontosabb tényező az ész, mint a szív, hogy az embereknek és eseményeknek inkább árnyoldalát emeli ki, minél fogva kevés benne a fölemelő, a vigasztaló vonás. Ez a ridegség szinte elviselhetetlenné válnék, ha nem sietne segítségére a tárgy- és eszmebeli változatosság és az eleven, gyors előadás, mely az érdeklődésnek mindvégig újabb ingerekkel szolgál. Emellett nyelvezete egyszerű, igénytelen világos: verselése pedig könnyű, az erőltettség legkisebb nyoma nélkül. Mindezen előnyök egyesülve a szellemes tartalommal verseinek megadják azt az eredeti, pikáns ízt és zamatot, mely olvasásukat élvezetessé és gyönyörködtetővé teszi.

Belmonte Müller kétség kívül igazi költői lélek Heine- és Campoamor-féle hajlamokkal. Ez utóbbtól, ha sokat tanult is, amint azt a többi közt *A kolostorharang és az apáca*, *A temetés és orgia* c. versei is bizonyítják, melyeken *A harangok koncertjének* s általában a dolóráknak hatása nyilvánvaló, még sem mondható annak szolgai utánczójának. Annyi minden esetre tény, hogy benne sokkal kisebb az utánczó hajlam, mint az eredeti felfogásra és alkotásra irányuló törekvés, mi a tehetségnek és rátermettségnak csallhatatlan jele. Azért ha költői ihletettsége és munkakedve eserben nem hagyja, a spanyol irodalom még több életrevaló művet várhat tőle.

Kőrösi Albin.

II.

A TANÁRI TESTÜLET.

a) Rendes tanárok.

Szám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket elő- adott	Osztályok, melyekben tanított	Heti tanóráinak száma	Tanárkodási évi- nek száma	Észrevétel.
1.	Bartos József,	Hittan Történelem, Földrajz,	I. A., V. A., VI., VII., I. A., II. A.,	18	20	
2.	Czweck Sándor	Magyar nyelv, Latin nyelv, Történelem, Mennyiségtan Szépirod.	II. B., II. B., V. B., III. B., II. A.,	19	2	II. B. oszt. főnöke.
3.	Drajkó Béla.	Hittan Latin nyelv, Görög nyelv,	V. A., V. B., VIII., VII. és VIII.,	18	18	Hitelemző. VIII. oszt. főnöke.
4.	Firtinger Jakab	Magyar nyelv Német nyelv, Latin nyelv. Történelem,	III. A., VI., VII., III. A., IV. B.,	18	23	III. A. oszt. főnöke.
5.	Hajnal Imre,	Magyar nyelv Latin nyelv,	III. B., III. B., VII.,	18	21	III. B. oszt. főnöke.
6.	Huszka József,	Rajzoló mért. Szabadkézi rajz	II.—IV. V. A. B., VI., VII.,	20	15	A rajzszerkesztő óra.
7.	Janky Károly,	Magyar nyelv Német nyelv,	IV. A., VIII.,	6	32	I g a z g a t ó.
8.	Dr. Kiss Ernő	Magyar nyelv, Latin nyelv, Számítás, Gör.-magy. irod. szemelvények	I. A., I. A., III. A., VI.,	18	1	I. A. oszt. főnöke.
9.	Kiss E. János	Rajz, Geometria	I. A., I. B.,	6	14	
10.	Kőrösi Albin,	Hittan, Természettud. Számítás,	VI., IV. A. B., V. A. B., VI., I. B.,	18	10	A természettud. és vegytani szertár óra.
11.	Martin Péter,	Német nyelv, Görög nyelv, Bölcsélet,	III. A., IV. B., V. B., VI., VIII.,	18	25	

Szám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket elő- adott	Osztályok, melyekben tanított	Heti tanóráinak száma	Tanítási évek száma	Észrevétel.
12.	Dr. Maywald József,	Német nyelv, Latin nyelv, Görög nyelv,	V. A., III. B., V. A., V. A., V. B.,	18	24	V. A. oszt. főnöke. a tanári könyvtár őre.
13.	Mészáros József,	Hittan, Történelem, Latin nyelv, Mennyiségtan	III. A., III. B., III. B., IV. A., II. A.,	18	19	Hitelemző. IV. A. oszt. főnöke.
14.	Molnár Pál,	Magyar nyelv. Német nyelv, Latin nyelv, Történelem Szépirás,	IV. B., IV. A., IV. B., III. B., I. A.,	18	19	IV. B. oszt. főnöke.
15.	Olejovics János	Hittan, Magyar nyelv Latin nyelv, Történelem,	I. B., II. A., II. A., III. A.	18	14	Hitelemző, II. A. oszt. főnöke.
16.	Pintér Kálmán,	Magyar nyelv, Gör. és magy. irod. szemelvények	V. A. B., VI., VII., VIII., VII.,	17	19	VII. oszt. főnöke. a „Gyakorló iskola” ve- zetője.
17.	Réti Ferencz,	Hittan, Magyar nyelv, Latin nyelv, Földrajz, Gör.-magy. irod. szemelvények	II. B., IV. B., V. B., I. B., II. B., V. A., V. B.,	18	7	V. B. oszt. főnöke.
18.	Dr. Schmidt Ágoston,	Mennyiségtan Természettan Fizik. földrajz	IV. A., VIII., VII., VIII., III. A. B.,	17	29	A természettani szertár őre.
19.	Sinkovits Ferencz,	Hittan, Magyar nyelv, Számítan., Latin nyelv, Szépirás,	IV. B., I. B., IV. B., I. B., I. B.,	19	2	I. B. oszt. főnöke.
20.	Dr. Suták József,	Mennyiségtan Szépirás,	II. B., V. A. B., VI., VII., II. B.,	19	3	V. B. oszt. főnöke,
21.	Dr. Takáts Sándor,	Hittan, Történelem, Latin nyelv,	VII., VIII., IV. A., VIII., VI.,	16	7	VI. oszt. főnöke, értekezletti jegyző.
22.	Tomcsányi Béla,	Világi Testgyakorlat	I.—VIII.,	26	12	A tornaszerek őre.

b) Rendkívüli tárgyak tanárai :

1. Szautner Zsigmond, világi, a műéneknek,
2. Rayé Lajos, világi, a francia nyelvnek,
3. Dr. Maywald József, k.-t.-r., a gyorsírásnak,
4. Dr. Pákozdi Károly, világi, az egészségtaannak tanára.

III.

Tudósítás a tanintézetről.

1. Általános ügyek.

A tanári testületben történt változások:

A kegyes-tanítórend ft. Kormányának intézkedéséből Szabady Gyula a tatai, Titz Antal a selmeczi, Glasz Ferencz a kanizsai főgymnasiumhoz helyeztetett át; helyökbe Olejovics János kecskeméti, Czweck Sándor kolozsvári tanárokat és dr. Kiss Ernő tanárjelöltet nevezte ki intézetünkbe.

A nmélt. Vallás- és Közoktatásügyi Minister Úr Kiss E. János rendes rajztanárt *kisegítő tanárnak* nevezte ki.

A tanártestület az igazgató elnöklete alatt 1892. aug. 29-én tartotta alakuló értekezletét. Aug. 29., 30., 31-én tartattak a javító, pótló és magánvizsgálatok.

Az 1892—93-iki tanévre való beiratások szept. 1., 2., 3-án tartattak, 4-én volt az ünnepélyes „Veni Sancte“, s az osztályrendezés, törvényolvasás stb. után 5-én kezdődött a rendes tanítás.

Nagyságos dr. Erődi Béla, kir. tanácsos, tankerületi kir. főigazgató úr, két ízben látogatta meg hivatalosan az intézetet s volt jelen az előadásokon.

Ft. Lévay Imre, Rendfőnök úr, titkára kíséretében, szintén több ízben tett látogatást az egyes osztályokban.

Érettségi vizsgálat tartatott szept. 5—10 éig, december 15-én és junius hó 15—20-ig nagyságos dr. Erődi Béla kir. tan. és tankerületi főigazgató úr, az utóbbi esetben pedig nagyságos Hofer Károly cz. főigazgató úr elnöklete alatt.

A tanártestület tagjai közül a lefolyt tanévben irodalmilag működtek: Huszka József, Körösi Albin, dr. Mayvald József, Pintér Kálmán, dr. Schmidt Ágoston, dr. Suták József és dr. Takáts Sándor részint a tudományos, részint az időszaki irodalomban.

A f. tanév kezdetén a kegyestanítórend ft. főnökségének utasítása szerint megalakult a „gyakorlati tanárképző“, melynek szervezése

ügyében kiadott „Tájékoztató a nevelés-tanítási irányelveknek gazdag kincses tára. Ennek nyomán a gyakorlati tanárképzésben, melynek célja rendi fiatalainkat az előkészületi évek alatt a nevelés-tanítás módjai- és eszközeivel megismertetni, részt vettek: Bartos József, Firtinger József, dr. Mayvald József, Pintér Kálmán és dr. Takáts Sándor főgymn. tanárok.

A tanév, a vizsgálatok befejezése után, június 29-én ünnepélyes hálaadó istentisztelettel végződött.

2. Vallási és fegyelmi ügyek.

Az ifjúság, a téli időszak kivételével, naponkint sz. misét hallgatott, melyet vasár- és ünnepnap keresztény oktatás előzött meg; négyszer végezte ez évben a sz. gyónást és ugyanannyiszor járult az Úr asztalához; a husvétii szent gyónást a szokásos szent gyakorlatok előzték meg; jelenvolt az anyaszentegyház által rendelt nyilvános körmeneteken is. — A dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József ap. király s ő felsége a királyné magas névnapjain és a koronázás évfordulóján — mint nemzeti ünnepeken — ünnepélyes sz. misék tartattak. Gyászistentisztelet volt okt. 6-án az aradi vértanúkért, márcz. 2-án I. Ferencz király halálának évfordulóján, mely napokon azonban az előadások rendesen folytak.

Hittani vizsgálatok, a 8. osztályt kivéve, ez évben nem tartattak.

Az iskolai törvényeket az év folyamán kétszer olvasta fel az igazgató az ifjúságnak.

A fegyelmi intézkedéseket az igazgató s a tanári kar a nm. Vallás- és Közoktatásügyi Minister Úrnak 1890. évi 23.583. sz. a. kelt rendeletével kiadott Középiszkolai Rendtartás II. fejezetének 13—18. §§. szerint fogantatosította.

3. Iskolai ünnepélyek.

Február 19-én XIII. LEO pápa 50 éves püspöki jubileumán iskolai ünnepély tartatott.

Június 8-án Cselka Nándor ő méltósága az intézetnek 120 növendékét részesítette a bérmálás szentségében.

A fővárosi középiskolák által tartott tornaversenyben az intézetnek 80 növendéke vett részt, Tomcsányi Béla tornatanár vezetése alatt. Több tanuló és maga az intézet is kitüntetést nyert.

4. Egészségügy.

A tanulók egészségi viszonyai az év folyamán általában véve jók voltak; tömegesebb betegedések nem fordultak el. A kerületi orvosok

a családokban előfordult járványszerű vagy ragályos betegségek alkalmával az ott lakó tanulókat az iskolától óvatosságból visszatartották.

Dr. Pákozdi Károly úr, az intézet iskolaorvosa s egészségtan tanára az összes ifjúságon szemvizsgálatot tartott, melynek eredménye általában igen megnyugtató volt. Ugyancsak az ő jelentése szerint a tanuló ifjúság testi fejlettsége általában kielégítőnek jelezhető.

A fővárosban kitört kolera-járvány miatt az előadások október hó 8-tól november 14-éig szüneteltek.

A lefolyt iskolaévben az intézetnek egy növendéke halt meg.

5. *Tanulmányi ügyek. Tanári tanácskozások. Iskolai vizsgálatok.*

A tanulmányi ügyeket illetőleg az igazgató s a tanári kar a nm. Vallás- és Közoktatásügyi Minister úrnak 1890. évi 23.583. sz. a. kelt rendeletével kiadott Középiskolai Rendtartás 19—32. §§. szerint jár el.

A nevelésben és oktatásban szükségelt egységes eljárás és egyöntetű módszer érdekében megtartattak az 1890. évi Középiskolai Rendtartás IV. fejezete szerint a tanácskozások. Az ellenőrző tanácskozások eredményéről a növendékek és szülők értesítettek.

Iskolai vizsgálatok a miniszteri rendelet értelmében ez iskolai évben, kivételesen nem tartattak.

6. *Gyakorló-iskola.*

A gyakorló-iskola (önképzőkör) a főgymnasium igazgatójának felügyelete és a magyar irodalom tanárának vezetése alatt működik: rendesek, a 7. és 8. osztályból, s bejárók, a 6. osztályból; amazoknak száma 110, emezeké: 52, összesen: 162. — Tisztviselők: Navratil Ákos jegyző, Szitár Ferencz könyvtáros, Somssich Miklós pénztáros, 8. oszt. tanulók; Szinnyei Ferencz másod-jegyző, Vasdényei Pál segéd-könyvtáros, Mayer Ernő ellenőr. 7. o. tanulók. — Birálók voltak: Bradách Emil, Hausegger Árpád, Merkl Adolf, Pálos Hugó, Pinsker Emil, 8. o. tanulók, Förster Aurél, Lobmayer Alfréd, Jánoky Gyula, Teleszky Béla, 7. o. tanulók, továbbá a tisztviselők, a jegyzőt kivéve.

Tartott a Gy.-l. az alakuló üléssel együtt 21 rendes és 3 ünnepies ülést. A rendes ülések tárgyai a beadott dolgozatok és ezek bírálatának felolvasása, szavazatok és rögtönzött bírálatok voltak. — A benyújtott dolgozatok száma 57 (tavaly 47); ezeknek legnagyobb része próza. Verses dolgozat összesen 10 adatott be, melyek közül a bírálat csak 5-öt fogadott el. — A prózai dolgozatok közül 26 értekezés és bírálat, 9 novella és rajz, 5 beszéd, 4 fordítás és 3 jelentés. E téren dicséretes buzgalmat és ügyességet fejtettek ki: Navratil Ákos, Merkl Adolf, Pálos

Hugó, 8. o., Lobmayer Alfréd, Szinnyei Ferencz, Vasdényei Pál és Förster Aurél 7. o. tanulók. — Szavalat volt 51 (tavaly 47.) E téren Frivaldszky Géza, Merkl Adolf, Benesch Ferencz és Frankl Ödön 8. o. és Ney Géza 7. o. tanulók tüntek ki. — Az „Érdemkönyv“-be 13 dolgozat vétetett föl, legtöbb (5 db.) Navratil Ákostól.

Szavaló versenyt három izben rendezett a Gy.-I., u. m. febr. 5-én komoly tárgyú darabbal (Tomba „Uj Simeon“-ja), ekkor 7 versenyző között nyertes lett Frivaldszky Zoltán 8. o. t.; a febr. 12-én rendezett versenyen, szabadon választott komikus darabokkal, hat versenyző között nyertes lett ismét Frivaldszky Zoltán; a februárius 26-án tartott versenyen hét közül nyertes lett: Merkl Adolf, 8 oszt. tan. — A két előbbi díját a Gy.-I. pénztára, a harmadikat Somssich Miklós, 8. o. t. tanuló tűzte ki.

Deczember 4-én alkalmi ülés volt Vörösmarty emlékezetére. Katona József születésének százados évfordulóján is ünnepre készült a G.-I., azonban a közbejött járvány miatt ez ünnep a tanév végére halasztatott el. Ünnepi ülések voltak továbbá: febr. 19-én a XIII. LEO pápa jubileuma alkalmából és márczius 15-én, mind a két alkalommal az ének-kar közreműködésével, diszes közönség jelenlétében. — Egy izben Szakáll recitator is tartott előadást a gyakorló iskola tagjai számára.

A könyvtár ez évben gyarapodott 39 művel 53 kötetben, ebből ajándék 6 mű, 6 kötetben, vétel útján szereztetett 33 mű, 47 kötetben az utóbbiak értéke 29·95 frt. — A pénztári bevétel 226·35 frt, kiadás 214·65 frt, maradék 11·70 frt.

A Gy.-I. irodalmi pályázatai az 189^{2/3} tanévben:

1. Magyar irodalmi tétel: Ádám jelleme Madách művében. — A jutalmazott mű szerzője: *Navratil Ákos* 8. oszt. tanuló.

Latin tétel: Az Aeneis VI. énekének tartalma részletesen latinul. — A jutalmazott mű szerzője: Vasdényei Pál, 7. o. t.

3. Görög tétel: Az Ilias I. énekének tartalma felényi terjedelemben, Görögül. — Az első jutalmat Manno Leonidás, 7. o. t., a másodikat Kaczvinszky József, 7. o. t. nyerte.

4. Német irodalmi tétel: A közös alap gondolatok kifejtése Sophokles Oedipus Kolonosban cz. és Goethe Iphigenia Taurisban cz. művében. — A jutalmazott mű szerzője: Lobmayer Alfréd, 7. o. t.

5. Történelmi tétel: Zsigmond király jellemzése. Meddő.

6. Fizikai tétel: A világosság sebessége és meghatározásának módjai. — A jutalmazott mű szerzője: Bradách Emil, 8. o. t.

E pályaműveket a Gyakorló-Isk. jutalmazza 20 20 koronával. A görög irodalmi második díjat Drajkó Béla tanár ur ajánlotta föl (1 #). — Ezekon kívül dr. Bánrévi Ferencz ügyvéd ur 1 # jutalmat tűzött ki műfordításra a latin költőkből; minthogy azonban e tételre sem érkezett

pályamű. a jutalomdíj. az ajándékozó óhajta szerint, Navratil Ákosnak, mint az intézet legszorgalmasabb tagjának íteltetett oda. — Loewe Ernő 8. o. t. is tűzött ki 1 \ddagger jutalmat egy elbeszélésre vagy rajzra. E pályázat eredményét a Gy.-I. három bíráló tagja döntötte el Szinnyei Ferencz 7. o. t. javára; Szinnyei nyerte el az Orsz. Állatvédő-Egyesület részéről kitűzött 5 frt. jutalmat is egy elbeszélésével.

A Gy.-I. Katona József emlékezetével egybekötött évváró ünnepét diszes közönség és a tanártestület jelenlétében 1893. június hó 4-én tartotta meg.

7. *Gymnasiumi Énekiskola.*

Az Énekiskolának a lefolyt évben 25 kezdő és 75 haladó, összesen 100 tagja volt, kiket heti 4 órában Szautner Zsigmond, a budai zeneakadémia igazgatója, belvárosi karnagy tanított. Előadott az Énekiskola úgy a gymn. templomában, mint a főváros más templomaiban is, több egyházi éneket, szent misét, köztük Stehle nagy „Salva Regina“ miséjét. Azonfölül gazdag programmal szerepelt a Gyakorló Iskola ünnepein. Így 1893. február 19-én XIII. LEO pápa félszázados áldozópapsága emlékére rendezett, valamint márczius 15-iki és 1893. június 5-iki évváró ünnepségein. Ezek mellett 1893. márczius hó 18-án a Gymn. Segítőegyesület alapja javára hangversenyt rendezett, mely 250 forintot jövedelmezett.

8. *Tanszerek gyarapodása.*

1. A természetrajzi gyűjtemény e tanévben kizárólag csak ajándékozás útján gyarapodott.

A szertárnak ajándékoztak: Pilaszanovits Antal VII. oszt. t. 2 db cseppkövet az aggteleki barlangból; tek. Praznovszky Géza úr egy nagyobb mag- és egy jobbára hullókból álló gyűjteményt, mely utóbbi a következő borszesz-készítményeket foglalja magában: 1. seltopusik (*Pseudopus Pallasii*). 2. fürge gyík (*Lacerta agilis*). 3. pannóniai gyík (*Ablepharus pannonicus*), 4. zöld gyík (*Lacerta viridis*), 5. fali gyík (*L. muralis*), 6. törékeny kuszma (*Anguis fragilis*, 2 péld.), 7. kaspi sikló (*Coluber caspicus* 4 péld.), 8. vizi sikló (*C. natrix* 3 péld.), 9. négy csíkú s. (*C. quatuorlineatus* 2 péld.), 10. Eszkuláp siklója (l. *flavescens* 3 péld.), 11. koczkás s. (*C. tessellatus* 2 péld.), 12. *Coluber fallax*, 13. *C. Coevis*, 14. beri kigyó (*Pelias berus* 3 péld.), 15. barna pajzsocskás vipera (*Pelias cherssea*), 16. fekete pajzsocskás v. (*Pelias prester*, 17. homoki vipera (*Vipera ammodytes* 2 péld.), 18. koczogó béka (*Rana etc. var. ridibunda*). 19. tarajos göte (*Triton cristatus*), 20. angolna göte

(*Proteusan guineus* 2 péld.), 21. foltos szalamandra (*Salamandra maculosa*), 22. tühál (*Syngnathus acus*), 23. tintahal (*Sepia officinalis*), 24. kalmár (*Loligo sagittala*), 25. európai skorpió (*Scorpio europeus*), 26. széles galand-féreg (*Taenia ata*). — Collaud Henrik IV. A) oszt. t. 4 db csigát; Egerváry Gyula VI. oszt. t. egy ölyvet (*Buteo vulgaris*), egy csutora madarat (*Recurvirostra avocetta*) és egy fehér foglyot (*Perdix cinerea alba*); Wass György gr. VI. oszt. t. egy 41 darabból álló sáska- és szöcske gyűjteményt Erdélyből; Szwoboda Venczel úr egy prep. emberi koponyát; Krause Dezső V. A. oszt. t. egy kőszáli sast (*Aquila chrysaetos*, kitömette az intézet); Oberle Károly V. A. oszt. t. egy vad-disznó alsó állkapcsát; Navratil Dezső V. A. oszt. t. 2 db selyemfarkút (*Bombyrilla garrula*, kitöm. az intézet), Kún Iván IV. B. oszt. t. 3 db paraguáji skorpiót; Klebersberg úr egy vipera párt természetes helyzetben, szárazon kikészítve; Nagy Gyula IV. A. oszt. t. 2 korallt (*Gorgonia flabellum*), végül Rapaics Rezső VI. oszt. t. a következő kitömött madarakat: *Ibis falcinellus*, *Ardea cinerea*, *Numenius arcuatus*, *Vanellus cristatus* és *Scolopax gallinago*.

Fogadják a nemes keblű adakozók mind, de különösen tek. Praznovszky Géza úr, ki vagy 150 frt értékű anyaggal gazdagította múzeumunkat, az intézet hálás köszönetét.

2. A fizikai szertár számára szereztetett: a csekélyebb jelentőségű szükségletek mellett 2 db izzólámpa és 1 Gülcher-féle hővillany batteria 134 frt 40 kr értékben.

3. A történelmi és földrajzi tanszerek vétel útján következőkkel szaporodtak: A magyar királyok arcképei (egy ivrét tábla), 20 darab Hölzel-féle földrajzi kép (nagy ivrétű chromolithographiai tábla) a földfelület legjellemzőbb alakulatainak szemléltetésére; Magyarország és Palaestina legujabb iskolai fali térképe (Hölzel és társa magyar földrajzi intézetének kiadása) 2—2 példányban, összesen 91 frt értékben.

Tanári könyvtár.

1. Vétel útján szereztetett 17 iskolakönyv; továbbá Gabelentz, Sprachwissenschaft. — Bozóky, a művészetek a római császárság fénykorában. — Knecht, Commentar zur Bibl. Gesch. — Matthias, Sprachleben u. Sprachschäden. — Bodnár, Magyar irodalom-történet (folyt.). — Roscher, Lexicon der Mythologie (folyt.). — Oncken, Allgemeine Geschichte (folyt.). — Martus, Raumlehre 1—2. — Kluge, Etym. Wörterbuch d. deutschen Sprache (folyt.). — Petrik, Magy. bibliographia (folyt.). — Magyar nyelvtörténeti szótár (folyt.). — Herberger, Aufsatzübungen 1—3. — Marczali, A legujabb kor története. — Anonymus Belac. — Finály, Latin szótár 2 péld. — Cantor, Gesch. d. Math. (folyt.). —

Wartha, Az agyagipar. — Brehm, Az északi sarktól. — Schubert, Sammlung v. arith. u. algebr. Fragen. — Ferenczy, Homeros philosophiája. — Perrot et Chipiez, Histoire de l'art 1—5. — Piergili, G. Leopardi. — Straccali, J. canti di Leopardi. — Trivero, Commento estetico. — Melucci Il verismo. — Gáspár, Negyvenezer mérföld. — Mark, Exhorten 1—3. — Göbel, Exhorten 1—3. — Weiszenfels, Cicero als Schulschriftsteller. — Beöthy, A magyar irodalom története. — Havass, Magyar földrajzi könyvtár. — Willmanns, Deutsche Gramm. — Egli, Nomina geographica. — Kudora, Könyvtártan. — Ezeken kívül a m. t. Akadémia kiadványai.

Folyóiratok: Budapesti szemle. — Nyelvőr. — Philologiai közlöny. — Természettudományi közlöny. — Századok. — Történelmi tár. — Földrajzi közlemények. — Történeti életrajzok. — Hadtörténeti közlemények. — Turul. — Tanáregyleti közlöny. — Etnographia. — Irodalomtörténeti közlemények. — Athenaeum. — Kath. szemle. — Zeitschrift f. d. österr. Gymnasien. — Zeitschrift f. d. math. Unterricht. — Praktische Physik.

2. Ajándékok. Itt első sorban hálás köszönettel kell megemlékeznünk ftdő Szabó Ferencz, eleméri plébános úrról, ki a kiadásában megjelent „Történeti könyvtár“ című vállalatnak egy példányát 54 kötetben 142 frt értékben díjtalanul volt szives intézetünknek megküldeni. Ezen kívül Huszka tanár úr „Nemzeti építészetünk multja és jelene“, Domaniczky István honvéd alezredes úr pedig „Katonai értekezések“ című munkáikkal gazdagították könyvtárunkat.

10. Jótékonyság.

1. „Flór Gyula emlékdíja“, melyet néha Flór Ferencz orvostudor és neje nagyságos Flór Leonora asszony az 1852-iki decz. hó 24-én elhunyt gyermekök emlékezetére egy hatodik osztálybeli jó erkölcsű és szorgalmas tanulónak a tanári kar előterjesztése folytán alapítottak, jelen tanévre Szemenyei Kornél tanulónak íteltetett oda, ki 40 frtnyi díjban részesült.

2. „Gróf Königsegg Aulendorf Mórincz alapítványa“ melyet méltóságos Königsegg Aulendorf grófné, született Csáky Gizella grófnő az 1873-iki november hó 5-én elhunyt feledhetetlen gyermekének örök emlékezetére élete folytáig, halála esetére pedig örökösait kötelezőleg örök időkre, egy szegénysorsu, de szorgalmas s jó magaviseletű tanuló részére tett, jelen tanévben a tanári kar ajánlata folytán Pálos Hugó VIII. osztálybeli tanulónak adatott, ki 120 frtnyi jutalomdíjban részesült.

3. Az ezen intézetben 29 év óta fenálló „Budapesti kegyesrendi segítő-egyesület“ választmányja ezen tanév első felében 646 frttal a másodikban pedig 669 frttal segélyezett. És pedig:

az első félévben :

1 tanulót egyenkint . . .	18 forinttal =	18 frt.
2 " " . . .	15 " =	30 "
6 " " . . .	14 " =	84 "
17 " " . . .	12 " =	204 "
31 " " . . .	10 " =	310 "
tehát 57 " összesen . . .		= 646 "

a II. félévben :

1 tanulót egyenkint . . .	18 forinttal =	18 "
6 " " . . .	15 " =	90 "
10 " " . . .	14 " =	140 "
21 " " . . .	12 " =	252 "
7 " " . . .	10 " =	70 "
11 " " . . .	9 " =	99 "
tehát 56 tanuló összesen		669 frt.

Mindkét félévben 113 tanulót 1315 forinttal.

4. A „*Szepesi-féle aranyat*“, mint az 1858–59-iki osztályu tanulók által az érettségi vizsgálat alkalmával a legjobb görög dolgozatot készítő tanuló számára alapított jutalomdíjat az idén *Szitár Ferencz* nyerte. Ez ösztöndíj bold. Szepesi Imréről, a class. tudományok lelkes művelőjéről neveztetett el, ki haláláig ezen ösztöndíjnak egyszersmind kezelője is volt.

5. Szabó Istvánnak, a nagy hellenistának emlékére dr. *Bartók Géza* úr alapítványából az egy db. arany az idén *Merkel Adolf* 8. osztálybeli tanulóinak ítéltetett oda, ki a görög philológiában kiváló előmenetelt tanusított.

6. „*A Trautwein nep. János-féle alapítvány.*“ Az igazgató az 1872—3-iki 8. oszt. által 200 frtnyi értékpapirban tett alapítvány kamatját az alapító levél értelmében ezen évben *Hausegger Árpád* 8. o. tanulóinak adta.

7. Az „*Sz. G. V. 1000 forintos alapítványa*“, melyet alapító egy a magyar sz. korona területén született magyar ajkú és magyar nevű, egyszersmind szegény sorsu, de jó viseletű és szorgalmas tanuló részére tett. Ezen alapítvány 52 forintnyi kamatját a tanári testület közgyűlésileg az idén is *Lazay Aladár* III. A) osztálybeli tanulóinak ítélte oda.

8. „*Somogyi-féle alapítvány.*“ Néhai Somogyi Károly, esztergom-főszékesegyházi apátkanonok az esztergomi székeskáptalannál 4°/_o-kos aranyjáraadék kötvényekben 8000 forintnyi örökös alapítványt tett azon óhajattal, hogy annak 320 forintot tevő évi kamataiból a kegyestanító-rendiek budapesti főgymnasiumában járó róm. kath. szegény, jó viseletű s előmenetelű tanuló számára 8 ösztöndíj legyen kötve. Ezen ösztöndíjnak a folyó évre csedékes kamatait a jelen tanévben a következő ifjak nyerték *Pinsker Emil* 8., *Lobmayer Alfréd* 7., *Tóth Zsigmond* 6., *Vörös*

Oszkár 5. B., Pinke István 4. B. Bräuer István III. B. Schuler Dezső II. B. és Frideczky József I. A. oszt. tanulók.

9. Szokolovits József m. kir. miniszterelnöki titkár ur ó nsága néhai Szokolovits Iván fia emlékére az 1887/8. tanévben letett 100 forintos alapítványát a f. 1892/3. tanévben 200 koronás értékpapírral gyarapította, melynek kamatja rendszeren egy 2. A. oszt. tanulónak jutalmazására szolgál. Ezen alapítvány kamatait megkapta Pataki Károly 2. A. o. tanuló.

10. *A Néhai Zbiskó-féle* segélydíjra kijelöltettek Czeislinger Lajos 1. A. és Jónás János 1. B. oszt. tanulók.

21. Lipóczy Keczer Gyuláné szül. Perlaky Ida urnó *Keczer Antal alapítvány* néven 500 forintot tett le az igazgatóságnál fia emlékére, aki elmult 1891/2. tanévben mint 5. A. oszt. tanuló elhalálozott — oly czélből, hogy az alapítvány kamataiból egy jó viseletű és szorgalmas 5. A. oszt. róm. kath. magyar tanuló jutalmaztassék. E jutalom, melyben a f. tanévben Entz Béla 6. oszt. tanuló részesül, a gymnasiumi tanulmányon át az elhunyt tanuló egy osztálytársának adatik.

12. A hatvani Deutsch Sándor ur által szegény, de jó viseletű és szorgalmas tanuló részére felajánlott 30 forint tandíj fele részben Bonis Gyula és Müller Károly 1. A. oszt. tanulóknak kiadatott.

13. A Fekesházy alapítványból a nmlt. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszteriumtól jutalomkönyveket kaptak: Lobmayer Alfréd 7., Szemenyei Kornél 6., Makay Dezső 5. A., Árkövy Richárd 4. B. és Zeisinger Róbert 3. A. oszt. tanulók.

Fogadják a nemeslelkű adakozók adományaikért, melyekkel az intézet tan- és művelődési eszközeit szaporítani, a szegénysorsu ifjak bajait enyhíteni, a szorgalmasabbakat jutalmazásaikkal kitüntetni kívánták, az igazgatóságnak az illetők részéről is kifejezett hálás köszönetét.

Ösztöndíjas tanulók.

1. Fáy László	2. A. oszt. tan.	Budai Mária Terézia-féle . . .	120 frtos.
2. Lányi Béla	6.	" " " " " " " " . . .	120 "
3. Rapaics Rezső	6	" " " " " " " " . . .	120 "
4. Szinnyei Ferencz	7.	" " " " " " " " . . .	120 "
5. Teleszky Béla	7.	" " " " " " " " . . .	120 "
6. Thuróczy Kornél	4. B.	" " " " " " " " . . .	120 "
7. Huszár Loránt	1. A.	" " " " " " " " . . .	120 "
8. Komárniczky László	2. B.	" " " " " " " " . . .	120 "
9. Nyári Boldizsár báró	1. A.	" " " " " " " " . . .	120 "
10. Szemenyei Kornél	6.	" " " " " " " " . . .	120 "
11. Föglein Antal	6.	" " " " " " " " . . .	60 "
12. Gabler Lajos	8.	" " " " " " " " . . .	80 "
13. Keller Kálmán	3. A.	" " " " " " " " . . .	60 "
14. Olasz Dezső	3. A.	" " " " " " " " . . .	80 "
15. Purébl Győző	7.	" " " " " " " " . . .	80 "

16. Schmich Vilmos	8.	oszt.	tan.	Jettim-féle	80	frtos
17. Vojtsik Frigyes	7.	"	"	" " " "	80	"
18. Zatlóka Emil	7.	"	"	" " " "	60	"
19. Dávid Ferencz	5. A.	"	"	Jövedéki birság-alapból	100	"
20. Fodor László	3. B.	"	"	" " " "	60	"
21. Halmi Domokos	4. A.	"	"	" " " "	100	"
22. Manger Dezső	5. A.	"	"	" " " "	100	"
23. Vragassy Lipót	8.	"	"	Mattyasovszky-féle	90	"
24. Vasdényei Pál	7.	"	"	Váczi püspök-féle	120	"
25. Hoffmann Béla	2. A.	"	"	Vághy F.-féle	210	"
26. Pasteiner Alfonz	4. A.	"	"	Kettős Imre és Reseta-féle	180	"
27. Zuber Gábor	5. A.	"	"	Rökk Szilárd-féle	120	"
28. Thuróczy Dezső	3. A.	"	"	Bartakovics-féle	200	"
29. Eberling Jenő	6.	"	"	Besán-féle	100	"
30. Vörös Oszkár	5. B.	"	"	" " " "	100	"

IV.

Az 1892—93-iki iskolai évben végzett tananyag.

VIII. osztály.

Hitn. A kath. egyház története. Dr. Wappler Antal könyvének IV. része után. Hetenkint 2 óra. **Dr. Takáts Sándor.**

Magyar irodalom. A magyar irodalom fejlődésének áttekintése. A régibb irodalom rövid tárgyalása után főleg az újabb irodalom tüzetes ismertetése, a nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása és a főbb irányok megjelölése mellett. Nagyobb irodalmi és történelmi tanulmányok iskolai olvasása. T. k. Beöthy Zsolt: A magyar nemzeti irodalom történelmi ismertetése. Het. 3 óra. **Pintér Kálmán.**

Német nyelv. Költői olvasmány: Goethe „Iphigenie auf Tauris.“ — Fordítás, elemzés, szerkezeti és széptani fejtegetések, nyelvtani és tárgyi magyarázatok; közben irodalomtörténeti ismertetés. — T. k. Goethe: „Iphigenie auf Tauris“ magyarázta Bauer Simon. — Het. 2 óra. **Jankó Károly.**

Latin nyelv. Horátiusból Od. I. 1. 3. 4. 14. 22. 24. — II. 3. 7. 10. 14. 16. 17. 18. — III. 1. 2. 3. 23. 29. 30. — IV. 7. — Epod. 1. 2. 10. — Sat. I. 1. 6. — II. 6. — Epist. I. 2. 7. 10. 20. — Ars poetica szemelvényekben. — Tacitusból válogatott részletek az Annales I. II. III. és VI. könyveiből. Az írók életrajza és művei. Nyelvtani, tárgyi és aesthetikai magyarázatok. Régiségtan — K. k. Bartal, Horatii opera omnia. — Petrovich, Taciti Annales. — Cserép, Római régiségtan. Het. 5 óra. **Drajkó Béla.**

Görög nyelv. Szemelvények az Ilias 7. 8. 9. 11. 15. 16. 18. 19. 22. 24. énekeiből, közel 2000 sor. — Platonból a „Kriton“ című dialogus. — Nyelvi és tárgyi magyarázatok; aesthetikai fejtegetések. — K. k. Dr. Csengeri János, Homeros Iliasa bő szemelvényekben. — Horváth Zs., Platon Sokrates védelme és Kritonja. — Het. 4. óra.

Drajkó Béla.

Történelem. A magyarok oknyomozó története 1848-ig, kiváló tekintettel az alkotmány fejlődésére s a művelődési viszonyokra. T. k. Varga Ottó. A magyarok oknyomozó története. — Het. 3 óra.

Dr. Takáts Sándor.

Természettan. Hőtan. Mágnesség. Elektromosság. Kosmographia elemei. T. k. Dr. Schmidt Á. Természettan. — Het. 4 óra.

Dr. Schmidt Ágoston.

Mennyiségtan. Az összes algebrai és geometriai tananyag ismétlése és a kapcsolástan. T. k. Dr. Lutter N. Mennyiségtan elemei. — Het. 2 óra.

Dr. Schmidt Ágoston.

Bölcsészeti előtan. A pszichologia és logika elemei. A lelki élet önállósága. A lelki jelenségek főbb csoportjai. Az értelmi fejlődés. A logikai formák. A tudományok felosztása és a főbb módszerek. T. k. Joli H. Philosophiai propaedeutika. — Het. 3 óra.

Martin Péter.

Testgyakorlás. Katonai- és tornázó rendgyakorlatok. Szabadgyakorlatok, kézi szerekkel is. Szergyakorlatok a csapatok erejéhez és fejlettségéhez mérten. Tornajátékok. — Het. 2 óra. **Tomesányi Béla.**

Egészségtan. Bevezetés az egészségtanba. A munka és foglalkozás: a test ápolása a fertőző betegségek; az életmentés. T. k. Dr. Fodor József. Egészségtan. — Het. 1 óra. **Dr. Pákozdi Károly.**

VII. osztály.

Hittan. Ker. kath. erkölcstan dr. Wappler A. könyvének III. része után. — Het. 2 óra. **Dr. Takáts Sándor.**

Magyar nyelv. Poetika. a költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre, főleg a mintául szolgált remekművek taglaló ismertetése. Költői magánolvasmány mellett megfelelő aesthetikai és poetikai értekezéseknek, továbbá Katona Báuk Bánjának és Kisfaludy K. Csalódások cz. művének iskolai olvasása és magyarázása. T. k. Névy László: Poetika. A költői műfajok elmélete. Olvasmányok a poetikához. — Het. 3 óra. **Pintér Kálmán.**

Német nyelv. Goethe, Herrmann u. Dorothea és Schiller, Wilhelm Tell. Olvasás közben széptani fejtegetések, nyelvi és tárgyi magyarázatok, beszédgyakorlatok. T. k. Goethe, Hermann u. Dorothea, magyarázata Wéber Rudolf, Schiller, Wilh. Tell, magyarázta Bauer Simon — het. 3 óra. **Firtinger Jakab.**

Latin nyelv. Cicero beszédeiből az 1-ső beszéd Catilina ellen: Philipp. II. — Cicero leveleiből: Ad. fam. V. 7. XIV. 4. — Ad. Att. I. 19. II. 22. III. 1. 3. 4. 5. 6. — Vergilius Aeneiséből I—III. ének. — Az írók életrajza. Nyelvi és tárgyi magyarázatok. Régiségtan. K. k.

Ciceronis Orationes selectae ed. Dávid. — Vergilii Aeneis ed. Pirchala. Ebhez magyarázó jegyzetek u. a. szerzőtől. — Cserép. Római régiségtan. — Het. 6 óra.

Hajnal Imre.

Görög nyelv. Homeros Iliasából az I. és II. ének. — Hom. élete, a hom. eposok sorsa, a trójai mondakör, az Ilias tartalma. — Herodotosból: De Arione citharoedo. De moribus Persarum. Babylonis descriptio. De fontibus Nili. De Graecorum deorum et oraculorum origine Aegyptia. De crocodilo. De Rhampsinito. rege Aegyptiorum, eiusque thesauris. De pugna Marathonia. De pugna apud Thermopylas. — Herodotos élete. — Az ó és új ióniai szójárás főbb sajátosságai. — Alak- és mondattani ismételés. Tárgyi magyarázatok. — T. k. Dr. Csengeri: Homeros Iliasa bő szemelvényekben. Dávid: Herodoti epitome. Dr. Maywald görög nyelvtana. — Het. 5 óra.

Drajkó Béla.

Görög-pótló irodalmi olvasmányok. A) Szemelvények Balassi dalai-
ból; Gyöngyösi „Murányi Vénus“-ából; a kurucz-költészet epikai és
lyrai termékeiből, Csokonai és Kisfaludy Sándor költeményeiből. —
B) Aischylos Oresteia-jának tart. ismertetése; Sophokles Antigene-
jának és Eurypides Iphigeniá-jának olvasása és magyarázata. — A
görög költészet története. Írásbeli dolgozatok: 1. Mi tetszik Gyöngyösi
J. költészetében? — 2. Iphigenia jelleme. — 3. A görög dráma jel-
lemző sajátosságai. — T. k. Dr. Badics F. Magy. irod. olvasókönyv.
III. k. — Sophokles-Antigene. Ford. Csiky G.; Euryp-Iphigencia.
Ford. Rado Ant. — Schill Salamon. A görög irdalom története. —
Het. 2 óra.

Pintér Kálmán.

Történelem. Egyetemes politikai földrajz világtörténelmi áttekintésekkel,
kiváló súlyt fektetve századunk nevezetesebb történelmi eseményeire.
T. k. Scholtz Albert, Politikai földrajz. — Het. 2 óra.

Bartos József.

Természettan. Bevezető természettani alapfogalmak. Mechanika. Hang-
tan és fénytán. T. K. Dr. Schmidt Á. Természettan. — Het. 4 óra.

Dr. Schmidt Ágoston.

Mennyiségtan. A másodfoku egyenletek teljes elmélete. A geometriai
haladványok és azok alkalmazása. Algebrai kifejezések grafikai ábrá-
zolása. Gömbölyű testek. T. k. Dr. Lutter N. A mennyiségtan elemei. —
Het. 3 óra.

Dr. Schmidt Ágoston.

Szabdkézi rajz. Diszitmények folytatólag. A térelemek derékszögű
ábrázolása. A képsíkok változásai.

Huszka József.

Testgyakorlás. Mint a VIII. osztályban.

Egészségtan. Bevezetés az egészségtanba. A táplálkozás, lakás. T. k.
Fodor József: Egészségtan. — Het. 1 óra. **Dr. Pákozdi Károly.**

VI. osztály.

Hittan. Ker. kath. hittan, dr. Wappler A. könyvének II. része után. — Het. 2 óra. **Kőrösi Albin.**

Magyar nyelv. a) Költői olvasmány: Shaksperetől Coriolanus. A tartalmi magyarázat mellett a drámai szerkezet megértetése. b) Rhetorika, a prózai műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre. főleg a görög, latin és magyar irodalomban. Megfelelő szónoki művek és retorikai értekezések olvasása, főtekintettel az olvasókönyvben foglaltakra. T. k. Névy László: Rhetorika. A prózai műfajok elmélete. Coriolanus. Bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Névy László. — Het. 3 óra. **Pintér Kálmán.**

Német nyelv. Bürger, Goethe és Schiller jelesebb balladáinak fordítása s elemzése a ballada történetének áttekintésével. Tárgyi magyarázatok, nyelv- és mondattani ismertetések. T. k. Heinrich G. Német balladák és románczok. — Het. 3 óra. **Firtinger Jakab.**

Latin nyelv. Sallustii Bellum Jugurthinum, egészen. — Vergilius Aeneiséből a II. ének egészen a IV. ének kivonatosan. — Cicero beszéde: De imperio Cn. Pompei egészen. — T. k. Bartal-Malmosi, Sallustius. — Jánosi, Jegyzetek Sallustius műveihez. — Pirchala, Vergilius Aeneise, jegyzetekkel ugyanattól. — Dávid István, Ciceronis Orationes selectae. — Cserép, Római régiségtan. Het. 6 óra.

Dr. Takáts Sándor.

Görög nyelv. A μ végű igék, az igék 5–8. osztálya. A mondattan röviden, részben a nyelvtani, részben az olv. könyvben összeállított vázlat szerint: szóemlézés. — Olvasmányok: A gyakorlókönyv Xen. Anab. I. könyve után készült pontjai, néhány kihagyással. — Xen. Mem. I. 4. 5. II. 1. 4. III. 6. 7. 12. IV. 1. 5. — T. k. Dr. Mayvald görög nyelvtana és gyakorlókönyve. — Het. 5 óra. **Martin Péter.**

Görög-pótló irodalmi olvasmányok. A) Szemelvények Mindszenty Gábor, Pázmány, Zrinyi, Bethlen Miklós, Szalárdy János, Cserei Mihály, Apor Péter, Faludi és Mikes műveiből, az írók életrajzának, írói működésüknek és műveik sajátosságainak feltüntetésével. B) Homéros Iliasának és Odysseiájának irodalmi ismertetése s olvasása prózai fordításban. — A görög hitéleti s magán régiségek s a görög művészet fejlődésének ismertetése. — Írásbeli dolgozatok: 1. Zrinyi török áfiumának tartalmi ismertetése. 2. Nestor, Odysseus és Achilles jellemzése az Ilias nyomán. 3. Odysseus mint elbeszélő az Odysseiában. — T. k. Dr. Badics Ferencz. Magy. irod. olvasókönyv. II. k. — Dr. Csengeri János. Homeros Iliása — Dr. Gyomlay Gyula. Homeros Odysseiája. Dr. Geréb József. A görög vallás és művészet. — Het. 2 óra.

Dr. Kiss Ernő.

Történelem. Világtörténelem. Újkor a francia forradalom végéig. T. k. Somhegyi F.: Egyetemes Világtörténet. III. — Het. 3 óra.

Bartos József.

Természetrész. Állattan. — Az állati test és élet; az állatok szervei és működéseik. A hét állatkör jellemzése és részletes leírása. Az állatok földrajzi elterjedése. T. k. Róth Samu: Állattan. Het. 3 óra.

Körösi Albin.

Mennyiségtan. A tagadó és a tört kitevőjü hatványok. Képzetes számok. Számrendszerek. Logarithmusok; a Brigg-féle logarithmusok kiszámítása és számolás logarithmusokkal. Logarithmusi egyenletek. Goniometria és trigonometria. A pont koordinatái. Két pont távolsága. Algebrai kifejezések geometriai ábrázolása. T. k. Dr. Lutter N.: Betűszám, Mértan, Sorszámok. Het. 3 óra.

Dr. Suták József.

Szabadkézi rajz. Római és renaissance díszítőművek rajzolása. Kapcsolatosan szóbeli magyarázatok a műtörténelemből ornamentális szempontból, az egyiptomiaktól kezdve a csucsives styl keletkezéséig. — Het. 2 óra.

Huszka József.

Testgyakorlás. Mint a VIII. osztályban.

V. A. és B. osztály.

Hittan. A kath. egély igazságainak bebizonyítása dr. Wappler A. könyvének I. része nyomán. — Het. 2 óra.

Drajkó Béla.

Magyar nyelv. Az írásművek szerkesztésének általános szabályai megfelelő olvasmányok: leíró, elbeszélő, magyarázó és értekező művek alapján. — Balladák és lyrai költemények olvasása; tartalmok, szerkezetek, versalakok magyarázata. Verstan. T. K. Névy: Stilisztika. II. r. és olvasmányok az írásművek elméletéhez. Greguss-Bóthy Magyar Balladák. — Het. 3 óra.

Pintér Kálmán.

Német nyelv. Válogatott románczok Herder Cid-jéből. — Fordítás elemzés, nyelv- és mondattani ismételések. — T. K. Herder Cid-Románczai, Heinrich Gésztavtól. — Het. 3 óra

Dr. Maywald József, Martin Péter.

Latin nyelv. Az V. A. osztályban Livius XXII. könyve némi rövidítésekkel egészen, az V. B. osztályban pedig Livius XXI. könyve bő szemelvényekben. — Válogatott darabok a római lantos költők műveiből. — Az írók életrajza. Alak- és mondattani ismételések. Történelmi s régiségi magyarázatok. — Metrika. — K. k. Bartal-Malmosi Livius XXI. és XXII. könyve. Ehhez jegyzetek u. a. szerzőktől. — Het. 6 óra. **Rét Ferencz. Dr. Maywald József.**

Görög nyelv. Hangtan. Névragozás: fő- és melléknevek ejtegetése, a

melléknevek fokozása, határozóképzés, névmások és számnevek. Az ω -végű igék hajlítása. Fordítások görögből magyarra es viszont: nyelvtani elemzés és szóelemzés. — T. k. Dr. Maywald József: Görög nyelvtan és olvasókönyv. — Het. 5 óra.

Dr. Maywald József.

Magyar és görög irodalmi szemelvények és művelődéstört. A)

Magy irodalmi olvasmányok: Kármán Józseftől: Urania; A nemzet csinosodása: A hazaszeretet. — Kazinczy levelezése Berzseeivel. — Kölcseytől: Emlékbeszéd Kazinczy és Berzsenyi fölött; Országgyűlési beszéd a magyar nyelv ügyében. — Salamon F.-től Mátyás királü. — Költői olvasmányok: Egy ledölt diófához. B. Szabó D.-tól, Magyar óda Virág B.-tól; Epigrammák Kazinczytól; hét óda Berzsenyitől; Mohács. Kisfaludy K.-tól; Előhang „Zalán futásá“-hoz Vörösmartytól. — Az olvasmányok tárgyi, nyelvi és stilisztikai magyarázata. — B) Thukydides élete és munkája, ebből válogatott részletek, különösen beszédek olvasása, tartalmi és szerkezeti méltatása, kapcsolata a görög állami régiségek ismertetésével. — T. k. Dr. Radics Ferencz, Magyar irodalmi olvasókönyv. Szilasi Móricz, Szemelvények Thukydidesből. — J. Gow. Görög és római állami régiségek. — Het. 2 óra.

Réti Ferencz

Történelem. Ó-kor. Augusztustól a római császárság végeig és a Középkor, hozzá való földrajzzal. T. k. Szölgyény I.: Egyetemes világtörténet. II. — Het. 3 óra. **Bartos József. Czweck Sándor.**

Természetráajz. Növénytan. A növények sejt-, szövet-, kifejlődés- és élettana: a virágos és világtaian növények rendszeres és leiró ismertetése. A növénytan története és a növényrendszerek. A növények földrajza. T. k. Dr. Róth Samu: A növénytan alapvonalai. — Het. 2 óra.

Körösi Albin.

Mennyiségtan. Kéttaguak magasabb positiv egész hatványai. (Pascal-féle háromszög.) Számtani haladvány. Négyzetgyök és az ismeretlen kiszámítása másodfoku egyenletekben. Köbgyök. Számolás gyökjelekkel. — Elsőfoku egyenletek két és három ismeretlennel. — A planimetria főtételei. T. k. Lutter N.: Mennyiségtan elemei. — Het. 4 óra.

Dr. Suták József.

Szabadkézi rajz. Keleti és középkori síkdiszítmények, római-görög relief-díszek. Kapcsolatosan Egiptom, Assyria. Persepolis, India műemlékei Görög-római, byzanti, szasszanida, arab-perzsa művészet ornamentális sajátosságainak ismertetése. Het. 2 óra.

Huszka József.

Testgyakorlás. Mint a VIII. osztályban.

IV. A. és B. osztály.

Hittan. Bibliai történet. Új szövetség. T. k. Róder Florent: Bibliai történetek. II. R. Het. 2 óra.

Sinkovits Ferencz Mészáros József.

Magyar nyelv. A stilus általános törvényei. Az egyszerű és szép stilus tényezői. Megfelelő olvasmányok taglalása. A hangsúlyos és időmértekes verselés. — Arany „Toldi“-ja tárgyi, tartalmi és nyelvi magyarázatokkal. T. k. Névy: Stilisztika I. — Lehr: Arany „Toldi“-ja. — Het. 4 óra.

Janky Károly. Molnár Pál.

Német nyelv. Alaktani ismétlés mellett a szóképzés tana. A mondat-
tanból a vonzatok tana, a praepositiós esetek a tárgyi és határozói
viszony megértésére; az összetett mondatok: a mellékmondatok nemei
s rövidítése; a körmondat. Olvasmányul szolgáltak: „Der Argonauten-
zug“, „Der hörnerne Siegfried“ és „Das Erdbeben von Caracas“ című
olvasmánycsoportok. Költői olvasmányok: „Der Ostermorgen“ Geibel;
„Legende vom Hufeisen“ Goethe; „Der Sänger“ Goethe. — T. k.
Hoffmann Mór: „Német nyelvtan és olvasókönyv.“ II. r. — Het.
3 óra.

Molnár Pál. Martin Péter.

Latin nyelv. A mellérendelt és alárendelt mondatok. A consecutio tem-
porum. A conjunctivus obliquus. A módok és idők használata az alá-
rendelt mondatokban. Az oratio recta és obliqua. — Hangmérték- és
verstan. — A rómaiak időszámítása. — Olvasmányok: Livius; Lex
agraria. L. Q. Cincinnatus. Decemviri. — Ovidiusból: Fabii Palladium.
5 mese Phaedrusból. — T. k. Szepesi-Tóth: Latin mondattan. —
Bartal-Malmosi: Latin olvasókönyv Liviusból és Ovidiusból. — Het.
6 óra.

Mészáros József. Molnár Pál.

Történelem. Ó-kor, Augustus egyeduralmáig, megfelelő földrajzzal. —
T. k. Szölgyény János: Világtörténet I. — Het. 3 óra.

Dr. Takáts Sándor. Firtinger Jakab.

Természetrész. Ásványtan. A szükséges chemiai előismeretek: a levegő
és víz physikai és chemiai tulajdonságai; a vegyület, keverék, súly-
viszonyok és vegytani képletek fogalmai; a fontosabb fémek és nem-
fémek; savak, alkáliak és sók; az égés, erjedés és lepárlás; szap-
pan-, üveg- és porcellángyártás. Az ásványok physikai tulajdonságai
s a részletes ásványtanból: a természetes elemek, sulfidok, oxydok, haloid-
és oxyd-sók, hydrocarbon vegyületek. Kőzettan. Egyszerű s néhány
általánosan ismert összetett kőzet ismertetése. Földtan. Földünk kép-
ződése és időszakai. T. k. Róth S. Ásvány-, kőzet- és földtan. —
Het. 3 óra.

Kőrösi Albin.

Mennyiségtan. Bevezetés a mennyiségtanba. Összeadás és kivonás egész
számokkal. Sokszorozás egész számokkal, kiterjeszkedve a kéttagúak

négyzetének és köbének képzésére. Osztás egész számokkal, kiterjeszkedve a mértani haladványok képletére. A tört fogalma. A törtek átalakítása. Algebrai műveletek törtszámokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Az arányok és aránylatok tana. T. k. Dr. Lutter N. Betűszám-tan. — Het. 3 óra.

Dr. Schmidt Ágost. Sinkovits Ferencz.

Rajzoló mértan. A tömormértan alaptanai. A távlat-tan elemei. Tömörmértani alakok rajzolása szemlélet szerint, a derékszögű vetület és a távlat-tan elveinek alapján. A fény- és árnytan elemei. Diszitmények, növény-, állat- és az emberi fej-alak rajzolása fali táblák és főszminták után. T. k. Mendlik—Schmidt; Rajzoló geometria III. — IV. r. Het. 2 óra.

Huszka József

Testgyakorlás. Mint a VIII. osztályban.

III. A. és B. osztály.

Hittan. Bibliai történet. Ó-szövetség. — T. k. Róder Florent: Bibliai történetek I. R. — Het. 2 óra.

Mészáros József.

Magyar nyelv. A rendszeres nyelvtan. Előadó és elemző gyakorlásra prózai és költői olvasmányok. Hangsúlyos verselés. T. k. Szinyei József, Rendszeres Magyar nyelvtan. Tomor-Váradi: Magyar Olvasókönyv. III. — Het. 3 óra.

Firtinger Jakab. Hajnal Imre.

Német nyelv. Mesék és kisebb elbeszélések; elbeszélések a hőskorból, u. m. „Geschichten von Herakles“ és „Die Fahrt der Argonauten“ című olvasmánycsoport fordítása s néhány költemény. Ezek alapján a nyelv- és mondattan gyakorlatilag s végül rendszeresen. Írás, olvasás praeparatiók, dolgozatok. T. k. Albrecht János, Német olvasókönyv gyakorlatokkal és nyelvtannal. I. r. — Het. 4 óra.

Martin Péter. Dr. Mayvald József.

Latin nyelv. A szóképzés folytatólagos kiegészítése; a prosódia elemei. Mód- és időtan a főmondatokban; az ige névszói alakjainak alkalmazása a mondatban: infinitivus, supinum, gerundium és gerundivum, végül a participalis szerkezet. Az egyszerű mondat rendszeres tárgyalása: állítmány, alany, tárgy, határozó, jelző és appositio. — Néhány gnóma fordítása után összefüggő prózai olvasmány: Livius II. k. A római köztársaság kezdete (8. cap.) Porsenna, Horatius Cocles és Mucius Scaevola. (7. cap.) Egyenletlenségek a plebeiusok és patriciusok közt: Menenius Agrippa (11. cap.) Coriolanus, (7. cap.) Gabii capti. Szókincs-gyűjtés etymologiai csoportokban. T. k. Szepesi-Tóth: Latin mondattan. Bartal-Malmosi: Latin olvasókönyv. — Het. 6 óra.

Firtinger Jakab. Hajnal Imre.

Történelem. Magyarország története. T. k. Varga Ottó: Magyarok

története. Az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza. — Het. 4 óra.

Olejevics János. Molnár Pál.

Természettani földrajz. Általános természettani tünemények; a természettani földrajz elemei. T. k. Dr. Schmidt Ágoston. Fizikai földrajz. Het. 2 óra.

Dr. Schmidt Ágoston.

Számtan. Kamatszámolás. Határidő számolás. Értékpapírok. Váltók. Lerovatszámolás. Arányos osztás. Elegyítési föladatok. T. k. dr. Lutter N.: Közönséges számtan. — Het. 3 óra.

Dr. Kiss Ernő. Czweck Sándor.

Rajzoló mértan. A síkmértan alaptanai. A szerkesztő síkmértan. Síkmértani feladatok megfejtése párhuzamosan a síkmértan előadásával. — Diszítványok, növény- és állatalakok rajzolása; lapos és fõszminták szerint körülrajzban és a síkfestészet elveinek alapján előállítva. — T. K. Mendlik-Schmidt, Rajzoló geometria, III—IV. r. Het. 2 óra.

Huszka József.

Testgyakorlás. Mint a VIII. osztályban.

II. A. és B. osztály.

Hittan. A kath. egyház szertartásai. Az egyházi személyek, helyek tárgyak, cselekmények és az idő. T. k. Ivánkovits János: A kath. egyház szertartásai. — Het. 2 óra.

Mészáros József. Réti Ferencz.

Magyar nyelv. A határozók részletes tana. Az összetett mondatok, a mellérendelt és alárendelt mondatok viszonyai. A többszörösen összetett mondatok. A körmondat. Gyakorlatilag: szóképzés, szócsoportok. A hangsúlyos verselés ismertetése. T. k. Szinnyi: Iskolai magyar nyelvtana II. rész és Tomor-Várady Magyar Olvasókönyv. II. R. — Het. 5 óra.

Olejevics János. Czweck Sándor.

Latin nyelv. Az igetövek. A cselekvő, szenvedő, álszenvedő s körülírt ige-hajlás. Az igék perfectumai és a supinumai. A rendhagyó, hiányos és személytelen igék. A szóképzés. A mondatszerkesztés és szókötés főbb szabályai. Olvasmányok Liviusból: De regibus Romanis. Néhány mese. T. k. Szepesi-Tóth Gy.: Latin alaktan, Tóth Gy.: Latin gyakorló és olvasókönyv. — Het. 7 óra.

Olejevics János. Czweck Sándor.

Földrajz. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália hegy- és vízrajza, a természet és néprajzzal kapcsolatban. T. k. Brózik-Paszlavszky: Földrajz II. — Het. 4 óra.

Bartos József. Réti Ferencz.

Számtan. Számolási rövidítések; számtani műveletek korlátolt pontossággal. Az arányosság fogalmának fejtegetése. Egyszerű hármas szabály. Olasz praktika. Az összetett hármasszabály. Geometriai

arányok és aránylatok elemei. Láncszabály. Száztóli számolás. A hazai és az idegen pénzek ismertetése. Az agio. A régi görög és római pénzek és mértékek ismertetése. Kamatszámolás. Tk. dr. Lutter: Közönséges számtan. — Het. 4 óra.

Mészáros József. Dr. Suták József

Rajzoló mértan. Térbeli alaktan. Egyenes és síklapok a térben. A mértani testalakok megismertetése és hálózatainak rajzolása. A derékszögű vetülettan elemei és a tömörmértani testalakok rajzolása védkézzel, ugyanazon vetülettan alapján. Egyszerű diszitmények szerkesztésének és rajzolásának folytatása. T. k. Mendlik-Schmidt: Rajzoló Geometria. — Het. 3 óra.

Huszka József.

Szépírás. Magyar és német folyóírás folytatása és gyakorlása. Rondírás. — Vezérfonal: Nagy Sándor: Szépírási mintalapok. — Het. 1 óra.

Czweck Sándor. Titz Antal.

Testgyakorlás. Mint a VIII. osztályban.

I. A. és B. osztály.

Hittan. A hit. A parancsolatok. A malaszt eszközei. Az imádság. T. k. Közép Katkizmus. — Het. 2 óra.

Bartos József. Olejovits János.

Magyar nyelv. A nyelvtanból: A hangok; a mondat és mondatrészek; a beszédrészek; a névszók mint mondatrészek; a szóképzés; az összetett szók. — Elbeszélő prózai és költői olvasmányok főleg a görög és hun-magyar történeti monda köréből. T. k. Szinnyei József: Iskolai magyar nyelvtan. I. R. Szinnyei J.: Magyar olvasókönyv. I. R. — Het. 6 óra.

Dr. Kiss Ernő Sinkovits Ferencz.

Latin nyelv. Az alaktanból: az öt névragnzás, a főnevek nemei, melléknevek, azok fokragozása. Névmások számnevek, előszócskák, ige-hajlítás. Szók emlézése. írásbeli gyakorlatok. Liviusból: A rómaiak eredete és Róma alapítása. Néhány mese. T. k. Szepesi-Tótb: Latin nyelvtan I. R. Alaktan. Tóth: Latin Gyakorló és olvasókönyv. — Het. 7 óra.

Dr. Kiss Ernő. Sinkovits Ferencz.

Földrajz. A magyar sz. Korona országainak és Európa többi részeinek leírása, a felület, hegy- és vízrajz, a talajviszonyok, bányamivelés. az időjárás, a növényzet, a földmivelés, — az állati élet, állattenyésztés, a népességi viszonyok, a lakosság foglalkozásának s a fontosabb mivélődési ipari és kereskedelmi központok ismertetésével. T. k. Brózik-Paszlavszky. Földrajz. I. R. Európa. Het. 4 óra.

Bartos József. Réti Ferencz.

Számtan. A tizes számrendszer. A négy számolási művelet egész számokkal. tizedes és közönséges törtekkel. A tört mint hányados és

- viszony. A métermértékrendszer. Az időszámolás. T. k. Lutter N.:
Köz. számtan. Het. 3 óra. **Hajnal Imre. Körösi Albin.**
- Rajzoló mértan.** Sik alaktan. A síkmértani idomok megismertetése és
rajzolása védkézzel (vonalzóval és körzővel) és szabadkézzel. Ugyan-
azon idomok alkalmazása egyszerű diszitmények szerkesztésére, táblai
rajzok és fali minták után, körülrajzban és színekkel ellátva. T. k.
Mendlik-Schmidt: Rajzoló geometria. Het. 3. óra. **Kiss János.**
- Szépírás.** Magyar és német folyóírás. Rondírás. — Vezérfonal: Nagy
Sándor: Szépírási mintalapok. — Het. 1 óra.
Molnár Pál. Sinkovits Ferencz.
- Testgyakorlás.** Mint a VIII. osztályban.
-

Írásbeli föladványok.

A magyar nyelvből.

A VIII. osztályban.

Az irodalom szerepe a népek művelődéstörténetében. — „Nem méltó-e rá, hogy a haza szívében hordja annak emlékét, ki a hazát szívében hordozá?“ (Elmélkedés.) — Idegen politikai befolyások az Árpádok korában. — A növény élete. — A fizika a mindennapi életben. (Népszerű fölolvadás alakjában.) — Az Aurora-kör iránya és hatása irodalmunkban. — „Mint a levegő, mint a víz, mint minden a világon: úgy szívünk is, mentől melegebb, annál inkább emelkedik.“ Eötvös. (Rhetorikai tárgyalás.)

A VII. osztályban.

„Elélhetünk minden öröm, de nem minden remény nélkül.“ (Fejtegetés.) — Az eszményítés a művészetben. (Arany „Vojtina ars poetikája“ után.) — A Zrinyiász XIV. énekének tartalma és méltatása. — Értekezés egy tetszés szerinti poetikai kérdéstről. (Levélalakban.) — A vallásos elem a költészetben. — Berzsenyi valamelyik ódájának esztétikai tárgyalása. — Tragikus mozzanatok az Árpádok történetében. — A jó vigjáték föladata és hatása. (Értekezés.)

A VI. osztályban.

Az erkölcsi bátorság ereje „Szondi két apródja“-ban és „A walesi bárdok“-ban. — Menenius és a néptribunok Shakspere „Coriolanus“-ában. — Coriolanus vétsége és bűnhődése. — Mátyás király jellemzése. — A vallásosság nemesít és boldogít. (Érvelés.) — A jó polgár nem lehet önző. (Bizonyítás.) — Emlékbeszéd az iskola jótevőjéről. — A vasutak előmozdítják a művelődést. (Értekezés.)

Az V. A. B. osztályban

Toldi Miklós ereje. (Arany „Toldi“-ja nyomán.) — A tanuló napi foglalkozása. (Levél.) — Egy szabadon választott ballada magyarázata. — Török Bálint sorsa. (Elbeszélés Arany balladája nyomán.) — Hóolvasás. (Leírás.) — Az idő becse. (Értekezés.) — Tavaszi kép a városli-
getben. (Leírás.) — A gyermeki hála legszebb nyilvánulásai. (Értekezés.)

Írásbeli érettségi föladványok.

A magyar nyelvből. *a)* Szeptemberben: 1. II. Rákóczy Ferencz sorsa. 2. A nemzeti irodalom viszonya a nemzeti történelemhez. 3. Az energia általános fogalma és néhány jelenségének magyarázata. — Dolgozott 14: jó 4, elégséges 10. — *b)* Deczemberben: 1. Cillei és a Hunyadiak. 2. Az ó-klasszikai irány kezdete és fejlődése irodalmunkban. 3. A takarékoság elve munkában és vagyonban. — Dolgozott 2: jól 1, elégséges 1. — *c)* Az év végén: 1. Barátjához intézett levélben jellemezze legkedveltebb magyar költőjét. 2. A francia forradalom eszméinek hatása a magyar politikai és társadalmi életre. 3. A földrajzi ismeretek haszna a tudomány és a közélet szempontjából. — Az 1. tételt kidolgozta 34, a 2-ikat 13, a 3-ikat 1; dolgoztak 48-an: jeles 10, jó 19, elégséges 19.

A német nyelvből. *a)* Szeptemberben: A német irodalmi nyelv. Fordítás magyarból németre. Jelesre dolgozott 4, jóra 9, elégségesre 2. Összesen 15. *b)* Deczemberben: A megfertőzött képet a papnőnek meg kell tisztítania. Fordítás magyarból németre. Jóra dolgozott 1, elégségesre 1. Összesen 2. *c)* Az év végén: A lovagság. Fordítás magyarból németre. Jelesre dolgozott 21, jóra 13, elégségesre 11. elégtelenre 3. Összesen: 48.

A latin nyelvből. *a)* Szeptemberben: Az Aeneis II. énekének tartalma. Fordítás magyarból latinra. Dolgozott 22. Jóra 1, elégségesre 16, elégtelenre 5. *b)* Deczemberben: Xenophon hadvezérlete. Fordítás magyarból latinra. Dolgozott 7. Elégségesre 5, elégtelenre 2. *c)* Juniusban: Hogyan jött Hannibal Capuaba? Liv. XXIII. 36. nyomán, fordítás magyarból latinra. Dolgozott 49. Jelesre 9, jóra 18, elégségesre 22.

A görög nyelvből. *a)* Szeptemberben: Xen. Cyrop. VIII. könyv 7. fejezetéből 9—15 pont, közben némi rövidítéssel. Dolgozott 14. Jóra 2, elégségesre 9, elégtelenre 3. *b)* Deczemberben: Zeus szavai Apollóhoz. Fordítás görögből magyarra. Dolgozott 2. Elégségesre 1, elégtelenre 1. *c)* Juniusban: Kroisos emlékei. Herodotosz 1. 92. fordítás görögből magyarra. Dolgozott 47. Jelesre 16, jóra 15, elégségesre 16.

A mennyiségtanból. *a)* Szeptemberben: 1. Egyenlőszáru háromszög, melynek szára 60 cm., csucsán levő szöge 48° tengelye körül forog, mi a keletkező kúp felszíne? 2. 30 éven át 5% -ra mennyi fizetendő be évenként, hogy a befizetésekből eredő 20 éven át folyó járadék 1500 frt legyen? Dolgozott 14. Elégségesre 8, elégtelenre 6. *b)* Deczemberben; 1. 750 frt évi járadéknak mi a jelen értéke, ha a kamat 4% és a járadék 20 évi tartamra szól? 2. 24.5 cm. sugáru gömb átváltoztandó egyenlő oldalú kúpra, mik ezen kúp méretei, mi a sugara és oldala? Dolgozott 2. Jóra 1, elégségesre 1. *c)* Juniusban: 1. Egy bankár, ki egy tőketulajdonos pénzét 4% -al kezeli, évenként 20,000 koronát fizet a tulajdonosnak, mikor a bankár a 20,000 koronát tizenegyszer megküldte, kliensét egyúttal arról is értesítette, hogy vagyona 60,000 koronára olvadt le. Mekkora volt a tőke kezdetbeli értéke? 2. Budapest (földr. szélessége $47^\circ 29' 15''$) párhuzamos körének mi a fokhossza s valamely pontjának absolut forgási sebessége? Dolgozott 48. Jelesre 17, jóra 12, elégségesre 16, elégtelenre 3.

IV.

AZ IFJÚSÁG ÉRDEMSOROZATA.

VIII. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet		
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Számítás	Bölcsész. előtan	Testgyakorlás	Egészségtan	Gyorsírás		Műtények	
Antal Lajos	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1	—	1
Benesch Ferencz	2	2	2	3	3	3	3	4	2	2	2	1	—	—	1
Borszéky Károly	2	1	1	2	2	3	2	2	1	2	2	1	—	1	2
Bradách Emil	1	1	1	1	1	1	1	1	1	f	f	1	—	—	1
5. Brázay Zoltán	2	3	2	3	3	3	3	4	2	2	f	1	—	—	1
Fejérváry Tibor	2	2	2	3	3	3	3	2	2	3	3	—	1	—	2
Fölser István	1	2	1	2	2	2	2	2	2	3	3	1	—	1	2
Frankl Ödön	1	3	2	3	3	3	4	3	2	2	2	2	—	—	2
Friwaldszky Géza	3	2	2	2	3	3	3	3	1	f	f	1	—	—	2
10. Gabler Lajos. ö. d.	1	2	2	2	2	3	3	3	1	f	f	1	—	—	1
Guszmán József	2	3	1	3	3	3	3	3	2	2	2	1	—	1	1
Haussegger Árpád	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Hegedűs Gyula	3	3	3	3	3	3	4	3	3	2	2	—	—	—	1
Klazer Kálmán	1	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3	1	—	—	1
15. Klim Róbert	1	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	2	—	—	1
Köves Andor	1	2	2	3	3	2	3	3	3	1	—	—	—	—	1
Krausz Jenő	1	3	2	3	3	3	4	3	2	2	2	1	—	—	1
Lakatos Imre	1	3	3	2	3	2	4	3	2	2	2	1	—	—	1
Layer János	2	3	1	2	3	3	4	4	3	4	4	1	—	—	2
20. Lengyel Béla	1	1	2	3	3	2	3	3	2	1	—	—	—	—	1
Loewe Ernő	1	2	1	2	2	2	3	3	2	f	f	2	—	—	1
Merkel Adolf	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Navratil Ákos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	1	—	—	1
Ney Béla	1	2	1	2	1	1	2	2	1	f	f	1	—	—	1
25. Pálos Hugó, ö. d.	1	1	1	1	1	1	2	2	1	3	3	1	—	—	1
Petőcz Gyula	1	2	2	3	3	2	2	2	2	1	2	2	—	1	1
Pfeifer Nándor	1	3	2	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—	—	1
Pietrasevszky Kázmér	3	2	1	3	3	3	3	3	2	f	f	1	—	1	2
Pinsker Emil	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	—	1
30. Pudler Béla. izr.	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—	2

VIII. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet		
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Számítás	Bölcsész. előtan	Testgyakorlás	Egészségtan		Gyorsírás	Művészet
Rónay Zoltán	1	1	2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	—	1
Rudnyánszky György	1	2	1	1	2	2	1	2	2	3	2	—	—	1
Samassa Aurél	1	2	2	2	2	3	3	3	1	2	1	—	1	1
Sax Béla	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2	2	—	1	1
35. Schmich Vilmos, ö. d.	2	2	2	2	2	3	3	3	2	3	1	—	—	1
Schneider Ernő	1	2	2	3	3	1	3	3	1	fm	2	—	—	1
Somssich Miklós	1	1	1	2	2	2	1	1	1	3	1	—	—	1
Sulyok Imre	1	3	2	3	3	2	3	3	1	2	1	—	—	1
Szabó Lajos	1	3	2	2	2	2	1	2	1	3	1	—	—	1
40. Szalay Ágost	1	3	3	3	3	2	2	3	2	1	2	—	—	2
Szitár Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	—	1	1
Tánczos Béla, ev. ref.	1	3	3	3	3	3	3	4	2	3	—	—	—	1
Till Antal	1	2	2	2	2	3	3	2	2	3	1	—	—	2
Trautmann Jenő	2	3	2	3	3	3	4	3	3	fm	2	—	1	2
45. Tretter György	2	3	1	3	3	2	4	3	3	3	—	1	—	2
Veroszta József	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—	2
Világhy Tibor	2	2	2	2	3	3	3	3	2	4	2	—	—	1
Vragassy Lipót, ö. d.	1	3	2	3	3	2	3	3	1	3	—	—	—	1
Vollerich Alfréd	1	2	1	2	2	2	2	2	3	2	1	—	1	1
50. Zimburg Arthur	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	—	—	1
Zsigmond István	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	—	—	—	1

Kimaradt: Heuthaler György.

Meghalt: Gillming Arthur.

Összesen: 53.

Az érettségi vizsgálatot sikeresen kiállották :

Jelesen érettek :

Bradách Emil	Pálos Hugó
Haussegger Árpád	Pinsker Emil
Hunyady László gr.	Somssich Miklós
Merkel Adolf	Szitár Ferencz
5. Navratil Ákos	

Jól érettek :

10. Borszéky Károly	Sax Béla
Fölser István	Secfehlner Evald Egon
Loewe Ernő	Vollerich Alfréd
Ney Béla	Zimburg Arthur
Rónay Zoltán	20. Zsigmond István
15. Rudnyánszky György	

Érettek :

Antal Lajos	Petőcz Gyula
Gabler Lajos	Pfeifer Nándor
Guszmán József	Pietrasevszky Kázmér
Haris János	Pudler Béla
25. Joó Károly	35. Samassa Aurél
Klazer Kálmán	Schmich Vilmos
Klebesberg Géza	Schneider Ernő
Klim Róbert	Szabó Lajos
Köves Andor	Világby Tibor
30. Lengyel Béla	40. Vragassy Lipót.
-

VII. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak					
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar és görög irod. szemelvények	Történelem	Természettan	Mennyiség	Ábrázoló mértan	Testgyakorlás	Függetlenség	Francia nyelv	Gyorsírás	Műenck	Magaviselet
Bender Ottó, ág. ev.	1	2	2	2	3	—	1	3	3	—	2	—	—	—	—	1
Brückner Károly . .	1	2	1	2	2	—	1	3	3	—	3	1	—	—	—	1
Dittrich Vilmos . .	1	1	1	1	2	—	1	3	2	—	3	—	—	1	—	1
Emmerling István . .	3	3	3	3	4	—	3	3	4	—	3	2	—	—	—	1
5. Entz Géza	1	2	2	3	3	—	1	2	2	—	1	1	—	—	—	1
Fábján Jenő	2	3	2	3	3	—	1	3	3	—	3	1	—	—	—	1
Fekete Béla	3	3	2	3	3	—	3	3	3	—	3	1	2	—	—	3
Förster Aurél	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	2	1	—	—	—	1
Förster Rezső	3	3	2	3	—	2	2	3	3	2	2	—	—	—	—	2
10. Frivaldszky Zoltán .	2	3	3	2	3	—	3	3	3	—	1	1	—	—	2	2
Groholy Károly	3	3	3	3	3	—	2	3	3	—	3	3	2	—	—	2
Hajdu Vilmos	1	2	2	3	—	2	1	3	3	2	3	1	—	—	—	1
Hamvassy István	2	2	2	3	2	—	2	2	3	—	3	2	—	—	—	1
Hegedűs Géza	1	2	2	3	—	1	1	3	2	2	2	2	—	—	—	1
15. Hervay Frigyes	3	2	3	3	4	—	3	4	4	—	3	1	—	—	—	2
Hoffenprádl Károly . .	1	2	2	1	2	—	1	2	2	—	2	1	—	—	—	2
Jánoky Gyula	1	1	1	1	2	—	1	2	3	—	fm	1	—	1	—	1
Kaczvinszky József . .	1	3	2	2	2	—	2	3	3	—	1	2	—	—	—	2
Kohn Miksa izr. . . .	1	2	2	1	2	—	1	2	2	—	3	1	—	—	—	1
20. Kurzbacher Sándor . .	2	3	3	3	3	—	2	3	4	—	1	1	—	—	—	2
Laban Károly	1	1	2	2	—	1	1	1	2	1	2	1	1	—	—	1
Lobmayer Alfréd	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	—	1	—	—	1
Mann József	1	1	2	2	—	1	1	2	3	1	1	2	—	—	1	2
Manno Leonidas, g. k.	1	3	2	3	1	—	2	3	3	—	1	—	—	—	3	2
25. Mayer Ernő	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1
Meduna Géza	3	4	3	3	—	3	3	3	3	2	1	2	—	—	—	2
Mészáros Ervin	1	3	2	3	2	—	3	3	3	—	2	3	—	—	—	2
Milos György, g. k.	1	2	1	2	2	—	1	3	3	—	1	3	—	—	1	2
Ney Géza	2	3	3	3	3	—	2	2	3	—	fm	2	—	—	1	1
30. Pap Elemer	2	3	1	3	—	1	2	3	3	2	1	1	—	—	1	1
Párvy Arvéd, ö. d. . . .	1	3	1	2	2	—	1	3	3	—	1	1	—	—	—	3
Pilaszanovics Antal . .	2	3	1	3	—	2	2	3	4	1	1	1	—	—	1	2

VII. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak					
	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar és görög irod. szemelvények	Történelem	Természettan	Mennyiség tan	Ábrázoló mértan	Testgyakorlás	Egészségtan	Francia nyelv	Gyorsírás	Műnek	Magaviselet
Parébl Győző . . .	1	3	2	3	3	—	2	3	3	—	2	2	—	—	—	1
Purmann Jenő . . .	1	1	1	1	2	—	1	1	1	—	4	—	—	—	—	1
35. Rábely László. . .	1	1	2	1	3	—	1	2	1	—	3	1	—	1	—	1
Reich Gyula, izr. . .	2	2	2	3	3	—	1	3	3	—	3	1	—	—	—	2
Rudnyánszky Jenő . .	1	1	1	1	2	—	1	3	2	—	3	1	—	—	—	1
Sebők Imre	1	2	2	2	3	—	1	3	3	—	3	2	—	2	—	2
Somssich Tihamér gr.	1	2	1	1	2	—	1	3	3	—	1	1	—	—	1	1
40. Sumlicz György ö. d.	1	2	1	2	3	—	1	2	2	—	1	2	—	—	—	1
Szilágyi Lajos. . . .	1	2	2	2	2	—	1	3	3	—	1	2	—	—	—	1
Szinnyi Ferencz, ö. d .	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	1	1
Szöhner Lajos. . . .	1	3	2	3	3	—	2	2	3	—	1	—	—	—	—	2
Teleszky Béla.	1	1	2	1	1	—	1	1	1	—	2	2	—	—	—	1
45. Than Albin	1	3	2	3	3	—	3	3	3	—	1	2	—	—	1	2
Vasdényey Pál, ö. d.	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	1
Vilt Vilmos	2	3	2	3	3	—	1	3	3	—	1	2	—	—	—	1
Wertheimer Oszkár, izr. .	1	2	1	2	1	—	1	2	3	—	3	1	—	—	—	1
Zalán Gyula	1	1	1	1	2	—	1	2	2	—	1	2	—	—	1	1
50. Zalán István	1	2	2	3	3	—	1	3	3	—	1	2	—	—	1	2
Zatloka Emil, ö. d.	1	2	1	2	—	1	1	2	3	1	2	—	—	1	—	1

Kimaradtak: Kocsis Jakab, Malcomes Béla br. Koháry Ferencz.
Magántanulásra tértek: Ecsedy Ákos, Fritz Géza, Langer Károly.
Beteg: Vojcsik Frigyes.

Ö s s z e s e n : 58.

VI. osztály.

A tanuló neve	<i>Rendes tantárgyak</i>										Rendkívüli tantárgyak			
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar és görög írod. szemelvény	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Szabadkézi rajz	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás	Művészet
Benke György	2	2	2	3	—	2	2	2	3	2	—	—	—	1
Bernrieder József	2	3	3	4	—	3	3	3	3	3	1	—	—	1
Besskó Jenő	2	3	2	2	3	—	2	2	1	—	3	—	—	1
Bittó Dénes	1	2	2	2	2	—	2	2	1	—	2	—	—	1
5. Bohács Géza	2	1	1	3	—	2	2	3	3	3	3	—	—	1
Borsó Dezső	2	1	2	3	3	—	2	2	4	—	—	—	—	2
Bukovszky Nándor	1	2	2	2	2	—	1	1	2	—	3	—	—	1
Csáki Aurél	2	3	2	3	3	—	2	3	3	—	1	—	2	2
Császik István	1	3	2	2	3	—	2	3	3	—	1	—	1	1
10. Dániel Tibor	1	2	2	2	3	—	1	2	3	—	—	—	—	1
Egerváry Gyula	3	3	2	4	3	—	3	3	3	—	2	—	—	2
Emmerling Mór	2	3	2	3	3	—	3	3	3	—	3	—	—	1
Entz Béla	1	1	2	2	2	—	1	1	1	—	1	—	—	1
Éberling Jenő, ö. d.	1	2	1	2	3	—	1	1	2	—	3	—	—	2
15. Fábry István	2	2	2	3	3	—	1	2	3	—	2	—	—	1
Fejes Sándor	3	2	2	3	3	—	3	3	3	—	1	—	—	2
Fink Henrik	2	3	2	3	4	—	1	3	3	—	4	—	—	1
Főglein Antal, ö. d.	1	1	1	2	3	—	2	3	2	—	2	—	1	2
Frideczky Ferencz	2	2	2	2	3	—	2	2	3	—	2	—	—	1
20. Geissler Ernő	2	3	2	3	—	3	2	3	3	1	2	—	—	1
Gräfl Ödön	3	2	2	3	4	—	3	3	3	—	1	—	—	1
Haris Sándor, gör. kath.	1	2	2	3	3	—	1	2	3	—	3	—	—	1
Hlavacsek Ottokár, ág. ev.	1	2	2	4	4	—	1	3	4	—	1	—	—	1
Horváth Ede	1	3	2	3	3	—	2	3	3	—	1	—	—	2
25. Horváth Jenő	2	3	2	3	3	—	3	3	3	—	3	—	—	2
Jakabffy Zoltán	3	3	2	3	3	—	2	2	3	—	4	—	—	1
Jászfy Géza	2	3	2	2	3	—	2	2	2	—	2	—	—	1
Kellner József, izr.	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	3	—	—	1
Laban János	1	2	1	2	—	1	2	1	2	2	2	—	—	1
30. Landler Ernő, izr.	3	2	2	3	3	—	2	2	3	—	3	—	—	2
Layer Károly	3	2	2	3	4	—	3	3	3	—	—	—	2	1
Lányi Gyula	1	2	2	2	2	—	1	1	1	—	—	—	—	1

VI. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak				
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar és gör. irod. személy.	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Szabadkézirajz	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás	Műének	Magaviselet
Ludwig Rezső	1	2	1	2	2	—	1	1	1	—	2	—	—	—	2
Matlaskovszky István	2	2	2	3	—	1	3	2	3	3	1	—	—	—	2
35. Matlon János	1	2	2	2	3	—	1	2	3	—	1	—	—	—	1
Mádai Andor	2	2	1	3	—	1	3	3	3	3	2	1	1	—	2
Mészáros Tibor	2	3	2	3	3	—	2	3	3	—	2	—	—	—	2
Nicora László	1	3	2	2	2	—	1	2	3	—	1	—	2	—	1
Öbler Benő, izr.	3	3	2	3	—	3	3	3	3	3	2	—	—	—	2
40. Perczel György	3	3	2	3	3	—	2	3	3	—	3	—	2	—	2
Raditz Vilmos, izr.	3	3	1	4	—	2	3	3	3	2	3	—	—	—	2
Rapaics Rezső, ö. d.	1	1	1	2	3	—	1	1	2	—	1	—	—	—	1
Rákosi Lajos	1	2	2	3	3	—	3	1	2	—	2	—	—	—	2
Reiszig Lajos, ism.	1	3	2	3	3	—	1	1	3	—	2	—	—	—	2
45. Reitinger Pál	2	3	2	4	3	—	1	3	4	—	3	—	—	—	1
Rik Béla, ev. ref.	1	1	1	2	2	—	1	1	2	—	2	1	—	—	1
Rózsaffy Dezső	1	2	2	2	—	1	2	1	3	1	—	—	—	—	1
Rumbach Pius	2	3	2	4	—	3	3	3	3	3	3	—	—	—	1
Schier Aladár	2	3	2	4	4	—	2	3	3	—	1	—	—	—	2
50. Schlesinger Róbert	2	3	2	2	3	—	2	3	3	—	1	—	1	—	1
Stockinger Gyula	1	2	2	2	3	—	1	2	3	—	2	—	—	—	1
Szemenyei Kornél ö. d.	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	—	—	—	1
Szlávik Gyula	2	2	2	3	3	—	1	3	4	—	1	—	—	—	1
Tahy István	2	3	2	4	—	2	3	3	2	2	2	—	—	—	2
55. Tóth Gyula	1	1	2	3	2	—	1	1	2	—	2	—	—	—	2
Tóth Zsigmond, ö. d.	1	1	2	3	2	—	1	1	2	—	1	—	—	—	1
Urbanek Alajos	1	2	1	2	3	—	1	1	2	—	1	—	1	—	2
Váradi Miklós, ev. ref.	1	1	2	3	2	—	1	1	3	—	1	—	2	—	1
Wass György gr.	1	1	1	2	—	1	1	1	2	1	1	1	—	—	1
60. Wenckheim József	1	3	2	3	—	2	1	1	3	1	—	—	—	—	2
Zimányi Dániel ág. ev.	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	2	—	—	—	1
Zitterbarth Ödön	1	3	3	3	3	—	2	2	3	—	1	—	—	—	1

Kimaradtak : Bienenstock Mihály, Malcomes Gyula, Polgár Gyula.

Ö s s z e s e n : 65.

V. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar és gör. irod. szemelv.	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Szabadkézirajz	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás	Műténk	
Ambrózy Jenő	1	3	3	4	3	—	1	2	3	—	1	—	—	—	1
Bogen Ede	2	3	2	3	—	3	2	3	3	3	3	—	—	—	1
Dávid Ferencz	2	4	3	4	3	—	3	4	3	—	1	—	—	—	2
Gyurkovits Béla	1	3	3	2	2	—	2	3	3	—	1	—	2	—	1
5. Hirkó Ferencz	1	2	3	3	3	—	1	1	3	—	3	—	3	—	2
Kauszer Jakab	2	4	3	4	—	3	3	3	3	3	1	—	—	—	1
Keiner Mór, izr.	1	2	2	2	2	—	1	2	2	—	3	—	—	—	2
Kraszna Imre	1	3	3	3	4	—	1	1	3	—	2	—	—	—	2
Krause Dezső	2	3	3	4	—	3	3	3	4	3	2	—	—	—	2
10. Langer György	1	3	3	3	3	—	1	2	2	—	1	—	—	—	1
Lövész Nándor	1	3	3	3	3	—	2	2	3	—	2	—	3	—	1
Makay Dezső	1	1	2	2	2	—	1	1	2	—	2	—	1	—	1
Manger Dezső	1	3	3	3	4	—	3	2	3	—	1	—	3	—	2
Masirevics Szilárd, g. k.	1	1	2	3	3	—	1	1	2	—	3	—	1	—	1
15. Mustó Béla	1	3	3	3	3	—	1	2	4	—	3	—	—	—	2
Navratil Dezső	1	2	3	3	3	—	1	1	2	—	2	—	—	—	1
Oberle Károly	1	2	2	3	3	—	1	1	1	—	2	—	1	—	1
Pfeifer Rezső	1	3	3	3	3	—	1	2	3	—	1	—	—	—	1
Schmidt Gusztáv	2	4	3	4	4	—	3	4	4	—	1	—	2	—	2
20. Schramek Károly	1	3	2	3	3	—	1	4	2	—	2	—	—	—	1
Strasser Ármín, izr.	1	3	4	4	—	3	2	4	3	2	2	—	—	—	2
Suján Imre	1	2	3	3	—	1	1	1	2	1	1	—	—	—	1
Szalay István	1	2	2	2	2	—	1	1	2	—	1	—	—	—	1
Szautner Ottó	2	3	3	3	3	—	2	2	3	—	2	—	2	—	2
25. Tóth Aladár	1	1	3	3	3	—	2	1	2	—	2	—	1	—	1
Urs Aladár	1	1	2	2	2	—	1	1	1	—	1	—	—	—	1
Uzsetty Ferencz	1	3	2	3	3	—	1	2	3	—	2	—	2	—	1
Vukov György, g. k., ism.	1	3	3	3	—	2	2	3	3	1	2	—	—	—	1
Zuber Gábor	1	3	2	2	3	—	1	2	4	—	3	—	—	—	1

Tanintézetet változtattak: Bárány Sándor, ág. ev. ism., Gallinszky László, Jeszenszky János, Király Gyula, Wehner József.

Kimaradtak: Kopetzky József, Langer Géza, Matuskovich Lajos, Menz Bódog, Mihálszky Antal.

Összesen: 39.

V. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak											Rendkívüli tantárgyak			
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Magyar és görög írói. szemlév.	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Szabadkézi rajz	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás	Ének	Magaviselet
Csernák Róbert	1	3	4	3	3	—	3	3	4	—	4	—	—	—	2
Dragsitz Árpád	1	2	3	3	3	—	1	2	3	—	2	—	—	1	1
Egerváry Jenő	1	3	2	2	2	—	2	2	2	—	1	—	—	—	1
Eller Ferencz	2	3	4	3	4	—	3	3	4	—	2	—	—	2	2
5. Fodor Rezső, ev. ref.	1	2	3	2	—	1	1	2	2	1	3	—	—	—	2
Fritse József	1	2	3	3	—	2	2	2	2	2	4	1	—	—	2
Gerlóczy József	1	3	4	3	4	—	2	3	4	—	3	—	—	—	1
Hajnik Pál	2	3	3	3	4	—	3	3	4	—	1	—	—	—	2
Hoffmann Rezső	2	3	2	2	2	—	2	3	2	—	3	—	—	—	2
10. Horváth Elemér	1	2	3	2	3	—	2	2	2	—	3	—	2	—	1
Istóczy Imre	1	3	3	3	3	—	1	3	3	—	2	—	—	—	1
Korizmicz László	2	3	1	3	—	2	2	2	2	1	1	1	—	—	1
Körmendy Győző	2	3	3	3	—	3	2	3	3	3	2	—	—	2	2
Liber Endre	1	2	2	3	3	—	3	2	3	—	fm	—	1	—	1
15. Linczbauer István	1	3	2	3	3	—	1	2	3	—	2	—	—	—	1
Máday István	1	1	2	2	1	—	1	2	3	—	1	1	—	—	1
Moldoványi Sándor	2	3	3	3	3	—	3	3	3	—	1	—	2	—	2
Mutschenbacher Emil	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	2	—	—	—	1
Perczel Miklós	1	3	3	3	4	—	3	3	3	—	1	—	3	—	2
20. Petrányi Dezső	1	3	4	3	4	—	3	4	3	—	3	—	—	2	2
Rákóczy Béla	1	2	3	2	3	—	1	2	2	—	1	—	2	—	2
Rátvay Zoltán, ism.	2	3	4	4	4	—	2	4	4	—	2	—	—	—	2
Reichl Kálmán	1	1	1	1	2	—	1	1	1	—	1	—	—	—	1
Reiszig Géza	3	4	4	4	—	3	3	3	3	2	fm	—	—	—	2
25. Rónay László	1	2	3	2	3	—	1	2	2	—	2	1	—	1	1
Sipőcz Jenő	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	2	—	1	—	1
Somssich Ödön, gr.	1	2	2	3	—	2	1	1	3	2	1	—	—	—	1
Szalay Lajos	1	3	3	3	—	2	1	2	2	3	1	—	—	—	1
Szeiwarth Károly	2	3	3	3	3	—	3	3	2	—	2	—	—	—	2
30. Voit Pál	1	3	3	3	3	—	2	2	3	—	1	—	—	2	2
Vollerics Győző	1	3	3	3	3	—	2	2	3	—	1	—	—	—	1
Vörös Oszkár, ö. d.	1	2	3	3	—	1	1	1	2	1	1	—	2	—	1
Wiesel Dezső, izr.	3	3	3	3	3	—	2	2	3	—	3	—	—	—	2
Wolkenberg Gyula	1	3	4	3	4	—	3	3	3	—	2	2	—	—	2
Zsidy Béla	1	3	3	3	—	2	3	3	3	1	2	—	3	—	2

Kimaradt: Burg Tibor, Pásztor Kálmán, Szücs Ervin, ev. ref.

Összesen: 38.

IV. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Bendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természetr. rajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás		Ének
Anderlik Ede	1	3	3	3	3	3	3	3	fm				1
Bach János	2	3	3	3	3	3	3	3	4			2	1
Collaud Henrik	1	2	1	2	1	2	2	2	fm		2		2
Darvas Lajos	2	2	4	3	2	3	3	3	2				2
5. H. Deutsch Lajos, izr.	2	1	2	2	1	1	2	3	3				2
Fehér Kálmán	2	3	3	3	3	3	3	3	3				2
Fekete Ferencz	1	1	1	2	1	1	1	2	2				1
Fuszek Ferencz	1	1	1	2	1	1	2	1	1		2		1
Fürcht János	1	2	2	1	1	2	2	1	2				1
10. Gabler Imre	1	2	3	2	2	2	3	3	3				1
Halmi Domokos	1	2	3	3	2	3	3	2	1				2
Hollmann István	1	1	1	2	1	1	1	2	fm		1		1
Janny Géza	1	1	2	1	1	1	1	2	3				1
Karsay László	1	2	3	2	3	3	3	2	2				1
15. Kócsy Ferencz	1	2	3	2	1	3	3	2	2				1
Kónya Imre	2	1	4	3	2	3	3	3	2				2
Koppán Pál	1	2	3	2	1	2	3	3	1				1
Kricsfalusy Sándor	1	2	3	3	2	2	3	2	2				1
Kucsera Győző	2	2	3	3	3	3	3	3	1				2
20. László Gábor	1	1	1	2	1	1	2	1	fm			1	1
Lőw Loránt, izr.	1	1	1	2	1	2	1	1	3				1
Marschall Kornél	1	1	1	1	1	1	2	2	3		2		1
Martinelli Gyula	1	2	3	4	3	3	3	3	3				1
Matolay József	2	3	3	3	1	3	3	3	3				1
25. Mezőffy Ágoston	1	2	3	2	2	2	3	2	1				1
Nagy Gyula	1	2	2	2	1	2	2	2	2				2
Naschitz Gyula, izr.	2	2	3	2	2	3	3	2	3				2
Pasteiner Alfonz	1	2	2	3	1	2	2	2	2				1
Polgár Sándor	1	2	3	3	2	2	3	2	fm				2
30. Popelko Tamás, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	1				1
Purt Béla, ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1
Rajis Lajos	1	1	2	2	1	1	2	1	2				1

IV. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Kendkívüli tantárgyak			Magaviselet		
	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természetráajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Testgyakorlat	Francia nyelv		Gyorsírás	Ének
Romeiser Vilmos	1	2	2	2	2	3	2	2	1				1
Schiffler Ferencz	3	3	3	3	2	3	3	4	3				1
35. Schréter Géza, izr.	3	2	3	3	2	3	2	3	2				2
Spett Elek	1	2	3	3	1	2	3	3	2				1
Szaszavszky László	1	2	2	2	2	2	3	1	2				1
Szedlacsek Ferencz	1	2	3	2	2	2	3	2	3			2	1
Szende Arisztid	1	1	2	2	1	2	3	3	1				1
40. Szóka Kálmán	1	2	3	2	3	3	3	3	1				2
Tichy László	3	2	4	3	2	3	3	3	2				1
Timár József	2	3	3	3	2	3	3	3	2				2
Tóth Ferencz	1	2	2	2	1	1	2	2	2		1		1
Várad i Rezső, izr.	3	3	3	3	3	4	3	3	1				2
45. Weszely Tibor	1	1	1	2	1	1	1	1	2				1

Magántanulásra tért: K. Császár Ferencz.

Kimaradtak: Gräfl Károly, ism., Hlavatsek Gyula, ág. ev. ism.

Összesen: 48.

IV. B. osztály.

<i>A tanuló neve</i>	<i>Rendes tantárgyak</i>								<i>Rendkívüli tantárgyak</i>			<i>Magaviselet</i>	
	<i>Vallás</i>	<i>Magyar nyelv</i>	<i>Német nyelv</i>	<i>Latin nyelv</i>	<i>Történelem</i>	<i>Természettud.</i>	<i>Mennyiségtan</i>	<i>Rajzoló mértan</i>	<i>Testgyakorlat</i>	<i>Francia nyelv</i>	<i>Gyorsírás</i>		<i>Ének</i>
Árkövy Richárd	1	1	1	1	1	1	1	1	3				1
Balog Károly	2	2	3	3	2	1	4	3	3	1			2
Bisicz Vilmos, izr.	2	1	2	2	1	2	1	2	1				1
Blasky Lajos	1	1	2	2	1	1	3	2	1				1
5. Brückner József	1	2	2	3	1	1	2	1	fm				1
Edl Tivadar	1	2	1	2	1	1	2	2	2	1	2		1
Faller János	1	2	3	3	2	3	2	2	1		2		1
Gyetvay András	2	3	3	3	2	3	3	3	1				2
Haidekker Ervin	1	2	3	2	2	2	2	1	2				1
10. Havlicsek Antal	2	3	3	3	3	3	3	2	2				1
Hlatky Tivadar	1	2	3	3	1	3	2	2	3				2
Kertész Tibor	2	3	4	3	3	3	3	2	1				1
Kozák Ferencz	1	2	3	2	2	2	3	2	1				1
Kuller Ferencz	1	1	2	2	1	1	1	1	1				1
15. Kun Iván	1	3	3	3	2	2	4	3	2				2
Liebner József	1	2	2	2	1	3	2	2	fm	1			1
Márkus Jenő	1	2	2	3	1	1	2	2	1				1
Meszner Károly	1	2	3	3	2	3	3	2	1				2
Mihók Ottó	3	3	4	3	2	3	4	3	1				2
20. Morlin Amade	1	2	2	2	1	1	2	1	2				2
Pázkay István	2	2	3	3	2	3	3	2	2				1
Petrányi Károly	3	3	4	4	3	3	4	3	2				1
Pilaszanovits Tivadar	2	3	3	3	1	3	3	2	3				1
Pinke Zoltán, ö. d.	1	2	3	3	1	1	1	1	2		2		1
25. Pless Ödön, izr.		3	3	4	3	4	3	3	2				1
Prokopecz Henrik	2	3	3	3	2	3	4	3	3				1
Radocza Kálmán	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1			1
Rauchbauer János	2	3	3	3	3	3	4	3	1				2
Reichl Sándor	1	2	2	2	2	1	2	2	1				1
30. Rovenszky Árpád	2	3	4	3	3	4	4	3	1				2
Rózsaffy Andor	2	2	3	3	1	2	3	2	2				2
Schmidt Ödön	2	3	3	3	3	3	3	3	2				2

IV. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás		Ének
Simó Ferencz, unit.	1	1	3	2	1	2	2	1	3				1
Suján Pál	3	2	3	3	1	2	3	1	1				1
35. Szénásy Lajos	1	2	3	2	1	1	2	1	1	1			1
Szűcs Vilmos, ev. ref.	1	2	2	3	1	3	4	2	1	1			1
Takáts Géza, ev. ref.	1	1	2	1	1	2	2	2	3				1
Takáts Gyula	1	2	3	3	1	1	3	3	3				1
Thuróczy Kornél, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1
40. Tokody Géza	1	2	3	3	2	2	3	1	2				2
Toldy Ernő	1	1	2	2	2	1	1	2	3				1
Ugron Gábor	1	1	1	1	1	1	1	1	2		2		1
Vasváry Titus	1	3	3	3	1	3	3	3	3			1	2
Várady László, ev. ref.	1	1	1	2	1	1	1	2	2		2		2

Tanintézetet változtatott: Almásy Győző.

Kimaradt: Borzensky Henrik.

Összesen: 46.

III. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás		Ének
Ámon Károly	1	1	1	1	1	2	2	1	1				1
Benárd Ágost.	1	1	2	2	1	2	2	1	1	1		1	1
Berkes Jenő	1	2	3	2	1	2	1	1	fm				1
Berketz Ferencz	3	1	4	3	3	3	3	3	1				1
5. Bihary József, ev. ref.	2	3	4	4	4	3	3	4	1				2
Csepreghy János.	1	3	3	3	2	2	3	3	2				2
Cservenka Ágost.	3	3	4	4	3	3	4	3	2				2
Dragsitz Gellért.	1	1	2	1	1	1	1	1	1			1	1
Dvoracsek Antal.	1	1	1	1	1	2	1	1	2		3		1
10. Gulyás János.	1	2	3	3	2	2	3	3	3				1
Haberhauer Jenő	2	3	3	3	3	3	4	3	3				1
Horváth István. ism.	2	3	4	4	4	2	3	3	1				2
Horváth János	1	3	3	3	2	2	3	1	2				1
Hrebeczky József	1	1	1	1	1	1	1	1	3			1	1
15. Kajnár János	1	2	2	3	3	2	3	2	fm		2	1	2
Keller Kálmán. ö. d.	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1			1
Kocsy Gyula	2	2	4	3	2	2	4	3	2				2
Kricsfalusy Zoltán	1	2	3	1	1	2	1	3	2				2
Kuzma Gyula	1	2	2	2	2	2	3	3	3				2
20. Lazay Aladár.	1	1	2	1	1	1	1	3	fm				1
Majercsák Rezső	1	1	2	1	1	1	2	2	3			2	1
Mannó Miltiades, g. kel.	1	2	3	3	3	2	3	3	1				2
Paulay Pál	1	1	2	2	1	1	2	1	3				1
Pádly István	1	1	3	2	2	1	3	3	3			2	2
25. Petrovics Gyula	1	2	3	3	1	2	3	3	1			1	2
Pfeifer István.	1	1	2	1	1	1	1	1	1		3	1	1
Rezek Román.	1	2	2	2	1	2	2	3	2				1
Seregi Elemér	3	3	4	3	4	3	3	4	2				2
Skoff Tibor	2	3	2	2	3	2	3	3	fm				2
30. Smoling Sándor	1	1	3	2	1	2	3	2	fm				1
Somolik Károly	2	3	4	3	4	3	4	2	2				2
Stengel Károly	1	3	3	3	2	2	3	2	1				1

III. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás		Ének
Stift Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1
Sz woboda Károly	2	2	3	3	1	2	3	2	3			2	1
35. Thuróczy Dezső, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	1	fm				1
Toldy Tibor	1	2	3	3	3	3	3	3	3				2
Tomcsányi Zoltán	3	3	4	4	4	3	4	4	3				2
Tóth Gusztáv	1	1	3	2	1	1	2	3	1				1
Tömöry Arthur	1	2	3	2	3	3	3	2	2				1
40. Treuer Ferencz	1	1	1	2	1	1	2	2	1				1
Unger Béla	1	1	2	1	1	1	3	2	1				1
Waligura Viktor	1	1	1	1	1	1	2	1	2			2	1
Zeisinger Róbert	1	2	2	1	1	1	2	2	1		2	1	2

Kimaradtak: Csintalan Ábrahám, Kadenszky János, Kállay Emil
Mezőffy Ferencz, Pásztor Jenő.

Ö s s z e s e n : 48.

III. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás		Ének
Ámon József	1	2	2	2	2	2	2	2	2				1
Bérczi Endre	1	2	2	3	2	2	3	3	2				1
Bisicz Andor. izr.	3	1	2	1	1	1	1	1	3				1
Bräuer István, ö. d.	1	1	2	1	1	1	2	1	3		2	1	1
5. Császik Pál	1	2	3	2	3	2	3	1	1		2	2	2
Eller Károly	1	2	3	2	3	3	3	3	3			2	2
Fejér Elek	1	2	3	3	1	1	2	2	3				1
Fodor László, ö. d.	1	3	4	3	3	3	4	3	1				1
Fotter István	2	3	4	4	3	3	4	3	2				2
10. Fuzsek József	1	2	2	2	1	1	3	3	2				2
Gebhardt Károly	1	2	3	3	2	2	3	3	3				2
Grünfeld Sándor izr.	1	1	2	4	1	1	2	1	3		2		1
Gulyás József	1	1	3	1	1	1	1	1	2		2		1
Horváth Iván	1	2	3	3	2	3	3	3	1				2
15. Járdek Lajos	1	1	3	3	3	1	4	3	1				1
Károli Gyula	2	3	4	4	3	2	4	4	3				3
Kégl József	1	3	4	3	3	2	3	3	2				2
Komjáthy Nándor	2	2	3	2	2	3	3	3	3				1
Kudalek Lajos	2	2	3	3	3	2	3	3					3
20. Lipp Ernő	1	2	3	2	2	3	2	2	2				2
Madarász Jenő, ev. ref.	1	1	3	1	1	1	1	1	1				1
Matza József	3	3	4	4	4	3	4	4	1				2
Nagy Ferencz	1	3	4	3	2	2	3	3	3			1	2
Olasz Dezső, ö. d.	1	2	2	2	2	1	2	1	1			2	1
25. Pompl Károly	1	2	2	2	2	1	3	1	1				2
Praznovszky Ernő, ism.	1	2	3	3	2	2	3	3	2		3		2
Ránky Elemér, ism.	1	2	3	2	2	2	3	3	3				2
Schmidt Béla	2	2	3	2	2	2	3	2	2				2
Schwarz Zoltán, izr.	2	2	3	2	2	3	2	3	1		3		2
30. Segesváry Pál, ev. ref.	1	2	3	2	2	1	1	1	1	1			2
Serly Antal	1	2	3	2	2	2	3	3	2				2
Siklóssy László	1	1	2	1	1	1	1	1	2		2		1

III. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak			Magaviselet
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Francia nyelv	Gyorsírás	Ének	
Siska Béla	1	1	3	2	2	1	2	3	1			1	2
Solarcz Richárd	2	3	3	3	3	3	3	3	3				1
35. Spannberger Alajos	1	1	3	2	2	1	2	1	2				1
Steingötter Károly	2	3	4	3	3	3	3	1	1			1	2
Szenessy Gyula	1	1	3	1	2	1	1	2	2				1
Takáts István	2	2	3	3	3	3	3	4	3				2
Tóth Aurél	1	2	3	2	3	1	1	3	2			1	1
40. Umheiszer Gyula	3	3	4	4	3	3	4	4	3				2
Vosits Zoltán	2	2	3	2	3	3	4	3	3				2

Magántanulásra tért: Wenczel Tibor.

Tanintézetet változtatott: Boschetti András.

Kimaradtak: Dudinszky Mihály, Galambos Kálmán, Gyökér Imre, Horváth Béla, ism., Lábán Rezső, Nagy Lajos, Popelka János, Titsch Sándor.

Összesen: 51.

II. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallásan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajzoló mértan	Szépírás	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Anderlik Ede	1	2	2	1	2	2	3	1	—	—	1
Arleth Radó	3	4	4	3	3	4	1	2	—	—	1
Balogh Aladár	1	2	2	1	2	2	2	2	—	—	1
Balogh Tivadar	1	3	4	3	3	3	2	2	—	—	1
5. Bamberger István, izr..	1	1	1	1	1	2	2	2	—	—	1
Benárd Aladár	2	2	3	1	3	1	2	1	—	—	2
Buchberger István	2	3	4	2	3	3	3	2	—	—	1
Burghardt István	1	2	2	1	2	1	2	1	—	1	1
Czeller Ferencz	1	3	3	2	2	2	2	2	—	2	1
10. Dobos Elek	1	3	3	3	3	3	3	2	—	2	1
Dobrzinieczky Lajos	2	3	3	1	2	1	2	2	—	2	1
Egressi Zoltán, izr.. . . .	3	2	3	1	2	1	1	2	—	—	1
Fái László	1	2	1	2	1	1	1	1	—	1	1
Gallinszky Ernő	2	3	4	2	3	3	3	1	—	2	1
15. Goldberger Jenő, izr. . . .	2	1	2	2	1	2	2	1	—	—	1
Gombos Ernő	2	3	3	2	3	2	1	1	—	1	2
Hanzély Károly	1	1	2	2	3	3	1	1	—	1	2
Havas Lajos	2	3	3	3	3	3	3	fm	—	—	2
Hirszt Ernő	1	2	3	2	2	2	3	1	—	—	1
20. Hoffmann Béla	2	2	2	2	3	3	3	fm	—	—	1
Holub Jenő	2	2	3	3	2	2	1	1	—	—	1
Horváth István	3	4	4	3	4	4	3	2	—	—	2
Kellemfy Károly	2	3	3	2	2	3	2	3	—	—	2
Kolbinger János	2	2	3	3	3	2	2	1	—	2	1
25. Krausz József, izr.	1	1	1	1	1	2	1	2	—	—	1
Kriegs-Au Emil	1	2	3	1	2	2	2	1	—	2	1
Lebel Pál	1	2	2	2	2	1	1	1	—	—	1
Lobmayer Oszkár	1	1	2	1	1	1	1	2	—	1	1
Meszner Tódor	1	2	2	2	2	2	2	1	—	—	1
30. Morlin Adorján	1	1	1	2	2	3	1	2	—	—	1
Mutschenbacher Tivadar	1	1	2	1	2	1	2	2	—	—	1
Nagy Sándor	1	2	2	1	2	2	2	1	—	—	1

II. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépíráás	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Nyáry Lajos, gr.	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
Parczer Jenő	1	1	2	2	2	1	2	fm	—	—	1
35. Pataky Károly	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	1
Pogonyi Ferencz, ev. ref.	1	4	4	2	4	2	1	3	—	—	1
Rapaich Richárd	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—	1
Russu Leo, g. k.	2	3	3	3	3	3	3	2	—	2	2
Sarkady József	2	3	4	3	3	1	2	3	—	—	2
40. Skrobák Gyula	2	4	4	3	3	2	2	1	—	2	2
Takács Dezső	1	2	2	1	2	2	2	2	—	2	1
Temple Richárd	1	2	3	2	2	1	3	1	—	1	1
Vagner Ervin	1	3	3	2	2	1	3	3	—	—	1
Vajda Ödön	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
45. Vay Gyula	2	3	3	2	3	3	3	1	—	—	1
Virter Dezső	1	2	2	1	2	1	2	2	—	—	1
Wehner Ervin	2	2	3	2	2	3	2	1	—	—	1
Wirth Árpád, izr.	3	3	3	3	3	3	3	1	—	—	2

Magántanulásra tért: Rákosi Gyula, Zalán Pál.

Kimaradtak: Beliczay Sándor, Szilárdfy Szilárd.

Összesen: 52.

II. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépirod.	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Bender Ernő, ág. ev.	1	2	2	1	1	2	1	1	—	—	1
Bender Károly, ág. ev.	1	2	3	1	1	2	1	1	—	—	1
Bisicz Ödön, izr.	2	1	1	1	1	2	1	2	—	—	1
Byla József	3	4	4	3	4	4	1	2	—	2	2
5. Csernoch Ágoston	3	3	4	3	2	2	3	1	—	2	1
Evva Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	1
Érczhegyi Dezső	1	2	3	2	3	2	1	2	—	2	1
Faller Lajos	2	3	3	3	2	3	1	3	—	1	1
Fenko Károly	3	4	3	3	4	3	3	2	—	2	2
10. Fischer Nándor	3	4	4	3	4	4	3	3	—	—	2
Hajlamász János	1	2	3	2	2	1	2	2	—	—	1
Holzwarth Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—	1
Horváth László	2	2	3	2	2	2	2	2	—	—	1
Hölle Theophil	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	2
15. Kaiser István, ism.	3	4	4	3	3	4	3	2	—	2	2
Kauser Árpád	2	3	3	3	2	3	2	1	—	1	2
Keller Aladár	1	1	2	1	2	3	1	3	—	1	1
Kneif Árpád	3	3	4	3	4	3	3	2	—	—	1
Koblinger Jenő	3	4	4	3	4	3	3	1	—	—	2
20. Kochanovszky Dezső	2	2	3	2	4	3	2	2	—	—	1
Komarniczki László, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	1
Kulhanek Antal	2	2	3	2	3	1	1	1	—	2	1
Kurfürst Ede	3	4	4	4	3	3	3	2	—	—	2
Kurtz Sándor	1	2	2	2	2	2	1	2	—	1	1
25. László Gyula	2	3	3	2	2	2	2	2	—	—	1
Mischán Károly	1	3	3	1	3	3	1	1	—	2	2
Nagy József	3	4	4	3	4	3	3	3	—	—	1
Ocskay Rezső	1	2	2	2	2	1	2	2	—	—	1
Polonyi Ferencz	1	2	3	2	2	1	2	2	—	—	1
30. Rademacher Kurt	2	2	3	2	2	2	3	3	—	—	1
Seregi Árpád	2	3	3	2	2	2	2	1	—	—	2
Suhay Imre	1	2	2	1	2	2	1	1	—	—	1

II. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépirodalom	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
									—		—
Schiffler Ottmár . . .	1	2	2	1	2	2	2	3	—	2	1
Schuler Dezső, ö. d. . .	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
35. Szalay Imre	1	1	2	1	1	1	1	1	—	—	1
Szemlér Lőrincz	1	1	1	1	3	1	1	3	—	—	1
Szluha Aladár	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1
Szluha Imre	3	2	3	3	3	3	3	3	—	—	1
Szombathely József . . .	1	1	2	2	3	2	1	3	—	—	1
40. Szücs Ferencz ev. ref.	1	4	4	3	4	3	3	1	—	—	2
Teleszky Ferencz	1	1	2	1	1	2	1	2	—	—	1
Tialios Fülöp, gör. kel.	1	3	3	1	3	1	2	fm	—	—	1
Tomek János	1	1	1	2	1	1	1	2	—	—	1
Valkó Károly	3	3	3	3	4	4	1	1	—	—	1
45. Vasdényei Imre	1	1	2	1	1	1	1	1	—	—	1
Vojcsik Henrik	2	4	4	2	4	3	3	1	—	2	2
Zákó Elemér, gör. kel.	1	2	3	1	3	1	2	1	—	—	1

Magántanulásra tért: Mihók Gyula.

Kimaradtak: Brodi Ernő, izr, Bencze Jenő, Hlavacsek Ágoston, ág. ev. ism., Töpfner József.

Összesen: 52.

I. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Szépírás	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Árkay Ferencz Kálmán	2	2	3	2	3	2	2	3	—	—	1
Bán Gyula	3	4	4	4	4	4	2	1	—	—	2
Bauer Antal	2	2	2	2	2	2	2	fm	—	—	1
Békeffy Miklós	1	1	2	1	2	1	1	2	—	—	1
5. Bende János	1	2	3	2	3	2	3	2	—	—	1
Benke Imre	1	1	2	1	2	2	2	2	—	—	1
Bevilacqua Vilmos	4	3	4	4	4	4	3	1	—	—	2
Bicskey Illés	1	1	2	1	1	1	1	1	—	—	1
Bónis Gyula	2	2	2	3	3	2	2	1	—	—	2
10. ifj. Bosnyák Zoltán	2	3	4	2	3	3	3	3	—	—	1
Bruckner Tivadar	3	3	4	4	3	4	3	2	—	—	3
Ceizlinger Lajos	1	1	2	1	1	1	2	2	—	—	1
Dániel Dezső	1	1	1	1	1	1	2	2	—	—	1
Deutsch Ferencz, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
15. Fábry Géza	1	1	2	1	3	2	1	1	—	1	1
Földváry György	1	2	2	1	1	2	2	3	—	—	1
Förster Miklós	2	3	4	3	3	3	3	2	—	—	2
Fridecky József	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	1
Gardos Aladár	3	3	3	3	3	3	3	1	—	1	2
20. Hajós György, ev. ref.	1	3	3	2	3	3	3	2	—	—	2
Haris Ervin	1	2	2	1	2	1	1	1	fm	1	1
Harza Lajos	3	4	4	3	3	3	3	1	—	2	1
Hlavay József	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
Horváth Tibor	1	1	2	1	3	2	2	fm	2	1	1
25. Huszár Loránd báró, ö. d.	1	1	2	2	2	2	2	1	—	—	1
Juventius Antal	2	2	1	2	2	3	2	1	—	—	1
Kauszer Lipót	1	2	2	2	3	3	2	2	—	—	1
Knauz Gyula	2	3	3	2	3	3	3	2	—	—	1
Kotsis Loránd	2	3	3	3	3	3	3	2	—	—	1
30. Lafrankó Gyula	2	2	3	2	3	2	2	1	—	—	1
Lakits Elemér	2	3	4	3	3	4	3	1	—	2	2

I. A. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépíráás	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Lonovits László	2	3	3	3	3	3	1	3	—	—	1
Majhényi József báró, ág. ev.	1	2	3	2	2	3	3	1	—	—	1
Mertl Ferencz	3	3	4	3	3	2	2	1	—	—	2
35. Müller Károly	1	2	2	1	2	1	2	1	—	—	1
Muzsik István	1	1	2	1	2	2	2	2	—	—	1
Nagy Mihály	1	1	1	2	2	2	2	2	—	—	1
Németh Jenő	1	2	3	2	3	2	2	2	—	—	1
Nérey Dezső	1	1	2	2	2	1	2	1	—	—	1
40. Nyáry Boldizsár gróf, ö. d.	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	1
Orincsay László	2	3	4	3	3	3	3	2	—	—	1
Pály Aladár, ism.	3	3	4	3	4	3	2	2	—	—	3
Pászthy Sándor	3	4	3	3	3	3	3	2	—	—	2
45. Petrován Árpád	1	2	3	1	1	2	1	2	—	—	1
Raitsits Emil	2	3	4	3	3	3	3	2	—	—	1
Rónay Kazmér	1	1	1	1	2	2	1	3	—	—	1
Ruzitska Gyula	3	3	4	4	3	3	3	3	—	2	2
Skoff Dezső	3	3	3	3	4	3	3	1	—	—	2
Supka Géza	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—	2
50. Seenger Ervin	4	3	4	4	4	4	3	1	—	—	2
Szabó László	2	4	4	2	2	4	3	2	—	—	2
Terták Elemér	3	4	3	3	3	4	3	fm	—	—	1
Tirpák Elemér	3	4	4	4	4	4	2	3	—	—	3
Toldy László ág. ev.	2	1	1	1	2	3	1	3	—	1	1
55. Vajda Ákos	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Varga Ernő	1	2	2	2	1	1	2	2	—	—	1
Wagner József	1	1	1	1	1	2	1	2	—	—	1
Weszely nep. János	2	3	3	3	2	3	2	2	—	—	1
Zachár Antal	3	3	3	3	3	4	3	1	—	—	2
60. Zelky Károly	2	2	2	3	3	2	1	2	—	—	1
Zupka László	3	4	4	3	4	3	3	2	—	—	2

Magántanulásra tért : Görög István.

Kimaradtak : Arleth Rezső, ism., Bessányi Tibor, Groszmann Antal, Macourek Lajos, Némedy Iván.

Összesen : 67.

I. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépíráás	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Aggházy Kamil	2	1	2	2	3	3	1	2	—	—	1
Andrássy Dezső, ism.	1	3	3	3	3	3	2	1	—	—	2
Aulich Ferencz	1	2	3	3	2	2	2	2	—	—	2
Ábrahám Károly	3	4	4	3	3	3	2	2	—	—	2
5. Balázs Pál, izr.	3	2	2	2	3	3	1	2	—	—	1
Bavolyár István	1	3	4	2	2	2	1	2	—	—	2
Bilek István	1	3	3	3	3	3	1	1	—	—	1
Boronkay Miklós	1	3	3	2	3	2	2	2	—	—	1
Braisz Rezső	3	3	3	3	2	1	2	3	—	—	1
10. Bründl Vilmos	3	4	4	3	4	3	2	3	—	—	2
Collaud Leó	2	3	3	3	3	3	2	3	—	—	1
Csinos Albin	2	4	4	4	4	4	2	1	—	—	2
Degré Lajos	1	1	1	2	2	2	3	3	—	—	2
Dévai Zoltán, izr.	3	3	3	3	4	4	3	1	—	—	1
15. Egressy Rezső	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	1
Englert Emil	1	1	2	1	1	1	1	1	—	—	1
Farchescu Jenő, g. kel.	1	3	3	3	3	3	2	3	—	—	1
Fekete Károly	1	1	1	1	1	2	1	2	—	—	1
Freyler Győző, ism.	1	3	3	3	3	3	2	1	—	—	2
20. Gyurkovits Zoltán	1	1	2	2	2	2	1	2	—	—	2
Hadek János	2	3	2	3	2	2	1	2	—	—	1
Hauszmann Béla	1	3	3	3	3	3	1	1	—	—	1
Hlavay Kálmán	1	2	3	3	3	3	1	2	—	—	1
Horgos Fábián	2	2	3	2	3	2	2	3	—	—	1
25. Horváth Dénes	3	4	4	4	4	3	3	3	—	—	2
Jardek Elemér	1	2	2	2	3	3	1	3	—	—	1
Jónás János	1	2	2	1	2	2	1	2	—	—	1
Karikás Mihály	1	1	2	1	2	2	1	2	—	—	1
Kállay Elemér	2	2	3	3	3	3	2	2	—	—	2
30. Kántor Károly	4	4	4	4	4	4	3	2	—	—	2
Knapp Nándor	1	2	3	1	3	3	1	2	—	—	1
Königsthal Leó, izr.	2	1	2	2	2	3	2	3	—	—	1

I. B. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak							Rendkívüli tantárgyak		Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépíráás	Testgyakorlás	Francia nyelv		Ének
Köpf Vincze	1	3	3	3	3	1	1	3	—	—	2
Kuzma Oszkár	1	3	3	3	3	3	2	1	—	—	2
35. Lakatos Géza	1	3	3	3	3	3	1	2	—	2	1
Michál Jenő	1	1	2	1	2	2	1	1	—	—	1
Németh Lipót	2	3	3	3	3	3	2	1	—	—	1
Paczolay Zoltán	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
Palustyák János	1	1	2	1	2	2	2	2	—	—	1
40. Polgár János	1	2	2	1	2	2	1	2	—	—	1
Reichl László	4	4	4	4	4	4	2	2	—	—	2
Femcsák Miklós	2	3	3	2	3	3	2	2	—	—	2
Ruszkó József	3	4	4	4	4	4	3	3	—	2	1
Saskóy Béla	2	3	4	4	4	4	3	3	—	—	2
45. Schindler Alajos	4	4	4	4	4	4	3	2	—	—	2
Schinzl Ferencz	2	4	4	3	3	3	1	2	—	—	1
Schmaderer Oszkár	1	3	3	3	3	1	2	4	—	—	2
Simmet Andor	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—	1
Szarvas Imre	2	3	4	3	3	3	3	1	—	—	1
50. Szaszovszky Ottó	2	4	3	2	2	2	2	1	—	—	1
Szikrai Dénes	1	3	3	3	3	3	2	2	—	—	1
Szigethy Mihály	1	4	4	3	4	3	2	2	—	—	1
Ulférth József	1	3	3	1	2	3	3	2	—	—	1
Vachsmann Ferencz	2	3	3	3	2	3	2	3	—	—	1
55. Weber Jenő	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
Zettl Alfréd, ism.	1	2	3	1	2	1	2	1	—	—	1
Zimmer János	1	1	1	2	2	2	1	1	—	—	1
Zitterbarth István	1	1	2	1	1	1	2	1	—	—	1

Kimaradtak: Bokon Ferencz, Fáncsi Rezső, Feith Mátyás, Hubert Aladár, Kály Béla, Langer Károly, Tanay Zoltán, Tancsek József, Tóth Ferencz ism., Zlinszky Ervin.

Összesen: 67.

VII.

Az érdemsorozatban használt rövidítések magyarázata:

G. kath. = görög katolikus; g. kel. = görög keleti vallásu; ág. ev. = ágostai evangélikus; ev. ref. = evangélikus reformatus; unit. = unitárius; izr. = izraelita; ö. d. = ösztöndijas; ism. = ismétlő; fm. = fölmentetett.

A tanulmányi előmenetelre nézve:

1 annyi mint jeles
2 " " jó
3 " " elégséges
4 " " elégtelen

A magaviseletre nézve:

1 annyi mint jó
2 " " szabályszerű
2 " " kevésb. szab.
4 " " rossz.

VIII.
STATISZTIKAI KIMUTATÁS.
I. A tanintézet tanulóiról.

a) A tanulók összes száma osztályonként:							A tanév végén nyilvános és magántanulók közül ismétlődő volt:	Év közben			A tanév végén betegeskedett (osztályzatot nem kapott)
Osztály	Fölvétetett az egész tanév folyamán:			A tanév végén volt				kimaradt	magántanulásra tért	meghalt	
	Nyilvános tanuló	Magántanuló	Összesen	Nyilvános tanuló	Magántanuló	Összesen					
I. A.	67	4	71	61	5	66	1	5	1	—	—
I. B.	68	3	71	58	3	61	4	10	—	—	—
II. A.	52	3	55	48	5	53	1	2	2	—	—
II. B.	52	2	54	47	2	49	1	4	1	—	—
III. A.	48	2	50	43	2	45	1	5	—	—	—
III. B.	51	2	53	41	3	44	2	8	1	—	—
IV. A.	48	4	52	45	4	49	1	2	1	—	—
IV. B.	46	1	47	44	1	45	—	2	—	—	—
V. A.	39	1	40	29	1	30	1	10	—	—	—
V. B.	38	—	38	35	—	35	1	3	—	—	—
VI.	65	2	67	62	3	65	1	2	1	—	—
VII.	58	2	60	51	4	55	—	2	3	—	1
VIII.	53	4	57	53	4	57	—	—	—	1	—
Összesen	685	30	715	615	37	654	14	55	10	1	1

Osz- tály	b) A tanulók közt vallásra nézve volt								c) A tanulók közt anyanyelvre nézve volt								d) A tanulók nyelvismereete									
		róm kath.	gör. kath.	gör. keleti	ág. evangélikus	ev. református	unitárius	izraelita	más vallásu	Összesen	magyar	német	román	olasz	tót	szerb-horvát	ruthén	görög	Összesen	csakis magyarul beszél	csakis németül beszél	csakis románul beszél	csakis tótul beszél	csakis ruthénül beszél	csakis szerb-horvát nyelven beszél	csakis olaszul beszél
I. A.	61	—	—	3	1	—	1	—	66	63	2	—	1	—	—	—	—	66	33	—	—	—	—	—	—	66
I. B.	56	—	1	—	—	1	3	—	61	54	5	1	—	1	—	—	—	61	36	—	—	—	—	—	—	61
II. A.	44	1	—	1	2	—	5	—	53	49	3	1	—	—	—	—	—	53	23	—	—	—	—	—	—	53
II. B.	43	—	2	2	1	—	1	—	49	42	6	—	—	—	—	—	1	49	25	—	—	—	—	—	—	49
III. A.	42	—	1	1	1	—	—	—	45	41	3	—	—	1	—	—	—	45	20	—	—	—	—	—	—	45
III. B.	39	—	—	—	2	—	3	—	44	41	3	—	—	—	—	—	—	44	31	—	—	—	—	—	—	44
IV. A.	40	—	—	1	2	—	5	—	49	49	—	—	—	—	—	—	—	49	22	—	—	—	—	—	—	49
IV. B.	39	—	—	—	3	1	2	—	45	44	1	—	—	—	—	—	—	45	13	—	—	—	—	—	—	45
V. A.	26	—	2	—	—	—	2	—	30	25	1	1	—	2	—	—	—	30	12	—	—	—	—	—	—	30
V. B.	33	—	—	—	—	—	2	—	35	34	—	—	—	—	—	—	—	35	25	—	—	—	—	—	—	35
VI.	54	1	—	—	1	—	1	—	65	65	—	—	—	—	—	—	—	65	22	—	—	—	—	—	—	65
VII.	49	—	2	1	—	—	4	—	55	55	—	—	—	—	—	—	—	55	20	—	—	—	—	—	—	55
VIII.	54	—	1	—	—	—	3	—	57	53	3	—	—	—	—	—	—	57	11	—	—	—	—	—	—	57
Összesen	581	2	9	11	18	3	31	—	654	615	28	2	2	2	3	—	2	654	293	—	—	—	—	—	—	654

e) A tanulók szülei között polgári állásra nézve volt:

Osztály.	Üstermelő			Iparos			Kereskedő és vállalkozó			Tisztviselő		Katoná	Más értelmiségi [orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök, író, művész stb.]	Személyes szolgálatból élő [munkás, napszámos, szolga stb.]	Magánzó [nyugdíjas vagy tőkéjének jövedelméből stb. élő]	Összesen
	nagybirtokos és bérlő	kisbirtokos és bérlő	alkalmazott	nagyiparos	kisiparos	alkalmazott	nagykereskedő	kiskereskedő, szatócs stb.	alkalmazott	Köztisztviselő [állami, hatósági]	Magán- és társulati					
I. A.	8	2	—	3	5	2	1	4	1	15	5	—	9	4	6	66
I. B.	2	1	—	—	8	5	—	3	1	11	5	2	9	11	3	61
II. A.	4	1	—	—	5	1	1	7	—	17	2	—	9	1	2	53
II. B.	5	—	—	1	4	1	1	3	—	9	3	1	12	8	4	49
III. A.	1	1	—	—	7	1	2	4	—	14	3	—	3	4	1	45
III. B.	2	—	—	—	4	2	3	—	2	5	2	—	17	3	5	44
IV. A.	1	—	—	1	3	1	2	2	—	11	4	1	10	6	4	49
IV. B.	5	—	—	2	4	—	1	2	2	10	5	—	12	3	1	45
V. A.	1	—	—	—	3	—	—	2	—	9	2	1	9	2	1	30
V. B.	2	—	—	1	5	—	1	2	—	10	4	1	9	1	3	35
VI.	4	3	—	—	5	—	—	7	1	17	4	—	9	1	3	65
VII.	4	1	—	1	5	—	—	4	2	17	5	—	15	2	3	65
VIII.	4	—	—	1	6	—	—	—	—	14	3	2	14	3	7	57
Összesen	45	11	3	10	64	13	18	38	11	149	45	9	139	49	50	654

f) A tanulók életkora a tanév végén

g) Az 1868. XXXVIII. (népiskolai) törv.-czikk 1. §-a (általános tankötelezettség) szempontjából véve.

Osz- tály	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	több	Összesen
	életévét betöltötte														
I. A.	1	10	41	9	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	66
I. B.	—	19	30	9	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61
II. A.	—	1	22	24	5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	53
II. B.	—	3	20	15	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—	49
III. A.	—	—	—	2	26	11	4	2	—	—	—	—	—	—	45
III. B.	—	—	2	22	14	6	—	—	—	—	—	—	—	—	44
IV. A.	—	—	1	1	16	21	9	1	—	—	—	—	—	—	49
IV. B.	—	—	—	1	25	14	5	—	—	—	—	—	—	—	45
V. A.	—	—	—	—	—	9	14	5	2	—	—	—	—	—	30
V. B.	—	—	—	—	1	20	8	6	—	—	—	—	—	—	35
VI.	—	—	—	—	—	1	17	28	15	3	1	—	—	—	65
VII.	—	—	—	—	—	—	1	11	30	10	3	—	—	—	55
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	4	25	18	6	1	2	1	57
Összesen	1	33	116	83	103	84	59	56	69	31	10	1	2	1	654

Osz- tály	A tanév elején							Összesen	A tanév végén							Összesen
	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.		9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	
I. A.	12	41	11	6	—	1	—	71	1	10	41	9	4	—	1	66
I. B.	16	34	11	6	3	1	—	71	—	19	30	9	3	—	—	61
II. A.	—	14	30	10	—	—	1	55	—	1	22	24	5	—	1	53
II. B.	2	10	20	20	2	—	—	54	—	2	10	18	17	2	—	49
III. A.	—	—	2	24	17	4	2	49	—	—	2	26	11	4	—	43
III. B.	—	—	12	28	12	1	—	53	—	—	2	22	14	6	—	44
IV. A.	—	1	1	8	26	12	1	49	—	—	1	1	16	21	9	48
IV. B.	—	—	1	22	16	6	—	45	—	—	—	1	25	14	5	45
V. A.	—	—	—	—	7	20	8	35	—	—	—	—	—	9	14	23
V. B.	—	—	—	1	15	14	7	37	—	—	—	—	1	20	8	29
VI.	—	—	—	—	—	6	34	40	—	—	—	—	—	1	20	21
VII.	—	—	—	—	—	—	10	10	—	—	—	—	—	—	1	1
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	30	100	98	125	98	65	63	569	1	32	106	86	110	84	63	483

A tanulók illetőségének (szüleik lakóhelyét véve tekintetbe) számbeli kimutatása megyék szerint.

Illetőségre nézve	I. A.	I. B.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V. A.	V. B.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	a) Helybeli (Budapesti)	52	55	46	35	41	43	44	40	18	—	32	30	
b) Megyebeli (Pest-Pilis-Solt-K.-Kun)	7	3	4	1	1	7	1	2	3	—	12	1	1	43
c) Más megyebeli és pedig Abanj-Torna vármegyei	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Alsó-Fehér	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Arad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bács-Bodrog	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Baranya	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3
Bars	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Békés	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	3
Bereg	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
Bihar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Borsod	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csanád	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Csongrád	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	3
Fejér	1	1	—	3	1	—	—	1	1	—	1	—	—	9
Gömör	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3
Győr	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	2
Hajdú	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Heves	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	3
Hont	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	3
Jász-N.-Kún-Szolnok m. Kolozs vármegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
Komárom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	3
Krassó-Szörény	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mármaros	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Mosony	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nógrád	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nyitra	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2	2	1	7
Pozsony	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	2	1	6
Sáros	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Somogy	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	1	—	5
Sopron	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	2
Szabolcs	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Szatmár	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szeben	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Solnok-Doboka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Temes	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tolna	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	1	—	4
Torontál	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	2	—	5
Treucsén	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Udvarhely	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Vas	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	3
Veszprém	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	3
Zala	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	2	1	6
Zemplén	1	—	1	—	—	1	1	—	—	—	2	—	—	6
Zólyom	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
d) Horvát-Szlavonországi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Más állambeli és pedig Ausztriai	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2	—	4
Összesen	66	61	53	49	45	53	49	45	30	35	65	56	55	654

O s z t á l y	a) A tanulók egészségi állapota				b) A tanulók magaviselete				c) A fegyelmi esetek száma			
	Betegségi eset volt :		járványos	halállal végződő	jó	hány tanuló kapott		rossz	igazgatói megrovásban részesült	tanárkari megrovásban súlyosbítt	tanács folytán eltávolított	kizáratott
könnyű	súlyos	szabályszerű				kevésbé szabályszerű						
I. A.	140	12	4	—	42	14	2	—	—	5	—	
I. B.	202	5	2	—	39	19	—	—	—	—	—	
II. A.	202	11	2	—	38	10	—	—	—	—	—	
II. B.	125	3	4	—	35	12	—	—	—	—	—	
III. A.	108	3	—	—	26	17	—	—	—	—	—	
III. B.	124	2	3	—	18	22	1	2	—	5	—	
IV. A.	104	5	3	—	31	14	—	—	—	—	—	
IV. B.	93	3	6	—	30	14	—	—	—	—	—	
V. A.	68	—	1	—	19	10	—	—	—	—	—	
V. B.	90	1	1	—	17	18	—	—	—	—	—	
VI.	245	2	3	—	39	23	—	—	—	—	—	
VII.	105	16	—	—	31	18	2	2	—	—	—	
VIII.	136	1	—	—	38	13	—	1	—	—	—	
Osszesen	1742	56	99	4	409	908	5	4	—	91	—	

m) A tanulók mulasztása.

Osztály	A mulasztott tanítási órák közül			Hány tanuló nem mulasztott?	Hány tanuló mulasztott igazolatlanul?
	Igazolatott	Nem igazolatott	Összesen hány óra?		
I. A.	2318	13	2331	6	2
I. B.	1853	9	1862	5	4
II. A.	2130	—	2130	3	—
II. B.	1551	5	1556	7	3
III. A.	1131	—	1131	14	—
III. B.	958	24	982	12	2
IV. A.	1017	—	1017	10	—
IV. B.	1336	—	1336	9	—
V. A.	733	21	754	5	5
V. B.	878	3	881	7	1
VI.	2388	1	2386	10	1
VII.	1483	10	1493	15	4
VIII.	1469	8	1477	10	1
Összesen	19245	94	19519	113	23

II. A tanulásban tett előmenetelről.

Osztály	a) A rendes tárgyakat véve							b) A rendkívüli tárgyakat véve			
	Minden tantárgyból			Egy tárgyból elégtelen	Két tárgyból elégtelen	Több tárgyból elégtelen	Összesen	Hányan tettek kielégítő eredményű vizsgálatot?			
	jels	legalább jó	legalább elégséges					a francia nyelvből	a gyorsírásból	a műténkből	az egészség-tanból
I. A.	6	18	21	8	5	8	66	2	—	10	—
I. B.	4	11	30	4	3	9	61	—	—	2	—
II. A.	3	16	25	5	1	3	53	—	—	15	—
II. B.	4	11	21	2	3	8	49	—	—	13	—
III. A.	3	12	21	2	1	6	45	2	4	11	—
III. B.	1	5	27	6	1	4	44	1	7	8	—
IV. A.	2	13	28	6	—	—	49	—	4	4	—
IV. B.	4	9	22	6	2	2	45	6	5	1	—
V. A.	—	4	14	7	2	3	30	—	11	—	—
V. B.	2	2	22	1	3	5	35	5	8	6	—
VI.	3	8	38	10	2	1	65	3	10	1	—
V.I.	5	8	37	3	1	1	55	—	7	7	41
VIII.	7	10	30	9	1	—	57	—	4	14	39
Összesen	44	128	356	69	25	50	654	19	60	92	80

III. Az érettségi vizsgátról.

Az a), b), c), d) rovatok csakis azon tanulókra vonatkoznak, kik első ízben tesznek érettségit. (A javító és ismétlő vizsgálatot tevőkre nem.)

Az e) adatai az érettségit *sikerrel* befejező összes tanulókra vonatkoznak.

A vizsgálat ideje	a)	b) az írásbelin		c)	d) A szóbelin					e) Az érettségit végzett ifjak pályaválasztása.																		
	Hányan jelentkeztek érettségi vizsgálatra első ízben?	Hány készítette el minden dolgozatát legalább elégséges eredménnyel?	Hány utasított az írásbeli alapján ismétlő vizsgálatra?	Hányan bocsátottak összesen szóbelire?	Hány lett jelesen	Hány jól	Hány egy-szerűen	Hány utasított javító vizsgálatra?	Hány utasított ismétlő vizsgálatra a szóbeli alapján?	theologiai	bölcsész	jogi	orvosi	mérnöki	építési	gépész	vegyész	gazdasági	erdészeti	bányászati	ipari	kereskedői	alsóbb hivatali	katonai	művészi	diplomáciai	meg nem határoz.	
					érett						pályára készült																	
Szeptember	16	10	1	15	—	—	4	4	5	—	1	20	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Deczember	1	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
A tanév végén	45	38	—	45	9	11	20	6	—	1	1	27	6	3	—	1	—	2	—	—	—	—	2	3	—	—	—	
Összesen	62	49	1	61	9	11	25	10	5	1	2	54	11	3	—	1	—	2	—	—	—	—	3	3	—	—	—	

Ismétlő vizsgálatra jelentkezett 4, sikerrel tette 2, beteg lett 1, javító vizsgálatra utasított 1.

Reáliskolai tanuló ism. pótló érettségire jelentkezett latinból 5, sikerrel tette le 5.

Az első ízben érettségire állók közül az idén végezte a nyolczadik osztályt 41; magánúton készült az érettségire 4.

Figyelmeztetés.

A jövő 1893/94-ik tanév szeptember 1-én veszi kezdetét. Erre a beiratások a június havi felvétel alapján szept. 1. 2. 3. és 4-én történnek. Ezen időponton túl nincs fölvétel és beírás, sőt a kik ezen határidőre meg nem jelennek, a belépési jogosultságot és evvel együtt a befizetett felvételi díjat is elvesztik. Az I. osztályba felvétetnek a tanulók jul. hó 8-ikáig. Személyes megjelenéssel az iskolai bizonyítvány és keresztelő levél bemutatandó. Levélben vagy írásban való jelentkezésnek helye nincs. Aug. hó 29. 30. és 31. tartatnak a javító, pótló és magánvizsgálatok.

60-nál több tanuló egy osztályba nem vétetik fel.

A nem helyben lakó szülők vagy gyámok gyermekök vagy gyámoltjok felvételekor alkalmas helyettest tartoznak nevezni, kire a házi felügyeletre nézve jogaikat és kötelességeiket átruházzák, hogy a gondviselés alá helyezett tanulókra nézve a tanintézet fegyelmi s tanulmányi közléseit nevökben elfogadhassa. A szülők vagy gyámok az e részben netán időközben történt változtatást személyesen vagy írásban tartoznak a gymnasiumi igazgató vagy osztályfőnök tudomására juttatni, míg másrészt a tanári kar jogában áll, ott, hol alapos oknál fogva a házi felügyeletre nézve jogaikat és kötelességeiket átruházzák, hogy a gondviselés alá helyezett tanulókra nézve a tanintézet fegyelmi s tanulmányi közléseit nevökben elfogadhassa. A szülők vagy gyámok az e részben netán időközben történt változtatást személyesen vagy írásban tartoznak a gymnasiumi igazgató vagy osztályfőnök tudomására juttatni, míg másrészt a tanári kar jogában áll, ott, hol alapos oknál fogva a házi felügyeletet elégtelennek, vagy épen károsnak tapasztalja, tanártestületi határozat alapján követelni, hogy a felügyeletben czélszerű változás tétessék.

Ha valamely tanuló a Rendtartás 1. pontjában megállapított beiratkozási idő (szept. 1. 2. 3.) után kéri magát felvétetni, a felvétel iránt a beiratási idő utolsó napjától számítva 8 napig a késedelem indokainak tekintetbe vétele mellett az intézeti igazgató határoz; ha pedig a felvétel iránti jelentkezés a beiratási határnaptól számítva egy hét után, de két hétnél nem későbbben történik, e felvételre az engedélyt a tankerületi főigazgató adja meg alapos indokolás nyomán. Minden később jelentkező tanuló kérelmével utólagos fölvétel engedélyezése végett a vallás- és közokt. miniszteriumhoz utasítandó.

Az első osztályba az 1883. XXX. t.-c. 1. fej. 10. §-a szerint csak oly tanuló léphet, ki a 9 évet betöltötte és 12 évnél nem idősebb, mely

körülmány keresztlevél, illetőleg hiteles születési bizonyítvány alapján igazolandó. Tizenkét évnél idősebb fiú felvétele fölött a tanártestület határoz. Ismereteinek mértékére nézve megköveteltetik, hogy a népiskola negyedik osztályának tananyagában kellő jártassággal birjon és ezt iskolai bizonyítvánnyal vagy külön felvételi vizsgálattal igazolja.

A felsőbb osztályokba felvétel a megelőző osztálynak sikeres végétől függ és vagy arról tanúskodó nyilvános iskolai okirat (bizonyítvány és tudósítvány), vagy ezek hiányában külön vizsgálat alapján történik. Ha ez okirathól (bizonyítvány és tudósítvány, mely utóbbi a végzett tananyagról ad felvilágosítást) az következtethető, hogy a fölvétetni kívánó tanulónak előmenetelét azon osztályban, melybe fölvétetni kíván, alig remélheti, az illető tanuló fölvételi vizsgálat alá vonatik s annak eredményéhez képest alsóbb osztályba is soroztathatik.

Ezenkívül tartozik minden tanuló a községi vagy kerületi tisztii orvos által kiállított (magán orvosi bizonyítványok a tisztii orvos által láttamozandók) bizonyítvánnyal igazolni, hogy a himlőoltáson, illetve újra oltáson (akár eredménnyel, akár a nélkül) átesett.

A gymnázium V. osztályába lépő tanuló szülője vagy gyámja köteles kijelenteni, vajjon fia vagy gyámoltja a 1890. évi XXX. t.-cz. értelmében a görög nyelvet avagy az idézett tcz. által meghatározott más tárgyakat (t. i. Magyar és görög irodalmi szemelvények és művelődéstörténet és szabadkézi-rajz) fogja-e tanulni.

Ha oly tanuló, ki már egy vagy több osztályban görög nyelvet tanult, akár más intézetből való átlépés esetében, akár ugyanazon intézet kebelében a görögöt helyettesítő tantárgyakban való oktatásra jelentkezik, az illető tantárgyakban amaz intézet megelőző osztályaiban elvégzett tananyagból fölvételi vizsgálatot tartozik tenni. Viszont a görög nyelv és irodalom illető tananyagából tartozik vizsgálatot tenni azon tanuló is, aki aztán jelentkezik görög nyelv és irodalomra, miután már egy vagy több osztályban a göröghelyettesítő tantárgyakat tanulta. (A Vallás- és Közokt. Minister 1890. 23.583. sz. a. k. rendeletével kiadott. „Középiskolai Rendtartás“ I. fej. 7. §.)

A görög nyelv tanulásáról a helyettesítő tárgyak tanfolyamára és viszont a tanév első hónapjában az igazgató engedélyével, a második hó végeig a főigazgatóság, ezentúl azonban csak a Ministerium engedélyével léphetnek a tanulók kellőleg indokolt esetekben és a szabályszerű felvételi vizsgálat kötelezettsége mellett. (1892. márcz. 27. kelt 58.439. sz. min. rendelet.)

A tandíj 36 frt, lefizetésének végső határideje az első félévben okt. 31-e, a második félévben márczius 31-e. Aki a tandíjt addig le nem fizeti, a fennálló szabályrendelet értelmében az iskolából kitiltatik.

Az így kitiltott tanulónak, ha a kitiltás után egy hét alatt a tan-

díjt lefizeti, újból való föl vételére nézve az igazgató határoz ; ha pedig a kitiltástól számítva egy hét után — de két hétnél nem később — fizeti le, az újból felvételre az engedélyt a tankerületi kir. főigazgató adja meg, ha a kése delem alaposan indokoltatik. Ellenben ha két hétnél később fizeti le, a határozást a nmélt. Ministerium magának tartja fönn. (1890. máj. 8. 20.484. sz. min. rendelet.) — Tandíjmentességért folyamodhatik oly tanuló, ki jó magaviselet mellett az előadott tantárgyakból legalább is több jeles és jó tanjegyet mutathat fel, mint elégségest. — Tandíjmentességét elveszti, ha a karácsonyi értesítőben vagy az évvégi bizonyítványban több az elégségese, mint a jelese és jója együttvéve, nem számítva a tornából és szépírásból nyert elégségest, — vagy ha bármely tárgyból, ide értve a tornát és szépírást is, *elégtelen* osztályzatot nyert. (Tandíj szabályzat és 1891. márcz. 11. — 9.973. sz. min. rendelet.)

A tanév-végi vizsgálatok minden tanulóra kötelezők. Oly tanulók, kik egy vagy több tantárgyból vizsgálatot nem tesznek, a többi tantárgyból sem osztályoztatnak, vagy ha azokból már előbb osztályoztattak volna, ezen classificatiójuk megsemmisítettik. (1885. évi 26. 383. sz. s 1890. évi 43. 753. sz. min. rendelet.)

Oly tanulóknak, kik egy tantárgyból nyertek *elégtelen* osztályzatot s kiket a tanári kar képesnek tart arra, hogy a szünidő alatt önszorgalmukból pótolják mulasztásukat, megadja az engedélyt, hogy a szünidő három utolsó napjának valamelyikén javító vizsgálatra jelentkezzenek. Kik két tantárgyból nyertek *elégtelen* tanjegyet, azok a tankerületi kir. főigazgató úrhoz folyamodhatnak engedélyért, folyamodványaikat azonban a gymnasziumi igazgatóságnál jul. 2-ig tartoznak benyújtani. „Nem adható meg a javító-vizsgálati engedély a két tárgyból bukott tanulóknak: 1. ha a tanulónak az erkölcsi magaviseletből „kevésbé szabályszerű“ v. „rossz“ érdemjegye van; 2. ha a latin nyelvből v. menyenyiségtanból érdemelte ki *elégtelen* tanjegyeinek egyikét.“ (1887. é. jun. 30, 15873. sz. min. rend.) 3. ha csak egy tárgyból bukott is meg, de e mellett *kev. szabályszerű* vagy *rossz* érdemjegyet kapott a magaviseletből. Javító vizsgálatához a bukottak más intézetnél nem bocsáttatnak.

Ki kettőnél több tantárgyból nyert *elégtelen* osztályzatot, a javító vizsgálatra semmi esetre sem bocsátható. (1883. évi XXX. t.-cz. 11. §. 2. pont.)

A tanév kezdetén minden tankerületben csak egy gymnáziumban tartatik érettségi vizsgálat. Jövő tanévre a II. ker. kir. egyet. kath. főgymnasium van erre felsőbb tanhatóság által kijelölve.

Kelt Budapesten, 1893. június hó 29-én.

Janky Károly m. k., igazgató.